

**CÂHİLİYE ŞAİRİ
ANTERA B. ŞEDDÂD EL-ABSÎ
VE DİVANININ EDEBÎ TAHLİLİ
Muharrem ERTAŞ
(Doktora Tezi)
Eskişehir, 2020**

**CÂHİLİYE ŞAİRİ ANTERA B. ŞEDDÂD EL-ABSÎ
VE DİVANININ EDEBÎ TAHLİLİ**

Muharrem ERTAŞ

T.C.

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir 2020

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Muharrem ERTAŞ tarafından hazırlanan CAHİLİYE ŞAİRİ ANTERA B. ŞEDDÂD EL-ABSİ VE DİVANININ EDEBİ TAHLİLİ başlıklı bu çalışma 06/02/2020 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Dalında DOKTORA TEZİ tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ali BULUT

Üye: Prof. Dr. Dursun HAZER (Danışman)

Üye: Doç. Dr. Kamil SARITAŞ

Üye: Doç. Dr. Fatma Betül ÜYÜMEZ

Üye: Dr. Öğretim Üyesi YUSUF KARATAŞ

ONAY

(İmza)

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

.././...

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

MUHARREM ERTAŞ

ÖZET

CÂHİLİYE ŞAİRİ ANTERA B. ŞEDDÂD EL-ABSÎ

VE DİVANININ EDEBÎ TAHLİLİ

ERTAŞ, Muharrem

DOKTORA TEZİ-2020

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

DANIŞMAN: Prof. Dr. DURSUN HAZER

Bu çalışma Câhiliye döneminin önemli kahraman şairlerinden olan Antere b. Şeddâd'a ait şiirlerin incelenmesini ele almaktadır. Tez giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde konu amaç ve yöntem açıklamalarından sonra Arabistan Yarımadası hakkında fiziki coğrafya, kuzey Arabistan, güney Arabistan ve Hicâz bölgesi târihi, bu bölgelerdeki siyasî oluşumlar, Câhiliye dönemi Araplarında sosyal, dînî Hayat, kültür ve medeniyet gibi genel bilgilere yer verilerek Antere'nin yetiştiği ortama ve şiirlerinin temel saiklerine değinilmiştir. Daha sonra Antere'nin doğumu, adı, nesebi, anne-baba adı ve soyağacı, yetişmesi, özgürlüğüne kavuşması, inancı, evliliği ve vefatı konuları işlenerek giriş bölümü tamamlanmıştır.

Birinci bölümde Antere'nin edebî kişiliği ele alınmış, daha sonra Antere şiirlerinin yer aldığı eserler; divan metinleri ve şerhleri, muallakalar, ve şerhleri, edebiyat kitapları, çeşitli konularda ve alanlarda telif edilmiş sözlükler ve dilbilgisi kitapları şeklinde sıralanarak şiirlerin geçtiği cilt sayfa, madde ve/veya bölümler tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Antere şiirindeki saikler ve temalara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

İkinci bölümde Antere şiirlerindeki uzunluk ve kaside yapısına değinilmiş, akabinde vezin, üslub özellikleri ve şiirlerinde yer verdiği Belağat sanatları meâni, beyân ve bedi' ana başlıkları altında incelenmiş ve ilgili beyitler örnek olarak verilmiştir. Ulaşılan neticeler sonuç kısmında zikredilerek tez çalışması tamamlanmıştır.

Antere kahramanlık ve nezih aşk şiirleriyle meşhur, Câhiliye döneminde yaşamakla birlikte günümüze kadar gönüllerde yaşamış bir halk kahramanı, zengin kelime dağarcığına sahip özgün bir şair ve platonik bir aşiktir.

Anahtar Kelimeler: Antere, Kahraman, Platonik Aşk, Azim, Câhiliye Şiiri

ABSTRACT

**PRE-ISLAMIC POET ANTERE B. SHADDAD AL-ABSÎ
AND LITERARY ANALYSIS OF POETS OF HIM**

ERTAŞ, Muharrem

DOCTORATE THESIS-2020

Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Prof. Dr. DURSUN HAZER

This study deals with the analysing of poems belonging to Antere b. Shaddâd who was one of the prominent hero poems of the Jahiliyah Period. The thesis consists of introduction, two chapters and conclusion. In the introduction part, after explanation of the subject purpose and method, physical geography about the Arabian Peninsula, the history of northern Arabia, southern Arabia and the history of Hijaz region, political formations in these regions, the general information such as social, religious life, culture and civilization in the Arabs of the Age of Jahiliyah/Ignorance, Antere's growing environment and the basic motives of his poems are mentioned. Then the introduction section was completed after studying the birth of Antere, his name, parents' name and family tree, upbringing, freedom, belief, marriage and death. In the first chapter, the literary personality of Antere is discussed then books containing Antere's poems are listed as texts of Diwans and their annotations, Muallaqat and their annotations, literature books, dictionaries and grammar books written on various topics and fields and volume pages, items and chapters containing poems have been identified. In this section, also the motives and themes in Antere poetry are given in detail.

In the second part, the length and size of the Antere poetry are mentioned then Belâgat arts which includes the meter, style features in his poems were examined under the main headings of Meanî, Beyan and Bedi' and the relevant couplets are given as examples. The results obtained were mentioned in the conclusion section and the thesis was completed.

Antere was a popular hero and decent love poet who lived in Jahiliyah and has been lived until today in hearts of Arabs and is still a living folk hero who had rich vocabulary, who was an original poet and a platonic lover.

Keywords: Antere, Hero, Platonic Love, Perseverance, Jahiliyya Poetry

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ	1
1. KONU, AMAÇ VE YÖNTEM.....	1
2. ARABİSTAN YARIMADASI.....	3
2.1. Fizikî Coğrafya.....	4
2.2. Ekonomi	7
2.3. Târih.....	8
2.3.1. Bâide Arapları.....	9
2.3.2. Bakiye Arapları.....	9
2.4.1. Güney Arabistan	11
2.4.2. Kuzey Arabistan.....	15
2.4.3. Hicâz.....	18
2.5. Câhiliye Dönemi Araplarında Sosyal Hayat.....	23
2.6. Dînî Hayat.....	34
2.7. Kültür ve Medeniyet	37
2.7.1. Kültür.....	37
2.7.2. Medeniyet.....	51
3. ANTERE B. ŞEDDÂD'IN HAYATI	55
BİRİNCİ BÖLÜM.....	75
ANTERE B. ŞEDDÂD'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRİ	75
1.1. Edebî Kişiliği	75
1.2. Antere Şiirinin intikali.....	76
1.2.1. Antere'nin Şiirlerinin Yer Aldığı Eserler	76
1.2.1.1. Divanlar	77
1.2.1.2. Antere'nin Muallakası ve Şerhleri	86
1.2.1.3. Edebiyat Kitapları.....	88
1.2.1.4. Antere'nin Şiirinden Birkaç Bölüm İçeren Edebiyat Kitapları.....	92
1.2.1.5. Sözlükler	92
1.2.1.6. Dil ve Dilbilgisi Kitapları.....	94
1.2.1.7. Târih Kitapları.....	95
1.3. Antere'yi Şiir Yazmaya Sevkeden Saikler	97
1.4. Antere Şiirinde Muhteva/ TEMALAR.....	104

1.4.1.	Kalıntılar ve Diyarların Nitelenmesi ve Onlara Hitap	104
1.4.2.	Nesîb	109
1.4.3.	Tasvir	122
1.4.4.	Hamâset/Kahramanlık	129
1.4.5.	Kişisel Kahramanlığı ve Üstün Ahlaki Özellikleri	151
1.4.6.	Fahr (Övünme).....	156
1.4.7.	Methiye.....	170
1.4.8.	Hiciv	176
1.4.9.	Mersiye.....	181
1.4.10.	Tabiat ve Tabiat Güzelliği Şiirleri	186
1.4.11.	Hikmet.....	201
1.5.	Antere Şiirinin Özellikleri	206
1.5.1.	Antere Şiirinin Kendine Özgüllüğü	206
1.5.2.	Antere'nin şiirinde Gerçekçilik	213
1.6.	Konu Bütünlüğü	220
İKİNCİ BÖLÜM		228
ANTERE'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL ve ÜSLUP ÖZELLİKLERİ		228
2.1.	Şekil Özellikleri	228
2.1.1.	Şiirlerinin Uzunluğu	228
2.1.2.	Kaside Yapısı	230
2.1.2.1.	Matla' Beyitleri	230
2.1.2.2.	Mukaddime.....	233
2.1.2.3.	Hâtime	234
2.1.3.	Vezin.....	234
2.1.3.1.	Aruz	235
2.1.3.2.	Kâfiye	237
2.1.4.	Antere Divanında Kâfiyeler ve Bahirler Tablosu	240
2.2.	Üslûp Özellikleri.....	243
2.2.1.	Dil ve Anlatım.....	243
2.2.1.3.	Belağat Sanatları.....	248
2.2.1.3.1.	Meâni İlmi.....	250
2.2.1.3.1.1.	Haber Cümlesi.....	250
2.2.1.3.1.2.	İnşa Cümlesi	253
2.2.1.3.2.	Beyânla İlgili Sanatlar	256
2.2.1.3.2.1.	Teşbih	256
2.2.1.3.2.2.	Hakikat ve Mecaz.....	262

PDF Eraser Free

2.2.1.3.2.4.	Mecazı Mürsel	267
2.2.1.3.2.5.	Kinaye	269
2.2.1.3.2.	Bedi' İlmî.....	272
2.2.1.3.2.1.	Lafızla İlgili Sanatlar	273
2.2.1.3.2.2.	Mana ile ilgili Sanatlar	275
SONUÇ.....		280
KAYNAKÇA		284

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ														
Arap -Fars Alfabeti	ء	ث	ج	ح	خ	ذ	ش	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ق
Büyük Harf	'	Ṣ	C	Ḥ	Ḥ	Z	Ş	Ş	Ẓ Ḍ	Ṭ	Z	'	Ġ	Q
Küçük Harf	'	ṣ	c	ḥ	ḥ	z	ş	ş	ẓ ḍ	ṭ	z	'	ġ	q
İngilizce	'	th	j	ḥ	kh	dh	sh	ş	ḍ	ṭ	z	'	gh	q
Sesler ve Uzatmalar							Sesler ve Uzatmalar							
Arap-Fars alfabeti	ا	اَ	اُ	اِ	اِي	اِي	و	ي	و					
Türkçe	el-	e/a	u/ü	ı/i	â/ ā	û/ü	î/ī	V/V						
İngilizce	al-	a	u	i	ā	ū	ī	W/w						
KISALTMALAR LİSTESİ														
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi													
AÜİFD	Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi													
a. mlf.	Aynı Müellif													
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri													
Bk./bk.	Bakınız													
b.	Bin (oğlu)													
b.y.	Basım yeri yok													
Der./der.	Derleyen													
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi													
Dip.	Dipnot													
Ed. / ed.	Editör													
EKEV	Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Dergisi													
Erişim	Erişim tarihi													
GAL	Geschichte der Arabischen Litteratur													
H.z.	Hazreti													
M.Ö.	Milattan Önce													
M.S.	Milattan Sonra													
M.Ü.	Marmara Üniversitesi													
Nşr. / nşr.	Neşreden													
Thk. / thk.	Tahkik eden													
ö.	Ölümü, vefat tarihi													
Sad. / sad.	Sadeleştiren													
TDK	Türk Dil Kurumu													
Trc. / trc.	Tercüme eden													
ts.	Tarihsiz													
Tsh. / tsh.	Tashih eden													
vb.	Ve benzeri													
vd.	Ve diğerleri													
y.ö.	Yaklaşık ölümü													
y.y.	Yayıncı bilinmiyor													

ÖNSÖZ

İslâm öncesi Arapların örf, adet, gelenek ve yaşamlarını ihtiva eden en önemli kaynaklardan biri de şiidir. Okuma yazma oranlarının düşük olduğu dönemlerde kendini ifâde tarzının ve dolayısıyla yukarıda zikredilen tüm unsurların muhafazası için en kestirme ve kolay yol şiidir. İbn Abbas (ö. 68/687-88) “Şiir Arapların divanı ve ilk ilmidir” derken bu hususa dikkat çekmektedir. İbn Fâris (ö. 395/1004): “Şiir Arab’ın divanıdır, onunla *Ensâb* muhafaza olunur, kahramanlıkları onunla bilinir, dil ondan öğrenilir, Kitapta, Sünnette, sahabe ve tabiin kavlinde geçen garip kelimeler için bir delildir” demektedir. Araplar acılarını, sevinçlerini, kıvançlarını, savaşlarını, kahramanlıklarını, düşmanlıklarını, dostluklarını, aşklarını, önem verdikleri hasletlerini, velhasıl hayatlarında olan her şeyi şiiire dökerek ölümsüzleştirmişler ve deyim yerindeyse târihlerini şiiirle yazmışlardır. Hicâz’da yazının yaygınlaşmaya başladığı sahabe döneminde önemi anlaşılan şiiir, daha sonra sarf ve nahiv kurallarının belirlenmesi ve sözlüklerin oluşturulması aşamasında Kur’an’la birlikte en önemli başvuru kaynaklarının başında yer almış, kelimelerin anlamlarının tespiti, Arap edebiyatında sanatlara örnek verilmesi ve tefsir, hadis gibi ilimlerde şahit gösterilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Milletlerin hafızalarında yer eden bazı olaylar ve maceraları nesilden nesile aktarılan, hakkında efsane ve gerçeğin birbirine karıştığı kahramanları vardır. İşte geniş bir coğrafyada yaşayan Arapların ortak hafızasında yer etmiş ve adına kıssalar oluşturulmuş kahraman bir şair olan Antere b. Şeddâd el-Absî bunlardan birisidir. Babası Arap, annesi Habeşli bir cariye olan ve kendisi de belli bir yaşa kadar köle olarak yaşayan Antere, katı toplumsal ayrımlara sahip zamanın Arap toplumunda azmi, çalışkanlığı ve kahramanlığı ile bu katı ayrımları aşmayı başarmış, özgürlüğüne kavuşmuş ve toplumda kendisine hatırı sayılır bir mevki edinmiştir.

Antere’nin hayatını ele almak ve savaş meydanlarında rakiplerine karşı haykırdığı hamâsî şiiirlerini, barış zamanlarında değişik nedenlerle ve özellikle sevgilisi Able için söylediği aşk şiiirlerini tespit ve tahlil etmek bu tezin amacını oluşturmaktadır. Antere hakkında konuları farklı birçok eski eserde bilgiler yer almakta olup bu bilgiler arasında şiiirlerine de yer verilmiştir. Günümüzde Antere’nin hayatına ve şiiirlerine olan ilgi azalmamış, hakkında yazılanların yanı sıra adına özel dergi sayıları çıkarılmış, ders kitaplarında Antere’ye bazen müstakil kitap şeklinde bazen de edebiyat kitaplarında diğer şairlerle birlikte yer verilmiş, kendisinden

PDF Eraser Free

nakledilen şiirler gerek metin gerek şerhli olarak yayımlanmış, hakkında filmler ve diziler çekilmiştir.

Tezin her aşamasında her türlü desteği veren danışman hocam Prof. Dr. Dursun HAZER'e, daha önce danışmanlığımı yapmış olan ve desteğini daima yanımda bulduğum Prof. Dr. Hüseyin AYDIN'a, TİK izleme kurulunda yer alan, değişik bakış açıları kazanmama ve tezin şekillenmesinde büyük emekleri olan Doç. Dr. Kamil SARITAŞ'a ve Dr. Öğretim Üyesi Yusuf KARATAŞ'a, şiir metinlerinin tahlilinde ve tercümesinde desteklerini esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Abdülqader MANSOUR'a ve Öğr. Gör. Abduljawad ALHRDAN'a, kaynak eserlerini ve değerli fikirlerini benimle paylaşan mesai arkadaşlarıma, doktora çalışmam sırasında özverili desteklerinden dolayı eşime ve çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

1. KONU, AMAÇ VE YÖNTEM

İslâmi döneme yakın Câhiliye döneminde kahramanlık şiirleriyle meşhur Antere b. Şeddâd el-Absî'nin hayatını araştırma, divanını inceleme, hayatındaki önemli olayların şiirine yansımalarının tespiti, şiirinin tahlil edilmesi, çeşitli konu ve sanatlara örneklik eden şiir bölümlerinin Türkçeye çevirisini yapma, Arap şiirindeki önemini tespit etme, şahit olarak kullanılan beyitlerini imkan ölçüsünde tespit etme bu çalışmanın konusunu ve amacını teşkil etmektedir.

Şairin divanının gerek eski gerek yeni birçok şerhi bulunmaktadır. Bu şerhlerde şiiri farklı bakış açılarıyla tahlil edilmekte ve anlam derinliği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Tez çalışmasında değişik kaynakların taranması yöntemine başvurmakla birlikte A'lem eş-Şentemerî'nin (ö. 476/1084), Asmaî'nin (ö. 216/831) zamanımıza ulaşmayan “*el-Kaşâidü's-sitte*” adını verip şerhettiği eserinin üzerine bina ettiği “*Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*” adlı eseri ve Batalyevsî'nin (ö. 521/1127) Şentemerî'ye ekler yaptığı *Şerhu'l-eşâri's-sitteti'l-Câhiliyye* adlı eseri bu çalışmada en başta gelen kaynaklarımız olmuştur. Şentemerî ile Batalyevsî rivayetlerinde farklılıklar olduğu durumlarda Şentemerî rivayeti esas alınmış ve Batalyevsî rivayetinin farklı olduğu bölümler parantez içerisinde verilmiştir.

Bu eserlerin yanısıra İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *eş-Şi'ru ve's-suarâ'* ve *el-Me'âni'l-kebîr* adlı eserleri, Müberred'in (ö. 286/900) *el-Kâmil fi'l-lügati ve'l-edeb adlı eseri*, İbn Tabâtabâ'nın (ö. 322/934) *İyârü's-Şi'r* adlı eseri, İbn Abdürabbih'in (ö. 328/940) *el-İkdü'l-ferîd* adlı eseri, İsfahânî'nin (ö. 356/967), *el-Egânî* adlı eseri, Hamâse Kitapları, Emir Üsâme b. Münkız'ın (ö. 584/1189) *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, Ebû Gâlib İbn Meymûn'un (ö. 597/1200), *Muntehe't-taleb min eş'âri'l-Arab* adlı eseri, Müsteşrik Wilhelm Ahlwardt'ın (ö. 1909) altı Câhiliye şairinin şiirlerinin yer aldığı *el-İkdü's-semîn fi devâvîni's-su'arâ'i's-sitteti'l-câhiliyyîn adını verdiği eseri*, Luis Şeyho'nun (ö. 1927) *Şuarâu'n-Nasraniyye* ve İskender Bek Abkariyus'un (ö. 1885) *Munyetu'n-nefs fi eş'âri Anter Abs* adlı eseri, Muallakalar ve şerhleri, Edebiyat kitapları, Coğrafya sözlükleri, Fıkhü'l-luğa vb. sözlükler, Bedrüddîn Aynî'nin (ö. 855/1451) *el-Mâkasidü'n-nahviyye* adlı eseri, Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, adlı eseri Abdulkâdir Bağdâdî'nin (ö. 1093/1682) *Hizânetü'l-edeb* adlı eseri vb. dil ve dilbilgisi kitapları ve târih kitapları yararlandığımız başlıca

PDF Eraser Free

kaynaklardandır. Bu eserlere ek olarak *Cemhera* ortak başlığı altında şairlerin ve şiirlerinin farklı maksatlarla toplandığı eserlerden, Arap edebiyatı târihi türü eserlerden ve Diyanet İslâm Ansiklopedisi vb. ansiklopedilerden yararlanılmıştır. Antere şiirlerinin tercümesi, ilgili divanlardaki şerhlerinden yararlanılarak yapılmıştır. Ancak özelde Antere'nin muallakası ve genelde diğer Muallakat şiirlerinin tercümesinde büyük oranda Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık tarafından dilimize *Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları* (Özgün adı: *el-Muallakâtu's-Seb'*) adıyla çevrilen eserden yararlanılmıştır.

2. ARABİSTAN YARIMADASI

Asıl adı Şibhu Cezîreti'l-Arab (Arap yarımadası) iken kısaltılarak Cezîretu'l-Arab şeklinde kullanılmıştır. Sadece el-Cezîre¹ de denilmekte ve Türkçede buna benzer biçimde Arap yarımadası yerine kısaca Arabistan adı kullanılmaktadır. Üç tarafının denizle çevrili olması, kuzeyinde yer alan Şâm bölgesinin yukarı kısımlarında Fırat ile Asi nehirlerinin birbirlerine çok yaklaşması sebebiyle Arap coğrafyacıları Arabistan'ı bir adaya benzetmişler; bundan dolayı bölgeye Arapça “ada” anlamına gelen cezire adını vermişlerdir.² Başka bir görüşe göre ise Araplar üç tarafı deniz, bir tarafı da geçilmesi çok zor olan çölle çevrili olduğu için buraya “Cezîretu'l-Arab” derler.³

Arabistan'ın coğrafi durumu hakkında bilgi veren İslâm coğrafyacılarından Asmaî, sınırlarını tarif ederken yarımadayı Yemen, Necd, Hicâz ve el-Ğarv yani Tihâme⁴ ve Makdisî (ö. 375/985) Hicâz, Yemen, Uman ve Hecer⁵ olmak üzere dört, Hemdânî (ö. 334/945-46),⁶ Bekrî (ö. 487/1094),⁷ ve yaptığı daha ayrıntılı tasnif ve sınırlandırmalarla birlikte Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229) Tihâme, Hicâz, Necd, Arud ve Yemen olmak üzere beş bölüme ayırmışlardır.⁸ Arabistanı Hicâz, Yemen ve Necd olmak üzere başlıca üç bölüme ayıran müellifler de bulunmaktadır.⁹

Arap yarımadasının coğrafi taksiminde Yemen'den başlayıp Şâm badiyesi sınırlarına kadar uzanan ve yarımadayı batı-doğu istikametinde ikiye ayıran Cebelu's-Serat sıradağları esas alınmış olup batı cihetinde dağların eteğinden denize doğru alçalan kısımlara çukur anlamında el- Ğarv ve Tihâme, doğu cihetinde Irak civarında oluşan yüksek bölgeye Necd, Tihâme ve Necd'i ayıran bölgeye Hicaz, Necd'den doğu

¹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi* (B.y.: Bâb-ı Âli yayınevi, 1960), 55.

² Adem Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 19.

³ Hitti K. Philip, "*Siyasi ve Kültürel İslâm Târîhi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995), 1/24; Ahmed Ağayef, "İslâmiyetten Önce Araplar", sad. Faruk Çiftçi, *Hikmet Yurdu*, 5/10 (2012/2), 305; Adnan Demircan, *Câhiliye Arapları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 31.

⁴ Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Yâkût el-Hamevî, "Cezîratu'l-Arab", *Mu'cemü'l-Büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1977), 2/138; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 23.

⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ eş-Şâmî el-Beşşârî el-Makdisî, *Ahsenü't-tekâsîm fî ma'rifeti'l-ekâlîm* (Lieden: Beril Matbaası, 1877), 68.

⁶ Ebû Muhammed Lisânü'l-Yemen el-Hasen b. Ahmed b. Ya'küb el-Hemdânî, *Sıfatü Cezîreti'l-Arab*, thk. Muhammed b. Alî el-Ekva' el-Huli (San'a: Mektebetu'l-İrşâd, 1990), 85.

⁷ Abdullâh b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyüb b. Amr el-Bekrî el-Endelüsî, *Mu'cemü me'sta'cem min esmâ' i'l-bilâd ve'l-mevâzi' (mevâki')*, thk. Mustafa es-Sakkâ (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1949), 1/9.

⁸ Yâkût el-Hamevî, "Cezîratu'l-Arab", 2/137.

⁹ M. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, sad. Mehmet Mahfuz Söylemez (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 15; a.mlf., *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. Mehmet Mahfuz Söylemez & Mustafa Hizmetli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 11.

yönünde Fars körfezine ulaşan Yemâme, Bahreyn ve Umman'ı içine alan bölge Yemen ve Necd arasında engel oluşturduğu için Arud, Hicaz'ın arka tarafında yer alan ve doğuya dönüldüğü vakit Kabe'nin sağında kalması nedeniyle bu bölge Yemen diye isimlendirilmiştir.¹⁰

Eski yazarlardan Arap Yarımadası hakkında en temel bilgileri veren Batlamyus'tur. Bu meşhur coğrafyacı Arap yarımadasını çöl (Arabia Deserta), Haceriye (Arabia Petra), Saîde (Arabia Felix) isimleriyle üç kısma ayırmıştır.¹¹ Günümüzdeki siyasî oluşumlar göz önüne alınarak Arap yarımadası Suûdî Arabistan, Yemen Cumhuriyeti, Uman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn ve Kuveyt¹² sınırları içinde kalan bölge olarak belirlenmekte ve yüzölçümü 3 milyon kilometrekareyi biraz aşmaktadır (3.184.515 km²). Bu itibarla yeryüzünün en büyük yarımadası¹³ olup yarımadanın toplam nüfusu da 33 milyona (1989) yaklaşmaktadır.¹⁴

2.1. Fizikî Coğrafya

Arap yarımadası Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme¹⁵ noktasını teşkil eden Güneybatı Asya'nın güney kısmında¹⁶ yer alır. Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanmış bir paralelkenar şeklindedir;¹⁷ yalnız güneydoğusunda bir çıkıntı oluşturan Uman ve Maskat bölgeleri bu intizamı bozar. Doğudan Uman ve Basra körfezleri, güneyden Arap denizi ve Aden körfezi, batıdan da Kızıldeniz ve Akabe körfezi doğal sınırlarıdır. Güneyde Bâbülmendep Boğazı ile Afrika'dan ayrılan yarımadanın kuzeyinde yeryüzü şekilleri bakımından kesin bir sınır bulmak mümkün değildir. Güneybatı Asya'nın Arap denizinden Güneydoğu Toroslar'a kadar uzanan kısmı Suriye-Arap platformu adını alır. Bu platformun kuzeydeki üçte birlik kısmı, Güneybatı Asya'nın kuzeyini teşkil eden Anadolu ve İran arasında bir geçiş bölgesi meydana getirir. Bu bölge ile Arap yarımadası arasında kademeli bir geçiş

¹⁰ Mustafa Sâdık Râfî', *Târîhu Âdâbi'l-Arab* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 2000), 33.

¹¹ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 33; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 15. Bazı yazarlar bu ayrımı: Klasik yazarlar ülkeyi üçe taksim ediyorlardı şeklinde takdim ediyor. Bk. Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/72; Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu'l-İslâm, es-siyâsî, ve'd-dînî, ve's-sekâfî ve'l-ictimât* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl-Kâhire: Mektebetu'n-Nehda'l-Mısriyye, 1996), 1/1, 9; Deyzîre Sekkâl, *el-Arab fi'l-Aşri'l-Câhilî* (Beyrut: Dâru's-Şadâkati'l-Arabiyye, 1995), 14, 15.

¹² Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 23.

¹³ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 41.

¹⁴ Kudret Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî ve Beşerî Coğrafya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/248.

¹⁵ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 19.

¹⁶ Sabri Hizmetli, *İslâm Târîhi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 46.

¹⁷ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 41.

bulduğundan kuzeyde yarımada doğa sınır oluşturacak belirgin bir coğrafi unsura rastlanmaz. Kuzeybatıdaki Sînâ yarımadası ise nüfus yapısı ve yüzey şekilleri bakımından Arabistan'a benzemesine rağmen siyasi coğrafya bakımından Afrika kıtasına dâhildir. Kuzey sınırının tartışmalı olması sebebiyle de yarımada yüzölçümüne ait kesin bir rakam vermek zordur. Sînâ yarımadası ile Kızıldeniz, Arabistan'ın Afrika ile bağlantısının alışlagelmiş bir yolu olmuştur. Ayrıca yarımada, kara ve deniz yolları vasıtasıyla Asya'nın geri kalan bölgelerine de kolayca ulaşılabilir bir mevkidedir. Yemen sahilinden 350 km. açıklıktaki Sokotra adası da nüfusu ve siyasi durumu bakımından Arabistan yarımadasının bir parçası sayılmaktadır.¹⁸

Arabistan'ın yüzey şekilleri oldukça sadedir. yarımada, batıda Kızıldeniz kıyısında dar bir kıyı ovası (Tihâme) ile başlar.¹⁹ Genişliği yer yer 80-100 kilometreyi bulan bu ovanın doğusunda dik yamaçlarla yükselen kıyı dağları bulunur.²⁰ Kuzeyde Sînâ'dan başlayarak güneye doğru Hicâz, Asîr ve Yemen bölgelerinde de devam eden bu dağlar, kuzeyde Akabe körfezinin güneydoğusunda 2000 metreyi aşmakta, Hicâz'da biraz yükseklik kaybetmekte, güneyde Asîr'de yeniden yükseklik kazanarak 2750 metreye, daha güneyde ise Yemen'in Hadur Şuayb zirvesinde 3760 metreye çıkmaktadır. Arabistan arazisi, batıdaki bu dağlık kenardan itibâren doğuya ve kuzeydoğuya doğru düzenli bir biçimde alçalır.²¹ Merkezî kesimi, ortalama yüksekliği 500-800 m. arasında değişen fakat üzerinde 1000 metreyi aşabilen yükseklikler de bulunan basık bir plato²² işgal etmekte olup burası yarımada merkez yaylasını oluşturur.²³ Necid adı verilen bu platoda binlerce kilometrekarelik alan, lav ve tüflerle²⁴ doludur. Necid platosu kuzey, doğu ve güneyden çöllerle çevrilmiştir.²⁵ Dünyanın büyük çöl kuşağı içinde yer alan Arabistan yarımadası bütün çöl çeşitlerini içinde barındırır. Hareketli kumulların yer aldığı çöller olduğu gibi kayalık ve çakıllı çöller de vardır. Yarımada iki büyük çöleden Büyük Nüfûd kuzeyde, Rub'ul-hâlî güneydedir. Yaklaşık 68.000 km² yüzölçümündeki Büyük Nüfûd kırmızımtırak kumlardan meydana gelmiştir²⁶ ve çölde kumullar hayli geniş bir şekilde, birbirine

¹⁸ Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî ve Beşerî Coğrafya", 3/249.

¹⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 25.

²⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 9.

²¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/32.

²² Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/32.

²³ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 19; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 25.

²⁴ Ankara Üniversitesi, "Volkanoklastikler (Piroklastikler)", erişim: 25 Ağustos 2019, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/75234/mod_resource/content/0/Sed.Kay.%2013.pdf

²⁵ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 55.

²⁶ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/33.

paralel şeritler halinde uzanır.²⁷ Büyük Nüfûd'u güneydeki Rub'ul-hâlî'ye, ortalama genişliği 50 km. kadar olan dar bir koridor biçimindeki Dehna çölü kesintisiz bir şekilde bağlar. Kuzeyden güneye doğru 650 km. uzunlukta olan ve Kızıldeniz yönüne doğru bir yay çizen Dehna çölü,²⁸ farklı genişlikteki birbirine paralel yedi ayrı çöl şeridinden meydana gelir. Arap yarımadasının en büyük çölü olan Rub'ul-hâlî takriben 300.000 km² kadardır ve bu çölün kumulları arasında yer yer kayalık ve çakıllı kesimler bulunur. Rub'ul-hâlî çölünün doğu tarafı kumullar bakımından daha ilginçtir ve bu kesimde "kum dağları" ile yükseklikleri 200 metreyi bulabilen "kum piramitleri" yer alır. Arabistan yarımadasının güneybatısı da batısı gibi dağlıktır.²⁹ Yemen'in doğusunda bulunan, yer altı sularının bol olduğu Hadramevt adlı bölge dağlık ve dağlık olduğu kadar da vadilerle aşırı yarılmış bir şekil arzeder.³⁰ Batı ve güneybatı kıyılarının dağlık ve yüksek olmalarına karşın doğu kıyıları alçak ve kumluktur. Alçak kıyı düzlükleri ile içteki platoların arasına hafif kıvrımlı, dalgalı kesimler girer ve bu kıvrımlar arasında da Arabistan için büyük önem taşıyan petrol yatakları bulunur. Bölgenin güneydoğudaki Uman körfezine komşu olan kesiminde Cebel-i Ahdar (yeşil dağ) adı verilen ve 3000 metreyi aşan dağlar yer almaktadır. Batıdakilerden farklı biçimde kıvrımlı bir yapıya sahip olan bu dağlar Alp kıvrımları sistemine dâhildirler.³¹

2.1.1. İklim

Arabistan yarımadasının büyük bölümü sıcak ve kurak kuşakta yer aldığından,³² yağışları kıt ve yazları çok sıcak olan bir iklime sahiptir. Sıcaklık kuzeyden güneye ve plato kesiminden alçak kesimlere inildikçe daha da artar ve zaman zaman 50 dereceye vardığı olur. Kış mevsimi kuzeyde ve Basra körfezi kıyılarında hissedilmekle birlikte Kızıldeniz kıyılarında neredeyse hiç hissedilmez; bu kesimde sıcaklığın 15 derecenin altına düşmesi ender rastlanan olaylardandır.³³ Basra körfezi kıyılarında oldukça bol olan yağışlar yarımadanın orta kesimlerinde 100 milimetreyi bile bulmaz; Rub'ul-hâlî'nin batısındaki Devâsir vadisi gibi bazı bölgelerde ise yıllarca hiç yağmur yağmadığı olur. Buna karşılık muson rüzgârlarının etkisiyle Kuzey Yemen'in yüksek kesimlerinde yağış 500 milimetreyi aşar ve hatta dağların daha

²⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 16-17.

²⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/33.

²⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 16.

³⁰ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/36.

³¹ Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî Ve Beşerî Coğrafya", 3/250.

³² Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/34.

³³ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 20.

yüksek kesimlerinde 1200 milimetreye de ulaşabilir. Yarımadanın güneydoğu köşesindeki Uman dağları da yılda 400-500 mm. yağış alan bölgelerdendir. Yağışın mevsimlere dağılışı kuzeyde kış yağışları (Akdeniz yağış rejimi tipi), güneybatı, güney ve güneydoğuda ise yaz yağışları (muson yağış rejimi tipi) şeklindedir. Yağışların azlığının tabii bir sonucu da Arabistan yarımadasında akarsu vadilerinde devamlı su bulunmaması şeklinde kendini gösterir. Bu sebeple kısa süreli akışlar görülen kuru vadilerin sayısı çoktur.³⁴ Genellikle ani yağışlardan sonra ortaya çıkan bu akıntılar vadinin yukarı çıkırında meydana gelmişlerse daha aşağı çıkırlara intikal etmeden buharlaşırlar. Yıl boyu kesintisiz akış Hadramevt'in güneyindeki Vadi Hacer gibi bazı küçük vadilerde görülür.³⁵

2.1.2. Bitki Örtüsü

Yarımadanın yazları yağışlı geçen güney kesimi, doğal bitki örtüsü bakımından öteki kesimlerden daha zengindir; güneydoğuda Uman körfezine komşu olan bölgelerdeki dağlara Yeşil Dağ adının verilmiş olması da bu durumu teyit eder. Yarımadanın büyük kesiminde bitki örtüsü genellikle susuzluğa alışık kurakçıl bitkiler ile tuzlu toprağa uyum sağlayan tuzcul bitkilerden meydana gelir.³⁶

2.2. Ekonomi

Arabistan yarımadasında nüfusun en yoğun olduğu kesimler, batı ve güneybatıdaki suyun daha bol olduğu bölgelerdir. Orta Arabistan'da ise çöllerle kuşatılmış bir plato olan Necd, çevresindeki çöllere oranla çok daha kalabalıktır. Arabistan'ın batı ve güneyindeki yerleşik nüfusa karşılık orta ve kuzeyindeki bölgelerde mevsimlere göre yer değiştiren ve sayıları kesin olarak tespit edilemeyen bedevîler yaşar. Gerek yerleşik ve gerek göçebe nüfusun temel gıda maddeleri arasında hurmanın özel bir yeri vardır. Hurmanın sadece meyvesinden değil odunundan ve lifinden de çeşitli maksatlarla istifade edilir. Hurma, Arabistan yarımadası üzerinde bulunan bütün vahaların en önemli ağacıdır ve özellikle Uman denizine yakın olan kesimlerle çöl ortasındaki vahalarda tek ağaç cinsi olarak dikkati çeker. Yarımada yetişen hurmanın başlıca tatlı, acı, ekşi ve belirli özellikleri olmayan tatsız çeşitleri bulunmakta ve bu hurma cinsleri çöl bölgesinde yaşayan insanların temel gıda maddesini oluşturmaktadır. Bu meyve süt ile birlikte Bedevî sofrasının başta gelen

³⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/37; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm* (Kâhire: Hindavî, 2011), 11.

³⁵ Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî Ve Beşerî Coğrafya", 3/251.

³⁶ Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî Ve Beşerî Coğrafya", 3/251.

gıdasını oluşturur ve deve etiyle birlikte onun temel gıda maddesidir.³⁷ Yemen, tarım türleri bakımından yarımadaının en önde gelen bölgesidir. Arabistan yarımadasındaki tarım ürünleri arasında hurmanın özel bir yere sahip olması gibi ehli hayvanlar arasında da devenin ayrı bir yeri vardır. Bu yarımada çok eski bir hayat tarzı olan göçebeliğin başlıca aracı develerdir. Deve bedevî Arabın herşeyidir.³⁸ Deve burada yük ve binek hayvanı olarak kullanıldığı gibi eti ve sütüyle de bedevîlerin beslenmesine ve ekonomisine yardımcı olur.³⁹ Onsuz çöl yaşanabilir bir yer olarak tahayyül edilemez,⁴⁰ nakil aracı ve gıda kaynağı olduğu gibi aynı zamanda mübadele aracıdır. Mehir, diyet, servet vb. şeylerin ölçüsü devedir. Araplar için devenin önemini, Arap dilinde bulunan ve devenin cinsleri ve büyüme evrelerini ifade eden bin kadar kelime çok güzel ifade etmektedir.⁴¹ Bedevîler sadece kendilerinin ihtiyacı için değil vahalardaki yerleşik insanlara satmak için de deve yetiştirirler.⁴² Arabistan'da beslenmesi ve bakımı çölde yaşayanlar için sorun olan at lüks ifade eden bir hayvandır. At sahibi olma belli bir servete sahip olmayı gerekli kılar.⁴³ Safkan Arap atı fiziki yapısının güzelliği, dayanıklılığı, sadakati ve zekâsıyla meşhurdur.⁴⁴

2.3. Târih

Bugün genellikle Sâmîler'in anavatanlarının Arabistan olduğu⁴⁵ ve milâttan önce 4. binyıldan itibaren komşu ülkelere göç ederek buralarda çeşitli devletler kurdukları kabul edilmektedir.⁴⁶

Tevrat'ta Sâmî dilinde çöl anlamına gelen ve aynı zamanda milliyeti mevzu bahis edilmeksizin "çölde yaşayan" anlamına gelen İbranice Erebe kelimesi kullanılmaktadır.⁴⁷ Yine Tevrat'ta "Arabistan krallarına, çölde yaşayan yabancı halkın krallarına"⁴⁸ zikri geçmektedir. Arap kelimesine ilk defa Asur Kralı III. Salmanasar'ın

³⁷ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *'Uyûnü'l-aḥbâr* (Kâhire: Matbaatu'd-Dâri'l-Kütübi'l-Misriyye, 1996), 3/201-204; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/38-39.

³⁸ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 47.

³⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 23; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/11.

⁴⁰ Hüseyin Mûnis, *Târîhu Kureyş* (Cidde: ed-Dâru's-Suudiyye, 1988), 28-31.

⁴¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/41-42.

⁴² Büyükcoşkun, "Arabistan, Fizikî Ve Beşerî Coğrafya", 3/248-251.

⁴³ Sekkâl, *el-Arab fi'l-asri'l-Câhilî*, 15.

⁴⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/40-41.

⁴⁵ Carl Brockelmann, *Fikhu'l-lügâti's-Sâmiyye*, çev. Ramazan Abdu'ttevvâb (Riyad: Riyad Üniversitesi yayınları, 1977), 12; Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 54.

⁴⁶ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 34.

⁴⁷ *Kitab-ı Mukaddes, Yeni Dünya Çevirisi* (New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York Inc, 2017), İşaya 13/20; Yeremya 3/2.

⁴⁸ Yeremya 25/24

(M.Ö. 858-824) yıllıklarının, 853 yılındaki büyük bir ayaklanmanın bastırılmasını anlatan kısmında rastlanmaktadır. Burada kaydedildiğine göre ayaklanmaya katılan âsi reislerden biri de müttefik kuvvetlere 1000 deve veren “Gindibu Aribi”dir. Bu târihten sonra Asur ve Bâbil belgelerinde Aribi, Arabu ve Urbi adlarına sık sık rastlanmakta ve Aribi ülkesine yapılan seferlerden ve Aribi reislerinden alınan vergilerden bahsedildiği görülmektedir.⁴⁹ Ancak Tevrat ve diğer kaynaklardaki bu kelimenin kullanımı dikkatli bir şekilde incelendiği zaman kelimenin bedevî/çölde yaşayan anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁰ Aeschylus (M.Ö. 525-456) Yunanlılardan Arap kelimesini ilk zikreden kimsedir. Onu takip eden Herodotos’tan îtibâren eski Yunan ve Latin kaynaklarında Arabia ve Arap kelimeleri geçmektedir. Bu kaynaklardan, Arabia kelimesinin Nil nehri ile Kızıldeniz arasındaki Doğu Mısır’ı da içine alacak şekilde yarımadanın tamamını adlandırdığı anlaşılmaktadır.⁵¹

Araplar genel olarak iki grupta incelenmektedir:

2.3.1. Bâide Arapları

Eskiden yaşamış ve târihten silinmiş olup İslâmiyetin çıktığı günlerde bulunmayan Âd, Semûd, Tasm vb.⁵² Araplardır.⁵³

2.3.2. Bakiye Arapları

İslâmiyetin çıktığı günlerde yaşayan ve günümüze kadar gelen Araplara verilen isimdir.⁵⁴

⁴⁹ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 96.

⁵⁰ Cevâd Alî, *el-Mufasssal fi târihi'l-Arabî kable'l-İslâm* (Bağdat: y.y. 1993), 1/18.

⁵¹ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/21; Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 97; Hakkı Dursun Yıldız, “Arabistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/252.

⁵² Bâide Arapları Hûd, Lukman, Semûd, Tasm, Cedis, Umeym, Ubeyl, Cürhüm el-Evvel, el-Amâlika kavimleridir. Bk. Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/298-352.

⁵³ Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan İbnu Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn el-musemma divânü'l-mübtede' ve'l-haber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âsarahüm min-zevi's-sultâni'l-ekber* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001), 2/22; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/56; Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 114; Muhammed Suheyli Takkûş, *Târîhu'l-Arab kable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2009), 29; Hakkı Dursun Yıldız, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/272-276; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/295; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 38, 53, 56; a. mlf., *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 36; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/12; Emin, *Fecru'l-İslâm*, 16; Versteegh Kees, *el-Luğatu'l-Arabiyye (Târîhuhâ ve mustevyâtuhâ ve te'sîruhâ)*, çev. Muhammed eş-Şarkâvî (Kâhire: el-Meclisu'l-'Ala li's-Şekâfe, 2003), 54; Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi'l-Câhiliye Dönemi* (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014), 29.

⁵⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/56; Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 114; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 38; a. mlf., *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 36; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/12; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34; Mehmet Azimli, *Câhiliyeyi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 27.

Bakiye Arapları Kahtânîler ve Adnânîler olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.⁵⁵

2.3.2.1. Kahtânîler

Yemen ve çevresindeki (Güney Arabistan) Araplar, Sebe ve Himyer bölgesinden çıkıp Kuzeye yayılan Araplardır. Evs, Hazreç, Gassânîler ve Lahmîler Kahtânîlerden sayılır. Bunlara gerçek Araplar anlamında “Arab-u'l-Ârîbe” de denilir.⁵⁶

2.3.2.2. Adnânîler

Hiz. İsmâîl'in neslinden Adnân'a dayandırılırlar ve daha çok orta ve Kuzey Arabistan'a yayılmış olup Hicâz, Necd, Şâm ve Irak bölgesinde bulunan Araplardır.⁵⁷ Hiz. İsmâîl'in Arabistan'a sonradan gelmesi ve çocukları olan Adnânîlerin sonradan Araplaşması nedeniyle “sonradan Araplaşan” anlamına gelen “Arab-ı Müsta'ribe” denilmiştir.⁵⁸ Her ikisi de Hiz. Nuh'un oğlu Sam'dan türemiş olup⁵⁹ Kuzeyli Araplar Mudar ve Rebîa kabîlelerine, Güneyli Araplar ise Himyer ve Kehlân kabîlelerine ayrılmışlar ve bu kabîleler de ayrıca aşiretlere bölünmüşlerdir.⁶⁰

Bu ayırım dil ve kültürde de kendini göstermekte, daha sonraları gelişerek klasik Arapça haline gelecek olan Kuzey Arapları'nın dili, ayrı bir alfabe ile yazılan ve Habeşçe ile akraba bulunan Güney Arapları'nın dilinden farklı olmaktadır.⁶¹ Esasen Habeşçe, Habeş medeniyetinin ilk merkezlerini kuran Güney Arabistanlı göçmenler tarafından geliştirilmiştir. Bu iki grup arasındaki ikinci önemli fark ise Güney Arapları'nın yerleşik bir hayat yaşamalarıdır. Arapların bu şekilde ikiye ayrılmasına

⁵⁵ Hüseyin Tâhâ, *Fi'l-Edebi'l-Câhilî* (Kâhire: Matbaatu Fâruk, 1933), 79; Cevâd Alî, *el-Mufasssal* 1/354, 493; Râfîî, *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, 37; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/12; Takkûş, *Târîhu'l-Arab kabîle'l-İslâm*, 30; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 38; a.mlf., *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 39; Yıldız, “Arap”, 3/273.

⁵⁶ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 115; Hüseyin, *Fi'l-Edebi'l- Câhilî*, 80; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/56; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/354; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/12; Versteegh, *el-Luğatu'l-Arabiyye*, 54; Azimli, *Câhiliyeyi Farklı Okumak*, 28; Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 30.

⁵⁷ Hüseyin, *Fi'l-Edebi'l- Câhilî*, 80; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 38.

⁵⁸ Hüseyin, *Fi'l-Edebi'l- Câhilî*, 80; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/56; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/354, 375; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/14; Versteegh, *el-Luğatu'l-Arabiyye*, 54; Azimli, *Câhiliyeyi Farklı Okumak*, 28; Demircan *Câhiliye Arapları*, 34; Takkûş, *Târîhu'l-Arab kabîle'l-İslâm*, 30; Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 30.

⁵⁹ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 53.

⁶⁰ Ignace Goldhizer, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Rahmi Er & Azmi Yüksel (Ankara: Vadi yayınları, 2012), 14.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâm b. Ubeydillâh b. Sâlim el-Cumahî el-Basrî, *Tabakâtü fuhûli 'ş-şu'arâ'*, şerh: Mahmûd Muhammed Şakir (Cidde/Kâhire Dâru'l-medeni, ts.), 1/11; Hüseyin, *Fi'l-Edebi'l- Câhilî*, 80; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/58.

rağmen tarihin muhtelif devirlerinde siyasî ve iktisadî sebeplerle Güneyliler kuzeye, Kuzeyliler de güneye göç ederek birbirleriyle karışmışlardır.

Arabistan'ın târihi, yarımada'nın sahip olduğu çok geniş sınırlar ve farklı coğrafi şartlar sebebiyle, Güney, Kuzey ve Hicâz olarak ele alınmalıdır.

2.4. Siyasî Hayat

Arap yarımadasında çok eskiden beri yalnız Araplar oturmuşlardır.⁶² Araplar kök itibâriyle Aramîler, İbranîler, Süryanîlerin de dâhil olduğu Sâmi ırkına dayanır.⁶³ Bunlar içinde Sâmi özelliklerini en iyi koruyabilenler onlardır.⁶⁴ Bizanslılar, İranlılar ve Romalılar gibi yabancı milletler Arabın ilk menşei olan o zorlu coğrafyayı fethetme başarısını hiçbir zaman gösterememişler hatta Büyük İskender bile zaferlerle geçen seferlerinde oraya dokunmaktan kaçınmıştır.⁶⁵ Onlar ya sahillerde ve Necd'de yerleşik (hadârî) veya çölde göçebe (bedevî) bir yaşam sürmüşlerdir.⁶⁶ Genel tasnife göre Araplar iki grupta incelenebilir.⁶⁷

2.4.1. Güney Arabistan

Yunan coğrafyacıları, Arap Yarımadası'nın güney kısmını Arabiya-ı Saîde (Arabia Felix) adıyla kaydetmişlerdir. Müslüman âlimler arasında güney Arabistan hakkında coğrafi ve târihi anlamda en esaslı bilgiler veren müellifler Ya'kübî (ö. 292/905'ten sonra) ile Hemdânî'dir.⁶⁸ Güney Arabistan temelde coğrafi olarak Yemen, Hadramevt ve Uman şeklinde üç önemli kısma ayrılır. İnsanlık târihinin en önemli hayat alanlarından olan Güney Arabistan geçen asırlar boyunca güçlü ve nüfuzlu siyasî organizasyonlara şahit olmuştur.⁶⁹ Güney Arabistan târihinin ilk devirleri karanlıktır. Güney Arabistan'da kurulduğu bilinen devletler şunlardır:

⁶² Goldhizer, *Klasik Arap Literatürü*, 13-14; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/28, 30; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 9; Emîn, *Fecru'l-İslâm*, 14; Tevfik el-Berru, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm* (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1996), 38.

⁶³ Goldhizer, *Klasik Arap Literatürü*, 13-14; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 32; Ağayef, "İslâmiyetten Önce Araplar", 304; Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Târîhi ve Câhiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 2; Ahmed Muğanniye, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm* (Beyrut: Dâru's-Safve, 1994), 6; Râfiî', *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, 35; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 33-34.

⁶⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/24; Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 32; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/56; Israel Wolfensohn, *Târîhu'l-lugâti's-Sâmiyye* (Mısır Matbaatu'l- İ'timâd, 1929), 8.

⁶⁵ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 33.

⁶⁶ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 46, 49, 51.

⁶⁷ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1960), 1/26.

⁶⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 103-104.

⁶⁹ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 24, 25, 26.

2.4.1.1. Mainîler

Arap târihçilerin eserlerinde Mainî⁷⁰ devletinin varlığına dair hiçbir bilgi mevcut değildir.⁷¹ Ancak buna karşılık Batlamyus vb. kadîm eski Yunan târihçiler bu devletle ilgili pek çok malumat aktarmışlardır.⁷² Merkezi, San'a'nın doğusunda harabeleri bulunan Maîn (Mina, Maan)⁷³ olan ilk devletin milâttan önce 2. binyılın ortalarında mevcut olduğu sanılmakta⁷⁴ ve daha ziyade ticârî hayata önem veren,⁷⁵ Arabistan mahsulleriyle Hint ve Çin'den getirilen malları Mısır, Filistin ve Suriye'ye satarak büyük gelir sağladığı anlaşılan bu devletin⁷⁶ M.Ö. 750-650 arasında Sebeliler tarafından⁷⁷ yıkıldığı ileri sürülmektedir.⁷⁸ Handbuck Nielsen ve F. V. Winnett'e göre ise Mainîler M.Ö. yaklaşık 700'den başlayıp M.Ö. 300 yılına kadar hükmünü aynı bölgede sürdürmüştür. Bu durumda Güney Arabistan'ın karanlık târihi içinde dikkati çeken büyük hükümdarlıklardan ikisi olan Sebeliler ve Mainîler târihlerinin büyük kısmında çağdaş olarak yaşamışlardır.⁷⁹

2.4.1.2. Sebeliler

Güney Arabistan'da kurulan devletlerin ikincisi, başkenti Me'rib⁸⁰ olan ve Maîn Devleti'nin yıkılmasından sonra târih sahnesine çıktığı sanılan Sebe Devleti'dir.⁸¹ Hz. Süleyman ile ilgili olarak Tevrat'ta adı geçen Belkıs'ın Sebe melikesi olduğu kabul edilmekte ise de bu hususta kesin bir delil mevcut değildir.⁸² Yemen'de bulunan bir kitâbede bazı Sebe meliklerinin adına rastlanmaktadır.⁸³ Sebeliler ticâretin yanında ziraî hayata da önem vermiş⁸⁴ ve ziraatın gelişmesini sağlamak için bazı su bentleri,⁸⁵ bu arada meşhur Me'rib Seddi'ni yapmışlar,⁸⁶ ticârî

⁷⁰ Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

⁷¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 115; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 2/73; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 8.

⁷² Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 8; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/24; Takkûş, *Târîhu'l-Arab kable'l-İslâm*, 286; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 27.

⁷³ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/24; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

⁷⁴ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 2/77.

⁷⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 41; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 8.

⁷⁶ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 29.

⁷⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 42.

⁷⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 125; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 8; Yıldız, "Arabistan", 3/253; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 2/77.

⁷⁹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/85.

⁸⁰ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/81.

⁸¹ Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

⁸² Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 11; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 30.

⁸³ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 126; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 11.

⁸⁴ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 2/260.

⁸⁵ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 31.

⁸⁶ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 12.

faâliyetlerini de Kuzey Arabistan ve Akdeniz ülkelerine kadar uzatıp Afrika'nın kıyı ve hatta iç bölgeleriyle de münasebetlere girişmişlerdir.⁸⁷ Sebeliler'in Afrika'da geniş sömürgeler elde ettikleri ve bu arada, adını Güneybatı Arabistan'da yaşayan Habasat kavminden alan Habeş Krallığı'nı kurdukları anlaşılıyor.⁸⁸ Medeniyet ve ticârette ileri bir devlet olan Sebe'nin önemli bir savaş gücü olmadığı anlaşılmaktadır.⁸⁹ Sebe Devleti milâttan önce 5. yüzyılda en parlak devrini yaşamış, milâttan önce 2. yüzyılın sonlarına doğru Himyerîler tarafından yıkılmıştır.⁹⁰

2.4.1.3. Himyerîler

Sebeliler'e halef olan ve kısa zamanda bütün Yemen'i ele geçiren Himyerîler (M.Ö.115-MS. 525),⁹¹ diğer iki devletin aksine savaşçı⁹² bir politika takip ederek sınırlarını, milâttan sonra 3. yüzyılın sonlarına doğru Hadramevt ve Orta Arabistan'a kadar genişlettiler. Askerî bakımdan Arabistan'ın en güçlü devleti haline gelen Himyerîler, Habeşliler ve İranlılar ile mücadeleye giriştiler;⁹³ 4. yüzyılın ortalarında kısa süren bir Habeş hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldılsa da 375'ten itibaren tekrar istiklâllerini elde ettiler.⁹⁴ Bu sırada Hristiyanlıkla Müsevîlik Arabistan'da rekabet halinde idi⁹⁵ ve Himyerîler'in Müsevîler'i desteklemelerine karşılık Habeşliler'le Bizanslılar da Hristiyanları tutuyordu. Son Himyerî Hükümdarı Zûnüvâs'ın kendilerini Müsevîliği kabule zorlaması⁹⁶ üzerine Hristiyanlar Habeş Aksum Krallığı'ndan yardım istediler. Bu din değiştirmeye zorlamalar sırasında Zûnüvâs'ın birçok Necranlı'yı ateş hendeklerinde (uhdûd) diri diri yaktığı bilinmekte⁹⁷ ve Kur'an'da⁹⁸ kilise azizlerinden Arethas'ın şehidler listesinde adları zikredilen bu Hristiyanlara telmihte bulunduğu kabul edilmektedir. Yardım çağrısı üzerine

⁸⁷ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 31.

⁸⁸ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 31.

⁸⁹ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/27.

⁹⁰ Yıldız, "Arabistan", 3/253; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 33.

⁹¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/88; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 130; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/28; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

⁹² Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 130; *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 44; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 14.

⁹³ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/28; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 33.

⁹⁴ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 135.

⁹⁵ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/97.

⁹⁶ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 14.

⁹⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Târîhu't-Taberî târihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kâhire: Dâru'l-Meârif bi Mısır, ts.), 2/123; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 136; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 16.

⁹⁸ *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altıntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Burûc, 85/4-9.

kuvvetli bir ordu ile Yemen üzerine yürüyen Aksum Kralı Kaleb el-Asbaha,⁹⁹ Zûnüvâs'ı mağlûp ve katledip Himyerî Devleti'ne son verdi.¹⁰⁰ Bu galibiyet üzerine başlayan Yemen'deki Habeş hâkimiyeti yarım yüzyıl kadar devam etmiştir. Habeş valilerinden Ebrehe el-Eşrem (dudağı yarık), San'a'da meşhur Kulleys Tapınağı'nı yaptırarak¹⁰¹ bütün Arapların burayı ziyaret etmelerini istedi. Fakat Kâbe'nin Araplar nezdindeki îtibârı bu isteğin gerçekleşmesine engel oluyordu. Bunun üzerine Ebrehe Kâbe'yi tahrip etmek gayesiyle Mekke üzerine yürüdü,¹⁰² fakat Kur'ân-ı Kerîm'in Fîl sûresinde de anlatıldığı gibi mağlûp olarak geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁰³ Habeşliler'in kötü idaresi Yemen'de memnuniyetsizler kitlesinin artmasına sebep oldu. Himyerî hükümdar âilesinden Seyf b. Zîyezen, Sâsânî Hükümdarı Enûşîrvân'ın yardımını temin ederek Habeş hâkimiyetine son verdiyse¹⁰⁴ de bir suikast sonunda öldürüldü ve Sâsânîler ülkeyi ele geçirip İslâm fethine kadar Yemen'e hâkim oldular.¹⁰⁵

Güney Arabistan'da iktisadî hayatın temelini ziraat teşkil ediyordu. Kitâbelerde su bentleri, kanallar, tarla sınırı meseleleri ve toprak mülkiyetinden sık sık bahsedilmesi, burada yüksek bir ziraî hayatın varlığını ortaya koymaktadır.¹⁰⁶ Topraklardan hububattan başka baharat gibi bazı mahsuller de alınır; ancak ihraç edilen baharatın büyük bir kısmı Hindistan'dan gelmekte ve buradan Akdeniz ülkelerine sevk edilmekteydi.¹⁰⁷

Güney Arabistan'da kurulan devletlerde siyasî teşkilât mutlakiyet esasına dayanıyordu. Krallık babadan oğula geçiyor ve krallar diğer doğu ülkelerinde olduğu gibi ilâhî sayılmıyor, nüfuz ve kudretleri, bazı devirlerde hükümdar âilesinin diğer fertlerinden oluşan asiller meclisi ve daha sonraları da bir çeşit derebeyleri tarafından sınırlandırılıyordu.¹⁰⁸

⁹⁹ Günaltay bu şahsın Necaşi'nin amcaoğullarından Eryat b. Adham olduğunu zikretmiştir. Bk. Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 137.

¹⁰⁰ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/97; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 44; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 33-35.

¹⁰¹ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 18; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/29.

¹⁰² Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 18; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 36.

¹⁰³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/98; Çağatay, *İslâm'dan önce Arap Târîhi*, 18.

¹⁰⁴ Çağatay, *İslâm'dan önce Arap Târîhi*, 19; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 36.

¹⁰⁵ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/102-103; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 144; Yıldız, "Arabistan", 3/253; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/31; Apak, *İslâm öncesi Arap Târîhi*, 37-38.

¹⁰⁶ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 29.

¹⁰⁷ Yıldız, "Arabistan", 3/253.

¹⁰⁸ Yıldız, "Arabistan", 3/253.

Güney Arabistan dini çok tanrılı olup genel hatlarıyla diğer Sâmi kavimlerinin dinlerine benziyordu.¹⁰⁹ Sosyal hayatın önemli ve zengin merkezlerinden biri olan tapınaklar başrahibin idaresinde bulunuyor, mukaddes sayılan baharatın üçte biri ilâhlara, yani onlar adına rahiplere veriliyordu. Yazı bilindiği halde kitap yazıldığına, edebî eserler vücuda getirildiğine dair bir işâret yoktur. Bu devirden günümüze ancak kitâbeler kalmıştır.¹¹⁰

2.4.2. Kuzey Arabistan

Kuzey Arabistan'ın târihi hakkında Mezopotamya, İbrânî, Grek ve Fars¹¹¹ kaynaklarında az da olsa bilgi bulunmakta, en geniş bilgiye ise klasik çağ Grek kaynaklarında rastlanmaktadır. Bu devirlerde Helenistik tesirlerin yavaş yavaş Suriye'den içerilere doğru nüfuz ettiği görülmektedir. Yine bu devirlerde Orta ve Kuzey Arabistan'da târih sahnesine çıkan bazı devletler, menşeyi itibâriyle Arap olmalarına rağmen Ârâmî kültürünün tesiri altında kalmışlar ve kitâbelerini Ârâmî diliyle yazmışlardır.¹¹² Güney Arabistan'dan farklı olarak Kuzey Arabistanın büyük bir bölümü göçebe hayatı sürüyordu.¹¹³

2.4.2.1. Nabatîler

Kuzey Arabistan'ın ilk ve önemli devleti olan Nabatî Krallığı,¹¹⁴ muhtemelen milâttan önce 4. yüzyılın sonlarında kurulmuş ve en kudretli devrinde Kuzey Hicâz'ın büyük bir kısmını içine almak üzere Akabe körfezinden Akdeniz'e kadar uzanan sahaya hâkim olmuştur.¹¹⁵ Kitâbelerde adı geçen ilk kral Hâris (Arethas, M.Ö. 169),¹¹⁶ devletin merkezi ise Akabe körfezinin biraz kuzeyindeki Petra idi.¹¹⁷ Nabatî Krallığı Büyük İskender'in halefleri arasında meydana gelen mücadeleler sırasında önemli roller oynamıştır.¹¹⁸

Roma İmparatorluğu ile ilk temasa geçişi ise M.Ö. 65'te Pompeus'un Petra'yı ziyaretıyla iyi ilişkiler içinde başlamış ve krallık Roma İmparatorluğu ile vahşi çöl

¹⁰⁹ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1996, 1/56.

¹¹⁰ Yıldız, "Arabistan", 3/253.

¹¹¹ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 40.

¹¹² Yıldız, "Arabistan", 3/253.

¹¹³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/132.

¹¹⁴ Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

¹¹⁵ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 3/15.

¹¹⁶ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 3/23; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 43.

¹¹⁷ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/108; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 72; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 36.

¹¹⁸ Yıldız, "Arabistan", 3/253.

arasında bir tampon devlet görevi üstlenmiştir. M.Ö. 25-24'te Romalı kumandan Aelius Gallus'un, Augustus'un emri üzerine Hindistan ticâret yolunu emniyet altına almak maksadıyla çıktığı Yemen seferinde Nabatî Krallığı üs olarak kullanılmıştır. Fakat bu iki devlet arasındaki dostane münasebetler uzun ömürlü olmamış¹¹⁹ ve milâttan sonra 1. yüzyılın ikinci yarısında siyasî ve iktisadî sebepler yüzünden başlayan anlaşmazlıklar üzerine İmparator Traianus bu krallığa son vermiştir.¹²⁰

2.4.2.2. Tedmürlüler (Palmiralılar)

Kuzey Arabistan devletlerinin ikincisi adını başkentinden alan Tedmür Krallığı'dır.¹²¹ Çölün kuzeyinde Tedmür'ün içerisinde bulunduğu vahada kaliteli hurma yetişmesi sebebiyle Roma ve Yunan târihçileri tarafından bu bölgeye hurma/hurmalık anlamına gelen Palmir denilmiştir. Nebatîler gibi Tedmürlüler de Arap asıllı idiler.¹²² Kuruluş târihi kesin olarak tespit edilemeyen bu devletin, kitâbelerden 1. yüzyıldan itibaren mevcut olduğu anlaşılmakta ve 3. yüzyıl ortalarında da Sâsânîler ile boy ölçüşebilecek bir hale geldiği bilinmektedir¹²³. Roma İmparatoru Valerianus'u yenen Sâsânî Hükümdarı Şâpûr'a karşı koyamayacağını anlayan Tedmür Kralı Uzeyna (Odenatus) barış teklifinde bulundu ise de Şâpûr elçilerini kabul etmemiş, bunun üzerine Uzeyna, Valerianus'un dağılmış olan kuvvetlerini de toplayarak Sâsânîler'in başşehri Medâin (Ktesiphon) üzerine yürümüş,¹²⁴ Şâpûr mağlûp, karısı ve çocukları esir edilmişti.¹²⁵ Ancak kısa bir süre sonra Uzeyna, muhteris karısı Zeynep'in (Zenobia) bir tertibi ile öldürülmüş¹²⁶ Oğlu adına idareyi ele alan Zeynep, hayallerini gerçekleştirmek maksadıyla Roma'nın elinde bulunan Mısır'ı zaptettiği gibi Anadolu'ya bir sefer yapmış ise de Roma kuvvetlerine mağlûp olmuştur.¹²⁷ Romalılar 273'te Tedmür'ü zaptederek Zeynep'i esir alıp Roma'ya götürmüşlerdir.¹²⁸

¹¹⁹ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 44.

¹²⁰ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/107; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 8; Yıldız, "Arabistan", 3/253; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 45.

¹²¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 76; Ağayef, "İslâmiyetten Önce Araplar", 308; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

¹²² Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 76,77.

¹²³ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 40.

¹²⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/115.

¹²⁵ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 41.

¹²⁶ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 42.

¹²⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 80.

¹²⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/116; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 42-44; Yıldız, "Arabistan", 3/İstanbul, 1991, 252-258; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 48-53.

2.4.2.3. Gassânîler

Kuzey Arabistan ve Suriye’de 3. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı kabul edilen Gassânî Devleti,¹²⁹ Bizans-Sâsânî mücadelesinde Bizans tarafını tutmuş,¹³⁰ en kudretli hükümdarları olan Hâris, M.S. 528’de Sâsânîler’in desteklediği Hîre (Lahmî) Hükümdarı Münzir’i mağlûp etmesi¹³¹ ve ertesesi yıl Filistin’de çıkan isyanı bastırması üzerine Bizans imparatoru tarafından “Basileus” (kral) unvanı ile taltif edilmiştir.¹³² Bizans’ın tesiriyle Hıristiyanlığı kabul eden Gassânîler, 613’te Sâsânîler’in Suriye ve Filistin’i, bu arada merkezleri olan Bostra’yı ele geçirmeleri üzerine siyaset târihinden silindiler.¹³³

2.4.2.4. Hireliler (Lahmîler)

3. yüzyılın ortalarında kurulan Hîre Krallığı,¹³⁴ Sâsânîler’in öncü karakolu olarak¹³⁵ Bizans’a karşı uzun müddet varlığını koruyabilmiştir.¹³⁶ En önemli hükümdarları II. İmriu’l-Çays (382-403),¹³⁷ III. Münzir (510-563) ve Nu’mân b. Münzir (586-614)¹³⁸ olan bu devlet İran kültürünün tesirinde kalmış ve 613’te Sâsânîler’in siyasi kontrolü altına girmiştir. Hîre Krallığı Halife Ebû Bekir zamanında Hâlid b. Velîd tarafından ortadan kaldırılmıştır.¹³⁹

2.4.2.5. Kindeliler

Kinde Devleti,¹⁴⁰ Necid’de Bekir b. Vâil’e üstünlük sağlayan Âkilü’l-mürâr lakaplı Hucr b. Amr tarafından Himyerîler’e tâbi olarak kuruldu.¹⁴¹ Kuruluş yıllarında çeşitli Arap kabilelerine karşı birçok çarpışmaya katılan Kinde Devleti’nin *Eyyâmü’l-Arab*’da önemli bir yeri vardır. Hucr’un ölümünden sonra Benî Âkilü’l-mürâr adı

¹²⁹ Ağayef, “İslâmiyetten Önce Araplar”, 308; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

¹³⁰ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/37; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 46.

¹³¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/120; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 191; *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 46; Apak, *İslâm öncesi Arap Târîhi*, 55.

¹³² Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 46; Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 53-54.

¹³³ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/40; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 46; Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 54; Yıldız, “Arabistan”, 3/254; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 55.

¹³⁴ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/33; Ağayef, “İslâmiyetten Önce Araplar”, 309; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

¹³⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 48.

¹³⁶ Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 55.

¹³⁷ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/33; Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 55.

¹³⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 200, 217.

¹³⁹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/126-128; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 220; *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 48; Yıldız, “Arabistan”, 3/254; Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/37; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 60-64.

¹⁴⁰ Ağayef, “İslâmiyetten Önce Araplar”, 308.

¹⁴¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/129; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 224; Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 66-67.

verilen ve Kindetü'l-mülûk şeklinde de anılan hânedanın başına önce oğlu Amr, ardından onun oğlu Hâris geçti (490-528). Kinde Devleti 6. yüzyılın başında Himyerîler'den muhtariyet kazanarak¹⁴² gelişti ve Hâris b. Amr, Bizans İmparatoru Anastasios ile 502'de bir antlaşma imzaladı. 525'te Bekir ve Tağlib kabîlelerinin desteğiyle Hîre'yi hâkimiyeti altına alan Hâris b. Amr'ın 528'de Hîre Kralı III. Münzir'e yenilmesi, Kinde ve mütteliklerinin oluşturduğu konfederasyonun dağılmasına yol açtı.¹⁴³ Bu mağlûbiyetten sonra tahttan çekilen Hâris, oğullarından Hucr'u Esed, Gatafân ve Kinâne, Şürabhîl'i Bekir b. Vâil, Ma'dikerib'i Kays-Aylân ve Seleme'yi Tağlib ve Nemr kabîleleri üzerine emir tayin etti.¹⁴⁴ Muhtemelen yarımada'daki Bizans ve Sâsânî güçlerini dengeleyen Kinde Devleti, 5. yüzyılın sonu ve 6. yüzyılın başında muhtariyet kazanarak gelişmesine rağmen mânevî kuvvet ve iç dayanışmadan mahrûmiyeti sebebiyle sınırlarına kadar ulaştığı Bizans ve Sâsânîler'e karşı herhangi bir üstünlük elde edemedi.¹⁴⁵

2.4.3. Hicâz

Arabistan'ın İslâm târihi bakımından en önemli bölgesi, hiç şüphesiz Hicâz bölgesinin de yer aldığı Orta Arabistan'dır. Bu bölgede üç önemli şehir vardı. Bunlar Mekke, Yesrib¹⁴⁶ ve Tâif şehirleridir.¹⁴⁷

2.4.3.1. Mekke

Bu şehirlerin başında Mekke gelmektedir. Mekke güneyde Yemen'e, kuzeyde Akdeniz'e, doğuda Basra körfezine, batıda Kızıldeniz Lîmânı Cidde'ye ve Afrika istikametinde giden yolların kesişme noktasında iktisadî bakımdan çok elverişli bir mevkide yer almaktadır.¹⁴⁸ Bu elverişli mevki yanında İslâmî inanişâ göre Hz. Âdem tarafından yapılan, Tûfandan sonra da Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâil'in yeniden inşa ettikleri Kâbe'nin Mekke'de bulunması, burasını Arabistan'ın dinî merkezi haline getirmiştir. Yılın belirli aylarında Arabistan'ın her tarafından Kâbe'yi ziyarete gelen insanlar şehrin ticârî faaliyetlerine canlılık kazandırır, şehrin çevresinde yılın belli

¹⁴² Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 66.

¹⁴³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/129.

¹⁴⁴ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 225; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 66.

¹⁴⁵ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Kinde (Benî Kinde)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/37-38.

¹⁴⁶ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 75.

¹⁴⁷ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/154; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 60-64; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 34.

¹⁴⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/155; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/56.

zamanlarında Ukâz, Mecenne, ve Zülmecaz gibi¹⁴⁹ panayırlar kurulur ve buralarda şiir yarışmaları yapılırdı.¹⁵⁰ Mekke'nin iktisadî hayatının temeli ticâret idi. Mekke ayrıca Yemen'den başlayıp Akabe körfezine ulaşan ticâret yolunun yani Yemen-Şâm hattının kilit noktasında bulunması sebebiyle ticari bir merkez özelliği de kazanmıştı.¹⁵¹ Mekkeli tüccarlar Bizans, Habeş ve İran sınır makamlarıyla ticârî anlaşmalar yapıyor ve geniş bir ticâret faâliyetine girişiyorlardı. Yılda iki defa kuzeye ve güneye büyük kervanlar yolluyorlardı.¹⁵² Yılın diğer zamanlarında daha küçük kervanlar gönderilirdi. Tarım coğrafi şartlar sebebiyle pek az yapılabiliyordu.¹⁵³

İslâm kaynaklarına göre Mekke'nin ilk sakinleri Amâlika'dır.¹⁵⁴ Bunlardan sonra Cürhümlüler buraya hâkim oldular.¹⁵⁵ Hz. İsmâil Mekke'ye Cürhümlüler zamanında geldi ve onlardan bir kızla evlendi. Cürhümlüler'in hâkimiyeti 3. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Yemenli bir kabîle olan Huzâa, Cürhümlüler'i Mekke'den çıkararak şehre hâkim oldu. Nihayet Mekke 5. yüzyılın ortalarında Hz. Muhammed'in atası Kusay b. Kilâb başkanlığındaki Kureyş kabîlesinin idaresine geçti.¹⁵⁶

2.4.3.2. Yesrib

Medîne eskiden Amâlika'luların yurduydı.¹⁵⁷ Onların târih sahnesinden çekilmesinden sonra M.Ö. 6. yy. başlarında Babil devletinin Kudüs'ü işgal edip Yahudileri Babil'e götürmesi esnasında kaçan bir kısım Yahudi Hayber, Vadi'l-Kura, Fedek gibi yerlerle birlikte Yesrib'e de yerleşmişlerdir.¹⁵⁸ Yahudiler bu civardaki ticâreti ele geçirmişler, Yesrib ve civarı ziraat, kuyumculuk, demircilik ve silah imalatıyla uğraşan Benî Kureyza, Benî Nâdir ve Benî Kaynuka kabîlelerinin merkezi olmuştur.¹⁵⁹ İslâmiyetin zuhuru esnasında Yesrib'e hâkim olan ve Arap târihçilerin

¹⁴⁹ Mahmûd Şukrî el-Alûsî, *Bulûğu'l-ereb fi ma 'rifeti'l-ahvâli'l-arab*, şerh, tashih ve zabt: Muhammed Behcet el-Eseri (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/266-267; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 72.

¹⁵⁰ Saîd el-Afgânî, *Esvâku'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1974), 277; Versteegh, *el-Luğatu'l-Arabiyye*, 40.

¹⁵¹ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 72.

¹⁵² Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 246.

¹⁵³ Yıldız, "Arabistan", 3/254.

¹⁵⁴ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 52; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 73.

¹⁵⁵ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/41.

¹⁵⁶ Mûnis, *Târîhu Kureyş*, 96-100; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 236; *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 52; Demircan, *Câhiliye Arapları*, 43; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/41; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 75-76.

¹⁵⁷ Abdulbâsit Bedr, *et-Târîhu's-şâmil li'l-Medîneti'l-Münevvere* (el-Medîneti'l-Münevvere: y.y., 1993), 1/30.

¹⁵⁸ Bedr, *et-Târîhu's-şâmil*, 1/52.

¹⁵⁹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/157; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 83.

Kahtânîlerden saydığı Evs ve Hazreç kabîleleri¹⁶⁰ buraya miladi ikinci veya üçüncü yy. da gelmişlerdir.¹⁶¹ Yesrib Mekke'den sonra Hicâz'daki ikinci büyük şehir olup Mekke'nin aksine hayatını tarımla kazanıyordu. Mekke'ye nazaran Medîne ve yöresi su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Medîne'ye önem kazandıran ve onu merkez haline getiren nedenlerden biri de Şâm-Arap yarımadası arasında sürekli gidip gelen ticâret kervanlarının yolu üzerinde bulunmasıdır.¹⁶²

2.4.3.3. Tâif

Denizden yaklaşık 1000 metre yükseklikte, ağaçlıklar içerisinde kurulmuş¹⁶³ ve Suriye'nin bir parçası olarak nitelenen, sırasıyla Amâlika, Semud ve Sakîf kabilelerine yurt olmuş¹⁶⁴ Tâif kenti Mekke'nin âdeta bir sayfiyesi durumunda idi.¹⁶⁵ Mekke'nin aksine birçok meyve bu kentte yetişmektedir.¹⁶⁶

Hicâz bölgesinin târihini ortaya koymak oldukça zordur. Yemen ve Kuzey Arabistan'da olduğu gibi devletlerin kurulamaması,¹⁶⁷ halkının bedevî kabîle hayatı yaşaması sebebiyle başta kitâbeler olmak üzere yazılı târihî kaynaklar çok azdır.¹⁶⁸ Diğer taraftan komşu devletler Orta Arabistan'a nüfuz edemediklerinden dolayı onlardan kalan kaynaklarda da yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yarımadanın kuzey ve güneyinde keşfedilen kitâbeler İslâm öncesi dönemle ilgili bazı bilgiler edinmemizi sağlamışsa da târihçilerin nazarında bu dönem hâlâ karanlıktır. Orta Arabistan ve etrafında bulunan az sayıdaki kitâbe bölge târihini aydınlatmak için yeterli olmayıp daha fazla arkeolojik çalışmalar yapılması gerekmektedir.¹⁶⁹ İslâmiyet'ten önce Orta Arabistan'ın târihini “*Eyyâmü'l-Arab*” denilen kabîleler arasındaki savaşlar teşkil eder.¹⁷⁰ Bu bilgiler ise yazılı kaynaklardan ziyade sözlü kültüre, hassaten şiire dayanmaktaydı.¹⁷¹ İbnü's-Sikkît (ö. 244/858): “Araplar eyyâm (günler) kelimesini

¹⁶⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 252.

¹⁶¹ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 83; Bedr, *et-Târîhu's-şâmil*, 1/40.

¹⁶² Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 79-80.

¹⁶³ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 67.

¹⁶⁴ Hüseyin b. Ali b. Yahyâ el-Uceymî, *İhdâu'l-Letâif min Aḥbâri't-Tâif*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetu's-Şekafetu'd-Dîniyye, 1996), 21.

¹⁶⁵ Yıldız, “Arabistan”, 3/254.

¹⁶⁶ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/154.

¹⁶⁷ Ağayef, “İslâmiyetten Önce Araplar”, 306, 309.

¹⁶⁸ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/398-399; Berru, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, 12.

¹⁶⁹ Berru, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, 12.

¹⁷⁰ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 60-64.

¹⁷¹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/132.

savaşlar anlamında kullanılmaktadır” demektedir.¹⁷² Eyyâmü’l-Arab genellikle sürüler, otlaklar ve su kaynaklarına dayanan ihtilaflardan çıkmıştır.¹⁷³ Kabîleler bu ihtilaflardan baskın ve yağma fırsatları çıkarmış, savaşlar kabîlelerin savaşçıları arasında mübârezeler yapılması suretiyle kahramanlıklarını sergilemelerine, hatîb ve şairlerinin acı ve sert hicivler inşâd etmelerine imkân vermiştir.¹⁷⁴ Bu ihtilafların acı sonuçlarından biri yıllarca sürüp giden kan davaları olmuştur. Bu savaşlar genellikle Yevmü Ukâz gibi savaşın meydana geldiği yer adıyla veya Yevmü Kulâb gibi yakınındaki bir su kaynağının adıyla, bazen Harbü Besûs gibi savaşın çıkmasında etkili olan kişi adıyla, bazen Harbü Dâhis ve Gabra gibi birden çok savaşın ortak sebebi olan asıl olayın adıyla, bazen Harbü Ficâr gibi olayın niteliğinin adıyla anılmaktadır.¹⁷⁵ Eyyâmü’l-Arab olaylarının çıkış nedenleri genellikle aynıdır. Önce birkaç kişi arasında başlayan kaynağı yukarıda zikredilmiş bir ihtilaf kabîlelerin diğer fertlerinin de olaya müdahil olmasıyla büyümekte eğer üçüncü tarafların zamanında başarılı müdahaleleri olmazsa çatışmaya dönüşmekte ve çatışan taraflara büyük zararlar vermekte ve nihayetinde bir şekilde sulh temin edilmekteydi. Bu çatışmaların sayısı ve sınırı birbirlerinden farklılık arz etmekteydi. Bunlara, Yesrib’te Hz Peygamberin hicreti öncesinde kardeş kabîleler Evs ve Hazreç arasında vuku bulan Yevmü’l-Buâs,¹⁷⁶ Kureyş ile Hevâzin arasında meydana gelen ve yapılan dört savaştan birisine Hz. Peygamberin gençliğinde katıldığı, Haram aylarda yapılmasından dolayı Eyyâmü’l-Ficâr adını alan çatışmalar¹⁷⁷ ve Câhiliye döneminde meydana gelen savaşların en eskisi ve meşhuru olan Benî Bekr ve akraba kabîle Benî Tağlib arasında vuku bulan ve yaklaşık 40 yıl devam eden Besûs savaşı¹⁷⁸ ve yine onun kadar meşhur olan Eyyâmü Dâhis ve’l-Gabra örnek olarak verilebilir.¹⁷⁹ Bu savaş Gatafân’a mensup Abs ve Zubyân kabîleleri arasında vuku bulmuş, savaşa Abs kabîlesi şeyhinin Dâhis

¹⁷² Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, “Yevm”, Lisânu’l-Arab (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 12/651.

¹⁷³ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/47.

¹⁷⁴ Afif Abdurrahman, *eş-Şi’ru ve Eyyâmu’l-Arab fi’l-Aşri’l- Câhili* (Beyrut: Dâru’l-Endülüs, 1984), 99-100.

¹⁷⁵ Abdurrahman, *eş-Şi’ru ve Eyyâmu’l-Arab*, 110.

¹⁷⁶ Ebü Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ et-Teymî, *ed-Dîbâc*, thk. Abdullah b. Süleyman el-Cerbu’-Abdurrahman b. Süleyman el-Aysemîn (Kâhîre: Mektebetu’l-Hancî, 1991), 77; Ebü’l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Eğâni* (Kahire: el-Heyetu’l-Mısriyye, 1952-1994), 8/237.

¹⁷⁷ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* (Lübnan: Beytu’l-Efkari’d-Devliyye, 2004), 2/235,236; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salîh Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1990), 1/51; Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/47.

¹⁷⁸ Ma’mer b. Müsennâ, *ed-Dîbâc*, 77; Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/47.

¹⁷⁹ Yıldız, “Arabistan”, 3/254.

adlı atıyla Zubyan kabilesi şeyhine ait el-Gabra adındaki kısarak arasında yapılan yarışta Zubyanilerin hile yapması neden olmuş ve aralıklarla 40 yıl kadar İslâmî döneme kadar sürmüştür.¹⁸⁰ Bu savaşlarda Antere b. Şeddâd el-Absî (ö. yaklaşık olarak 525-615 m.) bir şair ve kahraman olarak temâyüz etmiştir.¹⁸¹

Antere'nin mensup olduğu Abs kabilesi, Adnânîler soyundan gelen Gatafân kabilesinin bir koluydu.¹⁸² Kabilenin soyu, Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd yoluyla Adnân'a ulaşır.¹⁸³ Göçebe bir hayat süren Gatafânlılar önceleri, Hicâz ile Şemmer¹⁸⁴ dağları arasında Necd'den Mekke'nin güneyine kadar uzanan bölgelerde oturlardı. Daha sonra çeşitli bölgelere dağıldılar. Cengâverlikleriyle tanınan Gatafân'ın başlıca kollan Fezâre, Eşca', Abs, Zübyân, Muhârib, Sa'lebe ve Mürre'dir.¹⁸⁵

Abs kabilesi, Abs'ın Kutaya ve Varaka adlı iki oğlundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır. Yurtları, Necd bölgesinin doğudan batıya uzanan en geniş vadisi olan Vâdi'r-Rumme'nin merkezî kısmı idi. Birçok dağ ve tepelerle çevrili bu topraklarda yarı göçebe bir halde hayvancılıkla uğraşırlardı. Câhiliye devrinde doğuda Esed kabilesi, batıda Benî Kelb, Hubeyb suyu çevresinde de Benî Eşca' ile komşu idiler. Benu Abs'in konakladıkları yerlerin Eban(eyn), Nukra, Mavân ve Rabeze arasında olduğunu zikredilmiştir.¹⁸⁶ M. 550 yılına doğru Abs kabilesi reisi Züheyr b. Cezîme'nin (y. ö. 574)¹⁸⁷ bütün Gatafân kabîleleri ile Hevâzinliler'in reisi olarak kabul edilmesi, bu kabilenin itibârını arttırmıştı. Ancak onların bu üstünlüğü, Âmir b. Sa'saa' kabilesinden Hâlid b. Ca'fer'in Züheyr'i öldürmesiyle sona erdi. Abs kabilesi, Câhiliye devrinde çeşitli kabîlelerle yaptığı savaşlarla şöhret bulmuştu. İslâmiyet'in ortaya çıkışına kadar devam eden bu savaşların en önemlisi, Benî Abs ile kardeş kabîle

¹⁸⁰ Ma'mer b. Müsennâ, *ed-Dîbâc*, 78; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/49.

¹⁸¹ Ma'mer b. Müsennâ, *ed-Dîbâc*, 40; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/134-136.

¹⁸² Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred, *Nesebü Adnân ve Kahtân*, Nşr. Abdülazîz el-Meymenî (b.y.: Matbaatu Lecnetu't-Te'lif ve't-Terceme, 1354/1936), 11; Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (Kâhire: Mektebetu ibn Teymiye, 1980), 8/365; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi (kabâ'ili)'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Lübnânî, 1991), 344-345.

¹⁸³ Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1982), 485.

¹⁸⁴ Şemmer dağları Arabistan'ın batısında bulunan dağ silsilesidir. جبل شمر erişim: 18 Aralık 2015, https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D9%84_%D8%B4%D9%85%D8%B1; Emin, *Fecru'l-İslâm*, 11.

¹⁸⁵ Hüseyin Algül, "Gatafân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 23/399.

¹⁸⁶ Bekrî, "Mavan", 4/1177-1178; Yâkût el-Hamevî, "Mavân", 4/45.

¹⁸⁷ Hayruddîn Ziriklî, "Züheyr el-Absî", *el-A'lâm Kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 3/51.

Zübyân arasında meydana gelmiştir. Hemen hemen bütün Gatafân kabîlelerinin kendilerine cephe almasından dolayı bu savaşların çoğunda mağlûp olan Benî Abs, çeşitli yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁸

2.5. Câhiliye Dönemi Araplarında Sosyal Hayat

İslâm öncesi dönemin Câhiliye dönemi diye adlandırılmasının biri ümmîliğin yaygın olması, diğeri putperestliğin revâç bulması olmak üzere iki nedeni vardır.¹⁸⁹ Câhiliye kelimesi özel olarak Arapların İslâm'dan önceki dinî ve sosyal hayat telakkilerini ifâde eden bir terimdir.¹⁹⁰ İslâmîyetin doğuşundan az önceki çağa yani miladi 5. yüzyıldan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslâm dinini tebliğ edişine kadar geçen zamana da son (ikinci) Câhiliye çağı denir.¹⁹¹

Câhiliye lafzı, Arapça *جهل* Câhil oldu, bilmedi, ahmakça davrandı) kök harflerinden oluşan *cehl* ve *cehalet*¹⁹² şeklindeki tabii mastardan türetilen sınaî bir mastar olup tabii mastarın ifâde ettiği sözlük anlamların her birini yaşama durumu demektir.¹⁹³ Bu fiilin anlamı aldığı mef'ul ve harfî cerre göre değişmektedir.

- a- İlim kelimesinin zıttı olup bir şeyi bilmedi, tanımadı, bilgisine sahip olmadı¹⁹⁴ anlamlarına gelmektedir.
- b- *جهل عليه* birine karşı zorbalık etti, kaba (ahmakça ve beyinsizce) davrandı¹⁹⁵
- c- Bir konuda doğru olanın tersine inandı.¹⁹⁶
- d- Bir konuda yapılması gerekenin tersini yaptı.¹⁹⁷

¹⁸⁸ Mustafa Fayda, "Abs" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/312.

¹⁸⁹ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye* (İstanbul: Matabaay-ı Amire, 1917), 453.

¹⁹⁰ Mustafa Fayda, "Câhiliye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17-19.

¹⁹¹ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 91-92.

¹⁹² Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Side, *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam*, thk. Abdussettâr Ahmed Ferrâc, 1-2. Cild; Aişe Abdurrahman, 3. Cild; İbrâhim el-Ebyârî, 5. Cild, Murad Kamil, 6. Cilt; Muhammed Alî en-Neccar, 7. Cilt (B.y.: Ma'hedu'l-Maḥtûtat Li Câmîati'd-Duveli'l-Arabiyye, 1958-1973), 4/116.

¹⁹³ Mehmet Yalar, "Câhiliyenin Kavramsal ve Târîhsel Mâhiyeti", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2, (2005), 75.

¹⁹⁴ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzumi-İbrâhim es-Samarrai (Beyrut: Dâru ve Mektebutu'l-Hilal, 1999), 3/390.

¹⁹⁵ İbn Side, *el-Muḥkem*, 4/116; Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed Zemahşerî, *Esâsu'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sud (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/160; Râgıb el-İsfahânî, "Cehile", *Müfredâtü el-fâzi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimeşk: Dârul-Kalem; Beyrut: ed-Dâru's-Sâmiyye, 2009), 209; Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 1/16.

¹⁹⁶ Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 1/16.

¹⁹⁷ Râgıb el-İsfahânî, "el-Cehl", 209.

e- جَهْلٌ حَقٌّ فَلَانٌ :falancanın hakkını zayı etti, haksızlık etti.¹⁹⁸

f- Tencere kaynadı¹⁹⁹

İsmâil Hami Danişmend, câhillik anlamına gelen Câhiliyyet kelimesinin medeni seviye ile bir ilgisinin olmadığını, bu kelimenin eski Arap medeniyetlerini inkâr etmek için ortaya atılmadığını, bu kelimedenden maksadın İslâm'dan önceki dönemin sırf din buhrânı ve şirk âdetleriyle, teamülleri bakımından bir gaflet ve dalâlet devri olduğunu belirtmekten ibâret olduğu kanaatindedir.²⁰⁰

İslâmî dönemde ortaya çıkmış bir terim olan Câhiliye, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de gerekse hadislerde Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirdekenden ayırt etmek için kullanılmıştır.²⁰¹ Bu sebeple genellikle Arapların İslâm'dan önceki dönemine "Câhiliye" veya "Câhiliye çağı" (asrû'l-câhiliyye), o dönemde yaşayan şairlere de "Câhiliye şairleri" (şuarâü'l-câhiliyye) denilir.²⁰²

Arapların İslâm'dan önceki târihlerinin Câhiliye kelimesiyle ifâde edilmesinin sebepleri araştırılırken onların hayat tarzına bedevîliğin egemen olması, çevrelerinde yaşayan insanlara göre medeniyet bakımından geri kalmaları, bilgisizlik ve gaflet içerisinde göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan kabîle topluluklarından oluşan, kayda değer önemli bir târihleri olmayan, puta tapan, kötülük yapmalarını önleyen bir dine, bir peygambere ve semavî bir kitaba sahip bulunmayan insanlar olmaları gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Eskiden beri kabul edilen bu anlayışa göre Câhiliye çağı "bilgisizlik çağı" demektir; İslâmiyet ise aydınlanma ve bilgi devridir ve bu anlamda Câhiliye çağının karşıtıdır.

Halîl b. Ahmed (ö. 175/786), *Kitâbü'l- 'Ayn* adlı eserinde bir yerde cehli/cehaleti ilmin zıttı olarak tanımlarken başka bir yerde لَا يُبْطِرَنَّ جَهْلٌ فَلَانٍ حِلْمَكَ "falancanın cahilliği seni dehşete düşürmesin" denildiğini ifade ederek cehl kelimesini hilm kelimesinin zıttı olarak vermiştir.²⁰³

¹⁹⁸ Zemahşerî, "Cehile", *Esâsu'l-belâğa*, 1/160, Süleyman Tülücü, "Câhiliyye Kelimesinin Mânâ ve Menşei", *AÜİFD* 4 (1980), 279.

¹⁹⁹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, thk. Abdülmün'im Hâfâcî-Mahmûd Ferec el-Ukde vd., (Kâhire: ed-Dâru'l-Mısriyyetu li't-Te'lif ve't-Terceme, 1967), 6/56; Zemahşerî, "Cehile", 1/160.

²⁰⁰ Danişmend, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 127.

²⁰¹ Yakup Bıyıkoglu, "Kur'an'da Câhiliye Kavramı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2012/2), 242.

²⁰² Muhammed Abdülmün'im Hâfâcî, *el-Hayatu'l-Edebiyye fi'l-aşri'l- Câhili*, (Beyrut: Dâru'l-ciyl, 1992), 131.

²⁰³ Halîl, *Kitâbü'l- 'Ayn*, 4/422.

İbn Düreyd (ö. 321/933) hazırladığı *el-Cemhere fi'l-luğa ve Cemheratü'l-luğa* adlarıyla bilinen Arapça sözlükte “cehile-yechelu-cehlen ve cehaleten” fiilinin anlamını verirken “el-cehlu” şeklindeki mastarın “el-hilmu” kelimesinin zıddı olduğunu ifade etmiş ve devamında İslâmî dönemde Câhiliye isminin şirk ehli için kullanıldığını beyan etmiştir.²⁰⁴

Başta şarkiyatçı Goldziher (1850-1921) olmak üzere modern araştırmacıların çoğu, eskiden beri kabul edilen “bilgisizlik çağı” şeklindeki çoğunluk görüşüne, Câhiliye çağı şiirlerinden, Kur'an ve Hadis gibi ilk İslâmî kaynaklardan örnekler vererek aykırı bir görüş benimsemişlerdir. Onlara göre, eski Arap şiirinde “cehl” “ilm”in zıddı olarak da kullanılmakla birlikte bu kelimenin ikinci derecedeki anlamıdır. Antere'nin bir şiirinde sevgilisi Able'ye hitap ettiği:

هَلَّا سَأَلْتِ الْحَيْلَ (الْقَوْمَ) يَا ابْنَةَ مَالِكٍ إِنْ كُنْتِ جَاهِلَةً بِمَا لَمْ تَعْلَمِي²⁰⁵

Athlara sorsana bilmediklerini ey Mâlik'in kızı, eğer bilmiyorsan. beyti “cehl”in “ilm”in zıddı olarak kullanılmasına bir örnektir.

Câhiliye'yi “barbarlık dönemi” olarak anlayıp tercüme eden Goldziher,²⁰⁶ Hz. Peygamber'in İslâm'ı barbarlığın karşıtı olarak açıklamış olduğunu hatırlatarak bu anlamdaki cehl kelimesinin asıl karşıtının hilm olduğunu belirtmiş²⁰⁷ ve ondan sonra müsteşrikler bu anlam üzerinde birleşmişlerdir.²⁰⁸ Hilm kelimesi “metânet, güç, fizikî bütünlük ve sağlık, teennî, sükûnet, bağışlama, yumuşak huyluluk, ahlâk ve karakter sağlamlığı, fazla duygusal olmama, ihtiyat ve ılımlılık” gibi mânalara gelir.²⁰⁹ Bunun zıddı olan cehlin ismi fâili câhil ise “azgın, arzularının esiri, hayvanî içgüdülerini takip eden, vahşi, şiddet yanlısı ve aceleci bir karaktere sahip”²¹⁰ yani “barbar kimse”dir.

Bu anlamdaki Câhiliye, barbarlık ve vahşetin hüküm sürdüğü dönemdir. Câhiliye devri Arapları Allâh'ı hakkıyla bilmedikleri, O'na şeksiz ve şirksiz îmân etmedikleri gerek ferdî gerekse içtimaî hayat îtibâriyle bilgiden, nizamdan, sulh ve

²⁰⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheratü'l-luğa*, thk. Remzi Munir Ba'lebekî, (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1987), 494.

²⁰⁵ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108.

²⁰⁶ Tülücü, “Câhiliye Kelimesinin Mânâ ve Menşei”, 281.

²⁰⁷ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/39.

²⁰⁸ Berru, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, 11.

²⁰⁹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allâh ve İnsân*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: AÜİF yayınları, 1975), 126, 192; Tülücü, “Câhiliye Kelimesinin Mânâ ve Menşei”, 280.

²¹⁰ Izutsu, *Kur'an'da Allâh ve İnsân*, 193.

sükûndan uzak oldukları, güçlü ve asil sayılanları daima haklı kabul ettikleri ve adaletten yoksun bir hayat yaşadıkları için bu döneme Câhiliye denilmiştir.²¹¹

Eski Arap şiirinde cehlin “şiddet, saldırganlık ve barbarlık” anlamında kullanıldığını, hatta yerine göre bunun bir fazilet sayıldığını gösteren pek çok örnek vardır. Meselâ meşhur Câhiliye şairi Amr b. Külsûm’un,

أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَتَجْهَلْ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ²¹²

“Hele birisi bize karşı zorbalık etmeye görsün, o zaman her zorbadan daha zorba oluruz.” anlamındaki beyti bu örneklerin en çarpıcı olanlarından. Öte yandan Câhiliye devrine ait birçok şiirde “cehl” ve “hilm” köklerinden türemiş kelimeler aynı beyit içerisinde birbirine zıt anlamlı olarak kullanılmıştır.²¹³

İslâm’dan önce cehl insanın şahsî bir vasfı kabul ediliyor, zıddı olan hilm ise çoğunlukla ahmaklık ve budalalık sayılıyordu.²¹⁴ Halbuki hilm ruhun faal ve olumlu bir kuvvesidir ki insan onunla, kendisini şaşkına çevirecek olan ihtirâs ve öfkesine gem vurup onu dindirir. Hilm üstün bir akıl gücünün işâretidir.²¹⁵

“Câhiliye dönemi” isimlendirilmesinde Arapların hâkim özelliği olan bedevîliğin ön plana çıkarıldığı, değerlendirmelerin onlar üzerinden yapıldığı müşahede edilmektedir. Ancak özellikle Güney Arabistanda kurulmuş olan devletler ve oluşturdıkları medeniyetler gözardı edilmektedir.

Şiir, Arapların sosyal hayatlarını en güçlü şekilde yansıtan edebî üründür.²¹⁶ Mezkur edebî türün ortaya konuluşunda şüphesiz toplumun yaşadığı târihsel süreç ve bu süreçte ortaya çıkan sosyal yapı, belirleyici bir özellik taşır. Arap Câhiliye şiirinin dayandığı toplumsal arka planın net bir şekilde ortaya konulması, bu şiire daha isabetli bir açıdan bakmayı, dolayısıyla onu daha sağlıklı anlayıp değerlendirmeyi mümkün kılar.²¹⁷

²¹¹ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 1/38.

²¹² Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, thk. ve şerh: Abdu'l-Mecid Hemmu (Beyrut: Müessesetu'l-Ala li'l-Matbuat, 2001), 347; Ebu Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâmi*, thk. Alî Muhammed el-Bicâvi, (Giza: Nehdatu Mısır, 1981), 300; Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr* (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, 1983), 213.

²¹³ Fayda, “Câhiliye”, 7/18.

²¹⁴ Fayda, “Câhiliye”, 7/17.

²¹⁵ Izutsu, *Kur'an'da Allâh ve İnsân*, 193.

²¹⁶ Yalar, “Câhiliyenin Kavramsal ve Târihsel Mâhiyeti”, 93.

²¹⁷ Yalar, “Câhiliyenin Kavramsal ve Târihsel Mâhiyeti”, 76.

Araplar bedevî (ehlü'l-veber) ve hadarî (ehlü'l-meder) olmak üzere ikiye ayrılırdı.²¹⁸ Hadarîler köy ve şehirlerde yerleşik bir hayat sürer, hayatlarını tarım, ticâret ve el sanatlarıyla sürdürürlerdi. Bedevîler ise çölde yaşar, su, otlak peşinde dolaşır, hayvancılıkla geçinirlerdi.²¹⁹ Câhiliye döneminde Araplar toplum olarak kabîleler halinde yaşıyorlar ancak bu kabîle toplulukları güney ve kuzeyde aynı niteliklere sahip değildi.²²⁰ Güney Arabistan'daki yerleşik hayata karşılık Orta ve Kuzey Arabistan'da coğrafi şartlar yüzünden göçebe hayat hüküm sürüyordu.²²¹ Hicâz ve Necd Arapları İslâm'dan önce sosyal açıdan çok ilkel bir halde idiler. Kureyş ve Benu Sakif dışındakiler göçebe olup genellikle Necd, Hicâz, Irak ve Tihâme taraflarında dolaşıyorlardı. Miladi 6. asra doğru en önemli Adnâni kabîleler: İyad, Rebâa, Kudaa ve Mudar kabîleleri idi. Güney Arabistan'da Yemen ve Hadramevt bölgelerindeki Araplara yani Kahtânîlere gelince bunlar Kuzeylilere göre daha yerleşik bir görünüm arz etseler de henüz bir millet oluşturamamış olup sosyolojide dağınık millet denilen şekilde bulunuyorlardı. 6. yy.da Kahtânîlerin en meşhur kabîleleri: Ezd, Gassân, Mazin, Evs, Hazreç, Huzaa, Becile, Hes'am, Hemdan, Tay, Lahm, Kinde ve Eş'âr kabîleleriydi.²²²

Kuzey ve orta bölgelerdeki boylar bir tür klan halinde yaşamakta olup iç içe geçmiş daireler şeklinde yakından uzağa oluşan akrabalık derecelerine göre Şa'b, kabîle, fasîle, imâra, batn ve faḥz²²³ adlarını alıyorlardı. Bu sıralama Şa'b, kabîle, imâra, batn ve faḥz, fasîle ve aşîret şeklinde de ifâde ediliyordu.²²⁴ fasîle; bir baba ile onun evladından oluşan çekirdek yapıydı. Faḥz; fasilelerden, batn; faḥzlardan, imâra; batnınlardan, kabîle de imâralardan müteşekkil büyük âile olup oldukça uzak akrabaları bir araya getirmekteydi. Bu sayılan katmanlar arasındaki ilişki siyasî olmaktan ziyade sosyal nitelikli olup aralarındaki bağ oldukça gevşektir. Kişiler kabîleden ziyade yukarıda sayılan katmanların çekirdeğe yakın olan kısımlarına kendilerini daha yakın

²¹⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/45; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/56; Yahya el-Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî, ḥaşâişuhu ve funûnuhu* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 57.

²¹⁹ Nâsiruddîn Esed, *Meşâdiru's-Şi'ri'l-Câhilî ve kıymetuhe't-târîhiyye* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1988), 6-7; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/56; Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 57-58; Abdülkerim Özeydî, "Arap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/321.

²²⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 111.

²²¹ Emin, *Fecru'l-İslâm*, 14.

²²² Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 114-115.

²²³ İbn Manzûr, "Faḥz" 2/501-502.

²²⁴ Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzîm el-Hâzîmî el-Hemedânî, *'Ucâletü'l-mübtedî ve fuḍâletü'l-müntehî fi'n-neseb* (Kâhîre: el-Maḥâbiu'l-Amiriyye, 1973), 6.

hissederlerdi. ²²⁵ Asabiyet²²⁶ kabîlenin ruhu idi ve Arap ancak kan bağına (nesep) dayalı bir idareyi tanırdı.²²⁷ Bundan dolayı bir Arap için en büyük felâket kabîlesiyle olan bağıni yitirmesidir. Zira bedevî canını ve malını ancak kabîlesi sayesinde koruyabilirdi. Bedevî, kabîlesi dışında hiçbir güce boyun eğmez, onun koyduğu kurallara uyar ve haklarını onun vasıtasıyla elde ederdi.²²⁸ Nesep, asabiyetin temelini teşkil ettiği için bedevî olsun hadarî olsun Araplar nesebini korumaya özen gösterir ve atalarının adını ezbere bilirlerdi.²²⁹ Kişi kabîlesi içinde bir suç işlerse kendisini kimse müdafaa etmez ve kabîlesinin himayesini kaybederse başka bir kabîleye sığınmak zorunda kalırdı. Bir yabancı, kabîleden birisini öldürürse ona cevap tüm kabîle tarafından verilir bazen diyet kabul edilmekle birlikte bu durum zillet kabul edildiği için genellikle kısas yoluna gidilir ve böylece kabîleler arasında yıllarca süren kan davaları boy gösterirdi.²³⁰ Asabiyet bağı her şart ve durumda kabîleyle birlikte hareket etmeyi zorunlu kılar ve kabîle üyeleri sorgulamadan kabîlenin yönlendirmesine uyarlardı.²³¹ Bu yüzden “Zâlim olsun mazlûm olsun kardeşine yardım et” sözü darb-ı mesel haline gelmişti.²³²

Tüm bunlarla birlikte Câhiliye döneminde kabile, yalnızca kan ve yakınlıktan doğan bir toplumsal yapı olmayıp, kendisine yarar sağlayabilecek kişi ve topluluklarla anlaşmalar yapıp birlikte hareket edebilen, kendisine karşı gelen kabile mensubu kişi ve grupları bünyesinden atabilen, maslahata dayanan, sürekli yeni birliktelikler ve ayrılmalar yaşayan bir yapı olarak ta görülmektedir.²³³

Kabîleler şahsî meziyetleri, zenginlikleri ve nüfuzları sebebiyle bazı şahısları reis (şeyh) olarak tanırlardı.²³⁴ Şeyhlerin fazla bir imtiyazları olmadığı halde görev ve sorumlulukları çok ağırdı. Şeyh kabîle fertleri üzerinde mutlak otoriteye sahip görünse

²²⁵ Danişmend, *İzâhlı İslâm Târîhi Kronolojisi*, 116; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 112.

²²⁶ Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhâliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu. İbnü Haldûn , *Târîhu İbn Haldûn*, 1/160; İbn Manzûr, “Asabe”, 1/606; Mustafa Çağırıcı, “Asabiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/453.

²²⁷ Reynold A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs* (New York: Charles Scribner’s Son, 1907), 72.

²²⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/51; Cubûrî, *eş-Şi’ru’l-Câhilî*, 45.

²²⁹ Özaydın, “Arap”, 3/321.

²³⁰ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/50; Cubûrî, *eş-Şi’ru’l-Câhilî*, 66.

²³¹ Emin, *Fecru’l-İslâm*, 19.

²³² Ezherî, *Tehzîbü’l-Luğa*, 160; Ebü’l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Meydânî, *Mecma’u’l-emşâl*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Beyrut: Mektebetu’s-Sünneti’l-Muhammediyye, 1955), 2/334; Ebü’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Meşâriku’l-envâr alâ şihâhi’l-âşâr* (Tunus: Mektebetu’l-Atika- Kâhire: Dâru’t-Turâs, 1978), 1/329; Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/57.

²³³ Mûnis, *Târîhu Kureyş*, 89.

²³⁴ Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/47.

de önemli konuları kabîleyi oluşturan âilelerin meclisleriyle istişâre etmek zorundaydı; bu bakımdan emretmekten çok hakemlik yapardı.²³⁵ Şeyhler tantanalı unvanlar kullanmaz,²³⁶ bedevî, şeyhiyle eşit seviyede olduğuna inanır ve onu kendisinden üstün görmezdi.²³⁷ Şeyhlik babadan oğula geçmemekle beraber²³⁸ şeyhin evlâdından biri kabiliyet veya servetiyle öne çıkarsa reislik onun elinde kalırdı.²³⁹ Şeyhlik konusunda zaman zaman kabîlenin muhtelif kolları arasında çekişmeler görülür ve bu yüzden çatışmalar eksik olmazdı.²⁴⁰

2.5.1. İslâm Öncesi Dönemde Araplarda Sosyal Sınıflar

Câhiliye döneminde Araplar sosyal açıdan hürler, köleler ve mevâlî olmak üzere üç gruba ayrılmaktaydı.²⁴¹

2.5.1.1. Hürler

Aynı kabîleye mensup, aynı hukûka sahip fertler olup beraber göç eder savaşlara beraber katılır ve her hususta ortak ve eşit yaşarlardı.²⁴² Hürler de eşrâf ve avâm olmak üzere ikiye ayrılırdı. Ruhlarla ilişkisi olduğuna inanılan Kâhinler, şairler ve mâhir savaşçılar toplumda daha seçkin bir mevkiye sahip idiyse de bunlar yaşam ve hukûk bakımından avâmdan ayrı tutulmazlardı.²⁴³

Her kabîlenin yaşadığı, konakladığı veya mülk olarak kabul ettiği bir yurdu vardı; bedevîlerde sosyal birim fert değil topluluktu. Kişi mensup olduğu kabîlenin bir üyesi sıfatıyla hak ve vazîfelere sahipti. Kabîle özel toprak mülkiyeti tanımaz, otlaklar ve su kaynakları müşterek mülkiyet kabul edililirdi. Kabîle hayatını atalardan kalan örf ve âdetler düzenlerdi. Bedevî sebebini sormadan kabîlesiyle birlikte yola çıkar, baskın ve yağmaya katılırdı. Bedevîlerin tekdüze bir hayatı vardı. Develerini ve sürülerini otlatır arta kalan zamanlarını sohbet ederek, avlanarak veya baskın yaparak geçirirlerdi. Bedevî zaman zaman hayal âlemine dalar, şiir söylerdi.²⁴⁴

²³⁵ Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 44.

²³⁶ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/53.

²³⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 116.

²³⁸ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 50-51.

²³⁹ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 87-88.

²⁴⁰ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/5; Özaydın, "Arap", 321.

²⁴¹ Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 59; Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/67.

²⁴² Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 59.

²⁴³ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 116-117.

²⁴⁴ Özaydın, "Arap", 3/322.

Câhiliye düşüncesinin en belirgin vasıfları; insanın kendi gücüne güvenmesi, sınırsız benlik, tam bir serbestlik, insanî olsun ilahî olsun hiçbir otorite karşısında eğilmemedir.²⁴⁵

Her ne kadar kadınlar hürler sınıfına dâhil olsa da diğer milletlerde olduğu üzere Câhiliye döneminde kadın hakaret ve zillet içerisinde bulunmakta, bir kısım asil kadın müstesna olmakla birlikte kadının siyasette ve diğer meselelerde söz hakkı olmayıp karar mekanizmalarında erkeklere iştiraki neredeyse mümkün değildi.²⁴⁶

Çöldeki kadınlar erkeklerden daha çok çalışırlardı. Yemek yapmak, süt sağlamak, çamaşırları yıkamak, yırtık ve söküklere dikmek, çocuklara bakmak, yakacak toplamak onun görevleri arasındaydı.²⁴⁷ Bununla beraber bedevî kadın şehirdeki hemcinsinden daha çok îtibâra sahipti ve daha hürdü.²⁴⁸

Mekke, Yesrib ve Taif gibi medeni bölgelerdeki eşrâf kızları îtibâr görseler de genellikle hür kadınlar erkeklere denk tutulmazlardı. Arap toplum yapısında genel olarak kadınların tüm insanî haklara layık görülmedikleri anlaşılmakta, kadınlara mîrâs hakkı tanınmamakta, kız çocukları Kur'ân-ı Kerîm'de de ifâde edildiği gibi gerek kendilerinden utanç duyulmaları²⁴⁹ gerekse fakirlik korkusuyla²⁵⁰ diri diri gömülmekteydiler. Ve'd denilen bu kötü âdetin Benu Temîm, Kureyş ve Kinde kabîleleri arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır.²⁵¹

Çocuklar elleri silâh tutuncaya kadar mîrâstan pay alamazlardı. Araplar istedikleri çocukları nesebine bağlar ve mîrâslarına ortak ederlerdi; bazen de kötü bir hareketi yüzünden kendi çocuklarını kabileden uzaklaştırırlardı. Çocukların eğitimi çok basitti,²⁵² bununla beraber en câhil kabîlelerde bile çocukların ana babaya itaatleri esastı.²⁵³

2.5.1.2. Köleler

Hürlerin sahip olduğu hukûk ve onurdan mahrûm olan köle ve câriyelerden müteşekkil sınıfı. Esirliğin kaynağı ya savaş ya da köle ticâreti şeklindeydi. Belli

²⁴⁵ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar yayınları, 2011), 190.

²⁴⁶ Özaydın, "Arap", 3/321.

²⁴⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 121.

²⁴⁸ Özaydın, "Arap", 3/321.

²⁴⁹ et-Tekvîr 81/8-9.

²⁵⁰ el-İsrâ 17/31.

²⁵¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 120.

²⁵² Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/58.

²⁵³ Özaydın, "Arap" 3/321.

mevsimlerde kurulan panayirlarda satılırlardı. Esirler bir meta gibi alınıp satılabilir, mîrâs olarak kalır yahut hediye edilirdi. Zanaat, ticâret ve savaşlarda kendilerinden istifâde edilen köleler her tür işte kullanılırlardı.²⁵⁴ Köleler hukûk bakımından hür insanlar gibi kabul edilmedikleri için işledikleri suçların cezaları da hürlerinkinin yarısı kabul edilirdi. Köleler evlenirlerse doğacak çocukları da esir kabul edilir bir câriye efendisinden hâmile kalırsa doğan çocuk köle muamelesi görür ancak bazen babası onu nesebine kabul ederek evlât ilan ederdi. Köleler hiçbir hakka sahip görülmediği için kendilerine acımasızca davranılır, işkenceye tabi tutulur ve efendileri kendileri hakkında mutlak karar sahibi olurdu. Sahibi isterse köle ya da câriyesini sakatlar, öldürür fakat hukûken sorumlu kabul edilmezdi. Câriyeler sermaye olarak kullanılır, fuhşa zorlanarak kazandıkları para ellerinden alınır. Tüm bunlar Arap toplumu örf ve geleneğinin kölelere hiçbir hak tanımamasının eseri idi.²⁵⁵

2.5.1.3. Mevâlî

Câhiliye döneminde bu sınıf köleler ile hürler arasında bir sınıftı.²⁵⁶ Mevâlî azat edilmiş kölelerden oluşmakla birlikte anlaşma (hılf) yoluyla da teşekkül edebilmekteydi. Mevâlî üç gruba ayrılırdı:

1- İtk Mevlası: Köle ya da câriye iken azat edilen esire verilen isimdir.

2- Akd Mevlası: Bir kimsenin diğer bir kimseye hılf vb. bir şekilde intisap etmesine verilen isimdir. Bazı kişi veya kabîlelerin saldırılardan emin olmak için başka kabîlelerle anlaşması bu türden bir ilişkidir.²⁵⁷

3- Rahim Mevlası: Bir kabîlenin mevlasının başka bir kabîle mevlası ile evlenmesi şeklinde cereyan etmekte ve kişi evlendiği kişinin anlaşmalı olduğu kabîlenin mevlası olmaktadır.²⁵⁸

Arap geleneğine göre Mevlalar hürler ile köleler arasında bir sınıftı.²⁵⁹ Köle gibi alınıp satılamaz ancak hürlerin haklarına da sahip kabul edilmezlerdi.²⁶⁰ Mevla hür bir kadınla evlenemezdi. Mevlanın diyeti hürün yarısı olup cezaları da hürün yarısı

²⁵⁴ Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 60

²⁵⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 117-118.

²⁵⁶ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 73.

²⁵⁷ Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 60.

²⁵⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 118.

²⁵⁹ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 73.

²⁶⁰ Şuheda Gökçe, "Emeviler Döneminde Mevali Politikasının Rivayetlere Etkisi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 5 (Bahar 2019), 18.

olarak uygulanırdı. Yukarıda zikredilen Mevla sınıfları arasında hukûki farklılıklar da mevcuttu.²⁶¹

2.5.2. Câhiliyede Nikâh ve Boşanma

Araplarda kocanın mutlak egemenliğine dayanan basit bir aile yapısı vardı ve genellikle erkekler birden çok kadınla evlenirlerdi.²⁶² Câhiliye döneminde erkek kızı/kadını âilesinden ister,²⁶³ uygun görülmesi halinde kadının mehri tayin edilir, bu mehir kızın babasına yoksa diğer yakın akrabasına ait olup kadına bir şey verilmezdi.²⁶⁴ Kızın velisi kızı istediği kimseyle evlendirir bu konuda kızın rızasına bakılmazdı.²⁶⁵ Bu nikah şeklinin dışında başka nikah türleri de mevcuttu. İslâm öncesi Araplar'da nikâh-ı müt'a,²⁶⁶ nikâh-ı bedel,²⁶⁷ nikâh-ı istibdâ,²⁶⁸ nikahu'ş-şiğar²⁶⁹ gibi muhtelif nikâh şekilleri vardı. Bir erkek istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Kızlar genellikle on iki yaşına basmadan evlendirilir, ancak çocuk doğurduktan sonra âileye dâhil edilirdi.²⁷⁰ Bundan dolayı çocuk doğurmadan ölürse kocasına baş sağlığı dilenmezdi. Nikâh dinî bir özellik taşımazdı ve evlilik yoluyla kurulan akrabalıklar gibi nikâhın da önemi yoktu.²⁷¹ Üvey anneler babadan kalan bir mal gibi mîrâs kabul edilir ve büyük çocukla evlendirilirdi.²⁷² Büyük oğulun böyle bir istekte bulunmaması halinde bu hak diğer kardeşlere ve asabe akrabalara intikal ederdi. Araplarda üç talakla boşama esasına dayanan boşanma ilkesi mevcuttu.²⁷³ Boşanma yaygındı ve boşama yetkisi erkekteydi. Ancak bazı kadınlar boşama hakkının kendilerine verilmesini isteyebilirlerdi.²⁷⁴ Boşanan kadın başka biriyle evlenebilmek için bir yıl beklemek

²⁶¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 18-119.

²⁶² Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 72.

²⁶³ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/56.

²⁶⁴ Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayımları, 2003), 23/389; Halil İbrahim Acar, "Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011), 367-388.

²⁶⁵ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi ve Câhiliye Çağı*, 123; Adnan Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikah", *Diyanet İlmî Dergi*, 49/3 (2013), 30.

²⁶⁶ Belli bir süre için akdedilen nikâh. Bk. Râgıb el-İsfahânî, "Metea", 757-758; Mahmûd Şükri Alusî, *Bulûğu'l-Ereb*, t 5; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 126.

²⁶⁷ İki erkeğin eşlerini değiştirmeleri adetidir. Bk. Alusî, *Bulûğu'l-Ereb*, 5; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 126.

²⁶⁸ Seçkin bir soya sahip olmak için kadının hayızdan temiz olduğu dönemde kocasının rızası ve talebiyle bir başkasıyla ilişkide bulunup hamile kalmasıdır. Bk. Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 125.

²⁶⁹ Velisi oldukları kızları mehirsiz, takas usulü evlendirme. Bk. Alusî, *Bulûğu'l-Ereb*, 5.

²⁷⁰ Yıldız, "Arabistan", 254-255.

²⁷¹ Özaydın, "Arap", 3/321.

²⁷² Bu evlilik türüne Makt nikâhı denilirdi. Bk. Râgıb el-İsfahânî, "Mekate", 772; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 126.

²⁷³ Hizmetli, *İslâm Târîhi*, 72.

²⁷⁴ Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/57.

zorundaydı. Erkekler boşadıkları kadınları cezalandırmak için bazen başkasıyla evlenmesine müsaade etmezlerdi.²⁷⁵

Araplar arasında mevcut evlilik çeşitleri onların çoğu kez namus kavramını devre dışı bıraktıkları ahlaki bir yozlaşma içerisinde olduklarını,²⁷⁶ onların sosyal hayatlarını günümüze taşıyan şiirlerinden anlaşılacağı üzere hayattan en üst düzeyde haz almayı bu amaçla içki içmeyi ve ister meşru ister gayri meşru şekilde kadınlarla birlikte olmayı hayatlarının amacı haline getirdikleri anlaşılmaktadır.

2.5.3. Araplarda Kahinlik-Ariflik

İnsanoğlu geçmiş dönemlerden beri kendisine kapalı görünen durumları çözmeye büyük bir merak göstermiş, tabiat hakkında bilgi eksikliği nedeniyle gizemli ve muğlak olayları gerçek olmayan etkenlere bağlama eğiliminde olmuştur. Diğer milletlerde de olan âlemin iyi ve kötü ruhlarla dolu olduğu inancını Arabistan coğrafyasındaki ıssız ve uçsuz bucaksız çöller Arapların zihninde daha abartılı hale getirmiştir. Câhiliye Araplarında ruhlarla ilgili hurafelere dayanan inançların başında Ariflik ve kâhinlik gelmektedir.

Araplar gâipten haber verdiklerine inandıkları kâhinleri “arrâf” olarak isimlendirmişler²⁷⁷ ve diğer ilkel kavimler gibi kehânete olan inançları son derece güçlü olmuştur. Onlar Arrâfları ruhlarla ilişkiye girebilen,²⁷⁸ ruhların yardımıyla her şeye güçleri yeten kimseler olarak görmeleri hasebiyle müstesna insanlar olarak kabul edip saygı göstermişlerdir. Gâipten haber verme, geçmişin ve geleceğin sırlarını keşfetme ve hastalara şifa verebilme gücüne sahip kişiler olduğuna inanılan Arraflara danışma, hakemlik, hastalıkların tedavisi, rüya tabirleri ve geleceklerini öğrenme hususlarında sık sık başvurmayı ihmal etmemişlerdir.²⁷⁹

Kâhinler kısa cümlelerden oluşan kendilerine özgü kâfiyeli bir üslubla temâyüz ederler, kehânetlerinin aksi çıkınca sözlerini te’vil etmek için gizemli ve karmaşık bir tarzda söz söylerlerdi.²⁸⁰

²⁷⁵ Özaydın, “Arap” 3/321.

²⁷⁶ Mehmet Altuntaş, “Câhiliye Dönemi Evlilikleri ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur’ân Açısından Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies, Volume, 11/5* (Winter 2016), 45-68.

²⁷⁷ İbn Manzûr, “Arafe”, 9/237-238.

²⁷⁸ İzutsu, *Kur’an’da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 158.

²⁷⁹ İzutsu, *Kur’an’da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 163.

²⁸⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 128, 129, 134.

Râgıb el İsfahânî (ö. 356/967) arraf ile kâhini ayrı değerlendirmiş; “Gelecektek haber verene Arrâf, geçmişten haber verene ise kâhin denir” demiştir.²⁸¹

Câhiliye Arapları arasında kâhinlerin yanında bir de kâifler vardı. Kâifler iki sınıftı.

1- Kıyâfetu’l-eser: Çöl hayatının bir gereği olan bu türde kâifler düşmanlarını, kaçan kölelerini, kaybolan hayvanlarını takip amacıyla iz sürmüşler ve bu konuda mahâret kazanmışlardır.

2- Kıyâfetu’l-beşer: İki kişinin vücut azaları arasındaki benzerlikten yola çıkarak nesepleri hakkında bilgi edinmeye çalışmadır.²⁸² Bu türün ortaya çıkmasının temel nedeni Câhiliye Arapları arasında mevcut olan, kadının birden fazla erkekle evlenmesine imkân veren bir nikâh türüdür. Kadın hâmile kalır ve çocuğu doğurursa eşlerini toplar ve bir kâif davet edilerek çocukla bu kişiler arasındaki fiziki benzerliklerden yola çıkılarak çocuğun babası tespit edilmeye çalışılırdı.²⁸³

2.5.4. Câhiliye Araplarında Falcılık

Câhiliye Arapları falcılığa büyük önem verip ve sıradan olaylara olağanüstü nitelikler kazandırarak bunları uğurlu veya uğursuz sayma inancına sahiptirler. Bu inanç farklı isimlerle anılan falcılık türlerini doğurmuştu.

İyâfet: kuşun uçuşu, üzerinden geçmesi, adı, sesi ve bir yere konmasıyla fal bakmak demektir. Kuşlarla fal bakan kimseye âif deniyordu.²⁸⁴ Kuşun, yalnız uçuşuyla fal bakmaya tayra ve fal bakana da zâcir denilirdi. Turuk: Taşa el sürerek yapılan kehânete verilen isimdir. Genellikle kadınlar tarafından yapılırdı. Ezlâm: Oklarla fal bakmaktır. Kureyşliler önemli gördükleri fiilleri yapmaya kalkışmadan evvel Kabe’deki Hubel putunun önüne gelir Kâbe bekçisinin yanında bulunan yedi ok ile fal bakarlar ve ok üzerinde yazan ifâdeye göre hareket ederlerdi.²⁸⁵

2.6. Dînî Hayat

Dînî Hayat Arabistan yarımadası halkının Güneyli-Kuzeyli veya Kahtânî-Adnânî ayırımına paralel olarak ikili bir şekilde gelişmiştir. Her ne kadar ibadet

²⁸¹ Râgıb el-İsfahânî, “Arafe”, 562; Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî Zebîdî, “Arafe”, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs* (Kuveyt: Matbaatu Hükümeti’l-Kuveyt, 1965-2001), 24/139.

²⁸² Zebîdî, “Kavafe”, 24/291.

²⁸³ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 135-136.

²⁸⁴ Zebîdî, “Ayefe” 24/196-197.

²⁸⁵ İbn Manzûr, “Zeleme”, 12/270; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 137.

şekilleri ve bazı putlara tapma²⁸⁶ konusunda birleşiyorlarsa da ayrıldıkları birçok konu vardı.²⁸⁷

Yemen’de *Kasr* adı verilen ve genellikle zemin katları dışı kapalı, üst katları pencereli ve birkaç katlı, ortada yer alan bir avluya sahip birçok bina mevcut olup bir şeyh veya emir idaresinde bulunan bu mahallerde birer de mabet bulunmakta²⁸⁸ ve kasrlar sahipleri olan emir ve şeyhlere nispet edildiği gibi burada mevcut tanrılarına da nispet edilebiliyordu.²⁸⁹

Yemen bölgesinin sakinleri semavi dinleri tanımışlardır. Ancak halkın çoğunluğu yarımadaadaki diğer Araplar gibi İslâm’ın doğuşuna kadar putperest kalmışlardır.²⁹⁰

Arapların dini eski Sâmîler’in putperestlik inançlarına bağlıydı ve çeşitli tabiat unsurlarının sahibi olduğu kabul edilen görünmez güçlere tapma esasına dayanıyordu. Bu arada bazı büyük ilâhlar vardı ki bunların nüfuzu kabîle inançları çerçevesini çok aşılıyordu. Kabîle inancı çoğu zaman, Kur’an’da “nusub” adıyla anılan bir dikili taş, bazen de başka bir eşya ile sembolleştirilirdi. Çeşitli kabîlelerin tapındıkları putlar Kâbe’de muhafaza edilmiş²⁹¹ ve bu sebeple Kâbe Arabistan’ın dinî merkezi haline gelmişti.²⁹²

Âd ve Semûd kavimlerine peygamberler²⁹³ gelmiş,²⁹⁴ Haniflik, Sabiilik, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi inançlara mensup insanlar yarımadaanın değişik yerlerinde hayat sürmüş olsalar da²⁹⁵ İslâm ’dan önce putperestlik yarımadaanın hâkim dinî rengi olmuştur.²⁹⁶

²⁸⁶ Dayf, *Târîhu’l-edebe’l-Arabî*, 1/29, 90.

²⁸⁷ Berru, *Târîhu’l-Arabî’l-kadîm*, 292; Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 93-95.

²⁸⁸ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 2/113.

²⁸⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 150, 167.

²⁹⁰ İbnü’l-Kelbî, *Kitâbü’l-Eşnâm*, thk. Ahmed Zeki Paşa (Kâhîre: Dâru’l-Kütübu’l-Mısriyye, 1995), 11; Hasan, *Târîhu’l-İslâm*, 1/60.

²⁹¹ Dayf, *Târîhu’l-edebe’l-Arabî*, 1/91, 92.

²⁹² Özaydın, “Arap”, 3/321-324.

²⁹³ el-Araf 35/65; Hûd 52/61,62)

²⁹⁴ Nâcî Ma’ruf, *Asâletu’l-Hadârati’l-Arabiyye* (Bağdat: Matbaatu’t-Taadamun, 1969), 119.

²⁹⁵ Alûsî, *Bulûğu’l-ereb* 2/196-241; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 74-96; Dayf, *Târîhu’l-edebe’l-Arabî*, 1/97, 99

²⁹⁶ Ma’ruf, *Asâletu’l-Hadârati’l-Arabiyye*, 119-120; Dayf, *Târîhu’l-edebe’l-Arabî*, 1/89; Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler* (Hicri 7-11. Yıllar) (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967), 8.

Antere'nin mensup olduğu Abs kabîlesini de içine alan Gatafân kabîlesinin²⁹⁷ Şâm'da Ukaysir adlı bir putları vardı.²⁹⁸

Câhiliye Araplarının dünya görüşü insan merkezliydi. İnsan, insanın yeryüzündeki kaderi, mensup olduğu kabîle, kabîle içerisindeki yeri ve temel olarak kabîlesinden gelen değerleri Câhiliye Araplarının başlıca problemleri idi. Allâh, melek, cin vb. kendisinden üstün gaybi birtakım varlıklara inanmakla birlikte tüm bunlar ilgi dünyasının pek az yerini işgal ederdi. Bunlar onların düşünce dünyasında insan karşısında bir kutup teşkil edecek kadar yer almazdı.²⁹⁹ Arapların hayatında cennet, cehennem gibi kelimeler yer alsaydı bile düşünce sistemlerindeki yeri oldukça kenardadır.

Câhiliye Arapları Allâh'ın yaratması, yardımı gibi inançlara sahip olmakla birlikte bu inançları cılızdı. Câhiliye sisteminde Allâh'ın yaratma işi sadece hayatın başlangıcında ve sonunda insanın işlerine yaptığı bir müdahaleden ibarettir. İnsanı yarattıktan sonra artık onun işlerine karışmaz. Bundan sonra iş, dehr (zaman) denen bir başka kuvvetin eline geçerdi.³⁰⁰ Onlar kendilerinin nereden geldiği, asıllarının ne olduğu meselesine inmiyorlardı. Onlar hayatın başlangıcıyla değil, sonu ile yani ölümle ilgileniyorlardı. Câhiliye Arapları savaş ve yağmadan fırsat bulup hayatı hakkında düşününce aklına ilk gelen şey ölüm ve ölüme götüren sebepler olurdu. Aslında ölüm düşüncesi ölümden sonraki hayatı merak etmeye sevk etmesi gerekirken Câhiliye düşüncesinde ahiret fikrine ilgi gösterilmemiştir. Hatta onların çoğuna göre bu dünya hayatından sonra hiçbir şey olmaz. Vücut toprağa defnedilince çürür, toz toprak olur,³⁰¹ ruh ise bir rüzgâr gibi uçar giderdi.³⁰²

Kur'an'ın ahiret hayatıyla ilgili ifâdeleri İslâm'ın ilk günlerinde Mekkeli müşriklerden büyük tepki görmüş, ölümden sonra dirilmeyi kabul etmeye yanaşmamışlar ve Kur'a'nın ifâdesiyle "Çürüyüp toz olduktan sonra bu kemikleri kim diriltecek."³⁰³ diyerek alay etmişlerdir. Başka bir ayette yer alan "Dediler ki: Bu dünya hayatımızda başka bir şey yoktur, ölürüz ve yaşarız. Bizi öldüren yalnız zamandır."³⁰⁴

²⁹⁷ Müberred, *Nesebü Adnân ve Kahtân*, Kâhire, 1936, 11; Sem'ânî, *el-Ensâb*, Kâhire, 1980, 8/365; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 344-345.

²⁹⁸ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm*, 38.

²⁹⁹ İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 70.

³⁰⁰ İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 123.

³⁰¹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/96.

³⁰² İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 117.

³⁰³ Yasin 36/78.

³⁰⁴ Casiye, 45/24.

ifâdesi çöl Araplarının dinsizliğe götüren bir nihilizme (her şeyi inkâr eden anarşik felsefi görüş) sahip olduğunu göstermektedir.³⁰⁵

2.7. Kültür ve Medeniyet

2.7.1. Kültür

TDK kültürü: “*Târihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*” olarak tanımlamaktadır.³⁰⁶

Bu tanıma göre varolduğu günden bu yana insanoğlunun oluşturduğu dil, yazı, şiir, hitabet vb. birçok ürün kültür başlığı altına girmektedir.

2.7.1.1. Dil

Arapça yarımada güney ve kuzey Arapçası olmak üzere iki büyük lehçeye ayrılıyordu. İkincisi medeniyete daha geç dönemlerde açılmakla birlikte daha sonra hâkim lehçe haline gelmiştir.³⁰⁷

2.7.1.2. Yazı

Araplar önceleri, Güney Arabistan’da geliştirdikleri Müsned denilen bir yazı kullanmışlardır. Himyeri yazısında 29 harf olup bunlardan 28 tanesi Arap harfleri bir tanesi ise İbranice’deki ikinci (s) harfidir. Bu yazının aslı Fenike yazısına dayanır. Sonra Müsned’in yerini bugüne kadar gelen Arap yazısı almıştır. Bu yazı, bitişik Nabat yazısından gelişmiştir.³⁰⁸ Arapların Nabat yazısını ticâret için gittikleri Şâm bölgesindeki Havran kentinden,³⁰⁹ Kufi yazıyı da Irak’tan aldıkları zikredilir. Zamanla Nabat harflerinden nesih yazısı, Süryanî harflerinden ise Kufe’ye nispetle Kufi yazı ortaya çıkmıştır. Araplar uzun müddet noktasız ve harekesiz olarak bu iki yazıyı kullanmışlardır.³¹⁰

Arap yazısının gelişmesinde ve yayılmasında en büyük etkenin Kur’an-ı Kerim’in yazıya geçirilmesi olduğu kesindir.³¹¹

³⁰⁵ Izutsu, *Kur’an’da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 82-83

³⁰⁶ TDK, “Kültür”, erişim: 28 Nisan 2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT5cc580688a8446.29294107.

³⁰⁷ Brockelmann, *Fıkhü'l-Lügâti's-Sâmiyye*, 28.

³⁰⁸ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/108; Brockelmann, *Fıkhü'l-Lügâti's-Sâmiyye*, 37.

³⁰⁹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/34.

³¹⁰ Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Târîhi*, 128-129, Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 180.

³¹¹ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 36.

2.7.1.3. Şiir

Sözlükte şiir sezmek, farkına varmak anlamına gelen “şeara” kökünden, vezinli, kâfiyeli söz anlamında isimdir. Şiir söyleyene, başkalarının sezmediğini sezen, bilmediğini bilen kavrayışlı kişi olması hasebiyle şair denir ve çoğulu “Şuarâ”dır.³¹² Gerek şaire gerekse onun ilham kaynağına ve sanatına dair eski telakkiler bu kanaati destekler mahiyettedir. Fi’lun kalıbıyla Arapçada soyut anlamlı isimler oluşturulduğu da değinilmesi gereken noktalardandır.³¹³

Kimileri “şi’run” kelimesinin, İbranîce’deki ahenkli okuma ve zikir demek olan “şîr” kelimesinden alındığını söylese de³¹⁴ Brockelmann’ın GAL’ini Arapçaya çeviren Abdulhalim en-Neccar bu görüşün Haupt ve Landberg (ö. 1924) adlı müsteşriklere ait olduğunu, Ahmed Zeki Ebû Şadi (ö. 1955) ve Selame Musa (ö. 1958) gibi bazı çağdaş Arap edebiyatçılarının bunlardan etkilendiğini ileri sürmüştür. Arapça ve İbranîce kelimelerdeki harflerin şekil olarak benzese de aslında farklı seslere işaret ettiği ifade edilerek bu görüş çelişkili bulunmuş ve kabul edilmemiştir.³¹⁵

Aruz âlimleri şiiri, Halil b. Ahmed el-Ferahidi’nin kurucusu olduğu aruz ilminin vezinleriyle kâfiyeden oluşan biçimsel unsurlarını temel alarak “vezinli ve kâfiyeli sözdür”³¹⁶ şeklinde tanımlamayı tercih etmişlerdir.

Kudâme b. Ca’fer (ö. 337/948) bu klasikleşmiş şiir tanımının yetersiz olduğunu farkederek ilk âlimlerdendir. Bu âlim şiiri: “Bir anlam ifâde eden vezinli ve kâfiyeli sözdür”³¹⁷ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımın eski tanıma yeni bir şey katmadığı söylenerek eleştirilmiştir. Çünkü anlamsız kelime yoktur. Fakat onun, tanımının kritiğini yaparken bu tanıma uyan her sözün kaliteli olmayabileceğini, bu nedenle sözün kalitelisini ayırt edecek bir bilgiye gereksinim duyulduğunu söylemesi

³¹² İbn Manzûr, “Şea’ra”, 4/409-410; Mehmet Yalar, “Arap Edebiyatında Şiir Kavramı Problemi - Mukayeseli ve Analitik bir bakış”, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1,(2002), 103-120.

³¹³ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 1.

³¹⁴ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târihu’l-Edebi’l-Arabî li’l-Medarisi’s-şâneviyyeti ve’l-Ulya* (Kâhire: Dâru Nehdati Mısır Li’t-Tab’i ve’n-neşri, ts.), 29.

³¹⁵ Carl Brockelmann, *Târihu’l-edebi’l-Arabî*, çev. Abdulhalim en-Neccâr, (Kâhire: Dâru’l-Marife, 1959), 1/46, dipnot, 2; Mehmet Yalar, “Arap Şiiri”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri, Târîh ve Problemler*, editör: İsmail Güler (İstanbul: İsam yayınları, 2015), 308.

³¹⁶ Ebü’t-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîruzâbâdî, “Şeara”, *el-Kâmûsu’l-muhît*, thk. Muhammed Naim el-Argusi, (Şam: Müessesetü’r-Risale, 1998), 416.

³¹⁷ Ebü’l-Ferec Kudâme b. Ca’fer b. Kudâme b. Ziyâd, *Nağdü’s-şi’r*, thk. ve ta’lik: Muhammed Abdülmün’im Hâfâcî, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 64.

tanımdaki anlamdan şiirdeki muhteva ve his derinliğini kastettiğini göstermektedir.³¹⁸

Ayrıca şiirin yapısının lafız, vezin, kâfiye ve anlamdan oluştuğunu, lafzın anlam ve vezinle, anlamın da vezinle ve kâfiyeyle mütenasib olması gerektiğini ifade etmektedir.³¹⁹

Kudâme'nin bu tanımının edebiyat ve edebî tenkit çevrelerince uzun süre hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Reşîk (ö. 456/1063) şiirin yapısının lafız, vezin, kâfiye ve anlamdan oluştuğu şeklindeki tanımı aynen benimsemiş ancak bunlara şiir söyleme kastını da eklemiştir.³²⁰

İbn Haldun klasik şiir tanımının kifayetsizliğine işâret ederek şöyle bir tanım yapmıştır. “Şiir, İstiâre ve tasvire dayalı, vezinde ve kâfiyede birbiriyle uyumlu beyitlerden oluşan, her bölümü konusu ve amacı bakımından bağımsız ve Arapların şiire has üsluplarına uygun Belağatli sözdür.”³²¹

Doğuşu ve gelişim evreleriyle alakalı çok açık bilgiler bulunmasa da günümüzde en yaygın tanımlarından birisi “*sanatkarane bir şekil içerisinde, ilhama dayalı bir muhtevayı veren, vezinli ve kâfiyeli sözlere delalet eden*” şeklinde olanı olup şiir ve şair kelimeleri Türkçeye ve Farsçaya da geçmiştir.³²²

Sözlükte telif etme, düzenleme, ipe inci dizme anlamlarına gelen “nazm” kelimesi şiir nazmetme anlamına³²³ da gelmekle birlikte bu kelimenin his ve hayal boyutu olmayıp yalnız vezin ve kâfiye unsurlarını taşıyan didaktik şiir türü, nazım ve manzume olarak anılır.³²⁴ Bilhassa ilimlerde gelenek haline gelen *Elfiyelerin* müellifleri şair olarak değil *Elfiye nâzımı* olarak anılır.³²⁵

İslâmiyetin gelişinden önce Arapların taşlara kazınmış çok fazla kitâbesi olmamakla birlikte şiirde hayli ilerlemişlerdi. Ancak bu yükseliş tüm Araplara şâmil

³¹⁸ Mehmet Yalar, *Arap Şiiri*, 309.

³¹⁹ Kudâme b. Ca'fer, *Nağdü's-şi'r*, 70.

³²⁰ Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî, *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih ve nağdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, (Beyrut: Dâru'l-Ciyîl, 1981), 1/65; Mehmet Yalar, *Arap Şiiri*, 309.

³²¹ İbnu Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, 1/789.

³²² Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 1-4.

³²³ İbn Manzûr, “Nezame”, 12/578.

³²⁴ Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l' Arabîyye* (Beyrut: Hindavi, 1983), 65.

³²⁵ Durmuş, İsmail, “Şiir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2010), 39/144.

olmayıp orta Hicâz bölgesi ve tüm Necid bölgesinde meydana gelmiştir. Tüm bu bölge şairleri farklı kabîlelere mensup olmakla birlikte ortak bir şiir dilini kullanmışlardır.³²⁶

İslâm öncesi Arapların örf, adet, gelenek ve yaşamlarını ihtiva eden en önemli kaynaklardan biri de şiirdir. Hz. Ömer (ö. 23/644) şiirin Arapların en doğru ilmi olduğunu söylemiştir.³²⁷ Okuma yazma oranlarının düşük olduğu dönemlerde kendini ifade tarzının ve dolayısıyla yukarıda zikredilen tüm unsurların muhafazası için en kestirme ve kolay yol şiirdi. İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) itibaren âlimler “*Şiir Arapların divanı ve ilk ilmidir*”³²⁸ diyerek bu hususa dikkat çekmişler ve “*Şiir Arab'ın divanıdır, onunla Ensâb muhafaza olunur, kahramanlıkları onunla bilinir, dil ondan öğrenilir, Kitapta, Sünnette, sahabe ve tabiin kavlinde geçen garip kelimeler için bir delildir*” demişlerdir.³²⁹ Araplar acılarını, sevinçlerini, kıvançlarını, savaşlarını, kahramanlıklarını, düşmanlıklarını, dostluklarını, aşklarını, önem verdikleri hasletlerini, velhasıl hayatlarında olan her şeyi şiire dökerek ölümsüzleştirmişler³³⁰ ve deyim yerindeyse târihlerini şiirle yazmışlardır. Hicâz'da yazının yaygınlaşmaya başladığı sahabe döneminde önemi anlaşılan şiir, daha sonra sarf ve nahiv kurallarının belirlenmesi ve sözlüklerin oluşturulması aşamasında Kur'an'la birlikte en önemli başvuru kaynaklarının başında yer almış, kelimelerin anlamlarının tespiti, Arap edebiyatında sanatlara örnek verilmesi ve tefsir, hadis gibi ilimlerde şahit gösterilmesi amacıyla kullanılmıştır.

İslâm öncesi Araplardan günümüze hatıra kalan en büyük sanat eserleri şiirleridir. Yazının henüz kullanılmadığı, daha çok sözlü kültürün egemen olduğu³³¹ bu basit cemiyet, kitabi bilgi ve kurallara dayanmayan, fakat gelenekleri oluşmuş bir şiir sanatına, insanla birlikte ortaya çıkmış beşerî duyguları ifade edebilen işlek bir şiir diline sahip bulunuyordu. Bu basit topluluğun içinden çıkan sert ve haşin tabiatlı

³²⁶ Brockelmann, *Fıkhu'l-Lügâti's-Sâmiyye*, 29.

³²⁷ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ*, 34.

³²⁸ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ*, 34; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis el-Câmi'u's-şagîr ve Zevaiduhu ve'l-Câmi'u'l-Kebîr* (Şam: Dâru'l-Fikr, 1994), 20/ 109; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *eş-Şâhibiyyu fî fikhi'l-luğa (ti'l-'Arabîyye ve mesâ'ilihâ ve süneni'l-'Arab fî kelâmihâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 212; Süyûtî, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve Envaiha*, şerh: Muhammed Ahmed Câdelmevlâ vd. (Kâhire: Mektebetu Dari't-Turas, ts), 2/470; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, 20/109.

³²⁹ İbn Fâris, *eş-Şâhibiyyu fî fikhi'l-luğa*; 212; Ebü Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*, thk. Alî Muhammed el-Beccavi & Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1952), 138; Süyûtî, *el-Müzhir* 2/470.

³³⁰ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Târih*, thk. Abdulemîr Mehna (Beyrut: Şeriketu'l-Alemi, 2010), 1/315.

³³¹ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 71.

bedevî şairler sonraları düzeylerine zor erişilen şaheserler bırakmışlar ve eski Araplar, medeni atılımlarının en büyüğünü böyle bir dile ulaşmakta göstermişlerdir. Öyleki bu toplum şiir sanatından soyutlanarak değerlendirilirse geriye kaba, haşin ve basit bir cemiyetten başka bir şey kalmaz ve tüm cazibesini kaybeder. Şairin ve şiirin eski Araplardaki kadar îtibâr gördüğü, toplumda bu derece canlı ve etkili bir rol oynadığı devir ve çevreler çok azdır.³³²

Araplar fitraten şiire istidatlı bir millettir.³³³ Sâmi kavimler arasında şairliğe en eğilimli ve şiir yeteneği en ileri milletlerdir.³³⁴ İster kadın ister erkek olsun onların derinlerindeki bu istidatı ateşleyen, dış dünyaya harikulade şiirler olarak çıkmasını sağlayan etkenler vardır. Bu etkenlerin başlıcaları: Şiir söylemeye elverişli geniş bir dile sahip olmaları, yaşadıkları çevrenin hayal kurmaya uygun olması, tabiatlarının safiyeti, yaşam biçimlerinin çok basit olması,³³⁵ kabîle asabiyetinin güçlü olması, tam bağımsız olmaları, yaşadıkları yarımadada serbest düşünceye mani bir halin olmaması, çölle sema arasında zihni ve kalbi hayal, celal ve korkuyla dolduran sonsuz bir manzarada hayatlarını idame ettirmeleri ve tüm bunlara ilave olarak içlerinden geçen, hislerine dokunan herşeyi nazma döken şair ruhlara, korkuların ve beklentilerin, neşe ve öfkenin harekete geçirdiği asi karakterlere sahip olmalarıdır.³³⁶

Aralarında neredeyse hiç durmayan savaşlar, bu savaşlardaki kahramanlıklarını, övünmelerini, haseb ve neseplerini ölümsüz kılacak olan bir araca ihtiyaçları şairlik yönlerini parlatmıştır.

Arapların ümmî bir toplum olmaları hasebiyle yazının fazla yaygın olmayışı doğal olarak bilgilerin hafızada kalmasını sağlayacak pratik bir yöntem bulmaya onları itmiştir ki bu da şiirdir.

Arapların özellikle çölde yaşayanların bir meslek icra etmemeleri, organize bir devlet yapısına sahip olmamaları da boş vakitlerinin çok olmasına neden olmuş ve bu durum Arapların şiirle haşır neşir olması için gerekli vakti onlara vermiştir. Fıtratları icabı şair olan Arapların zengin, fakir, kadın, erkek, zayıf, güçlü, hür, köle toplumun her tabakasından şairleri çıkmıştır.³³⁷

³³² Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 1.

³³³ Hafâcî, *el-Hayâtü 'l-edebîyye fi 'l-aşri 'l-Câhilî*, 221.

³³⁴ Zeyyât, *Târihu 'l-edebî 'l-Arabî*, 29.

³³⁵ Hafâcî, *el-Hayâtü 'l-edebîyye fi 'l-aşri 'l-Câhilî*, 221.

³³⁶ Zeyyât, *Târihu 'l-edebî 'l-Arabî*, 30.

³³⁷ Hafâcî, *el-Hayâtü 'l-edebîyye fi 'l-aşri 'l-Câhilî*, 222.

Câhiz'a (ö. 255/869) göre bilumum insanlar içerisinde şiir ve şairlik konusunda en nasipli olanlar Araplardır.³³⁸

Arapların hayatlarını, sosyal ve coğrafi ortamlarını, insanların şahsiyet yapılarını en doğru ve güzel biçimde bu döneme ait şiir tasvir etmiştir. Bu şiirde o dönemde yaşayan tüm insan tiplerini temsil eden anlamlar var olmuştur; gençler için gençliğin, yaşlılar için ihtiyarlığın ve tecrübesinin, zevk dünyasına düşkün olanlar için bunu tahrik ve temsil eden şiir örnekleri bol miktarda söylenmiştir. Bunların yanında o dönemin kabîle toplumu için geçerli olan olumlu ve olumsuz değerlerin tasviri de bu şiirde gerçekleşmiştir. Çünkü Câhiliye dönem Araplarının bu sözlü kültürden başka ilimleri olmamıştır. Özetle; o dönemin hayat tarzlarının tümünü bu şiirde bulmak mümkün olup Câhiliye dönemi Arap ruhu şiirde temsil edilmiştir.³³⁹

Kur'ana yansıyan Arap dili şiirle işlenmiş, eski Arap cemiyetinde diğer bilgiler de şiire yansıdığı oranda yaşamış ve nesilden nesile aktarılabilmıştır. Eski müellifler, şiirin Arapların bütün bilgilerini derleyen, içine alan, şan ve şereflerini muhafaza eden, geçmişteki büyük başarılarını, anılarını unutulmaktan kurtarıp yaşatan ana kaynakları (divanu ilmihim, divanü'l-Arab) olduğunu anlatarak eski târihlerine dair rivayetlerden, soylarına, neseplerine, âdet ve geleneklerine, atlara, yıldızlara, tabiat olaylarına kadar çeşitli sahalardaki bilgilerinin şiir sayesinde korunabildiğini söylemişlerdir.³⁴⁰

Câhiliye şiirinin ulaştığı seviye çok yüksek olup³⁴¹ Ömer Ferruh eski Arap şiirinin bu olgunluğa ancak iki bin yılda ulaşabileceğini söylemektedir.³⁴²

Câhiliye döneminde örneklerine rastlanan kasidelerdeki ortak esaslar, aynı başlangıca sahip bulunmaları, kalıplaşmış tasvir öğeleriyle benzer ifâde tarzını ihtiva

³³⁸ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî, *Kitabü'l-Hayevân*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Mısır: Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Baba el-Halebî ve Evladihi, 1965-67), 1/74; Abdurrahman Özdemir, *Lebid b. Rabia el-Amiri ve Dîvânı*, (Ankara: Araştırma yayınları, 2007), 12.

³³⁹ Dursun Hazer, "Hz. Muhammed'in Şairi Hassan b. Sabit'in şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler", *İslâmi İlimler Dergisi*, 1 (2006), 85.

³⁴⁰ İbn Fâris, *eş-Şâhibiyyu fî fikhi'l-luğa*, 212; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/470; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 10-11; Nihad M. Çetin, "Arap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/286.

³⁴¹ Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 158; Sezgin, Fuat, *Târîhu't-turaşi'l-Arabî*, çev. Mahmûd Fehmi Hicazi (Riyad: Câmîatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1991), 2/1/13.

³⁴² Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabi* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1981), 1/73

etmeleri, konu seçiminde uyulması mecburi bir geleneğin yerleşmiş olması gibi hususlar Arap şiirinin uzun bir gelişme dönemi geçirdiğinin işâretidir.³⁴³

İbn Sellâm (ö. 231/846 [?]), Câhiliye şairlerinin Rabia kabîlesinde ve bunların ilklerinin Mühelhil (ö. M.S. 525 civarı), el-Murakkaşan, Sa'd b. Mâlik vd. olduğunu, sonra şiirin Kays kabîlesine geçtiğini, Nabiğatu'z-Zubyâni (ö. 604 [?]), Züheyr b. Ebî Sülmâ (ö. 609 [?]), Lebîd (ö. 40 veya 41/660 veya 661), Hutaye (ö. 59/678 [?]) ve diğerlerinin bu şairlerden olduğunu sonra şiirin Temîm kabîlesine intikal ettiğini ve kendi zamanına kadar orada olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁴

Arap edebiyatının bugün elde bulunan en eski eserleri, milâdî 5. yüzyıla kadar çıkan şiirlerdir.³⁴⁵ Kâhinler ve şairler tarafından kullanılan secili sözler nazmın ilk merhalesi olarak telakki olunmakta³⁴⁶ olup daha sonra deve sürücüsünün şarkısı olan Huda³⁴⁷ ortaya çıkmış ve bu aşamayı takiben secili nesirden tekâmül eden³⁴⁸ ve Arap şiirinin en eski ve sade ölçüsü olan dört yahut altı tef'ileden oluşan Recez ortaya çıkmıştır.³⁴⁹

Daha sonra Ağleb el-İclî (ö. 21/642) recez şiirini uzatarak “urcuze” adı verilen kaside çığırını açmıştır.³⁵⁰ Câhiliye Arap şiirinin zirvesini teşkil eden kaside ise Besus savaşının Tağlib'li kahramanı Mühelhil tarafından ilk defa inşâd olunmuş³⁵¹ ve *Eyyâmü'l-Arab*'la birlikte inkişafını sürdürmüştür. Kinde'ye mensup Güney Arabistan menşeli bir Kahtânî olan, Emiru's-Şuarâ' olarak kabul edilen İmriu'l-Kays (ö. 540 m.)³⁵² Kuzey Arabistan menşeli Rebîa kabîlesine mensup Tağlib'li Amr b. Külsûm (ö. 584 veya 600)farklı lehçeler konuşmakla birlikte aynı edebî çerçevede kasideler nazmetmişlerdir.³⁵³

³⁴³ Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 128; Hüseyin Elmalı, “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2001), 24/562-564.

³⁴⁴ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 40.

³⁴⁵ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 8; Sezgin, *Târîhu't-turaşi'l-Arabî*, 2(1)/13.

³⁴⁶ Sezgin, *Târîhu't-turaşi'l-Arabî*, 2(1)/14.

³⁴⁷ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, “Hadâ”, *es-Sihâh, Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1984), 6/2309-2310; Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, “Hadâ”, *Muhtârü's-Sihâh* (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1989), 133; Zebîdî, “Hadâ”, 37/408.

³⁴⁸ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/51; İbrahim Yılmaz, “Arap Şiir Sanatında Recez ve Urcuze” *Ekev*, (2002), 27.

³⁴⁹ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 74; Sezgin, *Târîhu't-turaşi'l-Arabî*, 2(1)/14.

³⁵⁰ Durmuş, “Şiir”, 39/147.

³⁵¹ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 1/39; İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/189.

³⁵² İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/189.

³⁵³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/140.

M. 3. Asrın başlarında Mekke ticari, dinî ve kültürel bir merkez durumunda olup kültürel sahada daha çok İran, Irak, Bizans, Gassâni ve Lahmîlerin etkisi olmuştur. Bu kültürel ortam hem Kabe'ye ve hem de Orta Arabistan'a hakim olmuştur.³⁵⁴

Câhiliye diye anılan İslâmiyet'ten önceki devirde şiirin sosyal hayatta önemli bir yeri, çok büyük ve hayatî bir etkisi vardı.³⁵⁵ Bu şiirlerin kabîlenin ortak duygularına ve hayata sıkı sıkıya bağlı olması³⁵⁶ nispeten hâfızalarda yaşatılıp korunmasını sağlamıştır. Şairin eserinin kaynağı, çok defa kendi duyguları ile çevresinin duygularının birleştiği noktalardır. Sosyal statüsü ne olursa olsun şair daima arasında yetiştiği toplumun önem verdiği birtakım hasletleri temsil ve ifâde ederdi. Siyasî görüşmelere katılan heyetlerde şairin yeri ve görevi vardı. Kabîle, hissiyatının, geçmişteki övünülecek şeylerinin, zaferlerinin, düşmanlarına karşı beslediği kin ve intikamın, onları küçültücü hicivlerin, kendisini çevreleyen doğanın en güzel ifâdesini şairin büyümlü sözlerinde bulur ve bütün bunları ondan beklerdi.³⁵⁷ Bu sebeple de onun şiirinin korunmasına ve yayılmasına çalışırdı.³⁵⁸ Özellikle kabîle reisinin bu sihirli ve tesirli silâha sahip olması kabîle için büyük bir mutluluk kaynağıydı. Bir kabîleden şair çıktığı zaman şenlik düzenlenir, ziyafet verilirdi.³⁵⁹ Çünkü kabîlenin ortak değerlerinin koruyucusu olan büyük şairler yetiştirmiş olmak onlar için gurur ve şeref,³⁶⁰ buna karşılık şairlerden mahrûm bulunmak, sadece bahtsızlık değil aynı zamanda utanç ve ayıplanma vesilesiydi.³⁶¹

Kabîlenin târihçisi ve ilim adamı olarak şair, kabîlenin nesep ve şeceresi ile folkloru hakkında derinlemesine bilgi sahibi olan, kabîlenin geçmişteki başarılarını ve ulaştığı seviyeyi tanıyan, haklarına, otlaklarına ve sınırlarına vakıf hatta rakip kabîleler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olan ve bu bilgilerini onları hicvetme ve küçük düşürme maksadıyla kullanabilen kimsedir.³⁶²

Câhiliye şairiyle Arap kültür hayatını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olmamakla birlikte bazen şairin elit bir sanatçı çevrenin ve çoğu zaman

³⁵⁴ Ahmet Kazım Ürün, *Klasik Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 44.

³⁵⁵ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/136.

³⁵⁶ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 8.

³⁵⁷ İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 161.

³⁵⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 9.

³⁵⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini's -şi'r*, 1/65; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/473.

³⁶⁰ Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/473; Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 3/85.

³⁶¹ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 10.

³⁶² Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 71-72; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/143.

kendileriyle birtakım bağları olmuş hâkim güçlerin egemen kültürünü temsil ettiğini ve şiirlerinde halka ait olmayan kültürü yansıtmış olmaları ihtimalini de gözardı etmeden şairin Câhiliye Arap kültürünün tek ve geçerli sözcüsü olmadığını da söyleyebiliriz.³⁶³

Çok eskiden beri şairin kendisiyle ünsiyet peyda ettiği, dostluk kurduğu bir cine sahip bulunduğu inanılıyordu.³⁶⁴ İslâmiyet'ten sonra da bir süre yaşayan bu inanış, eski şairin ilham kaynağını, irtibat halinde bulunduğu bu cin vasıtasıyla bu dünyanın ötesinde sihirli bir âleme bağlıyor,³⁶⁵ böylece onda doğaüstü bir kuvvet görüyordu.³⁶⁶ Bu büyü gücü onun özellikle hicivlerinin etkisini arttırıyordu.³⁶⁷

Eski Arap toplumunda bitip tükenmek bilmeyen kabîle mücadelelerinde ölenlerin ardından ağlayan, hâtıralarını mersiyelerinde yaşatan, ölenlerin yakınlarını intikama teşvik eden kadın şairlerin de ayrı bir yeri ve görevi vardı.³⁶⁸

Eski Arap şiirinin belli başlı konuları şunlardır: Övme (medh) ve övünme (fahr), mersiye söyleme (rişâ'), hicvetme (hicâ),³⁶⁹ kadın ve aşk (nesîb, tegazzül, teşebbüb), özür, af ve şefkat dileme (i'tizâr, isti'tâf), tasvir (vasf, teşbih), yiğitlik, kahramanlık, bahadırılık (hamâse), ayrıca zühd, edeb ve hikem, kadın ve şaraba vb. dair hafif mevzular (mülâh ve lehv).³⁷⁰

Câhiliye Arap şiiri dışı kapalı sade bir hayatı, bedevî için önemli olan işleri³⁷¹ ve güçlü bir dinî şuurdan, insanların iç dünyaları ve günlük hayattaki uygulamalarına hâkim dinî duygudan uzak bir hayatı tasvir ediyordu.³⁷²

Câhiliye devrinde Arabistan'da edebiyatı ve bilhassa şiiri teşvik eden vesileler ve ortamlar, hatta sanatkârların birbirleriyle yarıştıkları müsabakalar vardı. Bir geleneği olduğu anlaşılan bu merasimler, her yıl kabîleler arası savaşların, kavgaların kesildiği bir nevi ateşkes devresi sayılan belli günlerde Zülmecâz, Zülmicenne, Ukâz ve Dûmetülcendel vb. gibi yerlerde kurulan panayrlarda yapılırdı.³⁷³ Zamanın en

³⁶³ Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 23-24.

³⁶⁴ Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 2/365-367.

³⁶⁵ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/95; Faruk Çiftçi, "Arap Geleneğinde Şair ve Cin İlişkisi", *Ekev Akademi Dergisi*, 6/13 (Güz 2002), 323.

³⁶⁶ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 71; Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 159.

³⁶⁷ Hittî, *İslâm Târîhi*, 1/142; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 11.

³⁶⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 13.

³⁶⁹ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/46.

³⁷⁰ Çetin, "Arap", 3/290.

³⁷¹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/219; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/59.

³⁷² Hüseyin, *fi'l-Edebi'l-Câhilî*, 71; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 12, 76.

³⁷³ Afgânî, *Esvâku'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, 358

büyük şairinin hakemlik ettiği bu müsabakalar, şiirlerin yayılmasını ve yeni sanatkârların tanınmasını sağladı.³⁷⁴ Bunların en önemlisi Ukâz panayırı olup milletlerarası bir nitelik taşımaktaydı. Bu panayır aynı zamanda edebî bir kongre mahiyetindeydi. Şairler en güzel şiirlerini burada okur³⁷⁵ ve bu kasidelerden beğenilenler altın varaklar üzerine yazılarak Kâbe duvarına asılırdı.³⁷⁶ Mu'allakât-ı seb'a diye bilinen bu kasideler sürekli en önemli nazım parçaları olarak kabul edilegelmişlerdir. Böylece Ukâz panayırı, benzerlerine ne eski Yemen kültüründe ne de Hîre ve Gassânî saraylarında rastlanan, sözlü edebiyatın şaheserlerinin dile getirildiği önemli bir sanat merkezi niteliğini kazanmıştı.³⁷⁷

Milâdî 6. yüzyıldan itibaren şairleri celbeden, şehir hayatının oldukça geliştiği merkezlerin başında milâdî 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mütelemmis (ö. 569 veya 580), Tarafe (ö. 564 [?]), en-Nâbigatü'z-Zübyânî ve Hassân (ö. 60/680[?]) gibi şairlerin toplandıkları Lahmî ve Gassânî krallarının sarayları zikredilebilir.³⁷⁸

Her kabîlenin, şairlerinin şiirlerini, neseplerine dair bilgileri, emsâlini, mefâhîrini (övündükleri hasletleri ve hâtıraları, mühim ve başarılı hadiseleri vb.) yazdıkları bir Divanı (ana kitabı) vardı. İslâmiyet'ten önce bedevî Araplar arasında yazı pek az, şehir çevrelerinde yerleşik Araplar arasında ise sanıldığından çok kullanılıyordu. Bununla beraber Câhiliye devrinden zamanımıza yazılı bir eser intikal etmemiştir. Hîre meliki Nu'mân b. el-Münzir (580-620) büyük şairlerin şiirleriyle, mensup olduğu hânedandan gelenler ve kendisi hakkında söylenmiş methiyeleri toplatıp yazdırmıştır.³⁷⁹ İslâmiyetten önceki Arap edebiyatından, bu münferit teşebbüslerin ürünü olan eserlerden başka yazılı edebî metnin intikal edip etmediği bilinmemektedir.³⁸⁰ Şairlerin şiirleri, râvîlerin ezberlediği ve kabileler arasında yaydığı Eyyâmü'l-arab, ensâb ve ahbâr-âsâr gibi konular arasında yer almaktaydı. Sözlü kültürlerde bilginin mevcudiyeti ve devamlılığının sağlanması hafızaya

³⁷⁴ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 14.

³⁷⁵ Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 1/267.

³⁷⁶ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/67.

³⁷⁷ Özeydin, "Arap", 324.

³⁷⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 9.

³⁷⁹ İbn Sellâm, *Tabakâti fuhûli's-su'arâ'*, 34; D. S. Margoliouth, "The Origins of Arabic Poetry", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 3 (Jul., 1925), 428.

³⁸⁰ Çetin, "Arap", 3/287.

dayanmaktaydı. Bu manada vezinli ve kâfiyeli sözlerin, ritmik yapıları sebebiyle şarkılar ve tekerlemeler gibi ezberlenmesi kolay hale geliyordu.³⁸¹

Mufađđal ed-Dabbî (ö. 178/794 [?]), Ebû Ubeyde (209/824) ve ibn Sellâm el-Cumahî, Hammâd er-Râviye'nin (ö. 160/776-77 [?]) eski şiiri değiştirdiğini, eklemeler yaptığını ve meşhur şairler adına şiirler uydurup onlara nispet ettiğini iddia etmiştir.³⁸² İbn Sellâm el-Cumahî şiir uydurma konusunda bir diğer grubu da şiddetle eleştirir. Bunlar; kendileri bizzat şiir uydurmamakla beraber uydurma şiirleri ahbar ve kıssalar içerisinde nakleden ahbar, kıssa ve siyer râvileridir. İbn Sellâm bunlara İbn İşhak'ı örnek vererek, siyerde hiç şiir söylememiş kimselerden şiir rivayet etmiş olduğunu, erkeklerden daha ziyade kadınlardan şiirler naklettiğini sonra daha da ileri gidip Ad ve Semûd kavimlerinden birçok şiir naklettiğini halbuki bunların şiir olmayıp kâfiyeli sözler olduğunu ifâde etmiştir. Bu şiirlerin binlerce yıl nasıl nakledildiğini, nasıl muhafaza olunduğunu sorgulamadan İbn İşhak'ın bunları naklettiğini beyân ederek onu sert bir şekilde eleştirmiştir.³⁸³

İbn Sellâm el-Cumahî'nin tenkit ettiği bu anlayış daha sonraki dönemlerde şiirle ilgili eserlerde bile devam etmiştir. Ebû Zeyd el-Kureşî (ö. 4./10. yüzyıl [?]) *Cemheretü eş'âri'l-Arab* adlı eserinde "İlk şiir söyleyenler" başlığı altında senedleriyle birlikte Hz. Adem'den, İblisten, meleklerden, Amalika'dan Ad ve Semud kavimlerinden şiirler rivayet etmiştir.³⁸⁴

Bu uydurma ve değiştirme iddiası 19. yüzyılın yarısından itibaren T. Nöldeke ve W. Ahlwardt vb. müsteşrikler tarafından yeniden gündeme getirilmiş³⁸⁵ ve bütün Câhiliye şiirine teşmil edilmiş buna karşılık A. Nallino ve C. Brockelmann vb. müsteşrikler ise bu iddialara cevap vermiş ve kadîm şiirin doğruluğunu savunmuşlardır. Diğer taraftan Arap dünyasında Taha Hüseyin uydurma iddiasında şarkiyatçılara katılmış ve eserlerinde Câhiliye şiirinin daha sonra Müslümanlar

³⁸¹ Mahmut Kafes,. "Muallakalarda Bitki ve Hayvan Tasvirleri ". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 35 (Haziran 2016): 147; Emine Sonnur Özcan, "İslâmiyet Öncesi (Câhiliye Devri) Arap Kültüründe Rivâyet ya da Tarih Bilinci." *Tarih Okulu* 11 (2011), 38, 44.

³⁸² İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 1/48; İsfahânî, *el-Eğânî*, 6/89; Margoliouth, "The Origins of Arabic Poetry", 428; İhsân Abbâs, *Târîhu'n-nağdi'l-edebe'i'l-Arab, Nağdü's-şi'r mine'karni's-sânî hattâ's-sâmine aşer* (Beyrut: Dâru's-Şekâfe, 1983), 69.

³⁸³ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 1/8.

³⁸⁴ Ebu Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-Arab*, 30-33.

³⁸⁵ Fuad Sezgin, "Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri", çev. Hasan Taşdelen, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 5/5 (1993), 311-312.

tarafından uydurulduğunu ileri sürmüş³⁸⁶ Mustafa Sâdık er-Râfi‘, Muhammed Ferid Vecdi vb. eleştirilenler bu iddialara cevaplar vermişlerdir.³⁸⁷

Bu tartışmaları değerlendiren Fuad Sezgin eski Arap şiirinin tedvini konusunda yazıdan yararlanmanın bilinen bir durum olduğunu, şairlerin birçoğunun yazıyı kullandığını ve şiirlerini bizzat tedvin ettiğini ve bazı şiirlerin krallara mektuplar içinde tedvin edilmiş olarak gönderildiğini ayrıca şairlerin bir veya birden fazla şair râvîsi olduğunu ve şiirleri yazdıklarını söylemektedir. Yine Arapça metin incelemelerinden eski Arap şiirinin tedvinini İslam’ın çıkışından sonra kitabetin Câhiliye dönemindeki şekliyle devamı, tedvin edilmiş şiirlerin ve ağızdan ağıza dolaşan şiirlerin derlenmesi ve dil âlimlerinin telif ettiği kitaplarda şiir mecmualarının hazırlanması şeklinde üç aşamadan geçtiğini belirtir.³⁸⁸

Sayıları az olmakla birlikte İslamdan önce Arap yarımadasında okuma-yazma öğreten Süfyan b. Ümeyye b. Abdışems, Ebû Kays b. Abdimenaf b. Zühre b. Kilab, el-Katib diye isimlendirilen Amr b. Zürene, Gaylan b. Seleme b. Muatteb vd. muallimlerden ve okuma-yazma öğretilen küttabların varlığından söz edilmektedir.³⁸⁹ Belazuri, Evs ve Hazreç kabilelerinde küttabların az olduğunu, bazı Yahudilerin Arapça yazıyı öğrendiklerini ve İslamdan önce Medine’de çocuklara öğrettiklerini ve Müslümanlar Medine’ye geldiklerinde her iki kabilede okuma yazma bilenler olduğunu Vâkidî’den nakletmektedir. Yine Mekke’de bulunan küttablara çocukların gittiği ve Hz. Ebûbekir’in evinin ziyafet ve ilim meclisi olduğu rivayetleri vardır.³⁹⁰

Câhiliye Arap şiirinin otantikliği konusunda ilk İslâmî devirlerde yapılan eleştiriler Câhiliye şiirine, şairlik yönü güçlü Hammâd er-Râviye vb. tarafından şiirler uydurulup katılması, çölden gelen bedevîlerin bir takım menfaatler elde etmek için şiir uydurmaları, Câhiliye döneminde mefâhîr ve meâşiri az kabîlelerin sonradan şiirler uydurarak kabîle târihlerini zenginleştirmeyi amaçlamaları, râvîlerin ister kasıtlı ister kasıtsız bazı şiirleri sahiplerinden başkalarına nispet ederek rivayet etmeleri söz konusu edilerek eleştiriler getirilmiş, Câhiliye şiirlerinin bir çoğunun intikal sırasında

³⁸⁶ Hüseyin, *fi’l-Edebi’l- Câhilî*, 113-176.

³⁸⁷ Durmuş, “Şiir”, 39/146.

³⁸⁸ Sezgin, “Orijinallik Ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri”, 313-314.

³⁸⁹ Ahmed Şelebi, *et-Terbiyetü’l-İslamiyye, Nuzumuha-Felsefetuha-Tarihuha* (Kahire: Câmiatu’l-Kahira, 1978), 44.

³⁹⁰ Nâsiruddin Esed, *Meşâdiru’ş-şi’ri’l- Câhilî*, 50-51.

kaybolduğu ifâde edilmekle birlikte genel anlamda Câhiliye şiirlerinin asliyetini muhafaza ettiği kabul edilmiştir.³⁹¹

Ancak 19. yüzyıldan itibaren müsteşriklerin önyak oldukları ve Arap dünyasından da Taha Hüseyin gibi eleştirmenlerin katıldığı tenkitler ise Câhiliye şiirinin büyük bir bölümünün/bütününün uydurma olduğu şeklinde bir dönüşüm göstermiştir. Bu eleştiri sahipleri Câhiliye Araplarının putperestlik ve Hristiyanlık inançlarına şiirlerinde yeterince rastlanmadığı aksine İslâm dinî inanç esasları olan tevhid, öldükten sonra dirilme, ceza, sevap gibi unsurlara inanan insanlar oluşunu, geniş bir coğrafyada yaşayan Arapların şiirleri arasında olması gereken lehçe farklılıklarının eserlerine yansımadağı bilakis Kuran diliyle bu şiirlerin dilinin aynı olduğu vb. hususları delil olarak göstermişlerdir.³⁹²

Bu eleştirileri tasnif edip bunlara cevap veren Nihad Çetin şiirin lehçeler üstü ortak bir dille söylenmesi nedeniyle Câhiliye şairinden kabîlesinin lehçesini kullanmasını beklemenin doğru olmadığını, beyitlerin dilbilgisi açısından da bir bütün oluşturmasının şiirin nakli sırasında beyitlerinin kolaylıkla yer değiştirmesine yol açabileceği, Halef b. Ahmer ve Hammâd er-Râviye'nin bir takım şairlerin şiirlerinde tasarrufta bulunduğu ve kendi yazdıkları bir takım şiirleri bu şairlere nispet ettiklerinin kabul edilebileceğinin ancak birbirinden farklı üslupta şairler ihdas edip bunlar adına şaheserler nazmedebileceklerinin düşünölemeyeceğini vurgular ve sözlerini mealen şöyle bitirir: Sonuç olarak denilebilir ki, 1. Abbasi dönemine kadar şifahi rivayet yoluyla intikal eden ve bu dönemde râvî âlimlerce tedvin edilen Câhiliye şiiri lehçe özelliklerini ve asli beyit tertiplerini kısmen kaybetmiş, bazı şiirler asıl sahiplerinden başkalarına, fakat yine eski şairlere isnat edilmiştir. Bu arada bir takım kasti bozma ve uydurmalar olmuştur. Fakat bunlar iddia edildikleri kadar büyük ölçüde değildir. Bütün bunlara rağmen adı geçen eserlerin bütün halinde eski olduklarını kabul etmek lazımdır.³⁹³

2.7.1.4. Hitabet

Arapçada hatâbe olarak kullanılan kelime “hutbe okumak, güzel söz söylemek, secili söz söylemek” gibi anlamlara gelen **حَطَبٌ-يَحْطُبُ** fiilin mastarıdır.³⁹⁴ Terim olarak

³⁹¹ Çetin, *Eski Arap şiiri*, 42-48.

³⁹² Margoliouth, “The Origins of Arabic Poetry”, 434-443

³⁹³ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 45-48.

³⁹⁴ İbn Manzûr, “Hatabe”, 1/361.

“bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı” mânasında kullanılır.³⁹⁵ Konuşan kişiye hatîb, yaptığı konuşmaya da hitâbe denir.³⁹⁶ Nesrin kâfiyesiz ve vezinsiz olması nedeniyle ezberlenmesinin zor olması Câhiliye döneminden günümüze kalan hutbelerin sayısının şiirlere nispetle daha az olmasına sebebiyet vermiştir.³⁹⁷

Araplarda şiir yanında muhtemelen çok daha eski zamanlarda oluşmuş hitabet sanatı vardı.³⁹⁸ Hitabet toplum hayatı kadar eski olup antik Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılar gibi milletlerde de mevcuttu. Siyasî, adli, dinî veya sosyal içerikli hitabet kamuoyunda kendisine yer bulmuştur.³⁹⁹

Araplar fesahat ve hitabetle temâyüz etmiş olup⁴⁰⁰ Câhiliye döneminde olgun hutbelerin verilmesi onların bu konudaki kabiliyetini göstermektedir. Araplar arasında yazının yaygın olarak kullanılmaması, göçebe bir hayat sürmeleri ve şiirin yanısıra diğer söz sanatlarını ustaca kullanmaları,⁴⁰¹ Araplar arasında meydana gelen mücadeleler, kabîleler arası rekabet, hasmı ikna ve ilzam etmek, taraftar kazanma arzusu⁴⁰² vb. durumlar hitabetin bu denli gelişmesinin nedenlerindedir. Sosyal hayatta insanın karşılaştığı acı-tatlı olaylarda kendisini etkili bir şekilde ifade edebilmesi için de hitabet sanatına ihtiyaç duyulmuştur.

Hatîpler hitap esnasında duruma göre talep, ihbar, istifham, inkar, müjde, vaat, tehdit, uyarma vb. bir takım yerleşik üslupları kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlardı. Ses kontrolü, jest ve mimikler, genellikle yüksek bir yerden hitap, elbisesinin temizliğine, tertip ve düzenine riayet, sarık sarma, eline baston, yay, mızrak

³⁹⁵ Mahmut Kaya, “Hitabet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/156-158; Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, *el-Hayatu'l-edebiyye fi'l-asrayni'l-Emevi ve'l-Abbâsi* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1992), 1/232.

³⁹⁶ İbn Manzûr, “Hatabe”, 1/361.

³⁹⁷ M. Hanefi Palabıyık, "Cahiliye Dönemi Ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma-Yazma Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 33; Ayşegül Kurucu, *Cahiliye Dönemi Hakim Ve Hatiplerinden Kuss b. Saide, Eksem b. Sayfi ve Amr b. Madikerib'in Arap dili ve Edebiyatındaki yerleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2014), 4.

³⁹⁸ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 137.

³⁹⁹ Hafâcî, *el-Hayatu'l-Edebiyye fi'l-asrayni'l-Emevi ve'l-Abbâs*, 1/232-233, Tülay Koyun, *Emevi Dönemi Sonuna Kadar Araplarda Hitabet Sanatı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 22-36.

⁴⁰⁰ Ma'ruf, *Aşâletu'l-hazâratu'l-Arabiyye*, 117.

⁴⁰¹ Palabıyık, "Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma-Yazma Faaliyetleri", 37; Koyun, *Emevi Dönemi Sonuna Kadar Araplarda Hitabet Sanatı*, 6.

⁴⁰² Sönmez, Nesim, “Câhiliye döneminde Hitabet”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8/2 (Kasım-2016), 831.

gibi bir şey alma dikkat ettikleri hususlardandı. Hâtîbler kabîlelerin en fasih konuşanları ve en bilgili olanları arasından çıkarlardı. Hâtîbler de şairler gibi kabîlenin önde gelen kişileri sayılıyordu. Câhiliye döneminde yetişen ünlü hâtîblere Kuss b. Saîde (ö. 600), Eksem b. Sayfî (ö. 9/630), Haşim b. Abdimenaf ve Ka‘b b. Luey örnek verilebilir.⁴⁰³

2.7.2. Medeniyet

Bir yerde oturmak, ikamet etmek anlamına gelen مَدَن kökünden türemiş olan Medîne kelimesi şehir anlamında kullanılmaktadır. Medenî kelimesi nispet olup şehre (medîne) ait anlamına gelmektedir.⁴⁰⁴ Bu kelimenin terim olarak kullanılması daha çok tercüme faâliyetleri dönemine rastlamaktadır. “es-siyâsetü’l-medeniyye” ifâdesi kelimenin hem sosyal ve hemde siyasal yönü olduğuna işâret etmektedir. İslâm düşüncesinde insanın tabiatı îtibâriyle medenî olduğu sık sık tekrarlanmaktadır. Batı dillerinde “medeniyet” karşılığı olan civilisation da Latince’de “şehirli” anlamına gelen civilis kelimesinden türetilmiştir. “Civilisation” teriminin modern Batı düşüncesi içinde kazandığı anlamları karşılamak üzere son devir Osmanlı Türkçesinde medeniyyet kelimesi kullanılmış, modern Arapçada ise daha ziyade hağâra kelimesi⁴⁰⁵ yaygınlık kazanmıştır.⁴⁰⁶

Kuzey Arabistan da Mekke, Medîne ve Taif gibi birkaç kent ve bazı küçük yerleşim birimleri dışında halk çadırlarda yaşıyor ve göçebe bir hayat sürüyordu. Çöl yaşamında yün ve kıldan mamul giyim eşyası, çadır ve çuval benzeri şeyler dışında bir el sanatı gelişmemiş şehirlerde ise ancak bilezik yüzük gibi ziynet eşyaları, kılıç, kalkan vb. savaş araç-gereçleri ve bir kısım yünlü ve pamuklu giyecekler üretiliyordu. Göçebelerle birlikte bir kısım halkın Güney Arabistan da büyük şehirlerde yaşadığı bilinmekte ve bunlardan kalan eserler, erken dönem Arap sanatının önemli işâretleri olarak zamanlarının çeşitli sahalardaki başarılı örneklerini oluşturmaktadırlar.⁴⁰⁷

Arap yarımadası, son yıllarda artan çalışmaların ortaya çıkardığı eserlerden anlaşıldığı üzere sanat târihi bakımından da zengin ve değerli bir maziye sahiptir. Bu

⁴⁰³ Sönmez, “Câhiliye döneminde Hitabet”, 832-838; Abdurrahman Başçı, “Sadru’l-İslam ve Emevi Dönemi Hitabeti”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2016), 204.

⁴⁰⁴ İbn Manzûr, “Medene”, 13/403.

⁴⁰⁵ Modern Arapça sözlüklerde “medeniyet” kelimesiyle, hağâranın (medeniyet) umran, ulaşım araçları gibi maddî yönü olarak ifade edilmektedir. Bk. Ahmed Muhtar Ömer, “Medeniyyet” *Mu‘cem el-Luğati’l-Arabîyye el-Muâsıra* (Kâhire: Âlemü’l-Kütüb, 2008), 3/2080.

⁴⁰⁶ İlhan Kutluer, “Medeniyyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/296.

⁴⁰⁷ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 212-213.

bulgular sayesinde, yarımada halkının tamamının bedevî göçebelerden ibaret olduğu ve çadırlarda yaşadığı fikri artık değişmiştir. Yarımada yaşanabilecek yegâne bölgeler, iklimin mutedil, yağmur ve suyun hayatın idamesine olanak verecek kadar bol olduğu kıyılar ve kıyıya yakın bölgelerdi. Bunlar özellikle Yemen civarı, Hadramevt, Hicâz, kuzeybatı bölgeleri ve Basra körfezi kıyılarıdır. Sanat eserlerini oluşturmaya müsait ahşap, mermer, taş ve diğer çeşitli malzemenin bolca bulunduğu Yemen dolayları ile kuzeybatı bölgeleri erken târihlerden îtibâren önemli sanat faâliyetlerine sahne olmuştur. Bunlardan günümüze kalan mabetler, kasırlar, su yapıları ve setler gibi mimari eserlerle heykeller, kabartma ve oyma eserler,⁴⁰⁸ seramikler, kuyumculukla ilgili parçalar ve madenî paralar bu devir medeniyetlerinin değerli birer numunesidir.⁴⁰⁹

a) Mimari: Yemen, Main, Sebe ve Himyerî devletlerinin hâkimiyeti altındaki dönemlerde önemli bir imar ve sanat faâliyetine şahit olmuştur. Bilhassa milâttan önce 7. asırda ilk başşehri Sırvâh, ikincisi Me'rib (M.Ö. 610-115) olan Sebe Devleti'nin (M.Ö. 750-115) başını çektiği imar faâliyetleri ve Sebeliler tarafından inşa edilen eserler mevcuttur.⁴¹⁰

Yemen mimarisinde âbidevî eserlerin daha ziyade taş malzemeyle inşa edildiği, binalarda ana malzemenin sert taşlar, mermer, ahşap, kerpiç olduğu, birleştirici ve tamamlayıcı unsur olarak zift, alçı ve kireç kullanıldığı anlaşılmaktadır. Duvar yapımında, dış yüzleri yontulup düzeltilen taşlar bazen kurşun, zift, çamur ve kireç gibi kaynaştırma amaçlı ara malzemeler kullanılarak bazen de herhangi bir ara malzemeye gerek duyulmadan taşlar birbirlerine geçmeli hale getirilerek kullanılmıştır. Güney Arabistan Mimarisinde yekpare veya birkaç parçadan oluşan taş sütun ve desteklerin kullanılması dikkat çekmektedir. Ahşap, mimaride değişik görevlerle yaygın olarak kullanılmış⁴¹¹ duvar yapımında taş ve tuğlalar arasına yerleştirilerek hem takviye ve hem de süsleme amacıyla kendisinden faydalanılmıştır.⁴¹²

⁴⁰⁸ Ma'ruf, *Aşâletu'l-Hazâreti'l-Arabiyye*, 113.

⁴⁰⁹ Yâzîcî, Tâlib, "Arap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/309.

⁴¹⁰ Yâzîcî, "Arap", 3/309.

⁴¹¹ Yâzîcî, "Arap", 3/310; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 212-216.

⁴¹² Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 216.

Eski Arap târihçi ve seyyahlarıyla, Câhiliye devri şairlerinden öğrenildiğine göre, İslâm'dan önceki devirde inşa edilip daha sonraki yıllara kalan sivil mimari örnekleri pek fazladır. San'a'daki Gumdân Kasrı, şairlere ilham kaynağı olan bu eserlerin en meşhurlarındandır.⁴¹³

Kasr adı verilen ve genellikle zemin katları dışı kapalı, üst katları pencere ve birkaç kat olan bu binalar ortada yer alan bir avluya sahiptiler. Evin mahremiyetini ve dışarıdan gelecek saldırılara karşı korunmasını sağlamaya yönelik bu yapı şekli dolayısıyla havalandırma ve aydınlatma için kullanılan menfezler de daima bu avluya açılırdı. Cam yerine kullanılan şeffaf mermer levhalar üzerine havalandırmayı sağlayacak delikler açılırdı. Bu binalar Yemen'de yakın yıllara kadar kullanılmaktaydı.⁴¹⁴

Harem-i Belkis adıyla bilinen Avvâm Tapınağı dönemin dinî mimarisi hakkında fikir verecek örneklerin meşhurlarındandır. Başkent Sırvâh'ın 4 km. güneyinde bulunan oval planlı bu yapı kalınlığı 4 metre, uzunluğu 300 metreden fazla bir ihata duvarına sahiptir.⁴¹⁵ Tapınağın büyüklüğü, heybeti, yapım ve süslemesindeki sanat özellikleri Sebeliler'in mimarideki seviyelerini göstermektedir.⁴¹⁶

Bu devirdeki mühim mimari eserler arasında su tesisleri, köprü ve bentler de zikredilmelidir. Tâif yakınlarındaki Semelki ve kuzeybatıdaki Hüseyin setlerinden başka bu tarz yapıların en önemlisi Sedd-i Me'rib'dir. Bazı bölümleri günümüzde de ayakta duran bu set, birkaç ton ağırlığındaki yontulmuş mermer blokların su sızmasını önlemek için ziftlenip özel bir teknikle geçmeli olarak üst üste konulmasıyla meydana getirilmiştir.⁴¹⁷

Arap yarımadasının kuzeybatısındaki mimari tarz ise diğer bölgelere göre oldukça farklılık arz etmektedir. Doğal çevreden yararlanılarak meydana getirilmiş bu bölgenin mimarisi daha çok kayadan oyma ve yontma suretiyle yapılmıştır. Akabe körfezinin doğusunda bulunan Nabatî başşehri Petra'da bu tarzın en zengin ve dikkat çekici örnekleri günümüze kadar kalmayı başarmıştır. Askerî mimariye de önem veren Araplar Câhiliye devrinde kaleler ve surlar inşa etmişlerdir. Bunlar arasında halen

⁴¹³ Hemdânî, *Şifâtü Cezîreti'l-'Arab*, 42, 322; Yâkût el-Hamevî, "Gumdân", 4/210; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 29.

⁴¹⁴ Yâzîcî, Tâlib, "Arap" 3/310.

⁴¹⁵ Yâzîcî, Tâlib, "Arap", 3/310; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 212-216.

⁴¹⁶ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 216.

⁴¹⁷ Yâzîcî, "Arap", 3/310; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 217.

mevcut olan Yetma suru, 4 metreye varan yüksekliği ve sağlam yapısıyla en önemli eserlerden biridir.⁴¹⁸

Kuzey Arabistan da Petra'dan sonra kurulmuş olan Tedmür/Palmira kentinin ihtişâmını gösteren kalıntılar günümüze kadar gelmiştir. Özellikle bölgede ayakta kalan, zamanın en büyük dinî merkezi sayılan Bal mabedinden yüz metre uzakta inşa edilen Büyük Revak abidesinin dayandığı sütunlar halen mevcuttur. Tedmür harabelerinde bulunan târihi eserlerin üzerinde Aramca ve Tedmür dilinde yazılmış dinî, siyasî nitelikli kitâbelere rastlanmıştır.⁴¹⁹

Kuzey Arabistan'da Tedmurlular'dan sonra Gassânîler hâkim olmuş Romalılarla yakın ilişkileri sonucunda medeniyet alanında ilerleyerek yeni şehirler inşa etmişler ve zamanla buralarda saraylar, mabetler, köprüler vb. mimari eserler inşa etmişlerdir. Hâlâ ayakta olan Kasru'l-Muşetta harabesi yok olan bu ihtişâmın tanıklığını yapmaktadır. Gassânîler Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Deyru'l-Kehf gibi mabetler ve sivil mimari alanında Vesafetu'ş-Şâm gibi su sarnıçları yapmışlardır.⁴²⁰

Kuzey Arabistan'da hüküm sürmüş diğer bir devlet olan Hireliler devrinde Havernak sarayı gibi dillere destan ve Arap edebiyatında darb-ı mesel haline gelmiş yapılar inşa edilmiştir.⁴²¹

Arap yarımadasının içlerine doğru gidildikçe mimari özellikler ve kullanılan malzemelerde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Meselâ Yesrib'de (Medîne) evlerin çoğu kerpiçten ve tek katlı inşa edilmiştir. Varlıklı kimselerin evlerinde ise daha ziyade taş ve kireç kullanılmıştır.⁴²²

Arap sanatının önemli merkezlerinden biri de Hayber'in kuzeydoğusunda yer alan Hicr vadisinde, Kur'ân-ı Kerîm'de de adı geçen Semûd kavminin yaşadığı Medâinü Sâlih bölgesidir. Elde edilen bulgular Arap dünyasında kemerin ilk defa Medâinü Sâlih'te kullanıldığını göstermektedir.⁴²³

b) "Heykel, Resim ve Küçük Sanatlar: Devrin Arap sanatında mimari kadar tasvir sanatları ve küçük sanatların da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Câhiliye

⁴¹⁸ Yâzîcî, "Arap", 3/311.

⁴¹⁹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/115; Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 220.

⁴²⁰ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 220.

⁴²¹ Apak, *İslâm Öncesi Arap Târîhi*, 221.

⁴²² Yâzîcî, "Arap", 3/310.

⁴²³ Yâzîcî, "Arap", 3/310.

devrinde dinî maksatlarla meydana getirilen bu sanat eserlerinde Eski Mısır ve Mezopotamya medeniyetleri sanat unsurlarıyla yakın bir irtibat göze çarpmaktadır. Avvâm Tapınağı kalıntıları arasında bulunan boğa başlı bronz heykel nâdir örneklerden biridir. Yine burada tapınak hazinesinin saklanması işinde kullanıldığı anlaşılan süslü ve kitâbeli bronz ve metal kaplar da kıymetli parçalardır. Usan krallarının kraliyet mezarlığında bulunan ve kaidelerinde kime ait oldukları yazılı heykeller de bu devirden kalan önemli ve değerli parçalar arasındadır.”⁴²⁴

Heykelcilikte Mısır, Yunan ve hatta Asurluların eserlerine yetişecek bir ilerleme gösterilememiştir.⁴²⁵

“Câhiliye devri resim sanatı hakkında şimdilik yeterli örnek ve bilgiler elde edilemediği için bu konuda hüküm vermek mümkün görünmemektedir. Örnekleri elde bulunmama ile birlikte târihî kaynaklarla bazı şiirlerde bahsedilen resimli ve değerli dokumalar Arap sanatının bu sahada ileri olduğunun belirtisidir. Nitekim bütün Araplar tarafından bilinen Yemen dokumaları devrin en kıymetli kumaşı olarak meşhurdu.”⁴²⁶

3. ANTERE B. ŞEDDÂD'IN HAYATI

Antere'nin hayatının tümüne yer veren eski bir kaynak mevcut olmayıp değişik kaynaklar genel olarak net olmayan, bazen çelişkili ve farklı uzunluklarda bilgiler ihtiva etmektedir.

Antere hakkında bilgi veren ilk kaynaklar hicri üçüncü asra ait olup bazıları şunlardır: İbn Sellâm el-Cumahî *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ* adlı eserinde kendisinden altıncı tabaka şairler arasında tam adıyla bahsetmiş,⁴²⁷ Muhammed b. Habîb (ö. 245-860), *Esmâü'l-muğtâlîn mine'l-eşraf fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm* adlı eserinde Antere'yi çok muhtasar bir şekilde zikretmiş,⁴²⁸ Câhiz (ö. 255/869), *el-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserinde şiirlerinden örnekler verirken Antere b. Şeddâd şeklinde isminden bahsetmiş,⁴²⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şuarâ* adlı eserinde nesebinden, özgürlüğünü

⁴²⁴ Yâzîcî, “Arap” 3/311.

⁴²⁵ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Târîhi*, 28.

⁴²⁶ Yâzîcî, “Arap”, 3/311.

⁴²⁷ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ*, 1/152.

⁴²⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *Esmâ'ü'l-muğtâlîn mine'l-eşraf fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve esmâ'ü men kutile mine's-şuarâ* ve *Zeyluhu Küna's-şuarâ* ve *men galebet künyetühû 'alâ ismih*, thk. Seyyid Kesrevî Hâsen (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 213.

⁴²⁹ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1998), 21, 82, 3/183.

kazanmasından, mevkiinden, ahlakından, şiirinden ve ölümünden bahsetmiştir.⁴³⁰ Ya'kübî, *Târih* adlı eserinde şairin tam adını zikretmiştir.⁴³¹ İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) *el-Bedi'* adlı eserinde adını Antere b. Muâviye el Absî olarak zikretmiştir.⁴³²

Hicri dördüncü asırda şaire yer veren kaynaklardan bazıları şunlardır: İbn Düreyd, *el-İştikâk* adlı eserinde Antere şiirlerini zikretmiş,⁴³³ Ebû Bekr ibnü'l-Enbârî (ö. 328/940 m.), *Şerhu'l-Çasâidi's-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât* adlı eserinde babasının adıyla ilgili İbnü's-Sikkî'ten yaptığı rivayette babasının adının Muâviye, Ahmed Ebi Ubeyd'den yaptığı rivayette ise babasının adının Şeddâd olduğunu, köleliğini, ahlakını ve uzun şiirlerinin sebebini zikretmiş olmakla birlikte bu bilgiler İbn Kuteybe'nin verdiği bilgilerden daha fazla değildir.⁴³⁴

İsfahânî, *el-Eğânî* adlı eserinde Antere'nin nesebiyle ilgili farklı görüşleri, şiirini, ölüm sebebini zikretmiş ve bu hususları kimi zaman İbn Kelbî'ye (ö. 204/819), kimi zaman da Ebû Ubeyde'ye, dayandırmış olup verdiği bilgiler İbn Kuteybe ile neredeyse aynıdır.⁴³⁵ Âmidî (ö. 371/981) *el-Mü'telif ve'l-muhtelif fi esmâi's-şuarâi ve künâhim ve elkâbihim ve ensâbihim ve ba'dı şî'rihim* adlı eserinde sadece nesebini zikretmekle yetinmiş,⁴³⁶ Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra) *Divanü'l-Meâni* adlı eserinde Antere'nin melez olduğu, annesinin bir câriye olduğu ve babasının Arapların âdeti üzere onu köle edindiği, önceleri çobanlık yaparken silah edinip bir at yetiştirdiğini, Tay isimli bir kabîlenin Antere'nin kabîlesine saldırıp kabîle halkını ve komşularını esir aldıklarını, bunun üzerine Antere'nin atına binerek onlara hücum ettiğini, Tay kabîlesinin babası, annesi, amcası ve kızı Able'yi iade ettikleri, babasının o gün kendisini nesebine kabul ettiğini, amcasının kızıyla onu evlendirdiğini, el-Felha diye adlandırıldığını, annesinin Habeşli bir câriye olup adının Zebîbe olduğunu ve Hz.

⁴³⁰ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ'*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1958), 1/250-251.

⁴³¹ Ya'kübî, *Târih*, 1/317, 318.

⁴³² Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-Alellâh el-Abbâsî, *El-Bedi'*, Nşr. Ignatius Kratchkovsky (Beyrut: Dâru'l-Mesira, 1982), 9.

⁴³³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1991), 280.

⁴³⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Şerhu'l-Çasâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, thk. Abdüsselâm Hârûn (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1993), 293-94.

⁴³⁵ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237-245.

⁴³⁶ Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ el-Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif fi esmâi's-şuarâi ve künâhim ve elkâbihim ve ensâbihim ve ba'dı şî'rihim*, Tsh. ve ta'lik: Fritz Krenkow (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1991), 197.

Peygamberin “İşittiğim bedevîler içerisinde yalnızca Antere’yi görmek isterdim” buyurduğunu ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.⁴³⁷

Ebû Zeyd el-Kureşî, Ebû Ubeyde’nin Antere’yi üçüncü tabaka şairlerden saydığını söylemiş, kendisi Antere’yi Ashabu’s-şumud’dan (yedi uzun kaside sahibi) sonra gelen ashabu’l-Mucemherat içerisinde saymış ve *Cemheretü eş‘âri’l-Arab fi’l-Câhiliyye ve’l-İslâm* adlı eserinde⁴³⁸ muallakasına 112 beyit halinde yer vererek şerh etmiştir.⁴³⁹

Hicri beşinci asırda A‘lem eş-Şentemerî, *Eş‘âru’s-şuarâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn* adlı eserinde Antere’nin tercemeyi haline yer vermiş ve babasının adını Şeddâd olarak zikrederek annesi, kardeşleri, ahlakı, yetişmesi, kahramanlığı, şiirin özellikleri vb. konulara yer vermiştir.⁴⁴⁰ Batalyevsî *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye* adlı eserinde şunları kaydetmiştir: “*Ebû Amr dedi ki: Bu şair Benu Mağzûm b. Rabîa b. Mâlik b. Kutaya b. Abs’ten biri olan Antere b. Muâviye b. Şeddâd b. Kurâd’dır. Denildi ki Şeddâd amcasıdır*” ve doğrusu da budur. *Ya’kub dedi ki: Annesi Habeşli bir câriyeydi, köle olan kardeşleri vardı, zamanın en güçlü ve cömert insanlarından, Antere’nin iki künyesi vardı, savaşta kullandığı künyesi Ebû Able ve barışta kullandığı künyesi Ebû Hevâşe. Antere’nin bir künyesinin de Ebû’l-Meâyiş olduğu söylenmiştir.*⁴⁴¹ *Ebû Habîb, künyesinin Ebû’l-Muğallis olduğunu ve dudağının yarık olmasından dolayı Anteretü’l-Felha*”⁴⁴² denildiğini ifâde etmektedir.⁴⁴³ Hatîb et-Tebrîzî (ö. 502/1109) *Şerhu’l-kaşâ’idi (Mu‘allakâti)’l-aşr* adlı eserinde Antere’nin nesebi hakkında: Ya’kübî ve İbnü’s-Sikkî’tin de aynı görüşte olduğunu belirterek

⁴³⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü’l-Meânî*, 108.

⁴³⁸ Müellif hakkında herhangi bir bilgi bulunmadığından dolayı eserin kaleme alındığı târîh de belli değildir. Kitap ve müellifi ilk olarak İbn Reşîk el-Kayravani tarafından el-Umde’de zikredilmiştir. Metin Parıldı, “Cemheratu Eş‘âri’l-Arab”ın İlk Dönem Şiir Antolojileri Arasındaki Yeri ve Önemi”, *Marife*, (Yaz 2011), 129-140; M. Sadi Çöğenli, “Cemheretü eş‘âri’l-Arab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/324.

⁴³⁹ Ebu Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş‘âri’l-Arab*, 347-375.

⁴⁴⁰ Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân b. İsa A‘lem eş-Şentemerî, *Eş‘âru’s-şuarâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, Şerh ve Ta‘lik: Muhammed Abdülmün‘im Hâfâcî (Mısır: Multezimu’t-Tab‘ı ve’n-Neşr, Abdulhamid Ahmed Hanefî, 1963), 2/107-109.

⁴⁴¹ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 795.

⁴⁴² Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü’l-Meânî*, 108; Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Şerhu şevâhidi’l-Muğnî*, Ta‘lik: Muhammed Mahmud. (B.y.: Lecnetu’t-Türasi’l-Arabî, 1966), 482; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/432; Âsım b. Eyyüb el-Batalyevsî, *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 1. cilt Thk. Nasîf Süleyman Avvad, Gözden geçiren: Lütfi et-Tûmî; 2. cilt thk. Lütfi et-Tûmî (Beyrut: el-Ma’hedu’l-Almani li’l-Ebhâşi’s-Şerkıyye, 2008), 2/192.

⁴⁴³ Batalyevsî, *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/191.

birinde baba adının Muâviye olduğu, diğerinde ise Ahmed b. Ca'fer'den naklen babasının Şeddâd olduğu şeklinde iki rivayete yer vermiştir.⁴⁴⁴

Hicri altıncı asırda Meydânî (ö. 518/1124)⁴⁴⁵ *Mecma'u'l-Emsâl* adlı eserinde Antere'nin baba adı, annesinin kökeni, hürriyetine kavuşması ve evlenmesiyle ilgili muhtasar bilgi vermektedir.⁴⁴⁶ Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb* adlı eserinde Antere b. Şeddâd adına değinmiştir⁴⁴⁷

Hicri sekizinci asırda Kalkaşendî (ö. 821/1418), Antere b. Şeddâd adını kabîlesi Abs'i tanıtırken zikretmiştir.⁴⁴⁸

Hicri onuncu asırda Süyûtî *Şerhu şevâhidi'l- Muğnî* adlı eserinde kendinden öncekilerin Antere hakkında zikrettiklerini bir araya getirerek derli toplu bir özet vermiştir. Bu eserde göze çarpan bir özellik, Meydânî'nin Antere'nin Able ile evlenmesine dair verdiği bilgiye Süyûtî'nin de yer vermesidir.⁴⁴⁹

Abdülkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* adlı eserinde kendinden önceki terâcim ve edebiyat kitaplarının verdiği bilgileri derlemiş ve ilgili kitaplara dayanarak, Antere hakkında bilgiler aktarmıştır.⁴⁵⁰ Genel olarak verdiği bilgiler İbn Kuteybe ve A'lem eş-Şentemerî'nin verdiği bilgilerin dışında çıkmamaktadır.⁴⁵¹

Yüzyıllar boyunca yazılmış eserlerde Antere ile ilgili detaylı bilgi bulunmasına rağmen, sonraki kaynaklar doğal olarak bilgilerini ilk iki asırdaki eserlerden ve özellikle İbnu'l-Kelbî, İbnu'l-Arabi, Ebû Ubeyde, Ahmed b. Ubeyd ve Ebû Amr b. Ala'dan almışlardır.⁴⁵²

⁴⁴⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr* (Kahire: İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, 1352/1933), 176.

⁴⁴⁵ Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdır, 1977), 1/148.

⁴⁴⁶ Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/244.

⁴⁴⁷ Ebü'l-Hâris (Ebü'l-Muzaffer) Müeyyidüddeve Necmüddîn Üsâme b. Mürşid b. Alî b. Mukalled b. Nasr b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb* (Mısır: Dâru'l-Ciyl li't-Tıbaa, 1987), 181.

⁴⁴⁸ Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 344-345.

⁴⁴⁹ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 482.

⁴⁵⁰ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebi ve Lubbu lubâbi Lisâni'l-Arab*, Thk. Abdusselâm Muhammed Hârun (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1997), 1/128-129.

⁴⁵¹ Muhammed Saîd el-Mevlevî, *Divanu Antera*, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmi, 1970), 16.

⁴⁵² Mevlevî, *Divanu Antera*, 16.

3.1. Doğumu

Antere (M.S. 525-615)⁴⁵³ târihleri arasında yaşamış olup Annesi Habeşli⁴⁵⁴ Zebîbe adında siyâhî bir câriyeydi.⁴⁵⁵ Bu yüzden Antere, anneleri zenci olan üç şair kahraman olan Ağribetu'l-Arab (Arap kargaları) içerisinde⁴⁵⁶ yer almıştır.⁴⁵⁷

Saîd Mevlevî kaynaklarda yaptığı araştırmaları değerlendirerek Antere'nin doğum târihini yaklaşık olarak 530 yılı olarak zikretmektedir.⁴⁵⁸ Antere hakkındaki rivayetlerden yola çıkarak bazıları doğum yılını 525 olarak belirlemişlerdir.⁴⁵⁹

3.2. Adı ve Nesebi

Antere'nin adı ve nesebi hakkında değişik görüşler ileri sürülmüş ve özellikle nesebi hakkında farklı silsileler zikredilmiştir. Adı, hayat hikayesine ve şiirlerine yer verenlerin çoğuna göre adı Antere'dir.⁴⁶⁰ Bazılarına göre adı Anter'dir.⁴⁶¹

⁴⁵³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/136; *Dîvânu Antera b. Şeddâd*, Şerh: Hamdu Tammas (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004), 9.

⁴⁵⁴ Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye fî şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye, el-Meşhur bi "şerhi's-Şevâhidü'l-kübrâ"*, thk. Alî Muhammed Fahir vd. (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2010), 1/444; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/90.

⁴⁵⁵ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 215.

⁴⁵⁶ Ebü's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullah b. Alî b. Muhammed b. Hazma el-Hâşimî el-Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî, *el-Hamâsetü's-Şeceriyye*, thk. Abdulmuîn el-Meluhî & Esmâ el-Hımsî (Şam: Menşûrâtu vizâratu's-sekafe, 1970), 25.

⁴⁵⁷ Bu üç kişi: Antera, Hufaf b. Nudbe es-Sulemî ve Suleyk b. es-Sulke'dir. Bk. Ma'mer b. Müsennâ, *ed-Dîbâc*, 40; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/240; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 797. Ancak Süyûtî, el-Müzhir adlı eserinde Ağribetu'l-Arab başlığı altında sekiz kişinin adını saymıştır. Bk. Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/431.

⁴⁵⁸ Mevlevî, *Divanu Antera*, 35.

⁴⁵⁹ Ömer Faruk et-Tabba', *Dîvânu Anterati'l-Absî ev Antera b. Şeddâd* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts), 9.

⁴⁶⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber*, thk. Ilse Lichtenstadter (Beyrut: Dâru'l-Afaki'l-Cedide, ts.), 307; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/21, 82; 3/183; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/250; Ya'kübî, *Târîh*, 1/317; İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedi'*, 9; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 280; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237; Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 197; Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1991), 144; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 400; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 176; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/244; Ebü's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullah b. Alî b. Muhammed b. Hazma el-Hâşimî el-Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî, *el-Emâlî*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanah (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1992), 251; Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 181; Şentemerî, *Eş'aru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/107; Bataleyevsî, *Şerhu'l-eş'ari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebu'l-Fida Abdullah el-Kadı (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 1/460; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 345; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 481; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/128; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/444; Mevlevî, *Divanu Antera*, 16; Kamil Süleyman el-Ceburi, "Antera el-Absî", *Mu'cemü's-suarâ' mine'l-aşri'l-câhilî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/107; İbrahim İslâm, *Dîvânu Antera b. Şeddâd* (b.y.: Farus li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2014), 5; Muğanniye, *Târîhu'l-Arabî'l-kadîm*, 185.

⁴⁶¹ Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyn) Sibeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârun (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1988), 2/248.

Sîbeveyh (ö. 180/796), Anter kelimesini bazı isimlerde yer alan terhimlere verdiği örnekler babında ele almış “Hanẓala” isminin “Hanẓal” olarak söylendiği veya “Ya Ḥar” kelimesinin *Terḥim*⁴⁶² yapılarak sonundaki “ta” harfinin okunmadığı gibi Antere kelimesinin de Anter diye söylenebildiğini ifâde etmiştir.⁴⁶³

Yine bazı Arapların her zaman Anter dediğini bazılarının ise terḥim babında Anter dediklerini aktarmaktadır.⁴⁶⁴ Sîbeveyh, *el-Kitâb* adlı eserinin değişik yerlerinde Antere ismini kullanmıştır.⁴⁶⁵ Öte yandan Sîbeveyh, Antere’deki “nun” harfinin zaid olmadığını söylemiştir.⁴⁶⁶

Tâcü’l-arûs’ta “Anter” kelimesinin “Ca’fer” ve “Cündeb” kelimelerinde olduğu gibi ilk harfi fetha ve damme ile okunabilir denilmekte olup kelimenin sinek yahut mavi⁴⁶⁷ veya yeşil sinek anlamına geldiği de söylenmiştir.⁴⁶⁸ Müberred’den nakledildiğine göre “Antere” savaşta cesaret demek olup Anter ve Antere şeklinde iki isim vardır. İkinci isim Abs’li şair Benu Mahzûm oğullarından Antere b. Muâviye b. Şeddâd⁴⁶⁹ b. Mâlik b. Gâlib b. Kutaya ’nın adıdır.⁴⁷⁰

Bu bağlamda Antere isminin asıl olduğu ve Anter şeklindeki nidanın *terḥim*⁴⁷¹ amacıyla yapıldığı,” eserlerinde Anter ismini kullanan Sîbeveyh, Müberred ve İbn Kuteybe gibi isimlerin yine kendi eserlerinde Antere ismini de kullandıkları, Anter şeklindeki kullanımın bir sebebinin de katiplerin ismi yanlış yazmış olabileceği ve nihayet Antere ismini icmayla kullanan Ebû Ubeyde, Ebû Ubeyd, Asmaî, Ebû Amr eş-Şeybâni ve İbn Sellâm vb. rivayet âlimlerinin karşısında bu konuda uzman olmayıp Anter ismini kullanan diğer âlimlerin bu tasarruflarının bir kıymeti harbiyesi olmadığı, yine kendi şiirinde Anter ismini kullanmasının ve Meydânî’nin *Mecma’u’l-Emsâl*’inde yer alan babasının şaire, “Anter!” diye seslenmesinin nida sebebiyle

⁴⁶² Terḥîm; “Münâdânın son harfini atmak” demektir. Bkz: İsmail Durmuş, “İktitâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2000), 22/59.

⁴⁶³ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2/246; Zebîdî, “Antera”, 13/150.

⁴⁶⁴ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2/248.

⁴⁶⁵ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2/248; 4/213.

⁴⁶⁶ Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü’l-edeb*, 1/129.

⁴⁶⁷ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 795; Alûsî, *Bulûğu’l-ereb*, 2/127.

⁴⁶⁸ Zebîdî, “Antera”, 13/150.

⁴⁶⁹ İbn Manzûr, “Anter”, 4/610.

⁴⁷⁰ Zebîdî, “Antera”, 13/150.

⁴⁷¹ Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü’l-edeb*, 6/424; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 795.

terhim amaçlı olduğu ve birçok başka şairin bu ismi taşımasının⁴⁷² da ismin Anter değil Antere olduğunu ispat ettiği şeklinde değerlendirilmiştir.⁴⁷³

Şair şiirlerinde kavminin sıkıştığı zaman kendisine Anter⁴⁷⁴ diye seslendiklerini ifâde etmektedir:

3.2.1. Antere'nin Lakapları ve Künyeleri

Antere'ye alt dudağı yarık olduğu Anteretu'l-Felha,⁴⁷⁵ ve Arapların meşhur kahramanlarından olduğu için Anteretu'l-Fevâris⁴⁷⁶ lakapları takılmıştır. Künyeleri hakkında değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre Antere'nin savaşta kullandığı künyesi Ebû Able ve barışta kullandığı künyesi Ebû Hevâşe idi. Antere'nin bir künyesinin de Ebû'l-Meâyiş olduğu söylenmiştir.⁴⁷⁷ Ebû Habîb'e göre künyeleri: alacakaranlıkta saldırdığı için⁴⁷⁸ Ebû'l-Muğallis,⁴⁷⁹ savaşta kullandığı Ebû Able⁴⁸⁰ ve barışta kullandığı Ebû Hevâşe'dir.⁴⁸¹ Ancak bilginin geçtiği Batalyevsî'nin bu eserini tahkik eden Lütfî et-Tûmî'ye göre bunun aksi olması gerekir. Çünkü "Hevâşe" kelimesi saldırı anındaki karışıklığı ifâde etmekte olup "Able" kelimesinin savaşla bir alakası yoktur.⁴⁸² Antere'nin bir diğer künyesi ise Ebû'd-Ducâ'dır.⁴⁸³

⁴⁷² Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî'l-Ĥamâse*, 297.

⁴⁷³ Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, thk. Charles C. Torrey (B.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1971), 14, 18.

⁴⁷⁴ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/238.

⁴⁷⁵ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108; İsfahânî, *el-Eġânî*, 8/237; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muġnî*, 481, 482; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/432; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Abdülmün'im Abdurraûf Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd* (Kâhire: el-Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kübra, ts.), 5.

⁴⁷⁶ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muġnî*, 482; Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdîrabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-İkdü'l-ferîd*, thk. Mufîd Muhammed Kamiha (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 1/105; 6/18, 20; 7/37; Tammâs, *Dîvânu Antera*, 5; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı*, 795.

⁴⁷⁷ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 795.

⁴⁷⁸ Butros Bustani, *Udebâu'l Arab fi'l-Câhiliyyeti ve Sadri'l-İslâm* (Kahire: Müessesetu Hindâvi, 2014), 144.

⁴⁷⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî(eş'âri)'l-Ĥamâse* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/297; a. mlf, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 176; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, H; Süleyman Tülücü, "Mu'allaka şairlerinden Antere", *Ekev Akademi Dergisi*, 1/4, 15.

⁴⁸⁰ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191.

⁴⁸¹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191.

⁴⁸² Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191, Dipnot:7.

⁴⁸³ Zebîdî, "Deceve", 38/35.

3.2.2. Annesinin Adı

Kaynaklar annesinin Habeşistanlı (zenci)⁴⁸⁴ ve adının Zebîbe⁴⁸⁵ olduğu hususunda görüş birliği içerisindedirler.

Antere bir şiirinde bu hususu şöyle dile getirir:

يُنَادُونِي فِي السَّلْمِ يَا بِنَ رَبِيبَةٍ وَعِنْدَ صِدَامِ الْحَيْلِ يَا ابْنَ الْأَطَايِبِ.⁴⁸⁶

Bariş zamanı bana: “Ey Zebîbe ’nin oğlu” atların çarpıştığı (savaş) zamanında ise “Ey iyilerin oğlu” diye sesleniyorlar.

Antere bir beytinde kendisini:

يُقَدِّمُهُ فَتَى مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ أَبُوهُ وَأُمُّهُ مِنْ آلِ حَامٍ⁴⁸⁷

“Babası Abs kabîlesinin ileri gelenlerinden olan ve annesi Ham’ın çocuklarından olan (yani Sudan’dan)⁴⁸⁸ bir genç atı ileri sürüyor” şeklinde tanıtmaktadır.

3.2.3. Babasının Adı

Babasının adı hakkında çok farklı görüşler vardır. Ebû Ubeyde,⁴⁸⁹ İbnü’l-Kelbî (ö. 204/819 [?]),⁴⁹⁰ Kalkaşendi (ö. 821/1418),⁴⁹¹ İbn Sellâm,⁴⁹² Muhammed ibn Habîb

⁴⁸⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’s-şu’arâ*, 1/250; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu’l-kaşâ’idi’l-’aşr*, 176; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü’l-edeb*, 1/128; Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/107; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/191; Tülücü, “Mu’allaka şairlerinden Antere”, 1/4, 15; Ceburi, “Antera el-Absî”, 4/108.

⁴⁸⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’s-şu’arâ*, 1/250; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237; Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/107; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü’l-edeb*, 1/128; Muhammed Bedruddîn ebî Firâs Halebî, *Nihâyetü’l-Ereb min Şerhi Muallakâti’l-Arab* (Mısır: Matbaatü’s-Saade, 1906), 153.

⁴⁸⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, der. Mecîd Tarrâd (Beyrut: Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, 1992), 35; Tabba’, *Divanu Antera*, 99 (sihhati meşkük şiirler bölümünde yer alıyor).

⁴⁸⁷ Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/136; Ebû Gâlib Muhammed b. Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Meymûn el-Bağdâdî, *Muntehe’t-’taleb min eş’âri’l-Arab*, thk. ve şerh: Muhammed Nebîl Tarîfî (Beyrut: Dâru Sâdir, 1999), 2/89.

⁴⁸⁸ Hz. Nûh’un Hâm, Sâm ve Yâfes adlı üç oğlu vardır. Dördüncü oğlu Ken’ân (veya Yâm) gemiye binmemiş ve boğulmuştur. Hâm, babasının emrine karşı gelip gemide eşiyile ilişkide bulununca Hz. Nûh ona beddua etmiş ve Hâm’ın soyu siyah derili olmuştur. Hâm Sudanlılar’ın atasıdır. Bk. Şaban Kuzgun, “Hâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/396.

⁴⁸⁹ Ebû Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ et-Teymî, *Mecâzü’l-Kur’ân* (Kâhire: Mektebetü’l-Hancî, ts.), 2/243.

⁴⁹⁰ Ebû’l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî, *Nesebü’l-hayl fi’l-Câhiliyye ve’l-İslâm ve aḥbârühâ*, h. 540 yılında müteveffa İbn Mansur el-Cuvalîki rivayeti, thk. Nuri Hammûd el-Kaysî & Hâtem Sâlih ed-Dâmin (Bağdat: Matbaatu Mecmei’l-İlmiyyi’l-İrakî, 1985), 46.

⁴⁹¹ Kalkaşendi, *Nihâyetü’l-Ereb*, 345.

⁴⁹² İbn Sellâm, *Ṭabaḳâtü fuḥûli’s-şu’arâ*, 1/152.

(ö. 245/860),⁴⁹³ İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233),⁴⁹⁴ Câhiz,⁴⁹⁵ Ebû Ca'fer Ahmed b. Ubeyd,⁴⁹⁶ Ya'kübî,⁴⁹⁷ İbn Düreyd,⁴⁹⁸ Âmidî,⁴⁹⁹ İsfahânî,⁵⁰⁰ Şentemerî,⁵⁰¹ Meydânî,⁵⁰² Süyûtî,⁵⁰³ Abdulkâdir Bağdâdî,⁵⁰⁴ babasının adının Şeddâd olduğu kanatindedirler.

İkinci görüş Antere'nin babasının adının Amr b. Şeddâd olduğudur. Bu bilgi İbnu'l-Kelbî'den rivayet edilmiş ve İbn Kuteybe⁵⁰⁵ tarafından zikredilmiştir.⁵⁰⁶ Ayrıca Ebû Zeyd el-Kureşî de baba adını Amr b. Şeddâd olarak zikretmiştir.⁵⁰⁷

Üçüncü görüş -Ebû Ubeyde'nin *Kitâbü Meķâtîli'l-fürsân* adlı eserinden naklen- Antere'nin baba adını Amr b. Muâviye olarak kabul eden⁵⁰⁸ ve Ebû Ubeyde'nin tek kaldığı görüştür.⁵⁰⁹

Dördüncü görüşe göre, bazıları Şeddâd isminin amcasına ait olduğunu, babasının ölümünden sonra onu himayesine aldığı için ona nispet edildiğini belirtirler. Ebû Bekir Asım b. Eyyub bu görüşü tercih edenlerdendir.⁵¹⁰

Beşinci görüşe göre Antere'nin babasının adı Muâviyetü'l-Absî'dir. İbnü's-Sikkî,⁵¹¹ Muhammed b. Habîb,⁵¹² İbnü'l-Mu'tez,⁵¹³ Ebû Hilâl⁵¹⁴ bu görüşü nakledenlerden bazılarıdır.

Antere'nin köle olması itibariyle dönemin sosyal yapısı içerisinde silik bir yaşantısı olması ve babasının yaşlandıktan sonra kendisini nesebine kabul etmesi Antere hakkında bu kadar farklı bilginin olmasının temel nedenlerindedir. Antere

⁴⁹³ Muhammed b. Habîb , *el-Muħabber*, 307.

⁴⁹⁴ İzzüddîn ibnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/460.

⁴⁹⁵ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/21, 82, 3/183.

⁴⁹⁶ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi'*, 293.

⁴⁹⁷ Ya'kübî, *Târîh*, 1/317, 318.

⁴⁹⁸ İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 280.

⁴⁹⁹ Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muħtelif*, 197.

⁵⁰⁰ İsfahânî, *el-Eġâni*, 8/237.

⁵⁰¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'î's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/107.

⁵⁰² Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/87.

⁵⁰³ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muġnî*, 482.

⁵⁰⁴ Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/128.

⁵⁰⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/250.

⁵⁰⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 20.

⁵⁰⁷ Ebu Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 347.

⁵⁰⁸ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muġnî*, 482.

⁵⁰⁹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 20.

⁵¹⁰ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/191, Halebî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 153.

⁵¹¹ el-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed, *Şerhu'l-Kaşâidi's-Seb'i't-Tival el-Câhiliyyat*, thk., Abdusselâm Hârun, Dâru'l-Meârif, 1993, 293.

⁵¹² Muhammed b. Habîb, *Esmâ'ü'l-muġtâlîn*, 213.

⁵¹³ İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedi'*, 9.

⁵¹⁴ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 297.

ancak esir düşen kavmini düşmanın elinden kurtarması neticesinde babasının kendisini nesebine kabul etmesiyle -deyim yerindeyse- varlık âlemine çıkmıştır. Antere'nin ünü, kahramanlığı ve şair oluşu nedeniyle babasının adı nesep âlimlerinin gündemine girmiş ve bu konuda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle Dâhis ve Gabra savaşları hakkındaki rivayetlerden Abs kabîlesinin şerefli ve ileri gelen iki âilesinin Züheyr b. Cüzeyme âilesi ve Ziyad oğulları olduğu, yönetimin Züheyr ve sülalesinde olduğu görülmektedir. Antere'nin âilesinin Abs kabîlesi içerisindeki yerini daha ziyade Antere ile elde etmiş bulunduğu ve bu durumun âile hakkındaki bilgilerin azlığının nedenlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.⁵¹⁵

Antere'den bahseden bazı kaynaklar, Antere'nin babası ve nesebi hakkında kendi içlerinde farklı bilgiler vermişlerdir. Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş 'âri 'l-'Arab* adlı eserinin bir yerinde Antere'nin nesebini Antere b. Şeddâd b. Amr b. Şeddâd b. Muâviye Nezzâr Mahzûm b. Avf b. Mâlik b. Amir b. Abs b. Beğid b. Rays b. Gatafân b. Sa'd b. Kays Aylan b. Mudar b. Nezzâr b. Muad b. Adnân b. Uded b. el-Yese' b. el-Humeysi' b. Selaman b. Nebt b. Haml b. Kaydar b. İsmâil b. İbrahim a.s.⁵¹⁶ olarak zikretmiş, aynı eserin başka bir yerinde Antere'nin babasını Şeddâd b. Muâviye el-Absî olarak zikretmiştir.⁵¹⁷

Ma'mer b. Müsennâ *Mecâzü 'l-Kur'ân* adlı eserinde Antere'nin babasının adını Şeddâd olarak zikrederken,⁵¹⁸ *Kitâbü Meķâtîli 'l-fürsân* adlı eserinde Antere'nin baba adını Amr b. Muâviye olarak⁵¹⁹ zikretmiştir.⁵²⁰

Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu 'l-ķaşâ 'idi (Mu'allaķâti) 'l-aşr* adlı eserinde -Antere'nin nesebi hakkında Yakubî ve İbnü's-Sikkît'in de aynı görüşte olduğunu- belirterek birinde baba adının Muâviye olduğu, diğerinde ise Ahmed b. Ca'fer'den naklen babasının Şeddâd olduğu şeklinde iki rivayete yer vermiştir.⁵²¹

Eski âlimlerin kendilerine ulaşan bazı rivayetleri kaynağı belirsiz bir şekilde rivayet etmeleri de babasının adı hakkındaki karışıklığı arttırmıştır. Mesela normalde rivayette bulunduğu kimsenin adını açıkça zikreden İbn Kuteybe, İbn Kelbî'den yaptığı nakilde babasının adının Amr b. Şeddâd olduğunu söyledikten sonra "Onun

⁵¹⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 20.

⁵¹⁶ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş 'âri 'l-'Arab*, 347.

⁵¹⁷ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş 'âri 'l-'Arab*, 13.

⁵¹⁸ Ma'mer b. Müsennâ *Mecâzü 'l-Kur'ân*, 2/243.

⁵¹⁹ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi 'l-Muġnî*, 482.

⁵²⁰ Mevlevî, *Divanu Antera*, 20.

⁵²¹ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu 'l-ķaşâ 'idi 'l-'aşr*, 176.

dışındakiler şöyle dedi” diyerek diğer kaynaklarının adını zikretmemiştir.⁵²² İsfahânî, *el-Eğâni* adlı eserinde Antere'nin nesebiyle ilgili farklı görüşleri kimi zaman İbn Kelbî'ye kimi zaman Ebû Ubeyde'ye dayandırmış ve bazen de “kîle / denildi ki” diyerek kaynaklarını belirtmemiştir.⁵²³

Batalyevsî, Antere Divanı şerhinde bir yerde sahih olanın Şeddâd'ın Antere'nin amcası olduğunu⁵²⁴ söylerken, başka bir yerde babasının adını Şeddâd b. Muâviye olarak zikretmiş peşinden İbnu'l-'Arabi'nin, Şeddâd b. Muâviye'nin babası değil amcası olduğu kanaatini nakletmiştir.⁵²⁵ Tüm bu rivayetlerden aslında Antere'nin babasının adı hakkında kesin bir yargıya varılamadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak babasının adını Şeddâd olarak zikreden kaynakların çoğunlukta ve Asmaî, Ebû Ubeyd ve İbn Sellâm gibi büyük bilginlerin çoğunun rivayetinin bu yönde olması birinci görüşün güçlü olduğunu göstermektedir.⁵²⁶

3.2.4. Antere'nin Soyağacı

Antere'nin dedesinden sonraki nesebi hususunda büyük sıkıntılar olup Saîd Mevlevî bu konuda ortaya atılan on üç farklı soyağacını zikretmektedir.⁵²⁷ Bu soyağaçlarından birkaç tanesi şöyledir.

Yakubi'ye göre tam adı: **Antere b. Şeddâd b. Muâviye b. Nezzâr b. Mahzûm b. Mâlik b. Gâlib b. Kutaya b. Abs b. Beğiz'dir.**⁵²⁸

İbn Kuteybe ise tam adını: **Antere b. Amr b.Şeddâd b. Amr b. Kurâd b. Mahzûm ibn Avf b. Mâlik b. Gâlib b. Kutaya b. Abs b. Beğiz** olarak zikreder.⁵²⁹

Ebû Ca'fer Ahmed b. Ubeyd: Adı **Antere b. Şeddâd b. Muâviye ibn Kurâd** olup Mahzûm b. Avn b. Galib oğullarındandır⁵³⁰ demiştir.

⁵²² İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/250.

⁵²³ İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/237.

⁵²⁴ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191.

⁵²⁵ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/357.

⁵²⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 28.

⁵²⁷ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, -Ma'mer b. Müsennâ'dan naklen- 481; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, -Ebu Ca'fer Ahmed b. Ubeyd'den naklen- 176; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/250; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, -Âmidî'den naklen- 481; Ya'kübî, *Târîh*, 1/317, 318; Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 197; İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/237; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 347; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/107; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*, -Ebu Hilal'den naklen- 297; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/250; Mevlevî, *Divanu Antera*, 28, 29.

⁵²⁸ Ya'kübî, *Târîh*, 1/317, 318.

⁵²⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/250.

⁵³⁰ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 176.

Ebû Zeyd el-Kureşî *Cemheretü eş 'âri 'l-Arab* adlı eserinde bir yerde Antere'nin nesebini: **Antere b. Şeddâd** b. Amr b. Şeddâd b. Muâviye Nezzâr Mahzûm b. Avf b. Mâlik b. Amir b. Abs b. Beğid b. Rays b. Gatafân b. Sa'd b. Kays Aylan b. Mudar b. Nezzâr b. Muadd b. Adnân b. Uded b. el-Yese' b. el-Humeysi' b. Selaman b. Nebtb Haml b. Kaydar b. İsmâîl b. İbrahim el-Halil (a.s.)⁵³¹ olarak zikretmiştir.

Ebû Hilâl'e göre adı: **Antere b. Muâviye** b. Şeddâd b. Kurâd. Mahzûm b. Mâlik b. Kutaya b. Abs'tir.⁵³²

3.3. Yetişmesi

Antere'nin en belirgin özelliği köle olmasıydı. Babası, Habeşli câriyesi Zebîbe'den bir çocuk sahibi olmuştu. Câhiliye kabîle düzenine göre câriyeden doğan çocuk, babası kendisini nesebine kabul edinceye kadar köle kabul edilirdi. Antere'de babası kendisini nesebine kabul edinceye kadar uzun bir süre köle olarak hayatını sürdürmüştü. Yine Antere'nin aynı anneden köle kardeşleri vardı.⁵³³ Süyûtî'nin *Şerhu şevâhidi 'l- Muğni* adlı eserindeki anlatımına göre Zebîbe Antere'yi babasına getirdiği zaman babası çocuklarına: Bu benim oğlumdur demiş ise de onlar: “Yalan söylüyorsun, sen yaşlandın ve bunadın, başkalarının çocuklarını sahipleniyorsun” demişler ve Antere gençliğe adım atınca O'na: Git develeri ve koyunları otlat, sütlerini sağ ve göğüslerini bağla talimatını vermişlerdi. O'da bu görevi deruhte etmeye başlamış ancak küçük bir deve sürüsünü satarak parasıyla kılıç, mızrak, kalkan, zırh ve miğfer satın almış ve kumlara gömmüştü. Ayrıca kendisinin deve sütüyle beslediği bir de tayı vardı. Câhiliyede galip gelenler mağlupları köleleştirirdi. Antere bir gün mahalleye geldiğinde kimseyi bulamayınca çok şaşırılmış ve şoka girmişti. Birisi mahalle halkını falanca yerde bulabilirsin diye seslenince silahlarını çıkarmış ve atına koşarak halkını esir edenleri takip etmiş, onlara yetişip üzerlerine saldırmıştı.⁵³⁴ Ancak bu rivayette geçen babası hakkında diğer çocuklarının: Sen yaşlandın ve bunadın ifâdesi Antere'nin babasıyla Dâhis ve Gabra savaşlarına birlikte katılmaları sebebiyle pek inandırıcı değildir. Bu durumda olan birisinin bu savaşlarda yer alması makul gözükmemektedir. Ancak kölelikten kurtulma istek ve arzusunun Antere'de çok aşırı olduğu ve bu amaçla küçüklükten îtibâren kölelikten tek kurtuluş yolu olan kahraman

⁵³¹ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş 'âri 'l-Arab*, 347.

⁵³² Hafîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni 'l-Ĥamâse*, 297; a. mlf., *Şerhu 'l-kaşâ 'idi 'l- 'aşr*, 176; Tülücü, Süleyman, “Mu'allaka şairlerinden Antere”, 1/4 (Mayıs 1999), 15.

⁵³³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu 'arâ*, 1/250.

⁵³⁴ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi 'l-Muğni*, 481.

olmak için kendini yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Daha sonraki hayatında savaşlara katılması, kahramanlarla vuruşması ve yurdunu koruması bu tür bir hazırlık ve eğitim dönemi olmaksızın mümkün olmazdı. Kabilesinin başına gelen felaketler, hürriyetine kavuşması için kahramanlığını ortaya koyduğu fırsatlar haline gelmişti.⁵³⁵

3.4. Özgürlüğüne Kavuşması

İsfahânî'nin İbn Kuteybe tarîkıyla İbn Kelbî 'den naklettiğine göre bazı Arap kabîleleri Benî Abs kabîlesine saldırmış, onlardan ganimet ve esirler almış bunu müteakiben içlerinde Antere'nin da bulunduğu Absliler onları takip etmişti. Düşmana yetiştikleri esnada babasının: Saldır Antere! demesi üzerine Antere: Köle saldırmayı beceremez, o ancak süt sağıar ve hayvanların memelerini bağlar şeklinde ret cevabı vermesi üzerine: Saldır sen hürsün⁵³⁶ karşılığını almasından sonra:

كُلُّ امْرِيٍّ يَجْمِي حِرَّةً   أَسْوَدَهُ وَأَحْمَرَهُ⁵³⁷
وَالشَّعْرَاتِ الْمُشَعْرَةَ⁵³⁸   الْوَارِدَاتِ مِشْفَرَهُ⁵³⁹

Herkes namusunu korur, siyahı beyazı

Çirkin yüzlüsü ve sarkık dudaklısı

dizelerini okuyarak düşmana saldırmış, o gün düşmana karşı elinden geleni yaparak düşmanın elindeki kabîle üyelerini ve ganimetleri kurtarmıştı. Bunun üzerine babası kendisini nesebine kabul etmiş ve böylelikle özgürlüğüne kavuşmuştu.⁵⁴⁰

Ebû Hilâl el-Askerî, Antere'nin melez olduğu, annesinin bir câriye olduğu ve babasının Arapların âdeti üzere onu köle edindiği, önceleri çobanlık yaparken silah edinip bir at yetiştirdiğini, Tay isimli bir kabîlenin Antere'nin kabîlesine saldırıp kabîle halkını ve komşularını esir aldıklarını, bunun üzerine Antere'nin atına binerek onlara hücum ettiğini, Tay kabîlesinin babası, annesi, amcası ve kızı Able'yi iade ettiklerini, babasının o gün kendisini nesebine kabul ettiğini ve amcasının kızıyla onu evlendirdiğini ifâde ederken⁵⁴¹ İsfahânî, Antere'nin özgürlüğe kavuşmasıyla ilgili Kelbî'den yaptığı rivayetten farklı olarak bir başka görüş zikreder. Bu görüşe göre Abs

⁵³⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 36-37.

⁵³⁶ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 214; Halebî, *Nihâyetu'l-Ereb*, 153.

⁵³⁷ Ebû Tâlib Mufaddal b. Seleme b. Âsım, *el-Fâhir (fi'l-emsâl)*, thk. Abdülalîm et-Tâhâvî (Kâhire: el-Heyetu'l-Mısıriyyetu'l-Amme li'l-Kitab, 1974, 205; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 2/1528.

⁵³⁸ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/240; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/372.

⁵³⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/250.

⁵⁴⁰ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/250-51; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/107; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/128.

⁵⁴¹ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108.

kabîlesi Tay kabîlesine saldırmış ve develerini ganimet olarak ele geçirmişti. İş ganimetleri bölüşmeye gelince Antere'ye: Sana bizim hissemiz kadar vermeyiz çünkü sen kölesin demişler aralarındaki mesele uzayınca Tay kabîlesi bunlara saldırmış Antere'de sayıca onlardan daha az değilsiniz diyerek kabîlesinden ayrılmıştı. Tay kabîlesinden olanlar develerini kurtarmıştı. Bunun üzerine babası: Saldır Antere! deyince Antere: Köleler savaşmayı becerebilirler mi? diye karşılık vermiş babası da sen köle değilsin diyerek onu evlâtlığa kabul etmiş o da “*Ben Melez Antere! Herkes namusunu korur*” dizelerini okuyarak düşmana saldırmıştır.⁵⁴²

Süyûtî hikâyeyi biraz farklı anlatır. Antere düşmana yetişince onlara saldırarak darmadağın etmiştir. Düşmanlar ne istediğini sormuş O da yaşlı siyah kadını ve yanındaki ihtiyarı -yani anne ve babasını- istiyorum demiş bunun üzerine düşmanlar onları iade etmişler. Bunu gören amcası: Oğlum saldır deyince: Köle saldırmayı beceremez o ancak süt sağar ve hayvanların memelerini bağlar şeklinde ret cevabı vermiş bu durum üç defa tekrarlandıktan sonra amcası: Sen kardeşimin oğlusun ve seni kızım Able ile evlendirdim diye karşılık verince düşmanlara tekrar saldırmış onlar ne istiyorsun deyince: Yaşlı ile cârîyeyi -yani amcasıyla kızını- istiyorum demiş düşmanlar onları da iade etmiştir. Bundan sonra Antere: Komşularım sizin elinizdeyken dönüp gitmem ne kadar çirkin bir davranıştır deyince düşmanları bu isteğini kabul etmemişler, Antere'nin tekrar saldırması üzerine komşularını da kendisine iade etmek zorunda kalmışlardır.⁵⁴³

Bu rivayetlerde ortak olan nokta, Antere'nin, bin bir zorluk içinde, tüm gayretini sarfettikten ve fedakârlıklarda bulunduktan sonra göstermiş olduğu kahramanlık üzerine, bileğinin hakkıyla babası tarafından nesebine ilhak edilerek özgürlüğüne kavuşmuş olduğudur.

3.5. İnancı

Antere'nin inancı hakkında, şiirinden elde ettiğimiz bilgiler ışığında, zamanının hâkim inancı olan putperestliğin izlerine rastlıyoruz.

سَجَدَتْ تُعْظِمُ رَبَّهَا فَتَمَّأَيْلَتْ   جَلَّالَهَا أَرْيَابُنَا الْعُظْمَاءُ⁵⁴⁴

⁵⁴² İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/240; Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, 492.

⁵⁴³ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, 481-482.

⁵⁴⁴ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni Antera*, 21; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 6.

(Sevgilim) Rabbine (putuna), yücelterek secde ettiğinde Ulu rablerimiz (putlarımız) (sevgilimin) Celali önünde sallandılar.

تَجَلَّلْتَنِي إِذْ أَهْوَى الْعَصَا قَبْلِي كَأَنَّهَا صَنَمٌ يُعْتَادُ مَعْكَوْفٌ⁵⁴⁵

Tekrar tekrar getirilip ibadet edilen bir put gibi (babamın) kılıcına karşı kendini üzerime attı.

“Tekrar tekrar getirilip ibadet edilen bir put gibi” ifâdesiyle zamanının cari dinî anlayışını şiirine yansıtmıştır. Buna benzer bir ifâde şu beyitte de yer almaktadır.

جَعَلْتُ بَنِي الْأَهْجِيمِ هُمْ دَوَارًا إِذَا تَمَضَى جَمَاعَتُهُمْ تَعُودُ⁵⁴⁶

Benu'l-Huceym 'i⁵⁴⁷ (atımla her yandan saldırarak) etrafında tavaf edilen put gibi kıldım

Luvis Şeyho (ö. 1927) eserlerinde Antere'yi Hristiyan şairler arasında zikretmektedir.⁵⁴⁸ Philip Hitti (ö. 1978) kaynak zikretmeksizin Antere'nin Hristiyan olduğundan bahsetmektedir.⁵⁴⁹ Brockelmann ise zamanın mevcut dinlerinden birisi olan Hristiyanlığa ait bazı unsurların Câhiliye şiirinde yer almasını, dönemin şairleri üzerinde Hristiyanlığın gizli bir etkisi olmasına bağlamakla birlikte bu noktadan hareketle Luvis Şeyho örneğinde olduğu gibi bu şairlerin Hristiyan olduğuna kail olmanın tamamen yanlış olduğunu ifâde etmektedir.⁵⁵⁰

Şiirlerinde yalnız Allâh, ilâh vb. lafızları kullanan Câhiliye dönemi şairlerinin yüksek ihtimalle putperest oldukları, bu kelimelerin yanında cennet, cehennem, ahiret ve hesap gününden bahseden Câhiliye dönemi şairlerinin hanif inancına sahip oldukları söylenebilir.⁵⁵¹

⁵⁴⁵ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî, *el-Mehâsinu ve'l-Ezdâd*, (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1994), 191; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280-281; Luvis Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, (Beirut: Matbaatu Âbai'l-Murselîn, 1890), 6/794.

⁵⁴⁶ تركت= جعلت Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Me'âni'l-kebîr fî ebyâti'l-me'âni*, tsh. F.Krenkow (Beirut: Dâru'n-Nehdati'l-Hadise, t.y.), 105; Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*, 1/425; Bekrî, “Devâr”, 2/559-560; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/299.

⁵⁴⁷ Beni Amr ibni Temim. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/299.

⁵⁴⁸ Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/794-882; a. mlf., *en-Nasrâniyye ve âdâbuha beyne Arab el-Câhiliyye*, (Beirut: Dâru'l-Meşrik, 1989), 429.

⁵⁴⁹ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/144.

⁵⁵⁰ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/167.

⁵⁵¹ Alî Bulut, “Câhiliye Şiirinde Bazı Dini Motifler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18-19 (2005), 233.

Antere'nin temel aldığı Şentemerî ve Batalyevsî Divan şerhlerinde şiir metninde Allâh lafzı beş kez geçmiş olup bunlardan ikisi beddua,⁵⁵² biri dua⁵⁵³ formundadır. Bir yerde Abdullah⁵⁵⁴ özel isminin bir parçası olarak geçmiş ve diğer bir yerde yaratmak/meydana getirmek fiilinin fâili⁵⁵⁵ olarak kullanılmıştır.

3.6.Evliliği

Antere'nin kahramanlığında en önemli etken ve şiirlerinin esin kaynağı olan Able ile evliliği bir muammadır. İbn Kuteybe, Asmaî, Mufağdal ed-Dabbî, İbn Kelbî gibi önemli râvîler Antere'nin evliliği meselesine hiç değinmemişlerdir. Bu durumun, onlara bu konuda haber ulaşmamasından mı yahut konuyu bahse değer bulmadıklarından mı? kaynaklandığı bilinmemektedir.⁵⁵⁶

Ebû Hilâl el-Askerî, Antere'nin hürriyetine kavuşmasından bahsederken esir düşen babası ve amcasının kendisinden düşmana saldırmasını istediklerinde Antere'nin kendi durumunu kastederek kölelerin saldırmayı beceremeyeceğini söylemesi üzerine babasının artık özgür olduğunu ve amcasının da Antere'yi kızı Able ile evlendirdiğini ifâde ettiklerini nakletmektedir.⁵⁵⁷

Meydânî aynı olayı anlatırken Antere'nin babasının: Saldır seni Able ile evlendirdim dediğini ve sözünde durup evlendirdiğini nakletmektedir.⁵⁵⁸

Süyuti de bahsi geçen olayda amcasının Antere'yi kızıyla evlendirdiğini söyler.⁵⁵⁹

Yine bazı divan ve muallaka şerhlerinde Able ile uzun çabalar sonunda evlendiği ve Able'nin Antere'den önce vefat ettiğine dair bilgiler vardır.⁵⁶⁰

Bu ifâdelere dayanarak Antere'nin aşkı Able ile evlendiğini söylenilebilir.

⁵⁵² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130, 155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/260-261, 311.

⁵⁵³ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/301.

⁵⁵⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/154; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/306.

⁵⁵⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/153; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/305.

⁵⁵⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 46.

⁵⁵⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 1/108.

⁵⁵⁸ Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/244

⁵⁵⁹ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 482.

⁵⁶⁰ Muhammed Annânî, *Dîvânü Antera b. Şeddâd el-Absî*.(B.y.: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Mısriyye, 1339/1911), 10-11; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 802.

Ancak bu kaynaklardan daha eski olan Asmaî'nin naklettiği, Able'nin kocasına dair söylenmiş şu beyitler kafa karışıklığına yol açmaktadır.⁵⁶¹

فَلَرُبَّ أَبْلَجٍ مِّثْلَ بَعْلِكَ بَادِنٍ صَحْمٍ عَلَى ظَهْرِ الْجَوَادِ مُهَبَّلٍ
غَادِرْتُهُ مُتَعَفِّراً أَوْصَالَهُ وَالْقَوْمُ بَيْنَ مُجْرِحٍ وَمُجَدَّلٍ⁵⁶²

Düşürdüm kocan gibi nice gururlu, iri yapılı kimseleri atlarından

Serildiler yerlere yaralanıp belendi topraklara tüm azaları.

Ancak koca anlamına gelen بَعْل kelimesi divan şerhlerinde Able'nin kocası olarak değerlendirilmemiş, Able'nin başka bir erkekle evlenmiş olduğu ve Antere'nin onun gönlünü tekrar çelmek için bu dizeleri söylediği yönünde bir ifade kullanmamışlardır.⁵⁶³

Rivayete göre Antere'nin Becile'den bir hanımı vardı ve durmadan atını deve sütüyle beslediğini söyleyerek sitem edip duruyordu. Bunun üzerine Antere aşağıdaki beyitleri inşâd etmiş ve karısını boşamakla tehdit etmiştir.⁵⁶⁴

لَا تَذْكُرِي مُهْرِي وَمَا أَطْعَمْتُهُ فَيَكُونُ جِلْدُكَ مِثْلَ الْجِلْدِ الْأَجْرَبِ⁵⁶⁵

Tayımı ve ona yedirdiklerimi söyleyip durma yoksa cildin uyuz deve cildi (gibi) olur

إِنَّ الْعَبْقُوقَ لَهُ وَأَنْتِ مَسْوُوءَةٌ فَتَأْوِهِي مَا شِئْتِ ثُمَّ تَحْوِي

Sen istemesen de akşam içecekleri atımandır, ufla pufla acılar içinde kal

كَدَبَ الْعَيْقُوقَ وَمَاءَ شَنْ بَارِدٍ إِنْ كُنْتِ سَائِلَتِي عَبْقُوقاً فَادْهِي⁵⁶⁶

Sana hurma ve soğuk su yeterli, akşam içeceği istersen gidebilirsin

إِنَّ الرِّجَالَ هُمْ إِلَيْكَ وَسِيلَةٌ إِنْ يَأْخُذُوكِ تَكْحَلِي وَتَخْضِي⁵⁶⁷

Boyalan cilalan bahanesi olsun, eğer erkekler seni alırsa

⁵⁶¹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 47.

⁵⁶² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/330.

⁵⁶³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/328-329.

⁵⁶⁴ Zebîdî, Antera'nın bu dizeleri karısı Able'ye söylediğini açıkça ifade eder. Zebîdî, "Kezebe", 4/120.

⁵⁶⁵ Küçük farklarla bk. İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 89; İbn Manzûr, "Zekera", 4/311; Zebîdî, "Ne'ame", 33/527.

⁵⁶⁶ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî, "Ateka", *Mu'cemü mekâvîsi'l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1969-72), 4/221; İbn Manzûr, "Kezebe", 1/710; Zebîdî, "Kezebe", 4/120.

⁵⁶⁷ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhaşşas*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 4/Sifr 13, 206/136; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/147; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/287-290; İbnü's-Şecerî, *el-Hamâsetü's-Şeceriyye*, 28-29; İbn Manzûr, "Nea'me", 12/584.

Antere'nin bu şiirinden yola çıkarak Able'den başka kadınlarla evlendiği de söylenebilir de bu beyitler Ebû Ubeyde, Asmaî ve Câhiz tarafından Huzer b. Levzan'a da nispet edilmektedir.⁵⁶⁸ Ayrıca İbnu's-Sikkît Antere'nin cimri (بخيلة) bir karısı vardı demiştir.⁵⁶⁹ Bu kelimeye düşülen dipnotta, mezkûr kelimenin birçok eserde hareke hatasıyla bir yer ismi olan (بجيلة) olarak yazıldığı belirtilmiştir. Hatîp et-Tebrîzî şerhinde de cimri kelimesi geçmektedir.⁵⁷⁰ Bu durumda Antere'nin Becile'li bir karısı olmadığı sonucuna varılabilir.

مَا اسْتَمْتُ أَنْثَى نَفْسَهَا فِي مَوْطِنٍ حَتَّى أُوفِّيَ مَهْرَهَا مَوْلَاهَا.⁵⁷¹

Hiçbir kadını velisine mehrini tastamam verinceye kadar baştan çıkarmaya çalışmadım.

Zamanın kabîle anlayışı içerisinde yaygın olan çok evlilik, girdiği sayısız savaşta elde ettiği câriyeler ve şairin yukarıdakine benzer bazı dizeleri gibi noktalardan hareketle şairimizin Able'den başka kadınlarla evlenmiş olabileceği sonucuna varmak mümkün olsa bile böyle bir evliliğin gerçekleştiğini bildiren kesin bir veriye sahip değiliz.

Yukarıda zikri geçen olayda babasının ve amcasının esir düşmeleri sonucunda Antere'nin onları büyük bir cesaret örneği göstererek düşmanlardan kurtarmasına rağmen amcasının Able ile Antere'nin evlenmesine engel olduğu ve muhtemelen Antere'nin bir evlilik yapmadan vefat ettiğine dair yorumlar da mevcuttur.⁵⁷²

Şairin şiirlerine ve hayat hikâyesine yer veren eski kaynaklarda şairin çocukları olduğuna dair bir veri elde edilememiştir. Belki şairin çocuğu olmaması veya varsa bile çocuklarının o zamanki toplum düzeninde saygınlık için gerekli olan kahramanlık, şairlik gibi bir niteliğe sahip olmamaları bu sonucu doğurmuş olabilir.

Ancak Kıssayı Antere'den şiir alan eserlerde Gağûb ve Meysera adındaki çocuklarının esir düştüğü ve Antere'nin onları kurtarmak için gittiği bilgisi vardır.⁵⁷³

قَالَ صَبْرِي عَلَى فِرَاقِ عَضُوبٍ وَهُوَ قَدْ كَانَ عُدَّتِي وَعَظْمَادِي.

⁵⁶⁸ Câhiz, *el-Beyân ve 't-Tebyîn*, 3/316-317; İbnü's-Şecerî, *el-Emâlî*, 1/397.

⁵⁶⁹ İbnü's-Şecerî, *el-Emâlî*, 1/397.

⁵⁷⁰ Hatîp et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni Antera*, 29.

⁵⁷¹ Şentemerî, *Eş'ârü's-Şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/163.

⁵⁷² Mahmud Hasan Ebû Nâcî, *Şu'arâul-'Arab el-Fursan fi'l-Cahiliyyeti ve İslâm* (Beyrut: Müessesetü 'ulûmi'l-Kur'an, 1984), 53.

⁵⁷³ Şalebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 66.

وَكَدَا عُرْوَةً وَمَيْسِرَةً حَا مِي حَمَانًا عِنْدَ اصْطِدَامِ الْجِيَادِ.⁵⁷⁴

Ğadub'un ayrılığına dayanamıyorum, elim ayağım ve dayanağımı

Yine Urve⁵⁷⁵ ve Meysera atlar çarpıştığında korucusuydular sevdiklerimizin.

3.7. Vefatı

Antere'nin genellikle kabul edilen ölüm târihi 615'tir.⁵⁷⁶ Ziriklî (ö. 1976), Antere'nin ölüm târihini hicretten önce yaklaşık 22/600 m. olarak vermektedir.⁵⁷⁷ Saîd Mevlevî, siyer yazarlarının Antere'den hiç bahsetmemesinden yola çıkarak şairin bi'şetten önce 608 yılı civarında vefat ettiği kanaatindedir.⁵⁷⁸

Antere'nin ölüm şekli üzerinde ihtilaflar mevcuttur.

Muhammed ibn Habîb (ö. 245/860), İbnü'l-A'râbî (ö. 231/846) ve Mufağdal ed-Dabbî kanalıyla rivayet olunduğuna göre Ebû Ubeyde ve İbnü'l-Kelbî şöyle demişlerdir: İlerlemiş yaşına rağmen Tay kabîlesinden Benu Nehbân üzerine saldıran ve kaçanları takip eden Antere'yi bir boğazda pusu kuran Nehbânlı Esed er-Rahis lakaplı Zir b. Câbir⁵⁷⁹ veya Vezer b. Câbir⁵⁸⁰ adlı bir genç, "İşte al ben İbn Selmâ'yım" diyerek bir okla yaralamış, Antere de yaralı halde kavmine dönmüş ve kendisini yaralayanı şöyle haber vermiştir:

وَإِنَّ ابْنَ سَلْمَى عِنْدَهُ فَأَعْلَمُوا دَمِي وَهَيْهَاتَ لَا يُرْجَى ابْنُ سَلْمَى وَلَا دَمِي.⁵⁸¹

Bilin ki kanımı döken İbn Selmâ'dır, Heyhat ne İbn Selmâ yakalanacaktır ve ne de öcüm alınacaktır.

Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dan nakledilen:

أَنَا الْأَسَدُ الرَّهِيصُ قَتَلْتُ عَمْرًا وَعَنْتَرَةَ الْفَوَارِسِ قَدْ قَتَلْتُ.⁵⁸²

⁵⁷⁴ Hatîb et-Tebrîzî, Hatib, *Şerhu Dîvânü Antera*, 60; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 68; Tabba', *Divanu Antera*, 125.

⁵⁷⁵ Urvetu'bnu'l-Verd el-Absî, bk. Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 66.

⁵⁷⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/124; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 795; Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 9.

⁵⁷⁷ Ziriklî, "Antera el-Absî", 5/91-92.

⁵⁷⁸ Mevlevî, *Divanu Antera*, 52.

⁵⁷⁹ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/245.

⁵⁸⁰ İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 396; *Dîvân-u Anter* (Beyrut: Matbaatu'l-Adab, 1893), 6.

⁵⁸¹ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, thk. Mahmûd Firdevsi'l-Azîm, (Şâm: Dâru'l-Yağazati'l-Arabiyye, 1986), 2/159; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/245; Annânî, *Divanu Antera*, 11; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/798.

⁵⁸² Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/129.

Ben Anteretü'l-Fevâris adlı kişiyi öldürmüş olan Esed er-Rahîs'im şiiri de bu görüşü desteklemektedir.

Ebû Amr eş-Şeybânî'nin rivayet ettiğine göre Antere Tay kabîlesine karşı yapılan savaşa katılmış fakat Abs kabîlesi bu savaşta yenilmiş bu esnada Antere atından düşmüş, yaşlılığından dolayı tekrar atına binememiş ve Tay kabîlesinden gizlenmek için bir ağaçlığa saklanmışsa da Tay ordusu gözcüsü tarafından öldürülmüştür.⁵⁸³

Ebû Ubeyde'nin farklı bir rivayetine göre Antere yaşlanmış ve baskınlara katılamaz hale gelmiştir. Gatafân kabîlesine mensup bir kişiden alacağı için yola çıkmış ancak yolda esen yaz rüzgârı sebebiyle hastalanmış ve Şercin ve Nâzira su kaynakları arasında vefat etmiştir.⁵⁸⁴

Bunlardan başka rivayetler de mevcut olup Amr b. Sa'lebe b. Gıyas b. Mulkîd'in Antere b. Şeddâd'ı öldürdüğü söylenmektedir.⁵⁸⁵

Antere'nin kabri Medîneyi Münevvere ile Hail kenti arasında bulunan Abs diyarı olarak bilinen ve Antere'nin şiirlerinde kendine yer bulan Cebel-i Alem (Alem-i Abbas, el-Alem es-Sa'dî)'de bulunmaktadır.⁵⁸⁶

إِذَا فَاضَ دَمْعِي وَاسْتَهَلَّ عَلَيَّ خَدِّي وَجَادَبَنِي شَوْقِي إِلَى الْعَلَمِ السَّعْدِيِّ⁵⁸⁷

Gözyaşlarım taşıp yanaklarıma akmaya başladığında, özlemim beni el-Alem es-Sa'di'ye çeker.

⁵⁸³ İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/245.

⁵⁸⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ'*, 1/252; İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/245; Tammas, *Dîvânü Antera*, 9; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/129.

⁵⁸⁵ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 400.

⁵⁸⁶ "Abdullah b. Saad el-Uveymiri er-Raşidi", erişim: 10 Eylül 2016, <http://www.alriyadh.com/62524>.

⁵⁸⁷ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânü Antera*, der. Mecîd Tarrâd (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1992), 58.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTERE B. ŞEDDÂD'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRİ

1.1. Edebî Kişiliği

Sözlü rivayetlerin mazisi çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlığın ilk dönemlerinde yazı olmadığı için sözlü ürünlerin insanlık târihiyle paralel bir geçmişi olduğu söylenebilir. Bu düşünceden yola çıkarak tüm milletlerin sözlü gelenek ürünleri olmuştur denilebilir. Milletler ancak yazının icadından sonra peyderpey yazılı bir gelenek oluşturmaya başlamış fakat bu faâliyet sözlü geleneği zayıflatmakla birlikte bitirmemiştir. Her milletin bu sürece adaptasyonu farklı seviyelerde olmuştur.¹ Bu durum Arap edebiyatı için de geçerlidir. Câhiliye şiiri yaklaşık iki buçuk asır sözlü rivayetle intikal etmiş ancak bu süreden sonra yazılı intikal devresi başlamıştır.²

Kadîm Arap şiirinin aktarılmasında her şairin özel râvi veya râvileri tarafından şiirlerin ezberlenip aktarılması asıl olup râvilik, geleneği olan bir mektep halindeydi. Câhiliye Arapları arasında şiirin çok önemli hale gelmesiyle bu şiirleri nakledecek râvîlere ihtiyaç duyulmuş ve neseb bilginleri bu vazifeyi deruhte etmişlerdir. Dönemin meşhur râvîleri arasında Dağfel b. Hanzala, Abid b. Şerbe el-Curhumî ve İbnu'l-Keysi'n-Nemirî sayılabilir.³ Yalnız bir şairin şiirlerini belleyip aktaran râvileri, Muhammed b. Sâib el-Kelbî (ö. 146/763), Hammâd er-Râviye (ö. 160/776-77 [?]), Mufağdal ed-Dabbî ve Halef el-Ahmer (ö. 180/796 [?]) gibi büyük râviler izlemiştir. Bununla beraber kadîm şiirin yazılı intikaline ilişkin bazı anekdot ve kayıtlar mevcuttur.⁴ Râvilik geleneği üzerine yaptığımız çalışmalarda Antere'nin özel bir râvîsine rastlanmamıştır.

Antere şiiri de kadîm dönemde söylenmiş olması îtibâriyle sözlü bir şekilde rivayet edilmiş, ancak hicri üçüncü asırda yazıya geçirilmiştir.⁵ Arap şiiri Arap edebiyat târihçileri tarafından kronolojik olarak dört kısma ayrılmıştır. İslâm öncesi yaşamış olan şairler *Câhiliyyûn*, hem Câhiliye ve hem de İslâmî dönemde yaşayan şairler *Muhadramûn*, İslâm'ın ilk dönemlerinde yaşayan şairler

¹ Abduselâm Arvas, "Yazılı-Sözlü Gelenek İlişkisi ve Bir Fıkra Hakkında Düşünceler", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/1 (2012), 112.

² Alî Tülü, *Mahmûd Muhammed Şakir ve Câhiliye Şiiri Hakkındaki Düşünceleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 280.

³ Râfî', *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, 214.

⁴ Durmuş, "Şiir", 39/146.

⁵ Durmuş, "Şiir", 39/146.

İslâmiyyûn/mutekaddimûn ve daha sonra gelenler ise *Muvelledûn/Muhdesûn* diye adlandırılmıştır.⁶ Antere câhiliyyûn şairleri sınıfına girmektedir.

Câhiliye dönemi şairlerini tabakalara ayıran âlimler de olmuştur. İbn Sellâm, *Tabakâtü Fuhûli's-Şuarâ* adlı eserinde kendisinden altıncı tabaka şairler arasında bahsetmiştir.⁷ Şiirleri çok olmakla birlikte muallakası nadir kasidelerden kabul edilmiş ve bu sebeple tek şiir söylemiş şairler (Ashâbu'l-vâhide) sınıfına yani Muallaka sahiplerine dâhil edilmiştir.⁸

Ebû Zeyd el-Kureşî, Ebû Ubeyde'nin Antere'yi üçüncü tabaka şairlerden saydığını söylemiş, kendisi Antere'yi Ashabu's-sumud'dan (yedi uzun kaside sahibi) sonra gelen ashâbu'l-Mucemherât içerisinde ikinci tabakada saymıştır.⁹ Asmaî, Antere'nin en büyük şair süvari kahramanlardan (Eş'aru'l-Fursân) olduğu kanaatindedir.¹⁰

Asmaî, Ebû Tarafe'nin: “Dört şair sana yeter; arzuladığı zaman Züheyr, korktuğu zaman Nabîğa, neşelendiği zaman el-Aş'a ve öfkelenildiği zaman Antere”¹¹ dediğini rivayet etmiştir

1.2. Antere Şiirinin intikalı

Eski Arap şiirinin intikalini sağlayan eserler şekil, tarz ve mahiyetlerine göre şiir divanları, belirli bir kabîleye mensup şairlerin şiirlerini bir araya getiren eserler, şiir mecmuaları, biyografik eserler, şiirleri mana, konu ve üslup açısından ele alan eserler, ansiklopedik eserler ve dil ve dilbilgisine dair eserler şeklinde sınıflandırılabilir.¹²

1.2.1. Antere'nin Şiirlerinin Yer Aldığı Eserler

Antere şiirinin yer aldığı edebî eserler hem çok ve hem de çeşitlidir. Eski kaynaklar üzerinde yaptığımız araştırmalarda bu eserlerde yer alan beyitlerin Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerini esas alan divan metin ve şerhlerinde yer alan

⁶ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil eş-Seâlibî, *el-Müntehal* (İskenderiye: el-Matbaatu't-Ticâriyye, 1901), 6-7; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r ve nakdih*, thk. Abdulvâhid Şa'lan en-Nebevî (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2000), 1/179; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 5-6.

⁷ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-Şu'arâ*, 1/152; İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/163.

⁸ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-Şu'arâ*, 1/152.

⁹ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 347-375.

¹⁰ Asmaî, *Fuhûletü's-Şu'arâ*, 14, 18.

¹¹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/145.

¹² Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 25-40, *Arap Edebiyatının Harikaları (Özgün adı: el-Muallakâtu's-Seb')*, Çev. Nurettin Ceviz vd. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 16.

beyitlerle kahir ekseriyetle uyuştüğunu gördük. Bu divanlarda yer almayan beyitlerin istisna kabilinden olduğunu tespit ettik. Bu eserlerden başlıcaları bu bölümde incelenecektir.

1.2.1.1.Divanlar

Şiir divanları bir şairin şiirlerinin bir araya getirildiği şiir mecmualarıdır. Antere şiirinin yer aldığı edebî eserler içerisinde divanlar birincil kaynak olma özelliği taşımaktadırlar. Erken dönem eserleri önceleri sözlü olarak aktarılırken h. 2. ve 3. asırlarda yazının yaygınlaşmasıyla elle yazılmış ve matbaanın yaygınlaşmasından sonra bir kısmı matbu hale gelmiştir. Divanların bir kısmı yalnızca şiir metninden oluşurken bir kısmı şerhli olarak te'lif olunmuştur.

Asmaî'nin, zamanımıza ulaşmayan "el-Ğaşâidu's-sitte"¹³ adını verip şerhettiği, bize A'lem eş-Şentemerî rivayetiyle ulaşan, Lebîd b. Rabia'yı dahil etmediği, Alkame ibn Abade, Tarafe b. el-Abd, Nabiğatu'z-Zubyâni ve Antere b. Şeddâd'ı eklediği bir eseri mevcuttu.¹⁴

1.2.1.1.1. Eş'aru's-Şuarâi's-Sitteti'l- Câhiliyyîn

Câhiliyenin en meşhur şairlerinden İmriu'l-Ğays , Alkame, Nabiğa, Züheyr b. Ebî Sülmâ, Tarafe ve Antere'nin şiirlerini ihtiva eden mağrib hattıyla yazılmış bu yazma eser Dâru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, Allâme Şenkîti kütüphanesinde bulunmakta olup arşiv numarası 81 Ş.'dir. Eser A'lem eş-Şentemerî'nin şerhiyle eksiksiz bir nüshadır. Yine A'lem eş-Şentemerî'nin şerhiyle, Mağrib hattıyla yazılmış, eksiksiz başka bir yazma bir nüsha Dâru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, et-Teymuriyye Kütüphanesi kitapları arasında mevcut olup arşiv numarası Şiir-i Teymur 450'dir. Bu eser Mustafa es-Sakka'nın ta'likleriyle Mısır'da basılmış ve yine başka bir basımı da Abdulmüteal es-Saidi'nin şerhleriyle birlikte yapılmıştır. Mezkûr eser Muhammed Abdülmün'im Hafâcî tarafından tashih, şerh, tahkîk ve mukaddimesi yapılarak basılmıştır.¹⁵ Eserin 3. basımı 1963'te yapılmıştır.¹⁶

¹³ Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'küb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 82; Tahir Ahmed Mekki, *Dirâsetun fî Meşâdiri'l-Edeb*, (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1999, 101.

¹⁴ Ahmed Mekki, *Dirâsetun fî Meşâdiri'l-Edeb*, 101.

¹⁵ Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, "Temhid", *Eş'aru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, thk. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî (Mısır: Multezimu't-Tab'î ve'n-Neşr, Abdulhamid Ahmed Hanefî, 1963), 1/4.

¹⁶ Şentemerî, *Eş'aru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 1/4.

Abdül Mün'ım Hafâcî tarafından tashih, şerh, tahkîk ve mukaddimesi yapılarak basılan eser tümüyle intihal yapılarak aynı isimle ancak thk. Lecnetu İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye fî Dâri'l-Âfâki'l-Cedîde, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, 1983 şeklinde değiştirilerek basılmıştır.¹⁷

1.2.1.1.2. Divanu'l-Eşâri's-Sitte

Altı şairin şiirlerini ihtiva eden bu eser Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesinde bulunmakta olup arşiv numarası 34 Nk 3849/5'dir.¹⁸ H. 589 târihli eserde bulunan şiirler A'lem eş-Şentemerî'nin şerhinde esas aldığı şiirler olup satır aralarında bazı yorumlar bulunmaktadır.¹⁹

1.2.1.1.3. Divanu'ş-Şuarâ'i's-Sitte

Mağrib hattı ile yazılmış bu eserin şiirler bakımından yukarıdaki esere benzemesi bu eserin daha yeni târihli olduğuna işârettir. Eser Laleli kütüphanesinde 1748 numara ile kayıtlı olup, Sultan Selim Han Vakfının 1217 târihli mührünü taşımakta²⁰ ve satır aralarında yorumlar bulunmaktadır. Eser 27 bölümden oluşmaktadır.²¹

Nuruosmaniye yazma eseri ve Laleli yazma eseri ile et-Teymuriyye yazma eserini temel alan Muhammed Abdül Mün'ım Hafâcî tarafından tashih, şerh, tahkîk ve mukaddimesi yapılarak basılmış eser²² arasında bazı küçük farklar mevcuttur. Genelde Nuruosmaniye yazmasıyla Laleli yazması birbiriyle uyumludur.²³

A'lem eş-Şentemerî kasidelerin rivayetini Âsmai'ye kadar dayandırmaktadır.²⁴

Hafâcî şerhi Muallaka bölümü 8. beyitte yazmalardan farklı olarak حُبَيْتٍ مِنْ طَلِّ وَعَبْلَةٍ بِالْجَوَاءِ وَأَهْلُنَا كِيسَمٍ تَقَادَمَ عَهْدُهُ şeklinde yazılmıştır.

¹⁷ Şentemerî, *Eş'âru'ş-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, thk: Lecnetu İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye fî Dari'l-Afaki'l-Cedide (Beyrut: Dâru'l-Afaki'l-Cedide, 1983). 1/2.

¹⁸ Yazma eserler, erişim: 24 Eylül 2016, https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=166718.

¹⁹ Yazma eser dijital ortamda elimizde mevcuttur. Erişim: 24 Eylül 2016, https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=166718.

²⁰ Mevlevî, *Divanu Antera*, 53-54.

²¹ Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân b. İsâ el-A'lem eş-Şentemerî, *Dîvânu'ş-şu'arâ'i's-sitte* (İstanbul: Laleli Yazma Eser Kütüphanesi, 1748), 90-103.

²² Hafâcî, "Temhid", 1/4.

²³ Matbu eserle karşılaştırılması yapılan yazma eserler Nuruosmaniye yazmasıyla Laleli yazmasıdır. et-Teymuriyye yazma eseri elimizde mevcut değildir.

²⁴ Ebü Bekr Muhammed b. Hayr b. Ömer el-İşbilî, *Fehresetü ibn Hayr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Beşşâr Avvâd (Tunus: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2009), 476; Avvâd, "Mukaddime", 1/m14.

Her iki yazmada Muallaka bölümü 9. beyit başlangıcı شَطَّتْ مَرَارَ الْعَاشِقِينَ فَأَصْبَحَ şeklindeyken matbu eserde حَلَّتْ بِأَرْضِ الرَّائِرِينَ فَأَصْبَحَتْ şeklindedir.

Yazmalarda muallaka bölümü 10. Beytin ikinci kısmı رَبِّ الْبَيْتِ لَيْسَ بِمَرْعَمٍ زَعْمًا şeklindeyken matbu eserde عَمْرُ (رَبِّ) أَبِيكَ لَيْسَ بِمَرْعَمٍ şeklindedir.

Yazmalarda muallaka bölümü 27. beyit نَطَسُ الْإِكَامِ şeklindeyken matbu eserde تَقْصُ الْإِكَامِ şeklindedir.

Yazmalarda muallaka 33. beyit مِنْ بَعْدِ مَخِيلَةٍ وَ تَزْعُمُ şeklindeyken matbu eserde مِنْ هَزَجِ الْعَشِيِّ مُؤَوِّمٍ şeklindedir.

Yazmalarda muallaka 38. beyit مِنْ ذَفْرَى عَضُوبِ حِرَّةٍ şeklindeyken matbu eserde مِنْ ذَفْرَى عَضُوبِ جِسْرَةٍ şeklindedir.

Nuruosmaniye yazmasında muallaka 47. beyit بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ şeklindeyken Laleli yazması ve matbu eserde بِمَارِقِ طَعْنَةٍ şeklindedir.

Matbu eserde muallaka 52. beyit فَأَرَى مَعَانِمَ لَوْ أَشَاءَ حَوَيْئُهَا وَيَصُدُّنِي عَنْهَا الْحَيَا وَتَكْرُمِي şeklinde olup yazmalarda bu beyit mevcut değildir.

Yazmalarda 2. bölüm 9. beyitte قَدْ أَحْضَرَ قَدْ أَحْطَرَ şeklindeyken matbu eserde قَدْ أَحْضَرَ şeklindedir.

Matbu eser 3. bölüm 11. beyit "وَعَادِرُنْ مَسْعُودًا كَأَنَّ بِحَرْهٍ شَقَقَةَ بُرْدٍ مِنْ يَمَانٍ مُفَوِّفٍ" yazma eserlerde mevcut değildir.

Yazmalarda, matbu eser 4. bölüm 7. beyitten sonra mevcut olmayan 3 zaid beyit mevcuttur.

Yazmalarda 5. bölüm 8. beyitte الْجَزَائِرُ kelimesi geçerken matbu eserde bu kelime الرَّجَائِرُ şeklindedir.

Nuruosmaniye yazması ve matbu eserde 12. beyitte bulunan مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ ifâdesi Laleli yazmasında مِنْ عَبَسٍ şeklindedir.

Nuruosmaniye yazması 6. bölüm 13. beyitte geçen تَلَاخَمْتُ ifâdesi Laleli yazması ve matbu eserde تَلَاخَطْتُ şeklindedir.

Her iki yazmada da 6. bölüm 22 beyitten 7. bölüm de 33 beyitten oluşmaktayken matbu eserde bu bölümler birleştirilerek 6. bölüm 53 beyitten oluşmuştur. Böylece yazma eserlerde bölüm sayısı 27 iken matbu eserde 26 dır. Matbu eserde aynı kâfiye ile inşâd edilmiş mezkur iki bölümün birleştirildiği görülmektedir.

Yazmalarda 7. bölüm 6. beyit *عَيْتُهَا جِينَ زَلْتُ مِنْهَا* şeklindeyken matbu eserde *عَيْتُهَا فَعَجِبْتُ مِنْهَا كَيْفَ زَلْتُ* şeklindedir.

Yazmalarda 7. bölüm 11. beyit *لَوْ شَهِدْتُ* şeklindeyken matbu eserde *فَلَوْ رَأَيْتُ* şeklindedir.

Yazmalarda 9. bölüm 3. beyitte *بَنِي عَدِيَّ* ifâdesi matbu eserde *بَنِي عَرِي* şeklindedir.

Matbu eserde 10. bölüm 8. beyit *لَا شَكَّ لِلْمَرْءِ أَنَّ الدَّهْرَ دُو خُلْفٍ فِيهِ تَفَرَّقَ دُو الْإِفِّ* "مَأْلُوفٌ" mısrası yazma eserlerde mevcut değildir.

1.2.1.1.4. Şerhu'l-Eş'âri's-Sitte

Altı şairin şiirlerini ihtiva eden eseri Vezir Ebû Bekr Âsım b. Eyyûb el-Batalyevsî şerhetmiştir. Feyzullah Efendi (yeni adı Millet kütüphanesi) kütüphanesinde 1640 arşiv numarası ile kayıtlıdır. H. 1046 târihli ve 40 bölümden oluşmakta olup yukarıda zikredilen eserlerdeki tüm bölümleri içermektedir.²⁵ Eser matbu olup muhakkik eserin aslını ve şerhini yazmalarından okurken çok zorlandığını, hocasının yardımıyla veya diğer basılmış divanlarla kelime kelime karşılaştırarak önce okuyabildiği kısımları yazdığını ve daha sonra okuyamadığı kısımları ya kendisi veya diğer kitaplardan bir veya birkaç kelime ekleyerek tamamladığını belirtmekte ve bu eklemelere dipnotta yer verdiğine değinmektedir.²⁶

Millet kütüphanesi yazma divan şerhiyle matbu eser arasında bazı farklar mevcuttur.

Millet yazmasında muallaka 22. beyitteki *لَشَهَا وَأَبَيْتُ فَوْقَ ظَهْرِ فِزَلٍ* ifâdesi matbu eserde *وَأَبَيْتُ فَوْقَ ظَهْرٍ (فِرَاشَهَا)* şeklinde yazılmıştır.

Millet yazmasında muallaka 31. beyitteki *بَيْنَ غَيْلَةٍ وَتَرْغَمٍ* ifâdesi matbu eserde *بَيْنَ مَخِيلَةٍ وَتَرْغَمٍ* şeklinde yazılmıştır.

Millet yazmasında muallaka 34. beyitteki *حَسَّ مُعْقِرًا* ifâdesi matbu eserde *حَسَّ مُقْعَدًا* şeklinde yazılmıştır.

²⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 54.

²⁶ Nâsîf Süleyman Avvad, "Mukaddime", *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, thk. Nâsîf Süleyman Avvad, Gözden geçiren: Lütfî et-Tûmî (Beyrut: el-Ma'hedü'l-Almani li'l-Ebhasi's-Şarkıyye, 2008), 1/m13, m16, m17.

PDF Eraser Free

Millet yazmasında muallaka 42. beyitteki مُقَدَّم ifâdesi matbu eserde مُقَدَّم şeklinde yazılmıştır.

Millet yazmasında muallaka 82. beyitteki لَمْ يُخْرَم ifâdesi matbu eserde 86 beyitte لَمْ يُجْرَم şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 2. bölüm 11. beyitteki التَّشْوَارَا ifâdesi matbu eserde التَّشْوَارَا şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 2. bölüm 12. beyitteki سَبَارَا ifâdesi matbu eserde سَارَا şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 5. bölüm 6. beyitteki أَنَحَادُهُنَّ ifâdesi matbu eserde أَفْحَادُهُنَّ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 7. bölüm 8. beyitteki عَن ifâdesi matbu eserde عَرُّ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 8. bölüm 8. beyitteki الجَزَائِنُ ifâdesi matbu eserde الجَزَائِرُ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 10. bölüm 1. beyitteki قَبْلَ الْمَوْتِ ifâdesi matbu eserde قَبْلَ الْيَوْمِ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 10. bölüm 6. beyitteki الْمُرَادُ ifâdesi matbu eserde الْمُرْدُ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 13. bölüm 3. beyitteki خَالِقِ ifâdesi matbu eserde خَالِقٍ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 14. bölüm 3. beyitteki الفرعا ifâdesi matbu eserde الغَوْغَاءُ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 16. bölüm 4. beyitteki فَلَمْ أُنْفِثْ عَلَيْهِ ifâdesi matbu eserde فَلَمْ أَنْفِثْ عَلَيْهِ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 18. bölüm 5. beyitteki تَسْعَى قَتِيلاً ifâdesi matbu eserde تَسْعَى قَتِيلاً şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 25. bölüm 12. beyitteki تَسْعَى ifâdesi matbu eserde تُسْعَى şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 26. bölüm 8. beyitteki بِلَا ifâdesi matbu eserde دَلَّا şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 26. bölüm 17. beyitteki تَبِيعَ ifâdesi matbu eserde جليل şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 28. bölüm 3. beyitteki والبارات ifâdesi matbu eserde والتَّارَاتِ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 29. bölüm 4. beyitteki كالقبض ifâdesi matbu eserde كَالْقَبَسِ şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 30. bölüm 4. beyitteki مدرا ifâdesi matbu eserde صَدْرًا şeklinde yazılmıştır.

Millet yazması 30. bölüm 5. beyitteki أَعَاذِلْ لَكُمْ ifâdesi matbu eserde أَعَاذِلْ كَمْ şeklinde yazılmıştır.

1.2.1.1.5. el- 'İkdü's-şemîn fi Devâvîni's-Şu'arâ'i's-Sitteti'l-Câhiliyyîn

Müsteşrik W. Ahlwardt'ın altı Câhiliye şairinin şiirlerinin yer aldığı *el- 'İkdü's-şemîn fi devâvîni 'ş-şu'arâ'i's-sitteti'l-câhiliyyîn* adını verdiği eseri Antere şiirlerinin²⁷ en sahih nisbetleriyle toplandığı eserlerden birisidir.²⁸ Ahlwardt eserin telifinde Paristeki iki yazmaya istinat etmiş, bunlardan birincisi divan metnini içermekte olup diğeri A'lem eş-Şentemerî'nin şerhini haviydi. Berlin Guta kütüphanesinde bulunan ve satır aralarında basit yorumlar içeren diğeri bir yazmadan da faydalanmıştır.²⁹ Yaptığımız karşılaştırmada A'lem eş-Şentemerî'nin tüm şiirlerini eserine aldığını ancak Batalyevsi'nin dört şiirine eserinde yer vermediğini tespit ettik.

1.2.1.1.6. Munyetu'n-Nefs fi Eş'âri Anter Abs

İskender Bek Abkariyus'un (ö. 1885) seçmelerinden oluşan Antere Divanıdır. İlk basımı 1864 yılında ve 2. basımı 1881 yılında Beyrut'ta yapılmış olup Antere divanının ilk matbu şeklidir.³⁰ Bu eserde İskender Bek'in Antere şiiriyle ilgili, gerek A'lem eş-Şentemerî ve gerekse Antere kıssasından kendisine gelen tüm bilgileri *Divana* aldığı, dipnotta basit yorumlar yaptığı görülmektedir. Antere'nin basit bir hayat hikayesini ihtiva eden özet bir giriş bölümü oluşturup bu kısımda şiirdeki yeteneği, Antere halk hikayesinin ortaya çıkışı ve halk üzerindeki etkisinden

²⁷ W. Ahlwardt, *el- 'İkdü's-şemîn fi devâvîni 'ş-şu'arâ'i's-sitteti'l-câhiliyyîn* (London: Trübner & Co., 1869), 33-52.

²⁸ Tabba', *Divanu Antera*, 9.

²⁹ Mevlevî, *Divânu Antera*, 54.

³⁰ İskender Bek Abkariyus, *Munyetu'n-nefs fi eş'âri Anter Abs*, (Beyrut: el-Matbaatu'l-Edebiyye, 1881), 1.

bahsetmiştir. İskender Bek Divanı oluştururken herhangi bir edebî eleştiri kaygısı gözetmemiş Antere kıssasında yer alan beyitleri divana koymuş ancak dipnotta bazı kelimelere yorumlar eklemekle yetinmiştir. A‘lem eş-Şentemerî’nin ve Batalyevsi’nin bir araya getirdiği şiirlere divanda yer vermiş ancak kaynak vermemiş, A‘lem eş-Şentemerî’nin aksine alfabetik tertibe göre şiirleri sıralamıştır. Bazı kasideleri sahiplerine nispet etmediği ve belirgin değişiklikler yaptığı divanda 126 bölüme yer vermiş, muallakaya iki beyit ekleyerek 96 beyite çıkarmıştır ve böylelikle beyitlerin sıralaması da bozulmuştur.

Her ne kadar bu divan A‘lem eş-Şentemerî’nin bir araya getirdiği şiirlere yer vermişse de râvîlere yer vermediği, beyitleri aldığı kaynakları göstermediği, Antere kıssa’sında yer alan her şeyi aldığı için tümüyle güvenilir bir kaynak olarak kabul edilemez.³¹

Birçok yayımcı İskender Bek’in bu eserini kendisine mal ederek basmıştır. Bunların başında Mektebetu Matbaati Adâb’ın sahibi Emin el-Hûrî ve el-Mektebetu’l-Câmia’nın sahibi Halîl el- Hûrî gelmektedir. Bu zatlar eseri İskender Ağa’nın adını zikretmeden birçok kez basmışlardır. Elimizde 1893 târihli 4. basım³² mevcut olmakla birlikte kaynaklarda Mısır’da Matbaatu’l-Hendese tarafından yapılmış olan 1898 târihli 5. basımdan da bahsedilmektedir.³³

Birçok matbaa Emin el-Hûrî’nin yolundan gitmiş ve İskender Bek’in eserinde değişiklikler yaparak basmışlardır.³⁴ Ancak hepsinden farklı bir tashih çalışması Emin Said tarafından yapılmış ve şerh ihtiyacı olan her beyit musahhah tarafından dipnotlarda şerhedilmiştir. Çalışma yaklaşık 140 bölümden ve 165 sayfadan, muallaka ise 86 beyitten oluşmaktadır. Mezkûr basımlardaki beyitleri ihtiva etmekle birlikte takdim ve te’hirler mevcuttur.³⁵

Harbiyede subay olan Muhammed el- Annânî h. 1329 yılında Antere Divanını şerhetmiş ve bu eser Mısır’da bulunan Hüseyiniye matbaası tarafından basılmıştır. Bu

---

³¹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 54-55.

³² *Divanu Antera*, (Beyrut: el-Mektebetu’l-Camia’nın sahibi Halîl el- Hûrî’nin bütçesinden Mektebetu Matbaati Adab’ın sahibi Emin el-Hûrî tarafından basılmıştır, 1893).

³³ Mevlevî, *Divanu Antera*, 55.

³⁴ Mevlevî, *Divanu Antera*, 55.

³⁵ Emin Saîd, *Şerhu Dîvâni Antera* (Kâhîre: el-Matbaatu’l-Arabiyye bi Mısra, ts.); Mevlevî, *Divanu Antera*, 56.

eser de diğerleri gibi A‘lem eş-Şentemerî’nin esas aldığı şiirleri ve Antere kıssasındaki şiirleri ihtiva etmektedir.³⁶

Şâm’da bulunan Mektebetu’l-Hadara 1952 yılında Emin Said’in tashih ettiği Antere Divanı şerhine Batalyevsî’nin A‘lem eş-Şentemerî’ye yaptığı tüm ekleri ilave etmiş ve dilsel ve basım hatalarını bir grup edebiyatçının özenle tashih ettiğini ifade ederek basma girişiminde bulunmuştu.³⁷

İskender Bek ve onun eserini temel alan divanlar ulaştıkları tüm Antere şiirlerini topladıkları, sahih, zayıf ayrımı yapmadıkları, Antere’nin olmadığı halde ona nispet edildiği (menhûl) belli olan ve Antere’nin şiirleriyle uyumlu olmayan beyitlere de yer vermeleri sebebiyle kaynak olarak kabul edilmesi zor olan eserlerdir.

Bahsi geçen nüshalardan farklı bazı niteliklere sahip bir başka divan şerhi ise Abdülmün‘im Abdurraûf Şelebî’nin tahkîk ve şerhi, İbrahim el-Ebyari’nin takdimiyle el-Mektebetu’t-Ticariyyeti’l-Kübra, tarafından basılmıştır. Şelebi eserinde A‘lem’in ve Batalyevsî’nin rivayet ettiği kasidelere işâret etmiş ancak bunun dışında önceki eserler gibi Antere kıssasında geçen şiirlerin tümüne yer verme hatasına düşmüştür. Şelebi bazı kelimeleri dipnotta şerhetmeye çalışmış ve Ebyari de şairin hayatı ve kıssası hakkında on altı sayfalık bir mukaddime yazmıştır.³⁸

1958 yılında Beyrut’ta bulunan Dâru Sâdır Antere Divanını şık ve kaliteli bir kâğıda basmaya yeltenmiş ancak Divan herhangi bir ayıklanmaya tabi tutulmamış, Antere’nin gerçek şiirleri ve O’na nispet edilenleri ve Antere kıssasında yer alanları ihtiva etmiştir.³⁹

Divanu Antereti’l-Absî ev Antere b. Şeddâd adlı, Ömer Faruk et-Tabba’ tarafından şerh ve takdimi yapılan eser kâfiyelerin alfabetik sıralamasıyla oluşturulmuştur. Mukaddimesinde Antere’nin hayatı ve ölümü hakkında kısa bilgiler verilmiş, bilgiler şiirlerle desteklenmiş dipnotta kaynaklar verilmese de bilgilerin nereden alındığı belirtilmiş, mukaddimenin sonunda Antere Divanı ve özellikle muallakası hakkında yapılan çalışmalar tanıtılmış, edebî değerleri ve ilmî yöntemleriyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır:

³⁶ Muhammed el-Annânî, *Dîvânı Antera b. Şeddâd el-Absî* (Mısır: Hüseyiniyye Matbaası, 1329); Mevlevî, *Divanu Antera*, 56.

³⁷ Mevlevî, *Divanu Antera*, 56.

³⁸ Şelebî, *Şerhu Divanı Antera b. Şeddâd*, A-F, 1-200; Mevlevî, *Divanu Antera*, 56.

³⁹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 56.

Birinci bölümde yazar, şaire nispetini sahil kabul ettiği şiirleri kâfiyelerinin alfabetik sırasına göre vermiş olup 37 kısımdan oluşmaktadır. Şiirlerde geçen kelimeler dipnotlarda oldukça geniş bir şekilde şerhedilmiştir.⁴⁰

İkinci bölümde ise yazar şaire nispeti şüpheli olan şiirlere yer vermiş, bu bölümde de aynı yöntemi takip etmişse de ikinci bölümdeki dipnot şerhleri birinci bölüme göre oldukça kısa kalmış olup 109 kısımdan oluşmaktadır.⁴¹ Muallaka'daki beyit sayısı 85'tir.⁴²

Hatîb et-Tebrîzî adına nispet edilerek takdim, dipnot ve fihristi Mecîd Tarrâd tarafından hazırlanan ve Dâru'l-kitabi'l-Arabi tarafından "Şuarâuna" serisi içerisinde neşredilen *Şerhu Divanı Antere* adlı eser şairin tercemeyi haliyle başlamakta, ikinci fasılda Antere kıssasının ortaya çıkışı, konuları, özellikleri, üslubu hakkında bilgi vermektedir. İkinci bölümde eserle ilgili yapılan tenbihatta şerhli olan metinlerin A'lem eş-Şentemerî rivayeti (27 kaside) ve Batalyevsî'nin ekleri (13 kaside) olduğu, şerh edilmeyen metinlerin Fevzi Atıyye tarafından tahkîki yapılan *Divanı Antere* adlı eserden ve bazı kültür kitaplarından alındığını, Divandan ve kültür kitaplarından alınan kasidelerin kaynaklarının dipnotlarda belirtildiğini ifâde etmektedir. Daha sonra 164 bölümden oluşan kasideler kâfiye sırasına göre zikredilmektedir. Eserin sonunda İsfahânî'nin *Kitabu'l-Eğani*'sinden Antere'nin hayat hikayesini ihtiva eden bir ek vardır.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere bu eser Hatîb et-Tebrîzî'ye ait olmayıp Mecîd Tarrâd tarafından bir araya getirilmiştir. Eserle ilgili Arap dünyasında yapılan çalışmalarda kaynak olması anlamında bir bilgi yoktur. Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalında *Muallaka Şairi Antere b. Şeddâd'ın Hayatı ve Şiirlerinin Dil ve Tema Yönünden Tahlili* adlı yüksek lisans tezi yapan Yakup Göçemen, genel olarak tahlilini yaptığı şiir metinlerinin kaynağı olarak bu eseri göstermiştir.⁴³ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde "Hatîb et-Tebrîzî" maddesini yazan Ahmet Özel, Hatîb et-Tebrîzî'nin eserleri arasında

⁴⁰ Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 13-82.

⁴¹ Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 85-210.

⁴² Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 47-64.

⁴³ Göçemen, Yakup, *Muallaka Şairi Antera b. Şeddâd'ın Hayatı ve Şiirlerinin Dil ve Tema Yönünden Tahlili* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2015) 37, 38, 39, 51, 52.

bu eseri de göstermiştir. Ancak bu durumun, eserin içeriğine vakıf olunmaması sebebiyle oluştuğu kanaatindeyiz.

1.2.1.2. Antere'nin Muallakası ve Şerhleri

Antere'nin baştan sona gazel ve hamâsî beyitlerden meydana gelmiş olan muallakası kâmil bahrinde⁴⁴ ve mim kâfiyesindedir.

Antere'nin muallakası klasik kaside formuna uygun olarak belirli konuları işlemektedir. Diğer Câhiliye kasidelerinde olduğu gibi kalıntıları ve ayrılık acısını zikrederek başlar. Daha sonra sevgilisi Able'yi anar ve onu tavsif eder. Peşinden devesini niteler ve daha sonra sevgilisi Able'yi tekrar zikrederek ona kendi ahlaki özelliklerini, kahramanlık hikâyelerini anlatarak hitap eder. Antere'nin tasvirleri şaraba ve cömertliğini sayıp dökmeye ulaştıktan sonra gücünden, kuvvetinden düşmanlarına yapıp ettiklerinden ve savaşta üstünlüklerinden bahisle sona erer.⁴⁵

Antere'nin muallakasını inşâd etme sebebi olarak İbn Kuteybe şöyle bir hadise zikretmektedir. Antere, Benu Abs kabîlesinden bir kişinin annesinin ve kardeşlerinin derisinin siyah renkli oluşunu, Antere'nin şiir söylemediğini zikredip ayıplamasına ve kendisine küfür etmesine kadar bir veya iki beyit şiir söylemişti. Bu hakaretler üzerine Antere bu şahsa: *“Vallâhi insanlar yiyecek konusunda yardımlaşkılarında sen, baban ve deden asla yardıma gelmediniz, insanlar akın yapmaya çağıldıklarında hepsi nişanlarıyla tanınıyorlardı, biz seni insanların önünde akına katılırken hiç görmedik, aramızda anlaşmazlık olduğu zaman sen, baban ve deden asla bir çözüm planıyla gelmediniz, sen yumuşak toprakta bitmiş (köksüz, dalsız) adi bir mantarsın. Ben savaşta hazır bulunurum, ganimeti alıp zimmetime geçirmem üstelik ganimet bölüşülürken geri dururum. Elimdekileri cömertçe dağıtırım, eski sorunları adalet üzere çözerim. Şiire gelince onu da göreceksin”* demiş, ilk olarak en güzel şiiri olan ve “el-Müzehhebe”/“ez-Zehebiyye” olarak adlandırılan muallakasını inşâd etmiştir.⁴⁶

Antere'nin muallakası, kendisinden önceki şiir geleneğine atıfla önceki şairlerin sonrakilere söyleyecek bir şey bırakmadığı ifade ederek şöyle başlar:

⁴⁴ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 80;. Cemal Muhtar, “Antere”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/237.

⁴⁵ Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 10.

⁴⁶ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 214; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 124; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Halebî, *Nihâyetu'l-Ereb*, 153.

Şairler (bize) söylenecek bir şey bıraktı mı? Yoksa sen sevgilinin yurdunu biraz düşündükten sonra tanıdın mı?

Antere şiiriyle ilgili en iyi rivayet, sunum ve çözümleri veren eserler muallaka şerhleridir. Eski eserlerde birçok muallaka şerhi adı geçmişse de bir kısmı zamanımıza ulaşmamıştır. Eski eserler bize rivayet ve edebî bilgiler bakımından değerli ve tatmin edici bilgiler vermektedir. İbnü'l-Enbârî'nin *Şerhu'l-Kaşâ'idi's-seb'i't-tıvâli'l-Câhiliyyât* adlı eseri, Nehhâs'ın (ö. 338/950) *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât* adlı eseri, Hüseyin b. Ahmed Zevzenî'nin (ö. 486/1093) *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Aşr* adlı eseri, Ebû Zeyd el-Kureşî'nin *Cemheretü eş'âri'l-Arab* adlı eseri ve Hatîb et-Tebrîzî'nin, *Şerhu'l-kaşâ'idi(Mu'allakâti)'l-aşr* adlı eseri, günümüze ulaşmıştır.⁴⁹

Antere'nin muallakası şiirinin, kahramanlığının ve üstün özelliklerinin bir örneği olup muhtelif rivayetlere göre 75 ile 112 beyit arasında değişmektedir. Antere hakkında bilgiler veren, isnad sistemine sahip ve ayrıntılı açıklama yapan İbnü'l-Enbârî şerhi 97⁵⁰ beyitten, ayrıntılı açıklama yapan Nehhâs şerhi 83 beyitten⁵¹, dipnotlarda şerhedilmiş ve ayrıca toplu anlam verilmiş Zevzenî şerhi 75 beyitten⁵², Ebû Zeyd el-Kureşî'nin *Cemheretü eş'âri'l-Arab* adlı eserinde Antere'nin muallakası 110 (112)⁵³ beyitten ve ayrıntılı açıklama yapan Hatîb et-Tebrîzî şerhinde 79⁵⁴ beyitten müteşekkildir. Muhammed b. el-Mubarak b. Muhammed b. Meymun (ö. 597/1200), *Münteha't-taleb min Eş'âri'l-Arab* adlı eserinde Antere'nin 75 beyitten oluşan muallakasına yer vermiştir.⁵⁵ En eski taş baskısı on kaside kapsamında 1853 yılında yapılmış olan Deyru'l-Kamer baskısıdır. Basım târihinin daha eskilere

⁴⁷ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 216; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 124; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; İbn Manzûr, "Rademe", 12/236.

⁴⁸ Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Kitabu'l-cîm*, thk. İbrâhim el-Ebyârî, gözden geçirme: Muhammed Halefullah Ahmed (B.y.: el-Hey'etu'l-Amme Lişuuni'l-Metâbii'l-Emiriyye, 1974), 308; Zemahşerî, "Rademe", 1/348.

⁴⁹ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-Arab*, 347-378; Mevlevî, *Divanu Antera*, 57.

⁵⁰ İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâ'idi-Sebi'*, 366.

⁵¹ Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, thk. Ahmed Hattâb (Bağdat: Dâru'l-Hurriyeti li't-Tıbaa, 1973), 2/453-537.

⁵² Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 235-257.

⁵³ Dâru Nahda baskısında Antera şiiri el-Mucemherat kısmında yer alıp 112 beyitten müteşekkil iken Dâru Sâdir baskısında muallakalar kısmında yer almış olup 110 beyitten müteşekkildir. Bu farklılığın esas aldıkları yazmalardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-Arab*, 347-378.

⁵⁴ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 177-215.

⁵⁵ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/55-78.

dayandığını söyleyen rivayetler de vardır. Buna göre muallaka 1816 târihinde Wilmet ve V.E. Menil adlı iki müsteşrik tarafından Latinceye tercüme edilerek müstakil olarak basılmış ve 1847 yılında Fransız müsteşrik de Perceval tarafından Fransızcaya tercümesi yapılarak basılmıştır.⁵⁶

1.2.1.3. Edebiyat Kitapları

Edebiyat kitapları, temelini dil ve edebiyat ile tarihi bilgilerin teşkil ettiği genel kültür bilgileri ihtiva eden ansiklopedik eserlerdir. Bu tür eserler şiir, nesir, hikmetli sözler ve darb-ı meselleri tarihi bilgilerle mezcederek karışık bir halde vermişler ve bu bilgiler yazarın yaşadığı dönemin edebî ve kültürel yaşamını yansıtmışlardır.⁵⁷

Antere şiiri hakkında edebiyat kitaplarının tutumu farklılık arz etmektedir. Bazıları bir veya birkaç beytine/şiirine yer vererek başka şiirleri de olduğunu belirtmekle yetinmiş⁵⁸ diğer bazıları ise Antere'nin şiirlerini bol miktarda kitaplarına alarak hayat hikâyesine de yer vermişlerdir.⁵⁹ Bunun nedenlerinden birisi muallakasının nadir kabul edilen kasidelerden birisi olması ve bu sebeple tek şiir söylemiş şairler sınıfına yani muallaka sahiplerine dâhil edilmesidir.⁶⁰

Antere'nin şiirlerine yer veren eserlerden bazıları şunlardır:

İbn Kuteybe'nin eserleri Antere şiirini bolca bulabileceğimiz kaynaklardır.

1.2.1.3.1. eş-Şi'ru ve'ş-Şuarâ'

İbn Kuteybe'nin *eş-Şi'ru ve'ş-Şuarâ'* adlı eseri Antere şiiri için iyi bir kaynaktır.⁶¹ Antere hakkındaki bilgilere ek olarak 19 farklı şiirine ve şiirlerle ilgili bazı edebî tenkitlere yer vermiştir⁶². A'lem eş-Şentemerî'nin eserinde geçen şiirlerden farklı bazı şiirlere de yer vermiştir. Antere kıssasında yer alan ve senetleri olmayan şiirlere yer vermemesi şiirlerinde güvenilirliği artıran unsurlardandır.⁶³

⁵⁶ Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 10.

⁵⁷ Sadî Çöğenli & Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2000), 15.

⁵⁸ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ'*, 1/152.

⁵⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-su'arâ'*, 1/250-251.

⁶⁰ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ'*, 1/152.

⁶¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-su'arâ'*, 1/250-254.

⁶² İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-su'arâ'*, 1/253.

⁶³ Mevlevî, *Divanu Antera*, 58.

1.2.1.3.2. el-Me'âni'l-Kebîr

el-Me'âni'l-kebîr adlı eser büyük bir dil kaynağı olması itibâriyle Antere şiiri için de önemli bir kaynaktır. İbn Kuteybe ilmi, dirayeti, rivayeti kabul edilmiş bir âlimdir. Bu yüzden eserlerinde yer alan şiirler dikkate şayandır. Kitabın yapısı gereği şiirlere bölümler halinde değil beyitler halinde yer verilmiştir.⁶⁴ Eserde Asmaî'de yer almayan rivayetlerin olması da eserin önemini artırmaktadır.⁶⁵

1.2.1.3.3. el-Kâmil fi'l-Lügâ ve'l-Edeb

Antere şiirlerini ihtiva eden Müberred'in *el-Kâmil fi'l-Lügati ve'l-Edeb*⁶⁶ adlı eseri seçme şiirler,⁶⁷ hukema sözleri,⁶⁸ fiillerin kullanımı,⁶⁹ atasözleri,⁷⁰ teşbih,⁷¹ vd. birçok konuyu içermektedir.

1.2.1.3.4. İyârü 'ş-Şi'r

İbn Tabâtabâ el-Alevi'nin *İyârü 'ş-Şi'r* adlı eserinde birden fazla bölümde Antere şiirleri vardır.⁷²

1.2.1.3.5. el-İkdu'l-Ferîd

İbn Abdürabbih *el-İkdu'l-ferîd* adlı eserinde dağınık bir şekilde⁷³ Antere şiirine yer vermiş ancak ulaştığı şiirleri herhangi bir edebî tenkide tutmadan eserine almıştır.⁷⁴

1.2.1.3.6. el-Eğânî

Bu eser Antere'nin tercemeyi haline ve şiirlerine en geniş yer veren kaynaklardan biridir. Müellifi İsfahânî, rivayetlerinde isnad sistemini kullanmakta böylece bu isnatlar takip edilerek şiirlerin doğruluğunun teyidi mümkün olmaktadır. Muallaka bölümünde olduğu gibi bazı şiirleri şerhetmiştir.⁷⁵

⁶⁴ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-kebîr*, 84, 89, 90, 105, 220, 286, 329, 336, 338, 345, 367, 439, 443, 486, 488, 507.

⁶⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 61.

⁶⁶ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred, *El-Kâmil fi'l-Lügati ve'l-Edebi*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1997), 1/9, 27, 79, 86, 137, 177, 246, 272; 2/44, 47, 91, 150, 167; 3/17, 36, 91, 279; 4/42, 47, 63.

⁶⁷ Müberred, *el-Kâmil*, 2/3-32.

⁶⁸ Müberred, *el-Kâmil*, 2/33.

⁶⁹ Müberred, *el-Kâmil*, 2/159.

⁷⁰ Müberred, *el-Kâmil*, 1/166.

⁷¹ Müberred, *el-Kâmil*, 3/25-114.

⁷² İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-Şi'r*, 57-58, 25, 123.

⁷³ İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, 1/95; 2/307; 6/3, 20, 47, 119.

⁷⁴ Mevlevî, *Divanu Antera*, 59.

⁷⁵ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237-246; Mevlevî, *Divanu Antera*, 58.

1.2.1.3.7. Hamâse Kitapları

Hamâse kitapları, Arap edebiyatında konularına göre düzenlenmiş seçme şiirler ihtiva eden Muallakalar, Mufađđaliyyât ve Asma'îyyât türlerinden sonra gelir.

Antoloji türü olarak *Hamâse* Ebû Temmâm'ın (ö. 231/846) *el-Hamâse*'siyle başlar. *el-Muallağât*, *el-Mufađđaliyyât*, *el-Asma'îyyât* ve *Cemheretü eşâri'l-Arab*⁷⁶ gibi eski şiir mecmualarında manzume ve kasideler bütünüyle seçilip alınmış olmasına karşılık ilk defa Ebû Temmâm *el-Hamâse*'sinde kendi edebî zevkine göre bir bütünün en güzel parçasını seçerek ilgili konular altında tasnif etmiş, hatta bazen manzumenin bir tek beytiyle yetindiği olmuştur. İsmi ilk babından (Bâbu'l-hamâse) alan eser on bölümden oluşmaktadır. Gerek içerdiği parçalarla Arap şiir târihi kaynaklarından biri olması, gerekse seçkin bir sanatkârın zevk süzgecinden geçerek derlenmiş bulunması bakımından eser daima önemini korumuş, üzerine pek çok şerh yazılmıştır. Eserde Antere şiirinden bazı bölümler yer almaktadır.⁷⁷

Ebû Temmâm'ın örnek teşkil eden eserlerinden sonra hemen hemen aynı adla ve aynı yöntemle birçok şiir mecmuası hazırlanmıştır. Türün ikinci büyük eseri Buhtürî'nin (ö. 284/897) *el-Hamâse*'sidir. Hocası Ebû Temmâm'ın eserinden etkilenecek ve ona nazîre olarak derlediği bu mecmuada Buhtürî, daha çok *Meâni's-şi'r* (Divanü'l-meânî) adı verilen eserlerde görülen bir ölçüyü kullanıp şiirleri ince anlam farklarına göre küçük parçalara ayırarak tasnif etmiş⁷⁸ olup eserde beş ayrı bölümde Antere şiirlerine yer verilmiştir.⁷⁹

Abdullah b. Muhammed ez-Zevzenî (ö. 431/1040), *Hamâsetü'z-zurefa min eş'âri'l-muħdesîn ve'l-kudemâ*. Nihad M. Çetin tarafından üzerinde doçentlik çalışması yapılan eser on bab olup yazarın kendi zamanına kadar gelen şairlere ait 1500 parça şiir ihtiva etmektedir.⁸⁰ Eserde Antere'nin üç beytine yer verilmiştir.⁸¹

⁷⁶ el-Mufađđaliyyât ve el-Asma'îyyât'ta bir şaire ait birden fazla şiir seçilmişken, Cemhera'da bir şairden sadece bir şiir seçilmiştir. Parıldı, "Cemheratu Eş'Âri'l-'Arab", 129-140.

⁷⁷ Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, *el-Hamâse*, thk. Abdullah b. Abdurrahim (b.y.: Câmiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, el-Meclisu'l-İlmi, 1981), 1/236; İsmail Durmuş, "Hamâse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1997), 15/439-440.

⁷⁸ Durmuş, "Hamâse", 15/439.

⁷⁹ Ebû Ubâde el-Velîd b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî el-Buhtürî, *el-Hamâse*, thk. Muhammed İbrahim Huvver & Ahmed Muhammed Ubeyd (Abu Dabi: Hey'etu Abu Dabi li's-sekafe ve't-turaş, el-mecmeu's-sekafi, 2007), 42, 43, 116, 232, 234.

⁸⁰ Durmuş, "Hamâse", 15/439.

⁸¹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Yûsuf el-Abdelekânî Zevzenî, *Hamâsetü'z-zurefa' min eş'âri'l-muħdesîn ve'l-kudemâ*; eş-Şamile adlı program, sürüm 3,64, 40.

İbnu'ş Şecerî'nin (ö. 542/1148) *Divanü'l-hamâse*(*el-Hamâsetü's-Şeceriyye*, *Hamâsetü İbni's-Şeceri*)'si Ebû Temmâm'ın el-Hamâse'si tarzında düzenlenmiş bir şiir antolojisidir.⁸² Genelde Hamâse türü eser telif etmiş seleflerine bağlı kalan İbnu'ş Şecerî bu türü daha da geliştirmiş ve bab sayısını on beşe çıkarmıştır. Eserde Antere şiirinden 32 beyite yer verilmiş ayrıca Antere'ye ait olduğu iddia edilen beyitlere dipnotlarda değinilmiştir.⁸³

Sadrüddîn el-Basrî'nin (ö. 656/ 1258), *el-Hamâsetü'l -Basriyye* adlı eserinde medih ve fahr bir babda toplanmıştır. Ayrıca Zevzenî'de olduğu gibi "el-Adyaf" müstakil bab olarak tertip edilmiştir. On iki bölümden meydana gelen ve 961 şaire ait 1661 kaside ve kıta ihtiva etmesiyle en hacimli Hamâselerden olan eserin dikkate değer yeniliği "Babü'l-inabe ve'z-zühd"adlı son bölümünde görülür.⁸⁴ Eser Antere şiiri bakımından oldukça zengin olup yedi ayrı bölümde Antere şiirine yer verilmiştir.⁸⁵

1.2.1.3.8. Kitâbü Lübâbi'l-âdâb

Üsâme b. Münkız üç bölümde Antere şiirinden 24 beyti kitabına almıştır.⁸⁶

1.2.1.3.9. Müntehe't-Taleb min Eş'âri'l-Arab

Ebû Gâlib ibn Meymûn'un (ö. 597/1200) bu hacimli eserinde Antere şiiri bol miktarda bulunmaktadır.75 beyitten oluşan Muallaka'dan⁸⁷ başka dört büyük kaside daha mevcuttur.⁸⁸

1.2.1.3.10. Şuarâu'n-Nasraniyye

Luis Şeyho eserlerinde Antere'yi Hristiyan şairler arasında zikretmektedir.⁸⁹ Luis Şeyho Antere şiirlerini toplarken herhangi bir edebî kaygı gözetmemiş, kendi ifâdesiyle Cevheri'nin *Sihâh*, Süyûti'nin *Muğni'l-Lebîb*, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eğânî*, el-Merzuki'nin *şerhu'l-Mufaddaliyyât*, Ebû Zeyd el-Kureşî'nin *Cemheretü*

⁸² Hüseyin Elmalı, "İbnu'ş-Şecerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 31/219-220.

⁸³ Ebû's-Saadât Ziyâüddîn Hibetullah b. Alî b. Muhammed b. Hazma el-Hâşimî el-Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî, *el-Hamâsetü's-Şeceriyye*, thk. Abdulmuîn el-Meluhî-Esma el-Hımsî (Şam: Menşûrâtu Vizâratu's-Şekafe, 1970), 25-32, 67, 86, 469, 750.

⁸⁴ Durmuş, "Hamâse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/440.

⁸⁵ Ebû'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Ebi'l-Ferec b. el-Hasen (el-Hüseyn) el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Basriyye*, Şerh ve Tahkîk: Adil Süleyman Cemal (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1999), 1/54, 55, 61-62, 76, 207, 304; 3/1517, 1518.

⁸⁶ Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 183-184, 216-217, 369.

⁸⁷ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/55-78.

⁸⁸ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/79-100.

⁸⁹ Şeyho, *Şuarâu'n-Nasraniyye*, 6/794-882; Şeyho, *en-Nasraniyye ve âdâbuha beyne Arab el-Câhiliyye*, 429.

eş 'âri'l-Arab, şerh ve Divanlar gibi eserlerden Antere'ye nispet edilen ancak Asmaî, Ebû Amr ibnu'l-Ala, Mufaddal ve Ebû Said es-Sukkeri rivayetlerine dâhil olmayan ister sahih ister uydurulmuş tüm şiirleri rastgele toplamıştır.⁹⁰

1.2.1.4. Antere'nin Şiirinden Birkaç Bölüm İçeren Edebiyat Kitapları

Ayrı başlıkta incelenecek miktarda Antere şiiri içermeyen ancak değinilmeden geçilmeyecek olan eserlerden önemli gördüğümüz bazılarını bu bölümde ismen zikredeceğiz.

Mufaddal ed-Dabbî'nin telif ettiği, zamanımıza ulaşan en eski Emsâl kitabı olan 160 Arap atasözünün ortaya çıkış hikâyelerini kapsayan ve konuyla ilgili daha sonraki çalışmaların temel kaynağını teşkil eden *Emsâlü'l-Arab*,⁹¹ Câhiz'in *el-Beyân ve't-Tebyîn* ve *el-Mehâsinu ve'l-Eddâd*,⁹² *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir li'l-Hâlideyn*,⁹³ el-Mufaddal b. Seleme'nin (ö. 291/ 904) *el-Fâhîr*,⁹⁴ Ebû Muhammed el-Kâlî'nin (ö. 353/964) *el-Emâlî*,⁹⁵ muallakasından alınmış dokuz beytinin yanında Antere'nin hayat hikayesine de yer veren⁹⁶ Ebû Hilâl el-Askerî'nin *Divanü'l-Meânî*,⁹⁷ el-Merzuki'nin (ö. 421/1030)⁹⁸ *Kitabü'l-Ezmineti ve'l-Emkine*, İbn Reşîk'in *el-Umde*,⁹⁹ Meydânî'nin *Mecma'u'l-emsâl*,¹⁰⁰ İbn Hüzeyl'in (801) yılında sağ) *Hilyetü'l-fürsân ve Şiârü's-Şüc'ân*,¹⁰¹ adlı eserleri bunlardandır.

1.2.1.5. Sözlükler

Sözlük müellifleri kelimelerin kullanımı ve anlamlarının açıklanması hususunda şahit olarak sıkça şiirlere başvurmaktadır. Bu yüzden sözlüklerde çok sayıda Antere şiirine rastlamak mümkündür. Sözlükler yapıları itibâriyle şiirlere bir

⁹⁰ Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/816.

⁹¹ Ebû'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ ed-Dabbî, takdim ve ta'lik: İhsân Abbâs, *Emsâlü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'r-Raid el-Arabi, 1983), 98, 99, 102, 109.

⁹² Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/82, 123; 3/183, 326; Câhiz, *el-Mehâsinu ve'l-Eddâd*, 191.

⁹³ Ebû Bekir Muhammed b. Hâşim el-Hâlidî & Ebû Osman Saîd (Sa'd) b. Hâşim el-Hâlidî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir min eş'âri'l-mütekkaddimîn ve'l-Câhiliyye ve'l-Muḥadramîn*, Ta'lik: Muhammed Ali Dikka (Şam: Menşûrâtu Vizâratî's-Sekâfe, 1995) 40.

⁹⁴ Mufaddal b. Seleme, *el-Fâhîr*, 205, 222, 224, 226, 229.

⁹⁵ Ebû Alî İsmâil b. el-Kâsım b. Ayzûn el-Kâlî el-Bağdâdî, *el-Emâlî* (B.y.: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1975-1976), 1/245.

⁹⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 60.

⁹⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, *Divânü'l-Meânî*, şerh, zabt: Ahmed Ḥasen Besec (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 108.

⁹⁸ Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Ḥasen Merzûkî, *El-Ezmineti ve'l-Emkine*, (Haydarabad: Meclisu Dâirati'l-Meârif, 1913), 1/160-161, 332-333; 2/339.

⁹⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi meḥâsini's-şi'r*, 2/203.

¹⁰⁰ Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 1/124, 345, 383; 2/87, 112, 333.

¹⁰¹ İbn Ebû'l-Ḥasen Alî b. Abdirrahmân b. Hüzeyl el-Fezârî, *Hilyetü'l-fürsân ve Şiârü's-Şüc'ân*, thk. Muhammed Abdülganî Ḥasen (Mısır: Darü'l-Meârif, 1951), 156, 179, 229.

bütün olarak değil beyitler halinde yer vermektedirler. Antere şiirine yer veren bazı sözlükleri örnek olarak aşağıda zikredeceğiz.

İbn Fâris'in (ö. 395/1004) *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa'sı*,¹⁰² İbn Side'nin (ö. 458/1066) konularına göre kelimeleri açıkladığı *el-Muḥaşşas'ı*¹⁰³ Zemaḥşerî'nin (ö. 538/1144) *Esâsu'l-belâğa'sı*,¹⁰⁴ İbn Manzûr'un (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab'ı*,¹⁰⁵ Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) *Tâcü'l-arûs'u*,¹⁰⁶ Antere şiirine kaynaklık eden, yararlandığımız sözlüklerdendir.

¹⁰² İbn Fâris, "Bezvon", 1/245-46, "Serra" 1/367, "Hazeke", "Hizekun"; 2/52-53, "Deleme", 2/292, "Hafeke", 2/202-203; "Sevefe"; 3/229, "Şedene", 3/256; "Avede"; 4/181, "Ateka", 4/221, "Acera", 4/231, "Arada", 4/277, "Asefe", 4/312.

¹⁰³ İbn Side, *El-Muḥaşşas*, 1/sifr 3, 30/259; 2/sifr 7, 36/144; 4/sifr 13, 206/136; sifr 13, 228/153, sifr 14, 73/245, 177/309; 5/sifr 16, 138/94, 173/117, 190/127; sifr 17, 35/155, 106/198.

¹⁰⁴ Zemaḥşerî, "Serara", 1/106, "Harase", 1/239, "Deleme", 1/295, "Rademe", 1/348, "Rameme", 1/388, "Ranefe", 1/390, "Şecebe", 1/494, "Şekeke", 1/517, "Sarame", 1/545, "Dabebe" 1/573; "Kademe", 2/58, "Kaşara", 2/82, "Leveme", 2/185, "Mekeve", 2/223, "Nebele", 2/245, "Naqaze", 2/298, "Veķaa", 2/350, "Hezice", 2/372.

¹⁰⁵ İbn Manzûr, "Habebe", 1/289, "Haḫabe", 1/361, "Zebebe", 384, "Tabebe", 554, "Asabe", 1/606, "Ġarabe", 1/643, "Ġaḫabe", 1/649, "Kalebe", 1/689, "Kezebe", 1/710, "Lebebe", 1/733, "Nesebe", 1/756; "Sebete", 2/39, "Nebete", 2/ 95, "Habese", 2/145, "Harace", 2/235, 273, "Beveḫa", 2/416, "Seraḫa", 2/480, "Fahz" 2/501-502, "Şabeḫa", 2/505, "Dabeḫa", 2/523, "Kadeḫa", 2/555, "Medeḫa", 2/589, "Meleḫa", 2/601; "Zevede"; 3/168, "Şedede", 3/235, "Alede", 3/301; "Eşera", 4/22, "Serare", 4/101, "Cerara", 4/128, "Harara", 4/182, "Zekera", 4/311, "Zeera", 4/314, "Zevera", 4/336, "Serara", 4/359, "Şea'ra", 4/409-410, "Zeera", 4/314, "Şabera", 4/438, 440, "Şavera", 4/473-474, "Damera", 4/492, "Tahera", 4/506, "Tayera", 4/513, "Acera", 4/543, "Aşera", 4/575, "Amerā", 4/608, "Anter", 4/610, "Avera", 4/619; "Garera", 5/21, "Feḫara", 5/49, "Mevera", 5/186, "Herara", 5/260; "Cenese", 6, 43, "Harase", 6/63, "Veḫase", 6/256, "Neaşe", 6/355, "Veḫaşe", 6/369; "Deḫraḫa", 7/149, "Şeḫata", 7/334; "Bedeā", 8/6-7, "Beveā", 8/23, "Radeā", 8/123, "Secea", 8/150, "Şeraā", 8/176, 189, "Kabeā", 8/258, 300, "Kemeā", 8/313, "Meyea", 8/345, "Vesia", 393, "Veşeā", 8/395, "Veķaa", 8/407, "Belāğa", 8/420; "Hayefe", 9/102, "Defefe", 9/104, "Zeyefe", 9/143, "Sevefe", 9/184, "Arafe", 9/237-238, "Gadefe", 262, "Karafe", 9/279; "Hadeka", 10/39, "Haraka", 10/ 45, "Hazeke", 10/ 47, "Hafeke", 10/82, "Tabeka", 10/ 209, "Ateka", 10/237, "Aḫaka", 10/"Şekeke", 10/257, "Feraka", 10/ 306, 452; "Becele", 11/47, "Ceḫale", 11/101, "Halele", 11/164, "Raḫale", 11/275, "Ra'ale", 11/287, "Rakele", 11/294, "Zalele", 11/"Zalele", 11/419, "Abele", 11/422, "Felele", 11/530, "Kabele", 11/540, "Kavele", 11/573, 640; "Teeme", 12/62, "Cememe", 12/108, "Haşeme", 12/136, "ḫakeme", 12/140-141, "ḫamema", 12/161, "ḫameme", 12/191, "Deleme", 12/204-205, "Yevm", 12/212, "Rateme", 12/225, "Rademe", 12/236, "Zeleme", 12/270, "Zea'me", 12/267, "Seheme", 12/309, "Şebrame", 12/318, "Şezame", 12/323, "Şarame", 12/338, "ḫameme", 12/371, "Alime", 12/419, "Galeme", 12/441, "Gameme", 12/444, "Fedeme", 12/451, "Kademe", 12/472, "Kameme", 12/495, "Keleme", 12/525, "Leeme", 12/"Hedame", 12/532, "Leveme", 12/557, "Nezame", 12/578, "Nea'me", 12/584, 615, "Vedame", 12/641, "Yevm", 12/651; "Beyene", 13/63, "Haşane", 13/119, "Haşine", 13/141, "Şetane", 13/237, "Medene", 13/403, "Me'ane", 13/409, "Vezene", 13/446, "Şebehe", 13/503, "Şevehe", 13/509; "Ebeye", 14/11, "Elâ", 14/42, "Cerâ", 14/140, "ḫaşa", 14/231, "Deâ", 14/258, "Zerâ", 14/285, "Rasa", 14/309, "Şezaye", 14/434; "Zabâ", 15/23, "Feġâ", 15/161, "Feyâ", 15/167, "Kafeve", 15/195, "Mezeyeye", 15/275, "Hecâ", 15/353, "Veraye", 15/389-390, "Veyâ", 15/418, "Â", 15/429.

¹⁰⁶ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, "Zamee", 1/336; "Habebe", 2/213, "Zebebe", 2/420, "Ranebe", 2/536; "Tabebe", 3/260, "Ġarabe", 3/459, "Garabe", 3/461, "Ġaḫabe", 3/486; "Kalebe", 4/72, "Kezebe", 4/120, "Lebebe", 4/196, "Sebete", 4/537, "Nebete", 5/111, "Habese", 5/235, "Harace", 5/475, 574; "Hezece", 279/6, "Beveḫa", 6/323, "Seraḫa", 6/462, "Şabeḫa", 6/525, "Dabeḫa", 6/562; "Kadeḫa", 7/41, "Meleḫa", 7/149; "Zevede", 8/76, "Şedede", 8/244, "Aşade", 8/380, "Alede", 8/407; "Eşera", 10/55, "Serara", 10/ 315, "Cerara", 10/ 405, "Harara", 10/582; "Zekera", 11/387, "Deyebe" 11/396; "Serara", 12/7, "Şabera", 12/271, 275, Şavera", 12/359-361, "Damera", 12/403, "Tayera", 12/456, "Acera", 12/537; "Aşera", 13/55, "Antera", 13/150, "Garera", 13/229, "Feḫara", 13/329, "Kaşara", 13/441;

1.2.1.5.1. Coğrafya Sözlükleri

Bazı coğrafya sözlüklerinde Antere'ye ait şiirlere rastlanmaktadır. Bekrî hem edebiyatta ve hem de rivayette uzman olan bir kişi olarak eserlerinde şiirlere yer vermiştir.¹⁰⁷ *Mu'cemü me'sta'cem* adlı eserinde birçok Antere şiirini bulmak mümkündür.¹⁰⁸ Eser edebiyat eseri olmadığı için şiirler dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Yine yüksek bir edebî zevke sahip Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân* adlı eserinde seçerek aldığı en güzel Antere şiirlerinin¹⁰⁹ olduğunu görüyoruz.

1.2.1.5.2. Fıkhu'l-Luğa Sözlükleri

İbn Düreyd'in *el-İştikâk*'i¹¹⁰ ve daha önce genel sözlükler sınıfında zikrettiğimiz İbn Side'nin konularına göre kelimeleri açıkladığı *el-Muḥaṣṣaṣ*'ı ve İbn Fâris'in *Mu'cemü meḳâyisi'l-luğa*'sı bu bapta da zikredilebilir.

1.2.1.6. Dil ve Dilbilgisi Kitapları

Bu tür eserler kaidelere örnek olma, şahit gösterme babından birçok şiire yer vermektedir. Bu alanda Antere şiirine yer vermiş önemli eserler şunlardır:

“Mevera”, 14/153, “Herara”, 14/428; “Ḥarase”, 16/12; “Kaleşa”, 18/120, “Vekasa”, 18/205, “Araza” 18/380; “Şetata”, 19/415; “Bevea”, 20/362; “Şeyea”, 21/310, “Kabea”, 21/520; “Kaşa”, 22/11, “Kemea”, 22/133, “Nebea”, 22/229, “Vesia”, 22/326, “Vekaa”, 22/367; “Ḥavefe”, 23/295, “Zeyefe”, 23/413, “Seḳafe”, 23/449, “Şevefe”, 23/531; “Arafe” 24/151, “Asefe”, 24/159, “Ayefe” 24/“Asefe”, 24/159, “Gadefe”, 24/201, “Ḳarafe”, 24/254, “Ḳavafe”, 24/291; “Ḥadeḳa”, 25/142, “Ḥafeka”, 25/247; “Ateka”, 26/117, “Aḳaka”, 26/170, “Aleka”, 26/197, “Feraḳa”, 26/288, “Feneḳa”, 26/317; “Şekeke”, 27/233; “Becele”, 28/59, “Ḥalele”, 28/319; “Raḫale”, 29/55-56, “Raale”, 29/81, “Rakele”, 29/96, “Abele”, 29/423; “Felele”, 30: 190, “Ḳavele”, 30: 293, “Kemele”, 30: 353, “Nebele”, 30: 440-441, “Neşale”, 30: 497; “Ḥameme”, 32/125, “Dirhem”, 32/151, “Deleme”, 32/166, “Deheme”, 32/193, “Rateme”, 32/215, “Zeame”, 32/314, “Seheme”, 32/441, “Şebrame”, 32/452, “Şezame”, 32/466, “Şarame”, 32/500; “Ṭameme”, 33/28, “Alime”, 33/137, “Gameme”, 33/184, “Ḳademe”, 33/245, “Ḳaseme”, 33/ “Ḳaseme”, 33/272-275, “Keleme”, 33/373, “Leeme”, 33/392, “Leveme”, 33/444, “Ne'ame”, 33/525; “Veşeme”, 34/30, “Ve'ame”, 34/57, “Heḳame”, 34/107, “Beyene”, 34/301; “Şetane”, 35/277; “Me'ane”, 36/184, “Şevehe”, 36/423; “Eleye”, 37/99, “Ceva”, 37/385, “Hadâ”, 37/408, “Ḥaşaye”, 37/555; “Deceve”, 38/35, “Zerave”, 38/88, “Raşeve”, 3125/8, “Şezaye”, 38/379, “Şeveye”, 38/401; “Fî”, 39/262, “Ḳafeve”, 39/329, “Mekeve”, 39/550; “Vey”, 40: 269, “Elif”, 40: 365.

¹⁰⁷ Mevlevî, *Divanu Antera*, 62.

¹⁰⁸ Bekrî, “Ureynibât”, 1/145, “Usḳuf”, 1/149, “Enân”, 1/197; “Ḥısma”, 2/447, “Ḥavmân”, 2/476, “Duhrud”, 2/545, “Devâr”, 2/559-560, “er-Ridâ”, 2/648; “Serâr”, 3/731, “Şuvâhıt”, 3/813, “Urarîr”, 3/928-929, “Uneyze”, 3/977, “el-Ferûk”, 3/1024, “Ḳavvun”, 3/1103; “el-Lekîk”, 4/1162, “en-Nuceyra”, 4/1300, “Nuaycun”, 4/1317.

¹⁰⁹ Yâkût el-Hamevî, “Ureynibât”, 1/166, “Eskuf”, 1/181, “Uḳmun”, 1/215; “el-Câb”, 2/ 90, “el-Civâ”, 2/174, “ed-Duhrud”, 2/444, “Deylem”, 2/544; “Ridâ”, 3/39, “Serhun”, 3/208; “el-Gaylemu”, 4/223, “el-Ferûk”, 4/258; “Live'n-Nuceyra”, 5/24, “el-Mutesellim”, 5/53, el-Meşanu”, 5/136.

¹¹⁰ İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 138, 516.

1.2.1.6.1. el-Makāşidü'n-Nahviyye

Aynî'nin *el-Makāşidü'n-nahviyye*¹¹¹ adlı eseri ve bu eserden daha geç bir dönemde yazılmış Abdulkādir Bağdādî'nin *Hizânetü'l-edeb* adlı eseri yöntem olarak benzemekle birlikte Aynî, naklettiği şiirleri daha kısa tutmuştur.¹¹²

1.2.1.6.2. Şerhu Şevâhidi'l- Muğnî

Süyûtî'nin *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî* adlı eseri müellifinin geniş kültürü ve sika râvîlere uygun rivayetleri¹¹³ ile Antere şiiri hakkında güvenilir bir kaynaktır.¹¹⁴

1.2.1.6.3. Hizânetü'l-Edeb

Abdulkādir Bağdādî'nin bu eseri, şiirleri ve haberleri ilk râvîlerine isnat etmesiyle ve günümüzde elde mevcut olmayan birçok el yazmasına muttali olması açısından değerlidir. Kitabının girişinde kaynaklarını zikretmiş, şu an mevcut olmayan yazmalardan nakiller yaparak bu şiirlerin muhafaza edilmesine katkıda bulunmuş olduğu gibi bir iki beyitle yetinmeyerek ya şiirlerdeki beyitlerin tümünü veya çoğunu nakletmiştir.¹¹⁵

1.2.1.7. Târih Kitapları

İbn Hişâm'ın (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-nebeviyye*,¹¹⁶ İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-târîh*¹¹⁷ adlı eserlerinde birkaç Antere beyti mevcuttur.

Kronolojik bakımdan Zebîdî'nin *Tâcü'l-arûs*'u son olmak üzere ulaşabildiğimiz *divan*, *divan şerhi*, *muallaka*, *Hamâse* vb. edebiyat kitapları, dil ve dilbilgisi kitapları, sözlükler, coğrafya sözlükleri, Fıkhu'l-luğa sözlükleri ve târih kitaplarında yaptığımız taramada, mezkur esere kadar olan değişik ilk dönem kaynaklarında tespit edebildiğimiz şiirler Asmaî'den rivayette bulunan Şentemerî ve Batalyevsî divanındaki şiirlerle bazen küçük farklarla birlikte çok büyük oranda benzerlik göstermektedir. Tümüyle farklı şiirler/beyitler istisna kabilindedir.

¹¹¹ Aynî, *el-Makāşidü'n-nahviyye*, 1/41, 311, 398, 444; 2/870; 3/1140, 1141, 1142, 1150, 1159, 1304, 1432; 4/1992.

¹¹² Mevlevî, *Divanu Antera*, 63.

¹¹³ Mevlevî, *Divanu Antera*, 62-63.

¹¹⁴ Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l- Muğnî*, 1; 479-483; 2/541, 787, 834.

¹¹⁵ Abdulkādir Bağdādî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/60, 4/106; 5/231, 369; 6/130, 132, 169, 190, 405-406, 408; 7/392, 553; 9/167, 485, 490.

¹¹⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka vd. (Mısır: Şeriketu Mektebeti Ve Matbaati Mustafa el-Babi'l-Halebi ve Evladuhu bi Mısır, 1955), 1/670.

¹¹⁷ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebu'l-Fida Abdullah el-Kadı (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 1/455, 505.

Günümüzde yayınlanan ve sahih şiirler ve sıhhati şüpheli şiirler diye ikiye ayrılmış Antere divanlarının sahih kısımları incelendiğinde yine Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerine büyük oranda uygun olduğu müşahede olunmaktadır. Ancak Şentemerî'nin Divanı Antere şerhine başlık olarak tercih ettiği gibi bu şiirler seçme olup¹¹⁸ tüm sahih şiirleri ihtiva etmemektedir. Günümüzde Antere divanı adı altında yayımlanan eserlerde şiirlerin kaynağının gösterilmemesi de şiirlerin sıhhatini tespit konusunda karşılaşılan en büyük zorluklardan bir tanesidir.

Ahmed A. T. Awad Mısır, Kahire, Aynu'ş-Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 2013'te kabul edilen *Metnin Söyleyenine Nispetinin Tevşiki -Antere şiiri örneği* adlı bir çalışma yapmış ve çalışmasında G.Udny Uule'nin *Statistical Study of Literary Vocabulary* adlı kitabında ortaya koyduğu doğrulama yöntemini kullanarak Antere şiirinin genel olarak doğru kabul edilmiş muallakası ile Kıssay-ı Antere veya Siret-u Antere diye bilinen halk hikayesinden önce rivayet edilmiş, beyit sayısı 21-31 arasında değişen, dört kasideyle Siret-u Antere'de geçen veya bu eserin ortaya çıkışından sonraki kaynaklarda rivayet edilmiş, beyit sayısı 21-40 arasında değişen, on iki kasideyi kelimelerin tekrarı bakımından bilgisayarda karşılaştırarak bu kasidelerin sıhhatini tespit etmeye çalışmış, bulgularını dört gruba ayırarak kasidelerin kelime yapısının muallakaya yakınlığını tespit etmeye çalışmıştır.

En güçlü grup olan birinci grupta *Kıssay-ı Antere* öncesi kaynaklarda rivayet edilenlerden iki, *Kıssa'da* veya daha sonra rivayet edilen kasidelerden iki tanesi yer almış, ikinci grupta *Kıssay-ı Antere* öncesi kaynaklarda rivayet edilenlerden iki, kıssada veya daha sonra rivayet edilen kasidelerden dört, üçüncü grupta *kıssay-ı Antere* öncesi kaynaklarda rivayet edilenlerden bir, kıssada veya daha sonra rivayet edilen kasidelerden beş , dördüncü grupta *kıssay-ı Antere* öncesi kaynaklarda rivayet edilenlerden hiçbir kaside yer almazken kıssada veya daha sonra rivayet edilen kasidelerden bir tanesi yer almıştır.

Bu sonuca göre *Kıssay-ı Antere'de* rivayet edilenlerin tümü şüpheli gruba girmemekte ve *Kıssay-ı Antere'nin* ortaya çıkışından önceki kaynaklarda yer alan şiirlerin tümü de sıhhatli görünmemektedir. Ancak şüphenin arttığı ikinci, üçüncü grupta yer alan *Kıssay-ı Antere* öncesi rivayetlerin sayısının azaldığı, *Kıssay-ı Antere* ve sonrasındaki rivayetlerin sayısının arttığı görülmektedir. En şüpheli dördüncü

¹¹⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 6/192.

grupta ise *Kıssay-ı Antere* öncesi rivayetler yer almamakta diğer gruptan bir adet kaside yer almaktadır.¹¹⁹

1.3.Antere’yi Şiir Yazmaya Sevkeden Saikler

Kişinin kendini ifâde şekillerinden biri olduğu konusu tartışma götürmez bir gerçek olan edebiyat psikolojik tahlillere müsait bir alandır. Edebiyat bilinç ve idrakten önce bilinçaltının bir hasılasıdır. Edebî çalışma belli etkilere karşı verilen bir tepki olup iç alemi temsil eden psikolojik güçlerin bir neticesidir. Bu yüzden birçok edebiyat târihçisi ve eleştirmeni, müellif ile yaşadığı ve eserini ortaya koyduğu şartlar ve toplum arasındaki ilişkiye büyük önem vermiştir. Aristo, şiiri¹²⁰ insanın küçüklüğünden îtibâren taklit ve uyum eğilimlerinden neşet eden psikolojik bir olgu olarak kabul etmektedir. Ayrıca şiirin maddi alemle değil insanın sırlarını ve iç dünyasını ortaya çıkararak ve şiirin amacını açıklayan duyguyu harekete geçiren eylemle irtibatlı bir ilim olduğu kanaatindedir.¹²¹

Şiir, özünü oluşturan şairin duygu ve düşünce alemindeki özgün imge ve tasarımları, kendine has bir dile, yapı ve biçime dönüştürerek aktararak okuyucuya tesir etmeyi ve onu duygulandırmayı hedefler. Edebiyatın diğer türlerine göre daha az kelime kullanarak yoğun anlamlar aktarır.¹²²

Antere şiirini incelerken şairi şiir söylemeye sevkeden amillerden bahsetmekte fayda mülâhaza edilmektedir. Şiir, şairin duygularını, tecrübelerini, olaylara bakış açısını, kendisini ve çevresindekileri değerlendirmesi ve konumlandırması bakımından öncelikle şairin kendisini ifâde etme biçimidir. Böylece Antere’nin gönüllere dokunan, düşmanlarına korku salan, dostlarına güven veren, kulakların dinlemekten zevk aldığı ve yüzyılları aşır bütün Arap diyarlarında hâlâ terennüm edilen edebî yönü yüksek, ahlaken nezih ve afif şiirleri ortaya çıkmıştır. Gerek yaşadığı sosyal çevredeki statüsü, gerek Able’ye olan büyük aşkının verdiği coşku ve gerek kölelikten kurtulup sosyal statüsünü değiştirmek ve Able’nin dikkatini çekmek için en

¹¹⁹ Awad Ahmed A. T., “Tevsîku nisbetu’n-nassi ilâ kâilîh ‘Şi’ru Antera nemûzecen”, *Mecelletu Câmiatu’ş-Şârika li’l-’ulumi’l-insâniyye ve’l-ictimâiyye*. 11/3 (2014), 129-175.

¹²⁰ Geleneksel başlığına karşın, Aristoteles’in konusu lirîğiyle, epigramlarıyla, fabllarıyla tam olarak şiirin bütün türleri değil, destan, tregedy ve komedyadır. Aristoteles, *Poetika – Şiir Sanatı Üzerine-*, Çev. Ari Çokona & Ömer Aygün (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), açıklamalar 1. Bölüm, 85.

¹²¹ Aristoteles, *Poetika - Şiir Sanatı Üzerine-*, 1, 9, 15-16; İshâk Rahmânî vd., “Dirâse nefsiyye fi şî’ri Antera b. Şeddâd alâ esâsi ma’na nazariyyeti Adler en-nefsiyye”, *Mecelletu Afaku İlmiyye* 9/2 (2017), 70.

¹²² Osman Toklu, *Şiir dili ve Çevirisi* (Ankara: Akçağ yayınları, 2003), 9.

kestirme ve en etkili yol olarak gördüğü kahramanlığı, cengaverliği, o günün toplumunun değer verdiği üstün vasıflar, nitelikler ve bunların gerçekleşmesi için çabaladığı mekan olan coğrafya ve bu coğrafyada bulunan dağından, taşına, bitkisinden hayvanına, bulutundan yağmuruna kadar her şey Antere'nin şiirlerine hayat vermiş, ilhamlarına dayanak olmuştur.

1.3.1. Coğrafi Etken

Şairimizin mensup olduğu Abs kabîlesi göçebe bir kabîle olup mevsimine göre değişik su kaynakları etrafına konarlardı. Bu durum Antere'nin şiirlerinde ed-Duhrudayn, ed-Deylem havuzları¹²³ ve er-Reda' suyu¹²⁴ gibi birçok su kaynağı veya birikintisinden bahsetmesine yol açmıştır.

Benu Abs Yemâme'de bulunan Benu Hanîfe'den ayrılıp Benu Tağlib'e gitmek istediğinde Urâr adlı suyun başında ikamet eden, kabîle reisi Mesûd b. Masad adında birisi olan Kelb kabîlesinden bir mahalleye uğrarlar. Onlardan sudan istifade etmek ve develerini sulamak için izin talep ederler ancak talepleri reddedilir ve Benu Abs kabîlesinin mallarını yağmalamaya teşebbüs ederler. Aralarında savaş patlak verir ve Mesûd öldürülür.¹²⁵ Sudan yararlanmaları ve bir şeyler vermeleri karşılığında sulh yapılır ve taraflar birbirlerinden ayrılır. Bunun üzerine Antere Benu Hanîfe'ye hitaben aşağıdaki dizeleri inşâ eder.¹²⁶

أَلَا هَلْ أَتَاهَا أَنْ يَوْمَ غُرَاعِرِ شَفَى سَقَمًا لَوْ كَانَتْ النَّفْسُ تَشْتَفِي¹²⁷

(Hanîfe kabîlesine) Urâr savaşının derdimize deva ve gönlümüze şifa olduğu haberi ulaştı mı?

عَمُرُو بَنَ أَسْوَدَ فَارَبَاءَ قَارِبَةً مَاءَ الْكَلَابِ عَلَيْهَا الطَّيْبُ مِعْنَقِ¹²⁸

¹²³ İbn Fâris, "Deleme", 2/292; ibn Side, *el-Muḥaşşas*, 4/sıfır 13, 228/153; Bekrî, "Duhrud", 2/545, 2/545; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/211; Zemahşerî, "Deleme", 1/295; Yâkût el-Hamevî, "Deylemun", 2/544; İbn Manzûr, "Nebete", 2/95; 145; Zebîdî, "Nebete", 5/111.

¹²⁴ Müberred, *el-Kâmil*, 3/91; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Bekrî, "er-Ridâ", 2/648; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/213; Yâkût el-Hamevî, "Rida", 3/39; İbn Manzûr, "Radea", 8/123; Zebîdî, "Hezame", 34/107.

¹²⁵ Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 2/70.

¹²⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/266.

¹²⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/267; Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 3/929.

¹²⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/153; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/313; İbn Manzûr, "Zabâ", 15/23.

Beni, kafası tüylü, ağız kokan, Külab suyuna yakın deveye (benzeyen) Amr b.

Esved (kabîlesi tehdit etti)

فَلَمَّا التَّقَيْنَا بِالْجِفَارِ تَضَعَضَعُوا
وَرُذِّتْ عَلَى أَعْقَابِنِ الْمَسَالِحِ¹²⁹

Cifar suyunda karşılaştığımızda dağıldılar pusuda bekleyenler arkalarını dönüp kaçtılar

Antere'nin yaşadığı coğrafya genellikle çöl olup sade güzelliğin zirvede olduğu, yapmacılığa ihtiyaç duymayan, gün doğumu, gün batımı, mevsimlerin değişmesi vb. durumlar kişiye gözlemleyebileceği geniş bir alan sağlamıştır. Bu durum bu coğrafyada yaşayan kişilere uçsuz bucaksız denizlere benzeyen çöllerin bir parçası olma ve bedevî hayatına uyumlu bu doğal güzellikleri hayatına katma fırsatı vermektedir. Bu coğrafyanın sakinleri zamanı hissederek ve çevresiyle en azından hayatta kalabilmek için uyum içinde yaşamaktadır. Bu dinginlik ve mekanla bütünleşme Antere'de son derece etkili olmuş şiirlerinde tabiatı, tabiat olaylarını ve Câhiliye bedevîlerinin konup göçtüğü mekanlarla olan sıkı bağını güçlü bir biçimde yansıtmasını sağlamıştır.¹³⁰

1.3.2. Kabîle Etkeni

Savaş ve yağmanın bir geçim kaynağı olarak kabul edildiği¹³¹ Câhiliye dönemi bedevî hayatında bireyin tek başına hayatını idame ettirmesi, etrafını saran tehlikelere göğüs germesi imkansızdı. Doğal olarak hayatta kalma güdüsünden kaynaklanan bu ihtiyacını kabîlesiyle gideriyordu. Böylece kabîle asabiyeti denilen dayanışma düzeni ortaya çıkmış ve birey müstakil bir varlık olmaktan çıkarak kabîlenin bir parçası haline gelmişti. Kabîle bağını bir şekilde koparmış ve eşkıyalık yapan kimseler varsa da bu durum bir istisnayı teşkil etmekteydi. Antere'nin hayatında hem kabîle bağını muhafaza etmesini ve hem de sürekli olmasa bile kabîleden sürgün edilme/ayrılma hali varittir.

Benu Abs kabîlesi, anlaşmalı oldukları bir kişiden aldığı deveyi geri vermesini Antere'den talep etmiş ancak onun bu talebi reddetmesi neticesinde aralarında bir

¹²⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/159; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/347.

¹³⁰ Mevlevî, *Divanu Antera*, 66.

¹³¹ Bedr, *et-Târîhu's-şâmil*, 1/40; Cafer Acar, *Câhiliye'de ve Risalet Döneminde "Savaş" Olgusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2007), 38; Emrah Dindi, *Kuran'da İslam öncesi Kültürün İzleri*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2014), 458.

anlaşmazlık meydana gelmişti. Antere bunun üzerine deveyi ve malını alarak kabîlesinden ayrılmış ve Tay kabîlesine komşu olmuştu. Antere'nin misafiri olduğu Cedîle ile Sa'l oymakları arasında şiddetli bir savaş olmuş, bu savaşta Antere ev sahibi kabîlenin yanında yer alarak savaşmış ve Cedîle rakip oymağa karşı ilk kez bir zafer kazanmıştı. Benu Sa'l Gatafân'a bir elçi göndermiş kendilerinin Gatafân'a komşuluklarının daha yakın ve onlardan bir kimsenin gelip kendilerine yardım etme haklarının diğerlerinden daha fazla olduğunu iddia edince Gatafân kabîlesi Antere'ye gelmişler kendisini ikna ederek deveyi de ona bırakmışlardı.¹³²

Özellikle hürriyetine kavuştuktan sonra kabîlesi için mücadele etmiş ve elde ettiği başarıları kendine değil kabîlesine mal etme yolunu tercih etmiştir. Gücünü, kahramanlığını kabîlesine hizmet için kullandığı gibi şiirini de bu yolda kabîlesine hâdim kılmıştır.

لَمَّا سَمِعْتُ دُعَاءَ مُرَّةٍ إِذْ دَعَا   وَدُعَاءَ عَبْسٍ فِي الْوَعَى وَمُحَلَّلِ

Canhıraş bir çağrıyı, Abs'in savaştaki ve insanların çok olduğu yerlerde (yardım) çağrısını duyduğum zaman

نَادَيْتُ عَبْسًا فَاسْتَجَابُوا بِالْقَنَا   وَبِكَلِّ أَبْيَضَ صَارِمٍ لَمْ يَنْحَلِ¹³³

Abs'e seslendim onlar da kargularla ve parlak, keskin olmayan kılıçlarla icabet ettiler.

إِنِّي إِمْرُؤٌ مِنْ خَيْرِ عَبْسٍ مَنْصِبًا   شَطْرِي وَأَحْمِي سَائِرِي بِالْمُنْصَلِ¹³⁴

Ben baba tarafı Abs kabîlesinin eşrâfından olan birisiyim, diğer yarımın (anne tarafımın) asaletini kılıcımla sağlarım.

إِنْ يُلْحَقُوا أَكْرُرُ وَإِنْ يُسْتَلْحَمُوا أَشْدُّ وَإِنْ يُلْفُوا بِضَنْكِ أَنْزِلِ

Kabîlemin peşinden gelirlerse onları savunmak için ben geri dönerim, düşmanlar onlara yetişirse düşmanlara saldırırım, düşmanlar kabîlemi çetin kuşatırsa düşmanın karşısına dikilirim.

¹³² Şentemerî, *Eş'ârü's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/278.

¹³³ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/80; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/796.

¹³⁴ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 507; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/253; Müberred, *el-Kâmil*, 1/91; Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*, 1/169; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/80; İbn Manzûr, "Damera", 4/492; Zebîdî, "Damera", 12/403; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/795.

حِينَ التُّزُولِ يَكُونُ غَايَةً مِثْلَنَا وَيَبْرُكُ كُلُّ مُضَلَّلٍ مُسْتَوْهَلٍ¹³⁵

Savaşta korkaklar ve ürkekler kaçarken, mücadele etmek benim gibilerin kârıdır.

وَلَقَدْ غَدَوْتُ أَمَامَ رَايَةِ غَالِبٍ يَوْمَ الْمَبِجِجِ وَمَا غَدَوْتُ بِأَعْزَلٍ¹³⁶

Savaşta sancağın önünde pür silah yürüdüm.

1.3.3. Kölelik

Antere'nin hayatının belli bir bölümünü köle olarak geçirmesi şiirinin karakterini derinden etkilemiş, köleliğin meydana getirdiği aşağılık kompleksini yenmek ve bu psikolojiyi doğuran kölelikten kurtulmak için olağanüstü bir çaba içine girmiş ve hem bedenini hem de ruhunu eğitime yoluna gitmiştir. Zamanın toplumunun köleleri insan yerine koymaması, onların yeteneklerine hiç önem vermemesi, köle olarak yaşayan Antere'nin arzularına ve ideallerine ulaşmasının önünde bir set olmuş ve bu engellenmişlik duygusu Antere'de bir yandan maddi-manevi yükselme, kemale erme arzusu, diğer yandan önündeki engellerin meydana getirdiği kin ve öfke hali şeklinde iki zıt durumun gelişmesine neden olmuştu.¹³⁷

Bunun yanında toplumun büyük önem verdiği şiir söylemeye de yönelerek edebî zevkinin ne kadar yüksek olduğunu göstermek ve özellikle Able'ye karşı duyduğu büyük aşkını ifâde etmek için kullanmıştır.

Kendisi kölelikten kurtulduktan sonra anne bir köle kardeşlerini hürriyetlerine kavuşmaları için sürekli destekleyip teşvik etmiştir.¹³⁸

Tüm bu çabalarına rağmen savaş meydanlarındaki kahramanlığı kendi kabilesi içinde bile kıskançlıklara yol açmış, rengi ve annesinin kökeni sebebiyle sık sık eleştirilmiş, alay edilmiş ve kendisi de bu saldırılara karşı bazen güç kullanarak ve bazen de şiirle mukâbelede bulunmuştur.¹³⁹

Antere köle olmasına, köle olmanın verdiği toplumdaki eziklik ve zorluğa, babasının kendisini evlâtlığa oldukça geç ve zorlu süreçlerden geçtikten sonra kabul

¹³⁵ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/82.

¹³⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-324; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/81-82.

¹³⁷ Mevlevî, *Divanu Antera*, 68.

¹³⁸ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/251.

¹³⁹ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 214; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ'*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 124; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Halebî, *Nihâyetu'l-Ereb*, 153.

etmesine rağmen eşkiyalık yolunu seçmemiş aksine âilesiyle iyi geçinme yolunu tercih etmiştir. Bununla birlikte kölelikten kurtulmak, evlâtlığa kabul edilip toplumun saygın bir üyesi olmak için çok çabalamıştır.

Babası tarafından evlâtlığa kabul edilmeden önce babasının karısı kendisini taciz etmiş üstelik bir de Antere'nin kendisinde gözü olduğunu iddia etmişti. Buna çok kızan Şeddâd, Antere'yi kılıcıyla yaralamış bunun üzerine Antere babasına karşılık vermemiş ve köle olduğunu dile getirip babasının merhametini harekete geçirmek istemiştir.

أَلْمَالُ مَالِكُمْ وَالْعَبْدُ عَبْدُكُمْ فَهَلْ عَذَابُكَ عَنِّي الْيَوْمَ مَصْرُوفٌ¹⁴⁰

Mal sizin malınız, köle sizin köleniz, bugün bana eziyet etmekten vazgeçer misin?

Antere'nin kendi ifâdelerinden onun hoş bir insan olduğu ve güçlü duygulara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o küçüklüğünden îtibâren acılar yaşayarak, gençliğinde işkencelere tahammül ederek zilletten izzete, kölelikten hürriyete ulaşmış ve bu süreç onu derinden etkilemiş, duygularını arındırmış ve mizacını yumuşatmıştır.¹⁴¹

1.3.4. Duygusal Etkenler

Alfred Adler'in aşağılık kompleksi teorisinden yola çıkılarak yapılan uygulamalı araştırmalarda herhangi bir konuda aşağılık kompleksine kapılan kişinin bunu telafi etmek için mekanizmalar geliştirdiği tespit edilmiştir. Adler'e göre kusurları sanatçının duygularını ateşleyici bir güce dönüştürmektedir.¹⁴²

Antere özgürlüğüne kavuşmayı bir varlık meselesi haline getirmiş ve bu uğurda her türlü fedakârlığı yaparak tüm gayretini sarfetmişti. Ancak özgürlüğüne kavuştuktan sonra kendisini kemale erdirme ve tamamlama yolu olarak vazgeçilmez bir aşkla bağlı olduğu Able'nin dikkatini çekme, beğenisini, aşkını kazanmayı ve bu şekilde kişiliğini tamamlamayı bir hedef olarak seçmişti. Annesinin zenci bir câriye olması, her ne kadar sonradan babası tarafından nesebine dâhil edilip hürriyetine kavuşmuş olsa bile, kendisinin de bu îtibârla köle sayılması ve zamanın hâkim anlayışında denklik için asaletin ön planda olması hasebiyle amcasının kızı olmasına

¹⁴⁰ Câhiz, *el-Mehâsinu ve'l-Ezdâd*, 191; Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/281; Seyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/794.

¹⁴¹ Tâhâ Hüseyin, *Hadisü'l-Erbia*, 1 (B.y.: Dâru'l-meârif, 1925), 150.

¹⁴² Rahmânî vd. "Dirâse nefsiyye fi şî'ri Antera", 68-96.

rağmen Able'ye soyluluk bakımından kendisini ispat etmesi, yaklaştırması mümkün olmamıştır. Ayrıca fiziki bakımdan yakışıklı bir kimse olmayan Antere, asıl güzelliğin fiziki güzellik olmadığını, huy güzelliği olduğunu vurgulamakta, bu yüzden Able'ye hitap ettiği dizelerinde daha çok kişisel becerilerini, kahramanlıklarını, fiziksel gücünü, savaş meydanlarındaki fedakârlıklarını, barış zamanında ahlaki yönünü, cömertliğini ve özellikle kadınlara karşı nezaketini ön plana çıkarmakta, insanı insan yapanın soyu soppu değil yapıp ettikleri olduğundan dem vurmakta ve bu noktalardan Able'nin gönlüne girmeye çalışmaktadır. İşte tüm bu hasletlerini ifâde etmek için şiiri bir araç olarak görmüş duygularını yine Câhiliye Arapları nezdinde çok önemli bir yere sahip olan şiirle ifâde etme yoluna gitmiştir.

Savaşın en şiddetli anlarında bile sevgilisine olan duygusal bağını koparmamış ve kan revan içindeyken bile kılıçlarının parıltısını sevgilisinin gülümsemesine benzetmiştir.¹⁴³

Erkek-erkil Câhiliye toplumunda güç, hâkimiyetin tek kaynağı haline gelmiş, bu gücü sınırlayacak dinî-ahlaki kontrol mekanizmaları zayıflamış ve kız çocukları diri diri gömülür hale gelmişti.¹⁴⁴ Bu toplumun bir üyesi olan Antere toplumunun genel geçer değer yargılarına sahip olmakla birlikte erkek gücünün yıkıcılığını, tahripkârlığını savaş alanlarına hapsetmiş, barış zamanında özellikle kadınlara karşı davranışlarında ve hitaplarında centilmenliği elden bırakmayarak kadınlara karşı hoşgörülü bir dil benimsemiş¹⁴⁵ ve bunu şiirine yansıtmıştır.¹⁴⁶

Yukarıda sayılanlara ek olarak Antere'nin edebî yönünü etkileyen, içindeki şair ruhunu parlatan başka birçok ikincil etken muhakkak vardır. Son derece hareketli bir hayat yaşayan Antere'yi katıldığı savaşlar, kabîlesindeki sosyal yaşam, yakın çevresinin ona bakışı, başarılarının çevresinde meydana getirdiği çekememezlik, kin, haset gibi olumsuz duygular, umutlar, hayal kırıklıkları vb. birçok nedeni bu meyanda zikredebiliriz. Ancak bunların yukarıda başlıklar halinde verilen etkenler nispetinde bir etkiye sahip olmadıkları kanaatindeyiz.

¹⁴³ Hafîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, 191.

¹⁴⁴ et-Tekvir, 81/8; en-Nahl 16/58-59.

¹⁴⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 69-70.

¹⁴⁶ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/123.

1.4. Antere Şiirinde Muhteva/ TEMALAR

Antere şiiri, şairin karakterine ve yaşam tarzına uygun olarak sevgilinin göç ettiği mekanlardaki kalıntılar ve diyarların nitelenmesi (atılâl), nesîb (gazel), vâsf (tasvir), Hamâset (kahramanlık), fahr (övünme), methiye, mersiye, hiciv gibi temalardan oluşur.

1.4.1. Kalıntılar ve Diyarların Nitelenmesi ve Onlara Hitap

Klasik kaside, şairin çöl hayatını şiire yansıtıp onu şekillendirmesinin bir tezahürü olarak nesîb/teşbib, tasvir, medih-fahr adlı üç temel bölüme ayrılır. Kasidenin giriş kısmını oluşturan nesîb/teşbib bölümünde sevgiliye duyulan özlem dile getirilir. Bu sebeple sevgiliyle yaşanmış hatıralara yer veren, çöl ve vahalardaki terkedilmiş konak yerleriyle oralarda dağınık vaziyette bulunan, isli ocak taşları, küller, su kabı, testi kırığı, çadır ve kazık izleri gibi kalıntılar aşk ve özlemlerle yoğrulmuş duygu seli halinde dile getirilir. Şair bunları hatırlayarak ağlar ve ağlatır; tabiat tasvirleri arasında sevgiliden ve onun fiziki güzelliklerinden söz eder. Bu hazin giriş çetin tabiat şartlarının, çeşitli sıkıntılarla dolu çöl hayatının şiire yansımasıdır.¹⁴⁷

Kaside türü şiiri Mühelhil'den sonra geliştiren ve belirli kaidelere bağlayarak en güzel kaside örneklerinden birini veren İmriu'l-Kays kasidesinin girişinde şu dizelere yer vermektedir.

قَفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ   بِسَقَطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلٍ

Durun, Sevgilinin ve onun ed-Dehul ile Havmel arasındaki Sıktu'l-Liva'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım.

فَتَوْضِحَ فَأَلْمَقْرَةَ لَمْ يَعْفُ رَسْمُهَا   لِمَا نَسَجْتَهَا مِنْ جُنُوبٍ وَشَمَائِلٍ

Tudih ve el-Mikrat'a kadar uzanan güney ve kuzey rüzgarlarının dokuması sayesinde henüz izleri silinmemiş olan hatırasına ağlayalım.

تَرَى بَعَرَ الْأَرَامِ فِي عَرَصَاتِهَا   وَقِيَعَانِهَا كَأَنَّهُ حَبٌّ فَلُفْلُ¹⁴⁸

¹⁴⁷ Elmalı, "Kaside", 24/562.

¹⁴⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 1/29; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 1/27-29.

Sevgilinin yurdunun geniş alanlarında ve oradaki su birikintilerinde, bembeyaz ceylanların karabiber tanesine benzeyen gübrelerini görürsün.¹⁴⁹

Tarafe muallakasının başında terkedilmiş konak yerinde sevgilisi Havle'den kalan izleri şöyle tasvir ediyor.

حَوْلَةَ أَطْلَالٍ بِرُقَّةٍ تَهْمَدِ تَلُوحُ كِبَاقِي الْوَشْمِ فِي ظَاهِرِ الْيَدِ

Sehmed'in taşlık arazisinde (sevgilim) Havle'den kalma elin dışına işlenmiş dövme kalıntısı gibi izler vardır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın muallakasının başlangıcı ise şu şekildedir.

أَمَّنْ أُمِّ أَوْفَى دِمْنَةً لَمْ تَكَلِّمْ بِحَوْمَانَةِ الدُّرَّاجِ فَالْمُتَّكَلِّمِ

ed-Durrâc'taki haşin arazisi ile el-Muteşellem'de ki bu suskun kalıntı (sevgilim) Ummu Evfa'dan mı kalmıştır?

وَدَارَ لَهَا بِالرَّقَمَتَيْنِ كَأَنَّهَا مَرَّاجِعُ وَشْمٍ فِي نَوَاشِرِ مَعْصَمِ

Onun Medîne Rakmesi ve Basra Rakmesi arasında kalıntıları kolda ve bilekte yenilenen dövme andıran bir yurdu daha vardır.

بِهَا الْعَيْنُ وَالْأَرَامُ يَمْشِينَ خَلْفَةً وَأَطْلَاؤُهَا يَنْهَضُنْ مِنْ كُلِّ مَجْتَمِ

Şimdi o terk edilmiş yurttaki iri gözlü yaban sığırları ve beyaz ceylanlar peşpeşe yürümekte, yavruları da göğüslerinin altında zıplayıp durmaktadır.

وَقَفْتُ بِهَا مِنْ بَعْدِ عِشْرِينَ حِجَّةً فَلَأَيًّا عَرَفْتُ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُمِ

Bir kez daha durdum orada yirmi yıl sonra, epeyce düşündükten sonra zar-zor tanıdım evi.

أَثَافِي سَفْعًا فِي مَعْرَسِ مِرْجَلٍ وَتُوَيًّا كَجِدْمِ الْحَوْضِ لَمْ يَتَّكَلِّمْ

Gördüm kazanların yerindeki kararmış ocak taşlarını, bir havuz dibi gibi henüz kaybolmamış arkları.

فَلَمَّا عَرَفْتُ الدَّارَ قُلْتُ لِرُبْعِهَا أَلَا أَنْعَمَ صَبَاحًا أَيُّهَا الرُّبْعُ وَأَسْلَمَ¹⁵⁰

Dedim yurdu tanıyınca evine "Hey! hayırlı sabahlar esen ol ey hane!"¹⁵¹

¹⁴⁹ Yedi Aski, Arap Edebiyatının Harikaları, 31-32.

¹⁵⁰ Şentemerî, Eş'ârü's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn, 1/278-279; Batalyevsî, Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye, 2/3-6.

¹⁵¹ Yedi Aski, Arap Edebiyatının Harikaları, 81.

Lebîd b. Rebîa'nın (ö. 40 veya 41/660 veya 661) muallakasının ilk onbir beyti sevgilisinin haberlerini sorduğu kalıntılarla ilgilidir.¹⁵²

1.4.1.1. Antere'nin şiirinde Kalıntılar ve Diyarların Nitelenmesi ve Onlara Hitap

Necid çöllerinde mevsimlere ve otlaklara göre hayvanlarının peşinden giderek göçebe bir hayat yaşayan Antere'nin hissiyatında, arkalarında bıraktıkları diyarların büyük bir yeri vardır. Muhakkak ki kalıntıların şairin üzerindeki etkisi fiziki yapısından değil bilakis orada eş, dost, akraba, akranlarla ve en önemlisi sevgilisiyle paylaştığı ortak anılardan kaynaklanmaktadır.

Antere önceki şairlerin sonrakilere söylenecek söz bırakmadığından dem vurarak sevgilisinin evine yönelir. Sağır dilsiz kişiler gibi sessiz olan evin yerini zorlukla tanıdığını, göçten geriye kalmış olan kararmış ocak taşlarına şikâyet eder. Sonra Able'nin el-Civa'daki evine sanki sevgilisine hitap eder gibi seslenir, duygularını ona açar sevgilisine dilemek istediği güzellikleri ona diler. Eve değer vermesinin nedenini “Bu ev hoş sohbetli, utangaç, sevgilisine naz yapmayan, bal dudaklı genç kızındır” diyerek belirtir. Göçler sebebiyle ayrı düştüğü sevgilisinin ve kendi âilesinin yaşadığı yerleri zikreder. Sevgilisinin göç etmesinden îtibâren uzunca bir müddet boş, ıssız kalmış yurdu selamlar.

Bu dizeler özlem, aşk ve ümitsizliğin bir arada zikredildiği en belîğ ifâdelerdendir.¹⁵³

هَلْ غَادَرَ الشُّعْرَاءُ مِنْ مُتَرَدِّمٍ   أَمْ هَلْ عَرَفْتَ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُّمٍ¹⁵⁴

Şairler onarılacak bir şey (söylenecek söz) bıraktılar mı ki?

Düşünüp taşındıktan sonra evi tanyabildin mi acaba?

(X) أَغْيَاكَ رَسْمُ الدَّارِ لَمْ يَتَكَلَّمْ   حَتَّى تَكَلِّمَ الْأَصَمَّ الْأَعْجَمَ¹⁵⁵

Evin yerini, sağır dilsiz gibi sessiz evin yerini, belirlemek seni yordu.

(X) وَلَقَدْ حَبَسْتُ بِهَا طَوِيلًا نَاقَتِي   أَشْكُوا إِلَى سَفْعِ رَوَاكِدِ جُنْمِ¹⁵⁶

Devemi uzunca durdurup orada duran kırmızıya çalan siyah renkli ocak taşlarına şikâyette bulundum.

¹⁵² Zevzenî, *Şerhu 'l-Muallekâti 'l-Aşr*, 158-164.

¹⁵³ Hüseyin, *Hadisü 'l-Erbia' 1*, 153.

¹⁵⁴ İbn Side, *El-Muḥaşşas*, 1/sifr 3, 30.

¹⁵⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati 'ş-Şi'r*, 1/279.

¹⁵⁶ X işaretili beyitler Bataleyevsîde mevcut değildir.

يَا دَارَ عَبْلَةَ بِالْجَوَاءِ تَكَلِّمِي وَعَمِي صَبَاحًا دَارَ عَبْلَةَ وَأَسْلَمِي

Ey Able'nin el-Civa'daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol!

دَارٌ لِأَيْسَةَ غَضِيضٍ طَرْفُهَا طَوْعُ الْعِنَاقِ لَدِيدَةَ الْمُتَسِّمِ

Bu ev hoş sohbetli, utangaç, sevgilisine naz yapmayan, bal dudaklı genç kızıdır.

فَرَوَّقْتُ فِيهَا نَاقِي وَكَأَنَّهَا فَدَنْ لَأَقْصِي حَاجَةَ الْمُتَلَوِّمِ¹⁵⁷

Bir köşk gibi yüksek olan devemi, (hasretimden) ağlayıp dövünme ihtiyacımı karşılamak için, orada durdurdum.

وَتَحُلُّ عَبْلَةَ بِالْجَوَاءِ¹⁵⁸ وَأَهْلُنَا بِالْحَزْنِ فَالْصَّمَانِ فَالْمُتَلَمِّمِ¹⁵⁹

Able el-Civa'da bulunuyor: bizim halkımız ise el-Hazn, es-Samman ve el Mutesellem'de.

حَيِّتَ مِنْ طَلَلٍ تَقَادَمَ عَهْدُهُ أَقْوَى وَأَقْفَرَ بَعْدَ أُمِّ الْهَيْتَمِ¹⁶⁰

Ey Ummu'l-Heysem'den sonra uzun zaman boş ve ıssız kalan yurdun enkazı, selam sana!

Antere muallakasında yaptığı yolculukları ve sevgilinin yurduna uğradığını ve orada yaptıklarını ayrıntılı olarak anlatırken diğer şiiirlerinde birkaç beyitle yetinmekte ve genellikle kahramanlık konusuna dönmektedir. Muallaka dışındaki şiiirlerinde de kalıntıların yerlerinin adlarını zikrederek, uzun uzun oralarda durduğunu, şaşkınlıktan kalıntılarla konuştuğunu, o diyarlardan göç edenlerin haberlerini sorduğunu ve giden sahiplerinden sonra izleri silen yağmurların, rüzgarların ve bol yağmurlu bulutların oynacağı olmuş kalıntılarda vakit geçirirken duyduğu bir güvercin sesiyle uygulandığını, ipi kopmuş inci dizisi yahut gümüş parçaları gibi gözlerinden yaşlar boşandığını anlatır.

طَالَ التَّوَاءُ عَلَى رُسُومِ الْمَنْزِلِ بَيْنَ اللَّكِيكِ وَبَيْنَ ذَاتِ الْحَرْمَلِ¹⁶¹

Lekik ve Zatu'l-Harmel arasındaki evin kalıntılarında bekleyişim uzadı.

¹⁵⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111; Zemahşerî, "Leveme", 2/185.

¹⁵⁸ Yâkût el-Hamevî, "Civâ", 2/174.

¹⁵⁹ Yâkût el-Hamevî, "Mutelessim", 5/53.

¹⁶⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111-112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192-195; İbn Manzûr, "Şeraa", 8/176.

¹⁶¹ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 4/1162.

فَوَقَفْتُ فِي عَرَصَاتِهَا مُتَحِيرًا أَسَلُ الدِّيَارَ كَفَعَلٍ مَنْ لَمْ يَذْهَلْ¹⁶²

Kalıntılar arasında şaşkın şaşkın durdum, o diyarlara göç edenlerin haberlerini sordum.

لَعِبْتُ بِمَا الْأَنْوَاءُ بَعْدَ أَنْيْسِهَا وَالرَّامِسَاتُ وَكُلُّ جَوْنٍ مُسْبِلٍ

Giden sahiplerinden sonra izleri silen yağmurların, rüzgarların ve bol yağmurlu bulutların oyuncacı olmuş.

أَقَمِنَ بُكَاءِ حَمَامَةٍ فِي أَيَّكَةٍ ذَرَفَتْ دُمُوعُكَ فَرَّقَ ظَهْرُ الْمُحْمَلِ¹⁶³

Eyke'deki bir güvercinin ağlamasıyla hamayilinin üstüne yuvarlandı gözyaşların.

كَالدُّرِّ أَوْ فَضْضِ الْجُمَانِ تَقَطَّعَتْ مِنْهُ عَقَائِدُ سِلْكِهِ لَمْ تُوصِلْ¹⁶⁴

İpi kopmuş inci dizisi yahut gümüş parçaları gibi(akan gözyaşların)

Able'nin Taviy'deki kalıntıları belli-belirsiz hale gelmiş evine hitap ediyor ve yine kalıntıların sessizliğinden şikayetçi oluyor ve kalıntıların sessizliğini Kisra tarafından bir yabancıya hediye edilen ve o yabancı tarafından anlaşılmayan sayfalara benzetiyor.

أَلَا يَا دَارَ عَبَلَةَ بِالطَّوِيِّ كَرَجِعِ الْوَشْمِ فِي رُسْغِ الْهَدِيِّ

Kocasına hediye edilmiş kadının bileğinde kalan (kına) izi gibi olan Able'nin Taviy'deki evi.

كَوْحِي صَحَائِفٍ مِنْ عَهْدِ كِسْرَى فَأَهْدَاهَا لِأَعْجَمِ طِنْمِطِي¹⁶⁵

Kisra¹⁶⁶ tarafından zamanında dili anlaşılmayan birine hediye edilmiş yazılı sayfalar gibi.

Antere'nin şiirinde kalıntılar her zaman güzel anıları yad etmek için olumlu anlamda kullanılmaz. Bazen hüznüleri ve ulaşılamayacak temennileri hatırlatmaları sebebiyle kahırla anılır. Bu harabelerde durmanın, geçmişin acı veren anılarını ve gerçekleşmeyecek temennileri hatırlamanın bir faydası olmadığı vurgulanır.

¹⁶² Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha 't-taleb*, 2/79.

¹⁶³ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha 't-taleb*, 2/80.

¹⁶⁴ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/318-320.

¹⁶⁵ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/144-145; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/278-279; İbn Abdürabbih, *el-İkdü 'l-ferîd*, 1/307; Şeyho, *Şuarâu 'n-Nasrâniyye*, 6/797.

¹⁶⁶ Burada Bizans kralı anlamında kullanılmıştır. Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/279.

Hüzünleri (hatırlatan) kalıntıları (nimet içinde olmadığın, hüznüleri üzerine çeken) geçmiş yılları hatırlamanı Allâh Kahretsin.

Ulaşılamayınca, güzel olan bu temennileri de Allâh kahretsin.

1.4.2. Nesîb

Nesîb/teşbib sözlükte; kadınlardan, aşktan bahseden ince şiirler anlamına gelmektedir.¹⁶⁹

Kasidenin giriş kısmını oluşturan nesîb / teşbîb / tegazzül bölümünde sevgiliye duyulan hasret dile getirilir. Bu nedenle sevgiliyle yaşanmış anılara yer veren, çöl ve vahalardaki terkedilmiş konak yerleriyle oralarda dağınık bir şekilde bulunan kalıntılar aşk ve özlemle dile getirilir. Şair bunları zikrederek duygulanır ve duygulandırır; tabiat tasvirleri arasında sevgiliden ve onun güzelliklerinden söz eder. Methiye türü kasidelerin çoğu nesîbe başlamakla birlikte hamâse, kahramanlık, savaş ve mersiye türü kasideler nesîbe elverişsiz olduğundan bunlarda nesîb bölümü nadir olarak görülür.¹⁷⁰

Nesîb, teşbib ve tegazzül aynı anlama gelir.¹⁷¹ Gazel kelimesi sözlükte “kadınlarla aşk üzerine konuşmak”¹⁷² anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve “nesîb” karşılığında kullanılmıştır.¹⁷³

Kaside tarzında yazılmış bir şiir yalnız aşk ızdıraplarından oluşursa buna teşbib denir.¹⁷⁴

Câhiliye döneminde kadınların huylarından, ahlaki güzelliğinden ziyade fiziki güzelliğinin işlendiği şiirleri iki ana bölümde incelemek gerekir. Bunlardan ilki sarıh gazel denilen cinselliği öne çıkararak *el-Gazelu'l hissi* yahut *el-Gazelu'l-fâhiş* olup

¹⁶⁷ Mufaddal ed-Dabbî, *Emşâli'l-'Arab*, 99; Yâkût el-Hamevî, “Ferûk”, 4/258.

¹⁶⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/261-62.

¹⁶⁹ İbn Manzûr, “Nesebe”, 1/756; “Şebebe”, 1/481.

¹⁷⁰ Elmalî, “Kaside”, 24/562.

¹⁷¹ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-ş-i'r*, 2/117.

¹⁷² Halîl, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/383.

¹⁷³ Halûk İpeken, “Gazel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1992), 4/440-442.

¹⁷⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 142.

PDF Eraser Free

kadınlarla yaşadığı aşkları açıkça anlatan gazeldir ve İmriu'l-Ḳays bu türün en büyük temsilcisidir. İkincisi daha iffetli ve bazen de platonik aşkı ifade eden *el-Gazelu'l-affif* diye adlandırılan gazel türüdür. Bu türün önemli temsilcileri Esmâ'ya tutkusu ile bilinen el-Murakkıṣ el-Ekber, Fatıma'ya aşkı ile bilinen el-Murakkıṣ el-Esḡar, Afra'ya aşkıyla tanınan Urve b. Hizam ve neredeyse şiirlerinin bütününde sevgilisi Able'yi zikreden Antere'dir.¹⁷⁵

Nesîb teması İmriu'l-Ḳays'ın muallakasının 7-43. beyitleri arasında uzunca bir bölümü oluşturmuştur. Bölümün başlangıcından birkaç beyti örnek olarak aşağıda veriyoruz.

كَدَابِكِ مِنْ أُمِّ الْخَوَيْرِثِ قَبْلَهَا   وَجَارَتَهَا أُمُّ الرَّبَابِ بِمَا سَلِ
إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ الْمِسْكُ مِنْهُمَا   نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرِيًّا الْقَرْنُفَلِ¹⁷⁶

(Senin bu sevgiliye ağlaman) aynı Me'sel'deki Ummu'l-Huveyrîs ve komşusu Ummu'r-Rebab'ı (sevdiğindeki) halin gibidir.

Kalktıklarında her ikisinden de karanfil kokuları getiren saba rüzgarı gibi misk kokuları yayılırdı.

فَقَاصَتْ دُمُوعُ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً   عَلَى النَّخْرِ حَتَّى بَلَ دَمْعِي مَحْمَلِي
أَلَا رَبُّ يَوْمٍ لَكَ مِنْهُنَّ صَالِحٍ   وَلَا سِيمًا يَوْمَ بَدَارَةِ الْجُلُجْلِ¹⁷⁷

Gözlerimden akan yaşlar göğsüme aktı hatta kılıç askımı bile ıslattı.

Sevgililerle nice güzel günler geçirdin özellikle Daratu Culcul'da geçirdiğin gün.

Tarafe'nin muallakasında sevgilisini kiraz dudaklı bir ceylana ve yüzünü güneşe benzettiği beyitler aşağıdadır.

وَفِي الْحَيِّ أَحْوَى يَنْفُضُ الْمَرْدَ شَادِنٌ   مُظَاهِرُ سَمَطِي لُوْلُوٍّ وَزَبْرَجِدِ

Kabîlede, yetişkin, misvak ağacını sallayan, kiraz dudaklı bir ceylan vardır ve onun biri inci diğeri zeberced dizili çiftte gerdanlığı vardır.

وَتَبَسُّمٌ عَنِ أَلْمَى كَأَنَّ مُنَوَّرًا   تَخَلَّلَ حُرَّ الرَّمْلِ دِعْصِ لَهُ نَدِ

¹⁷⁵ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 143.

¹⁷⁶ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 34.

¹⁷⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 1/30; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 1/31-32.

سَقَّتْهُ إِيَاةُ الشَّمْسِ إِلَّا لِغَايَةِ
أُسْفَافٍ وَلَمْ تَكْدِمِ عَلَيْهِ بِإِثْمِدِ
وَوَجْهِ كَأَنَّ الشَّمْسَ أَلْقَتْ رِذَاءَهَا
عَلَيْهِ نَقِيَّ اللَّوْنِ لَمْ يَتَّخِذْ¹⁷⁸

Esmer dudaklarla gülümsemesi sanki saf kumluk üzerindeki nemli tepeciklerde açan bir papatyayı andırır.

Güneşin ışıkları beyazlaştırmıştır o papatya gibi dişleri, bir bozukluk yoktur diş etleri üzerinde.

Öyle güzel ve pürüzsüz bir yüzü vardır ki sevgilimin sanki güneş kendi elbisesini ona giydirmiştir.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın muallakasında mahfelerin üzerine çevreleri kan kırmızısı değerli atkılar ve ince tüller çekmiş, üstlerinde nimetler içerisinde büyümüş nazlı dilberlerin kıyafetleriyle es-Suban dağı sırtlarını aşan, görmesini bilenler için hoş bir görüntü ve içlerinde güzelden anlayanlar için hoş dilberler olan göç eden kadınları¹⁷⁹ tasvir eden kısa bir nesîb bölümü yer almaktadır.

Lebîd b. Rebîa muallakasında sevgilisi Nevar'dan bahsettiği kısa bir nesîb bölümüne yer vermiştir.

بَلْ مَا تَذَكَّرُ مِنْ نَوَارٍ وَقَدْ نَأَتْ
وَتَقَطَّعْتَ أَسْبَابَهَا وَرَمَامَهَا
مُرِيَّةٌ حَلَّتْ بِقَيْدٍ وَجَاوَرَتْ
أَهْلَ الْحِجَازِ فَأَيْنَ مِنْكَ مَرَامَهَا

Hayır! sen çok uzaklara gitmiş ve kurabileceğin güçlü veya zayıf bir bağ kalmamış olan Nevar hakkında ne hatırlayabilirsin?

Mureyye kabîlesindedir O, bazen Feyd'de oturur ve bazen de Hicâzlılara komşu olur. Sen kim Onu kendine ram etmek kim?

بِمَشَارِقِ الْجَبَلَيْنِ أَوْ بِمُحَجَّرٍ
فَصَوَاتِقُ إِنْ أَيْمَنْتَ فَمِطْنَةٌ
فَتَصَمَّنْتَهَا فَرْدَةً فَرُخَامَهَا
فِيهَا وَحَافُ الْقَهْرِ أَوْ طِلْحَامَهَا¹⁸⁰

(Sevgilim) Feyd'de iken iki dağın doğusunda veya Muhaccer dağındadır. Yahut Ferde mevkiinde Ruham dağında eyleşir.

Eğer Yemen tarafına giderse sanırım Vihafu'l-Kahr veya Tilham'da oturur.

¹⁷⁸ Dîvânî Tarafê b. el-Abd, şerh: Mehdi Muhammed Nâsıruddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 20.

¹⁷⁹ Zevzenî, Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr, 137-139.

¹⁸⁰ Zevzenî, Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr, 166-167.

Amr b. Külsûm muallakasında sevgilisinin fiziki yapısını tasvir ederek daha çok hissi gazel türünde bir nesîb bölümüne yer vermiştir.¹⁸¹

Haris b. Hillize kasidesine doğrudan nesîb ile, Esmâ adındaki sevgilisinin ayrılık haberini bildirmesiyle başlamıştır.

أَدْنَتْنا بَيْنَها أَسْمَاءُ   رَبِّ نَأْوِ يُمَلُّ مِنْهُ التَّوَأُءُ
بَعْدَ عَهْدٍ لَنَا بِرُقَّةٍ سَمَّا   ءَ فَأَدْنَى دِيَارَهَا الْخَلْصَاءُ

Esmâ ayrılacağını bildirdi bize, nice kalanlar var ki bıkılır kalmalarından(ama Esmâ onlardan değil)

Burkatu's-Şemma'da ve onun bize en yakın yurdu olan el-Halsa'da buluşmalarımızdan sonra.

لَا أَرَى مَنْ عَاهَدْتُ فِيهَا فَأَبْكِي أَلْ   يَوْمَ دَهْمًا وَمَا يَرُدُّ الْبُكَاءُ
وَبِعَيْنَيْكَ أَوْفَدْتُ هِنْدُ النَّا   رَ أَحْزِرًا تُلْوِي بِهَا الْعَلِيَاءُ¹⁸²

Oralarda buluşmaya alıştığım güzeli göremiyorum bugün, ağlıyorum şaşkınca: fakat ağlamak neye yarar.

Hind son olarak senin gözlerinin önünde yaktı ateşi. Gösteriyor onun yaktığı ateşi yüksek yerler.

1.4.2.1. Antere'nin şiirinde Nesîb

Antere şiirin nesîb ve hamâse sanatlarında meşhur olmuştur. Gazeli iffetli ve ince olup İmriu'l-Ḳays 'ın fahiş ifâdelerinden uzaktır.¹⁸³ Gazeli, Able'yi kahramanlık ve cesaret bakımından kendisine layık olduğuna ve evliliğe ikna etme çabası eksenslidir.¹⁸⁴ Antere'nin aşk şiirlerinde zarif, çok beğenilen bir sanat havası veya derinlikten ziyade sevgisini, sevgilisine anlatma ve sevgisinin onda yer etmesi çabası hissedilmektedir.¹⁸⁵ Kadınlara ilgi duyan bir erkek olarak, Câhiliye şiirinde çokça bahsedilen bir konu olması bakımından ve kahramanımızın amcasının kızı olan

¹⁸¹ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 203-205 .

¹⁸² Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 263-264 .

¹⁸³ Gazi el-Aşkar Tuleymat, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî, el-edebu'l-Câhilî* (Humus: Dâru'l-irşad, 1992), 412.

¹⁸⁴ Mahmûd Hasan Ebu Nâcî, *Şuarâu'l-Arabî'l- Fursân* (Şâm-Beyrut: Müessetu Ulûmi'l-Ḳur'ân, 1984), 54.

¹⁸⁵ Şükrü Faysal, *Tatavvuru'l-Ġazel beyne'l- Câhiliyyeti ve'l-İslâm* (Dimeşk: Matbaatu Câmiati Dimeşk, 1959), 116

Able'ye âşık olmasından dolayı Antere'nin şiirlerinde aşktan bahsetmesi son derece doğaldır.¹⁸⁶

Araplar arasında aşk, erkeklik ve kahramanlık duygularını uyandıran bir nağme olmuştur. Antere'de aşk, onurlu kahramanlığın önemli bir yönünü temsil eder. Able'ye duyduğu saf ve temiz aşkı, Araplar arasında sevdikleri uğrunda kendilerini feda etmeye hazır, iffetli, platonik aşk şairlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹⁸⁷

İşte Antere, aşkın kendisine kahramanlık duyguları ilham ettiği, duygularını incelttiği, en şiddetli, en yıkıcı savaflara atılmaya ittiği, zaferle çıktığı bu savaflar neticesinde Abs kabîlesinin adını târihe altın harflerle yazdıran bahadırlardan biridir.¹⁸⁸

Antere'nin aşkıyla yandığı amcasının kızı Able onun için mahrûmiyet, aşk acısı ve zulme uğramayı ifâde etmektedir. Able için terennüm ettiği dizelerinde, hissettiği acıları, sevgilisine ulaşma yolunda karşılaştığı zorlukları, en yüce duyguları temsil eden savaş naralarının aşk eninlerine karıştığı hayatının ayrılmaz bir parçası olan aşkını ifâde etmektedir.

Kadın, Câhiliye hayatında da tüm alanlarda büyük bir role sahip olmuş, muharebe meydanlarında kahramanların, barış zamanında inceliğin, lütfun ilham kaynağı olmuştur. Yaratılışında kendisine verilen güzellikler, şairlerin dillerinde terennüm edilen hoş şarkılara dönüşmüş, kahramanların savaflarda silahların parlamasında gördükleri anıları olmuştur.¹⁸⁹

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكَ وَالرِّمَاحُ نَوَاهِلٌ مِّنِّي وَيَبِضُ الْهِنْدُ تَقَطَّرُ مِنْ دَمِي

Mızraklar bedenime batarken ve parlak Hint kılıçlarından kanım damlarken seni andım

فَوَدِدْتُ تَقْبِيلَ السُّيُوفِ لِأَنَّهَا لَمَعَتْ كَبَارِقِ نَعْرِكَ الْمُتَبَسِّمِ¹⁹⁰

Parlaklıkları gülerken dişlerinin parlamasına benzediği için, o kılıçları öpmek istedim.

¹⁸⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 96.

¹⁸⁷ Dayf, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 1/371.

¹⁸⁸ Nûri Hammûdi el-Kaysî, *el-Furûsiyye fi 'ş-ş'i 'ri 'l- Câhili* (Bağdat: Mektebetu'n-Nehda, 1964), 281.

¹⁸⁹ Kaysî, *el-Furûsiyye fi 'ş-ş'i 'ri 'l- Câhili*, 283.

¹⁹⁰ Tebrîzî, *Şerhu Dîvânü Antera*, 191.

Antere sâmi, soyut bir aşkla Able'yi sevmiş ve aşkı uğruna savaşmış, aşkı, duygularındaki gerçekliği kendisine ifade etmiş ve aşk şiirlerini zamanındaki şairlerinkinden oldukça farklı inşat etmiştir. Tüm hayatını Able için yaşamış, geçtiği yollarda, girdiği vadilerde karşısında hep onu görmüş, onun aşkının hatırına en büyük zulümlere ve en acı işkencelere katlanmış ve tüm bu çektiklerine rağmen aşkına sadık kalarak Able'yi kahramanlığa giden yolda baş tacı eylemiştir.¹⁹¹

Aşk insanoğlu yaratıldığından itibâren ortaya çıkmış ve var oldukça mevcut olacak olan, insanın iç dünyasında fırtınalar koparan, vücudunun her zerresini etkisi altına alan, ruhları yücelten ve aşıkların dilinden düşmeyen bir bestedir.

İşte Able'ye duyduğu aşk Antere'yi sihirli dokunuşuyla ince kalpli bir şair yapmış ve onu üstün şairler sınıfına yükseltmişti. Hayatının tüm safhalarında Antere'ye eşlik eden onu cesaret ve atılganlığa sevk eden, duygularını yücelten bir etken olmuş savaşlardaki sertliğini barışta inceliğe, nezakete dönüştürmüştü ve içindeki ilham kaynaklarını harekete geçirmiştir. Sevgilisine en güzel sevgi sözcükleriyle ve tatlı ifadelerle yalvarmış ve böylece sevgisinde duygusal bir kahraman olduğunu göstermiştir.¹⁹²

Able'ye olan aşkı onu farklı bir kişi haline getirmiş, Able'nin gözüne girmek ve gönlünü kazanmak için savaşlara girmiş, nice kahramanları dize getirmiş, bazen kabilesinden uzaklaşmış, bazen kabilesini korumak için her şeyi yapmış, kölelikten, kölelik geçmişinden dolayı duyduğu aşağılık kompleksinden kurtulabilmek ve sevgilisiyle eşit olabilmek için her çareye başvurmuş, bir yandan savaşlar, cenkler şairi diğer yandan sevgi ve hazin bir platonik aşk şairi olarak karşımıza çıkmıştır.

Antere kahramanlığın zirvesine kadar çıkmış ve kahramanlığın cesaret, atılganlık, sabır vb. üstün özelliklerini kendinde toplayarak gerçek bir kahramanlık timsali haline gelmişti. Kahramanlığının sınırı ve faziletlerinin sonu yoktu. Antere ahlaken gelişirken tüm kalbiyle inandığı aşkı da yücelmiş ve sevgilisine olan duygularını şöyle dile getirmişti:

¹⁹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/163; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/357.

¹⁹² Kaysî, *el-Furûsiyye fi's-şi'ri'l-Câhili*, 284.

Sevilip ikram gören bir konuk gibi indin kalbime, sakın bundan başka bir şeyi aklına getirme.

Antere Able'yi ömrü boyunca sevilip ikram gören bir konuk olarak terennüm etmiş ancak kavuşamamanın acısı ve hüznü aşk dizelerinde hep hissedilmiştir. Kahramanlığına aşkını, şiirine elemi katık etmiştir. Birçok beyitte kendisinin hilken çok yakışıklı olmasa bile kahramanlıkta geri kalmadığını, kalbini aşk ateşiyle yakan ancak kavuşmakta zorlandığı ve asla yadından çıkaramadığı Able'ye ispata çalışmıştır. Savaşın korkunçluklarına tahammül ettiği gibi bu umutsuz aşkın felaketlerine de göğüs germek zorunda kalmış ve Able'nin ona çektirdiklerine rağmen aşkına sadık kalmıştır.

حَلَّتْ بِأَرْضِ الرَّائِرِينَ فَأَصْبَحَتْ عَسْرًا عَلَيَّ طِلَابُكَ ابْنَةَ مَحْرَمِ¹⁹⁴

Sevgilim düşmanların toprağına kondu. Seni istemek benim için güçleşti ey Mahrem'in kızı!

عَلَّقْتُهَا عَرَضًا وَأَقْتُلُ قَوْمَهَا زَعْمًا لَعَمْرُ(رَبِّ) أَبِيكَ لَيْسَ بِمَزْعَمِ¹⁹⁵

Ona görür görmez tutuldum: oysa oymağı ile savaşıyordum. Babanın ömrüne ant olsun ki benim kavuşma emelim olacak şey değil!

Aşk beyitleri muallakasında oldukça büyük bir yer tutmakta olup Able bu dizelerde kendisine en güzel şarkıların söylendiği ölümsüz bir gelin gibi görünmektedir. Antere, Able'ye ruhunun coşkusunu, kalbinin atışını en tatlı kelimelerle ifâde etmiştir. Muallakasının ana eksenini aşk olup soy bakımından Able karşısındaki eksikliğini ve çirkinliğini telafi etmek için dile getirdiği kahramanlık,¹⁹⁶ iffet gibi diğer temalar Able'nin kalbine girmek için tali konulardır.

İşin ilginç tarafı adı şiirlerde ve özellikle muallakasında geçmekle birlikte edebiyat târihçileri Antere'den bahsederken Able'ye çok yer vermemiş, aksine

¹⁹³ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/198; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 2/870.

¹⁹⁴ Bazı farklarla bk. Müberred, *el-Kâmil*, 1/44; İbn Manzûr, "Zeera", 4/314; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 3/1150; Zebîdî, "Deyebe" 11/396.

¹⁹⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/196-197; İbn Manzûr, "Ze'ame", 12/267; Zebîdî, "Araza" 18/403.

¹⁹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/216-217.

rivayetleri neredeyse Able'nin aşkından bahsetmeyip daha çok Antere'nin savaşları, derisinin rengi, köleliği, kahramanlığı gibi başka yönlerine odaklanmış, Able'ye değinmeleri son derece yüzeysel kalmış, şairin hayatındaki bu en önemli nokta biraz ihmal edilmiştir. Antere'nin amcası Mâlik b. Kurâd el-Absî kızı Able'yi Antere'den uzaklaştırmak için çabalamış,¹⁹⁷ ancak Antere aşkına sahip çıkıp gönlünü sevgilisinin bakışlarına bağladığından amcasının bu çabaları onun aşkını güçlendirmekten başka bir şeye yaramamıştır.

Antere şiirlerinde Able'nin adı yalnız sevda dizelerinde yer almaz aynı zamanda hamâsî şiirlerinde de yer alır. Bu beyitlerden Antere'nin hayatı boyunca girdiği mücadelelerin aşkı uğruna olduğu, kahramanlık, insanîyet, iffet, cömertlik ve güzel ahlak adına zikredilen şeylerin hep Able'nin kalbinin kendisine meyletmesini sağlamak ve derisinin rengi vb. olumsuzlukları unutturmak maksadıyla söylendiği anlaşılmaktadır.¹⁹⁸

Antere platonik aşkın, bir kahramanı nasıl ince bir insan haline getirdiğini, bir gülücüğün dokunuştan, sevgiliyi razı etmenin ona kavuşmaktan daha önemli olduğunu ispat etmiştir. Antere, sâmiî aşık bir kahramanın geçici lezzetler peşinde olmadığını, uğrunda ne kadar sıkıntı çekilse bile aşktan vazgeçilmeyeceğini büyük şairlik dehasıyla ifâde etmiştir.¹⁹⁹

Antere'nin nesîbi/gazeli bir yeknesaklık arzetmez. Sık sık başka konulara geçip tekrar aşk nağmelerine döner. Örneğin muallakasında diyar ve yıkıntıları niteleyerek başlar sonra tekrar aşk dizelerine döner, sevgilisine aşkını haykırır onu hoş sohbetli, utangaç, sevgilisine naz yapmayan, bal dudaklı bir genç kız olarak tasvir eder ve bunu yaparken tabiat güzelliklerine değinir. Sonra çileli hayatından bahseder, silya olan özlemine dile getirir ve bu vesileyle sözü kendisini yurduna ulaştıracak devesine getirir, oradan deveyi kendisine benzettiği devekuşu betimlemesine intikal eder, tekrar deveye döner ve yine sevgilisine hitap etmeye yönelir. Sonra ahlakından ve yaptığı savaşlardan kesitler sunup savaştığı kahramanları hikâye ederek yine aşk konusuna varır. Antere'nin aşk şiirlerinin ilginç bir özelliği, câriyesini gönderip sevgilisi hakkında bilgiler toplatmasıdır. Bu özelliğiyle Antere, Ömer b. Rabia'nın ustadı

¹⁹⁷ Annânî, *Dîvânu Antera b. Şeddâd el-Absî*, 10-11; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 802.

¹⁹⁸ Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117-118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/221-223.

¹⁹⁹ Kaysî, *el-Furûsiyye fi 'ş-şi'ri'l-Câhili*, 289.

sayılmaktadır.²⁰⁰ Ancak kahramanımız yine savaşları anmaya döner, sevgilisini görmekten nasıl mahrûm kaldığına değinir ve Damdam'ın iki oğlunu tehdit ederek kasidesini nihayetlendirir.²⁰¹

Antere'nin aşk teması temiz ve nezihdir. Platonik bir aşka meyli vardır. Bu yüzden sevgilisinin fiziki güzelliklerine nadiren yer verir ve bu temaslarında da son derece iffetli, edepli ve mahcupdur. Sevgilisinin niteliklerini terennüm edip ona olan hayranlığını ifâde eder ve genellikle tabiattaki güzelliklerle arasında bağ kurar. Şiirlerinde geçen “ikizi olmayan” ifâdesi çocukluğunu köle olarak geçirmenin, sevgi, bakım, özen ve sahiplenme gibi duygulardan mahrûm kalmanın psikolojik bir yansıması olarak görülmektedir.²⁰²

دَارٌ لِأَنَسَةٍ غَضِيضٍ طَرَفُهَا طَوْعُ الْعِنَاقِ لَدِيدَةُ الْمُتَسِمِّ²⁰³
إِذْ تَسْتَيْبِكِ بِأَصْلِي نَاعِمٍ (بِذِي غُرُوبٍ وَاصِحٍ) عَذْبٌ مُقْبَلُهُ لَدِيدُ الْمَطْعَمِ²⁰⁴

Bu ev hoş sohbetli, utangaç, sevgilisine naz yapmayan, bal dudaklı genç kızındır.

Çünkü O [Able] aklını başından alır; bembeyaz dişleri, öpülmesi hoş ve tatması lezzetli ağzı ile.

وَكَأَمَّا نَظَرْتُ بِعَيْنِي شَادِنٍ رَشَاءً مِنَ الْغَزْلَانِ لَيْسَ بِتَوَامٍ (حُرٌّ أَرْمٍ)
وَكَأَنَّ فَاةَ تَاجِرٍ بِقَسِيمَةٍ سَبَقَتْ عَوَارِضَهَا إِلَيْكَ مِنَ الْقَمِّ²⁰⁵

Sanki ikizi olmayan yetişkin ahu yavrusu gibi baktı

Ona yaklaşıp öpmeden önce ağzından adeta ıtır kutusundan misk kokusu ulaştır sana.

Câhiliye toplumunun değer ölçüleri ve belki de bundan çok daha acısı sevgilisi Able'nin, toplumunun anlayışına uygun olarak kara derili olmasından dolayı, onu kendisine denk görmemesi, Antere'nin bu takıntısından ve bu algıdan kurtulmak için olağanüstü bir çaba göstermesiyle sonuçlanmış, bileğinin hakkıyla babasının nesebine

²⁰⁰ Mevlevî, *Divanu Antera*, 100.

²⁰¹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111-123; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191-244; Mevlevî, *Divanu Antera*, 99.

²⁰² Rahmânî vd. “Dirâse nefsiyye fi şî'ri Antera”, 81.

²⁰³ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/194.

²⁰⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/201.

²⁰⁵ İbn Fâris, “Arâda”, 4/277; Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/201-202.; Zebîdî, “Kaseme”, 33/272.

kendisini kabul ettirerek toplum içindeki statüsünü elde etmiş²⁰⁶ ve sıra Able'nin gönlünü kazanmaya gelmişti. Able'nin kendisine yüz vermemesi ve amcasının evliliklerini engelleme çabası kahramanımızın ruhunda fırtınalar estirmiş, pek çok kahramana nasip olmayacak aşk şiirleri dilinden dökülmeye başlamış ve en tehlikeli savaş sahnelerinde kılıçların, mızrakların parlamasını Able'ye benzeterek dizeler terennüm etmişti. Bu durum Antere'yi cesaretin, iffetin, sâmi aşkın bir simgesi, aşıkların, kahramanların beyitlerini terennüm ettiği, nesiller boyunca anlatılan ve dinlenen bir şair kahraman haline getirmiştir. Çektiği bu acılar, karşılaştığı türlü zorluklar ve felaketler Antere'nin şiirine bir hüznün rengi katmış, duygusal bir özellik kazandırmıştır. Able'nin aşkı kalbini doldurmuş, karasevdaya dönüşüp tüm benliğini kaplamıştır. Tüm bu özellikleri, Antere'yi Câhiliye kahramanları arasında müstesna bir yere oturtmuştur. Antere bize kahramanı ince bir insan haline getiren, vuslat yerine bir gülümsemeye razı olmayı, sevgilinin bedeni yerine rızasını kazanmayı önceleyen aşkın manevi yönünü göstermişti. Böylece bu duygusal karışımı ifâde eden, sâmi bir aşık, geçici lezzetler peşinde koşmayan, aşkı uğrunda engel tanımayan, tüm maddi yönlerden vazgeçmiş, manevi bir soyutlanmaya ulaşmış şair ve yiğit Antere ortaya çıkmıştır.

Sevgilisi Able'ye kavuşması hususu ihtilafli olsa da Antere, şiirlerinde platonik aşıklara örnek oluşturan ve yolundan yürüdükleri aşkını ölümsüzleştirmiş, bizlere inandığı yüksek değerler uğrunda fedakârlık yapmanın en yüce insanî örneğini sunmuş, kendisine uyulan bir örnek, yüksek ahlak derslerinin, nezih edebiyatın muallimi olmuştur.²⁰⁷

Platonik aşkın gereklerinden biri tek bir sevgiliye bağlanmak, ona karşı her hal ve şartta sâmi ve vefalı olmaktır. Sevgilisinin dikkatini çekemeyen Antere kendisini ifâde etmeye çalışmakta, halini arzutmekte, kendisine iltifat etmeyen sevgilisinin gözünün soylu, eli açık cömert, hızlı ve güçlü birini nasıl görmediğine şaşırarak birlikte yine de aşkıdan vazgeçememekte ve kendisine tekrar alıcı gözle yeniden bakmasını istirham etmektedir.

عَجِبْتُ عُيْبَةً مِنْ فَتَى مُتَبَدِّلٍ   عَارِي الْأَشَاجِعِ شَاحِبٍ كَالْمُنْصَلِ
شَعَثِ الْمَفَارِقِ مِنْهُجِ سِرْبَالُهُ   لَمْ يَدَّهِنْ حَوْلًا وَلَمْ يَتَرَجَّلِ

²⁰⁶ Tuleymat, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 412.

²⁰⁷ Kaysî, *el-Furûsiyye fi 'ş-şi 'ri 'l- Câhili*, 275-290.

Able savaşlarda kendisini harcayan çıplak, zayıf elli, kılıç gibi gence şaşırıyor.

Saçı başı dağınık, bir yıldır taranmamış ve yağlanmamış, elbisesi yırtık pırtık

لَا يَكْتَسِي إِلَّا الْحَدِيدَ إِذَا اُكْتَسَى وَكَذَلِكَ كُلُّ مُعَاوِرٍ مُسْتَبْسِلٍ
قَدْ طَالَ مَا لَبَسَ الْحَدِيدَ فَإِنَّمَا صَدَأُ الْحَدِيدِ بِجِلْدِهِ لَمْ يُغْسَلِ²⁰⁸

Ölümü göze alan tüm savaşçılar gibi zırhtan başka bir şey giymez.

Zırhını o kadar uzun giydi ki zırhı üstünde paslandı ve yıkanmadı.

فَتَصَاحَكْتَ عَجَبًا وَقَالَتْ قَوْلَةً لَا خَيْرَ فِيكَ كَأَنَّهَا لَمْ تَحْفَلِ
فَعَجِبْتُ مِنْهَا كَيْفَ زَلَّتْ عَيْنُهَا عَنْ مَا جَدَّ طَلْقَ الْبَيْدَيْنِ سَمْرَدَلِ
لَا تَصْرَمِينِي يَا عُيَيْلُ وَرَاجِعِي فِي الْبَصِيرَةِ نَظْرَةَ الْمُتَأَمِّلِ²⁰⁹

(Beni bu halde görünce) şaşkınlıktan güldü ve senden (bana) fayda yok diyerek bana iltifat etmedi.

Gözünün soylu, eli açık cömert, hızlı ve güçlü birini nasıl görmediğine şaşırdım.

Beni ayıplama ey Able! Bana tekrar alıcı gözle yeniden bir bak

Antere kendisine yüz vermeyen, küçük gören sevgilisinin kalbindeki yerini belîğ bir şekilde şiirlerinde zikretmiş²¹⁰ ve gözünde, gönlünde başka kimsenin olmadığına sevgilisini şahit tutmuştur.

وَلَيْنُ سَأَلْتَ بِدَاكَ عَبْلَةَ خَبَّرْتُ أَنْ لَا أُرِيدُ مِنَ النَّسَاءِ سِوَاهَا²¹¹

Eğer Able'ye bu dediklerimi sorarsan sana benim kendisinden başka kadınlarla işim olmadığını söylecektir.

Ayrıca sevgilisinin bu ilgisizliğine sitem etmekte ve ondan daha işveli daha güzel nicelerinin kendisine ilgi duyduğunu ve sevgi beslediğini ifâde ederek hem sevgilisine minnet etmekte ve hem de ne kadar vefakâr ve sadık bir aşık olduğunu beyân etmektedir.

²⁰⁸ Ebü'l-Hasen Alî b. Abdirrahmân b. Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân ve Şiârü's-Şüc'ân*, thk. Muhammed Abdülganî Hasen (Mısır: Darü'l-Meârif, 1951), 229.

²⁰⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/326-28.

²¹⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/198.

²¹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/123.

فَلَرُبَّ أَمْلَحٍ مِنْكَ دَلًّا فَاعْلَمِي وَأَقَرَّ فِي الدُّنْيَا لِعَيْنِ الْمُجْتَلِي
وَصَلَتْ حِبَالِي بِالَّذِي أَنَا أَهْلُهُ مِنْ وُدِّهَا وَأَنَا رَخِي الْمَطُولِ²¹²

Bilesin dünyada, bakanlara senden daha işveli daha güzel nicelerinin

Layık olduğum ve karşılık bulduğum sevgisine gençliğimin baharında

Antere tüm bunlarla birlikte aşkında ısrarcı olduğunu, kendisine yüz vermeyen ve bunun ifadesi olarak onu gördüğünde yüzüne peçesini indiren Able'ye savaş meydanlarında yüzünü örten kahramanlara yaptıklarından örnek vererek göndermede bulunmaktadır.

إِنْ تُعْذِرِي دُونِي الْقِنَاعَ فَإِنِّي طَبُّ بِأَخْذِ الْفَارِسِ الْمُسْتَلِيمِ²¹³

(Ey sevgilim) eğer karşımda peçeyi indirirsen (yüzünü örtersen) bilesin ki ben zırlı atlıları yakalamakta ustayım.

Antere'nin Able'den başka kadın isimlerine şiirinde yer vermesi hayatında başka kadınlar olduğuna değil kasidede, nes'bin geleneksel girişine uygunluk bakımından değerlendirilmelidir. Aksi takdirde şiirlerinde devamlı tekrarladığı Able'ye olan aşkı bir yalan olmuş ve kendi kendisiyle çelişmiş olur.²¹⁴

Rakâş adındaki sevgilisinin Batnı Nahle'deki âile meskenini ve yolculuk esnasında durakladıkları yerleri yad etmesi ve peşinden Katâmi adlı kadının onu kandırarak, boş yere kendisine kavuşma vaadinde bulunduğu ve bunun olmayacağını bu kadına kanmış olan nefsinin artık bu durumu anlamasını istemesi bu bapandır.

وَقَفْتُ وَصُحْبِي بِأَرْبَابَاتٍ عَلَى أَفْتَادِ عُوْجِ كَالسَّمَامِ²¹⁵

Semam kuşu gibi hızlı develerin eğri semerleri üzerindeyken arkadaşımın Ureyribat'ta²¹⁶ durduk

نَأْتُكَ رَقَاشٍ إِلَّا عَنْ لِمَامٍ وَأَمْسَى حَبْلُهَا خَلَقَ الرِّمَامِ

²¹² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/329.

²¹³ Zebîdî, "Tabebe", 3/260.

²¹⁴ Mevlevî, *Divanu Antera*, 98.

²¹⁵ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 1/145; كَالسَّمَامِ = كَالسَّبَّامِ; Zebîdî, "Ranebe", 2/536.

²¹⁶ Bir yer adı bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273.

وَقَدْ كَذَّبْتَكَ نَفْسَكَ فَكَذَّبْنَاهَا لَمَّا مَنَّكَ تَغْرِيراً قَطَامٌ²¹⁷

*Rakâş*²¹⁸ senden uzaklaştı ancak hayalini görürsün artık, aranızdaki bağlantıda çürük ip kalıntısı gibi oldu.

Katâmi'nin²¹⁹ seni kandırarak yalan yere kendisine kavuşma vaadinin olmayacağını seni yanıltan nefesine bildir.

وَمَا ذِكْرِي رَقَاشٍ إِذَا اسْتَقَرَّتْ لَدَى الطَّرْفَاءِ عِنْدَ ابْنِي شَمَامٍ²²⁰

*İbney Şemmam*²²¹ civarındaki *Tarfa*'da²²² yerleşmişken *Rakâş*'i anmanın anlamı ne?

Babası kendisini evlâtlığa kabul etmeden önce babasının karısı kendisini taciz etmiş ve Antere'nin kendisinde gözü olduğunu iddia etmişti. Buna çok kızan Şeddâd yaralayacak şekilde kılıcıyla vurmuş bunun üzerine babasının Suheyeye (veya Sümeyye adlı) karısı kalkıp Şeddâd'ı engellemiş, Antere'nin yaralarını görünce ağlayıp göz yaşı dökmüş bunu gören Antere aşağıdaki dizeleri söylemişti.²²³

أَمِنْ سُهَيْيَّةَ دَمْعِ الْعَيْنِ مَذْرُوفٌ لَوْ أَنَّ ذَا مِنْكَ قَبْلَ الْيَوْمِ مَعْرُوفٌ
كَأَنَّهَا يَوْمَ صَدَّتْ مَا تُكَلِّمُنِي ظَيِّي بُعْسَفَانَ سَاجِي الطَّرْفِ مَطْرُوفٌ²²⁴
تَجَلَّلْتَنِي إِذْ أَهْوَى الْعَصَا قَبْلِي كَأَنَّهَا صَنَمٌ يُعْتَادُ مَعْكُوفٌ²²⁵

Süheyeye'nin gözlerinden yaşlar mı dökülüyor? (Ama çok geç) daha önce ağlasaydı inandırıcı olurdu.

Yaralanmamı engellediği gün sanki Usfan'da²²⁶ yaşayan bir ahu gibiydi.

²¹⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135-136; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273-275; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe't-taleb*, 2/85-86; Bir kelime farkıyla bk. Yâkût el-Hamevî, "Ureynibat", 1/166.

²¹⁸ Bir kadın adı bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135.

²¹⁹ Bir kadın adı bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*.

²²⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe't-taleb*, 2/84-85.

²²¹ İki dağ adı bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273.

²²² Bir yer adı bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273.

²²³ İsfahânî, *el-Egânî*, 8/237, Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280.

²²⁴ Zebidî, "Asefe", 24/159.

²²⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/145-146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280-281.

²²⁶ Mekke yakınlarında bir yer adı. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/281.

Tekrar tekrar getirilip ibadet edilen bir put gibi (babamın) kılıcına karşı kendini üzerime attı.

1.4.3. Tasvir

Sözlükte “bir şeyi bir yana doğru eğmek, o şeye yönelmek, bir şeyi kesmek” anlamlarındaki şavr kökünden türeyen tasvîr “bir şeye şekil vermek, özgün özellikleriyle tanınır hale getirmek”²²⁷ demektir. Terim olarak tasvir “Roman, hikâye ve diğer edebî türlerde olayların geçtiği yerleri, kişileri ve eşyayı öteki nesnelere ayırıp bütün nitelikleriyle ifâde etme”²²⁸ diye açıklanabilir. Makbul bir tasvir eşyanın ilk bakışta görülemeyen yanlarını fark etmeye, hislerden mümkün olduğunca faydalanmaya, şairin, yazarın yeteneklerini betimlemeye katmaya, anlatımın planlı olmasına ve varlıkları iyi müşahede etmeye bağlıdır. Arap edebiyatında tasvir kelimesinden ziyade vâsf (bir şeyin niteliklerini açıklamak) ve sıfat kelimeleri kullanılır.²²⁹ Kudâme b. Ca’fer tasviri “bulduğu hal ve biçimleriyle zikretmek” şeklinde tanımlamış, en güzel tasvirlerin mürekkep anlamlarla şiirde anlatılan ve estetik olarak resim gibi canlandırılanlar olduğunu belirtmiştir.²³⁰

İbn Reşîk el-Kayrevânî, şiirin büyük kısmının tasvirten ibaret olduğunu, neredeyse bütün şiir türleri ve mevzularında tasvirin bulunduğunu söylemiştir. Ona göre en güzel tasvir, bir şeyi dinleyicinin gözünde canlandırmaktır.²³¹

Tasvir Arap şiirinin en önemli mevzularından birisidir. Temel olarak Nesîb/teşbib, tasvir, medih-fahr bölümlerine ayrılan²³² klasik kasidenin ilk bölümünü meydana getiren nesîb (teşbib) kısmından sonra tasvir bölümüne geçilmesi ve burada övülen kişiye ulaşabilmek için katedilmesi gereken çöl yolculuğunun betimlenmesi, deve ile veya atla yapılan yolculuk esnasında gözlemlenen bütün tabiatın usta bir ressamın tasviri gibi anlatılması önemli bir gelenektir.²³³ Nitekim Tarafe b. Abd muallakasında devesinin tüm organlarını tasvir etmiştir. Tasvirin en sık başvurulan aracı teşbih olduğundan kadîm şairler binek develerini irilikte köşklere, gemilere ve köprülere, bacaklarını sütunlara ve muz ağacının gövdesine, ön ayaklarının sertliğini

²²⁷ İbn Manzûr, “Savera”, 4/473-474; Zebîdî, “Savera”, 12/359-361.

²²⁸ Hüseyin Elmalı, “Tasvir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayımları, 2011), 40: 135.

²²⁹ Elmalı, “Tasvir”, 40: 135.

²³⁰ Kudâme b. Ca’fer, *Nakdû’s-şi’r*, 130

²³¹ İbn Reşîk, *el-’Umde fi mehâsini’s-şi’r*, 2/294.

²³² Elmalı, “Kaside”, 24/562.

²³³ Elmalı, “Tasvir”, 40: 135.

kayalara ve suyu balık yüzgeci gibi yaran yüzücülerin ellerine, ayak seslerini demir döven çekiçlerin çıkardığı seslere benzetirlerdi. Ayrıca develerini devekuşu, öküz ve yaban eşeği gibi birçok hayvana da benzetirlerdi. Deveden başka at tasviri de kadîm şairlerin önemli temalarındandı. İmriu'l-Ḳays b. Hucr muallakasında av atının güçlü göğsünü geyik göğsüne, çevik bacağını deve kuşu bacağına, hızını kurt ve tilki yavrusu hızına benzeterek betimlemiştir. Deve ve at dışında çevrelerinde gördükleri tüm canlıları betimlemiştir. Çölleri, soğuğu, sıcaklığı, bolluğu, kıtlığı tasvir etmişlerdir.²³⁴ İmriu'l-Ḳays 'ın muallakasının yarısından fazlası tasvirle ilgilidir.²³⁵

Câhiliye ve İslâm dönemlerinde şairler arasında at tasvirlerinde İmriu'l-Ḳays , Ebû Duâd, Tufeyl el-Ganevî(ö. 610), Nâbiğa el-Ca'dî (ö. 65/685 [?]); deve tasvirlerinde Tarafe, Evs b. Hacer, Kâ'b b. Züheyr, Şemmâh, Ubeyd b. Husayn Râî en-Nümeyrî dikkat çeker. Deve tasvirindeki başarısı sebebiyle en-Nümeyrî'ye "Râî'l-ibil" (deve çobanı) lakabı verilmiştir. Yaban eşeği, ok ve yay tasvirlerinde Şemmâh; Şarap ve içki meclisi tasvirinde Meymûn b. Kays el-A'sâ, Ahtal, Ebû Nüvâs; av tasvirinde yine Ebû Nüvâs ve İbnü'l-Mu'tez görülür.²³⁶ Zürrumme çöl hayatına ilişkin tasvirlerinde meşhur olmuştur.²³⁷ Ömer b. Ebî Rebîa'nın, tasvire hikâye ve diyalog üslûbunu katması tasvire yeni bir nefes getirmiş,²³⁸ gazelin genel kurallarına yeni bir şey katmamakla birlikte gazeli bazen hikayeler bazen diyaloglar bazen tartışmalar ve bazen de ikna çabalarının içerisinde serpişmiştir.²³⁹ Bir kısım şairlerin sadece bazı konulardaki tasvirleri başarılı iken İmriu'l-Ḳays , İbnü'l-Mu'tez, İbnü'r-Rûmî, Buhtürî ve Ebû Nüvâs'ın tüm konulardaki tasvirleri büyük kabul görmüştür.²⁴⁰

Ömer Ferruh'a göre tasvir hayalî ve hissî (somut) olmak üzere iki kısım olup hayalî tasviri: "betimlenen ögenin teşbih ve İstiârelerle hâfızada canlandırılması", hissî tasviri ise "nitelenen unsurun sözle resminin yapılması" biçiminde tarif etmiş, hissi tasvirin daha güzel ve edebî sayıldığını ifâde etmiştir. Ömer Ferruh Câhiliye dönemi kasidesinde iki temel amacın tasvir ve nesîb olduğu kanaatinde olup kadîm şiirde yer alan tasvir konularını: Eski konak yerlerinin ve kalıntılarının, deve ve at gibi binek hayvanlarının tasviri, av tasviri, tabiat, kahramanlık ve savaş tasvirleri şeklinde

²³⁴ Dayf, Şevki, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/214-217.

²³⁵ *Dîvânu İmriu'l-Kays*, zabt ve tsh. Mustafa Abdu's-Şâfi (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 110-159; *Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları*, 31-37.

²³⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde fî meḥâsini's-şi'r*, 2/296.

²³⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/534-535; İsfahânî, *el-Eğâni*, 18/10.

²³⁸ *Dîvân-u Ömer b. Ebî Rebîa* (Beyrut Dâru'l-kalem, , t.y.), 5-6.

²³⁹ Ferruh, Ömer, *Târîhu'l-edebi'l-arabi*, 1/367.

²⁴⁰ İbn Reşîk, *el-'Umde fî meḥâsini's-şi'r*, 2/295.

belirlemiş, daha sonra afif ve fahiş türleriyle kadın tasvirlerinin gazel, içki tasvirlerinin hamriyyat ve av tasvirlerinin tardiyât adını alarak bağımsız temalar haline geldiğini, bugün mutlak anlamda tasvir denildiğinde bitki, hayvan gibi canlı tabiat öğelerinin veya dağlar, nehirler vb. cansız tabiat öğelerinin tasvirinin anlaşıldığını ifade etmiştir.²⁴¹

Câhiliye şiirindeki tasvir konularının sonraki dönemlerde şiirlerde yer almasıyla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. İbn Kuteybe, müteahhir şairlerin mütekaddimin şairlerin yolundan gitmeleri ve çöl hayatıyla ilgili unsurları aynı şekilde tasvir etmeleri kanaatindeyken²⁴² İbn Reşîk, çöl hayatı yaşamamış, çölle hiçbir ilgisi olmayan şairlerin bunları tasvir etmelerini anlamsız bularak, şairlerin kendi dönemlerindeki toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın unsurlarını, araç ve gereçlerini tasvir etmesini daha doğru kabul etmiştir²⁴³

İbn Haldun şiiri tanımlarken İstiâre ve tasvire dayalı olduğuna vurgu yapmıştır.²⁴⁴ Câhiliye şiirinde kalıplaşmış tasvir öğeleriyle benzer ifade tarzını ihtiva etmeleri ortak özelliklerden sayılmış,²⁴⁵ tasvir (vasf, teşbih)²⁴⁶ eski Arap şiirinin belli başlı konuları arasında zikredilmiştir.

Câhiliye döneminde yaşanan çevre ve tek düze hayat şartları özellikle kadın, deve, at, savaş ve araçları ile eski konak yerlerinin tasvirinde bazı tema, şekil ve lafız kalıplarında şairler arasında benzeşmelere yol açmıştır.²⁴⁷

1.4.3.1. Antere'nin şiirinde Tasvir

Antere şiirinin büyük bölümü tasvirler, hamâset, fahr ve gazelden oluşmuş az miktarda da hiciv şiiri kendine yer bulmuştur.²⁴⁸

Antere muallakasının 13-22 arası beyitlerde sevgilisini tasvir ederek onu el değmemiş, ayak basılmamış bir bahçeye benzetmiştir.

²⁴¹ Ferruh, Ömer, *Târîhu 'l-edebi 'l-arabi*, 1/80-81.

²⁴² İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu 'arâ*, 1/76.

²⁴³ İbn Reşîk, *el-'Umde fî meḥâsini 'ş-şî'r*, 2/295-296.

²⁴⁴ İbnü Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, 1/789.

²⁴⁵ Elmalî, Hüseyin, "Kaside", 24/562.

²⁴⁶ Çetin, "Arap" 3/290.

²⁴⁷ Durmuş, "Şiir", 39/146.

²⁴⁸ Tuleymat, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 413.

1.4.3.1.1. Bahçe Tasviri

Antere sevgilisinin kokusunu, çöl hayatında çok bulunmayan, ayak basılmamış, bol yağmur alan bakir bir bahçeye benzetmekte ve bir bahçe tasviri sunmaktadır.

أَوْ رَوْضَةً أَنْفًا تَضْمَنَ نَبْتَهَا غَيْثٌ قَلِيلُ الدَّمَنِ لَيْسَ بِمَعْلَمٍ

Ya da bitkisini hafif bir yağmurun beslediği ayak basılmamış bahçenin hoş kokusu gelir sana.

جَادَتْ عَلَيْهَا كُلُّ عَيْنٍ ثُرَّةٍ (بِكْرِ حُرَّةٍ) فَتَرَكْنَ كُلَّ قَرَارَةٍ (حَدِيقَةٍ) كَالدَّرْهِمِ²⁴⁹

O bahçe ki, üzerine tazecik beyaz bulutlar bolca yağmur yağdırıp bütün basık yerleri gümüş paralar misali bırakmıştır.

سَحًا وَتَسْكَابًا فَكُلَّ عَشِيَّةٍ يَجْرِي عَلَيْهَا الْمَاءُ لَمْ يَتَصَرَّم

Bulutların serpip dökerek yağmur yağdırdığı, suyun her akşam üzerine dinmeden aktığı bahçedir.

فَتَرَى الذُّبَابَ بِهَا يُعَيِّ وَخَدَهُ هَزَجًا كَفِعَلِ الشَّارِبِ الْمُتَرِّمِ²⁵⁰

(وَخَلَى الذُّبَابُ بِهَا فَلَيْسَ بِبَارِحٍ غَرْدًا) ...

Sinek yalnız kalmış, şarkı mırıldanan sarhoş misali habire vızıldamaktadır o bahçede.

غَرْدًا (هَزَجًا) يَسُنُّ ذِرَاعَهُ بِذِرَاعِهِ فِعْلًا (قَدَحًا) الْمُكَبِّ عَلَى الرِّئَادِ الْأَجْدَمِ²⁵¹

Parmakları kesik kimsenin çakmağın üzerine eğilip taşları birbirine sürüttüğü gibi vızıldayarak kolunu diğer koluyla kaşımaktadır.

Eski Arap edebiyatının ileri gelenleri Antere'nin bu tasvirinin Câhiliye şairleri tarafından yapılmış en güzel bahçe tasvirlerinden biri olduğu kanaatindedirler.²⁵²

²⁴⁹ Müberred, *el-Kâmil*, 1/9; İbn Fâris, “Serra”, 1/367; Zemaşşerî, “Serara”, 1/106; İbn Manzûr, “Serara”, 4/101; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 3/1304; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, 541; Zebîdî, “Serara”, 10/ 315.

²⁵⁰ Zemaşşerî, “Hezice”, 2/372.

²⁵¹ El-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3/326; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/253; İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şi'r*, 25; Şentemerî, *Eş'ârü's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'ârü's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/203-205; İbnü's-Şecerî, *el-Hamâsetü's-Şeceriyye*, 750-752; Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 369; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Basriyye*, 77; İbn Manzûr, “Kadeha”, 2/555; Zebîdî, “Kadeha”, 7/41.

²⁵² Abdulazîm Alî Kinnâvî, *el-Vasfu fi's-Şi'ri'l-arabî*, 1. Cüz, *el-vasfu fi'l-asri'l-Câhili*, (Kâhire: Şeriketu ve Matbaatu Mustafa el-Bânî ve Evlâduhû, 1949), 276.

1.4.3.1.2. Deve Tasviri

Antere muallakasının 23-33 arasındaki beyitlerde devesiyle yaptığı yolculuk ve deve tasviri yer alır.

Yolculuk için kullanılan develerin daha dayanıklı olması için süttten kesilmesini lanete benzetmiş ayrıca devenin kökenini zikretmiştir. Uzun yolculuklarda devenin ne kadar dayanıklı olduğunu, canlılığının ifâdesi olarak kuyruğu dik bir şekilde tepeleri sert toynak darbeleriyle devekuşu gibi hızlı bir şekilde katettiğini, devekuşunun hareketleriyle benzerlikler kurarak son derece belîğ bir şekilde ifâde eder. Devesinin sanki sahibinin duygularını anladığını ve bu duygulara uygun bir şekilde davrandığını, sahibinin düşmanlarını düşman bellediğini, düşmanların havuzlarından su içmediği şeklinde ifâde eder. Devenin çok keyifli bir yolculuk yaptığını, sanki sağ tarafında sürekli onu tırmalayan bir kedi benzetmesiyle anlatır. Devesinin sağlamlığını yine bedevî Arapların hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan çadır direklerine benzeterek dinleyicilerin zihninde canlandırır. Devesinin mola yerlerinde, su başına çöküşünü hem görüntü ve hem ses hissiyatı oluşturacak şekilde betimler, devesinin yolculukta terlemesini ateşte kaynatılan şıra veya ziftin güğümden taşmasına benzetmesi ve dişi devesini kavgada ısırılmış ve son derece saldırganlaşmış hızlı ve dayanıklı erkek deveye benzetmesi, devenin sert zemine çökmesinin oluşturduğu yaraları ve izleri son derece başarılı bir şekilde resmetmesi calib-i dikkattir.

هَلْ تُبَلِّغُنِي دَارَهَا شَدَنِیَّةٌ
لُعِنْتَ بِمَحْرُومِ الشَّرَابِ مُصْرَمٌ²⁵³
حَطَّارَةٌ غَبَّ السُّرَى زِيَاةً (مَوَارَةٌ) تَطْسُ (تَقْصُ) الْإِكَامَ بِكُلِّ (بِدَاتِ) خُفِّ مَيْثَمٍ²⁵⁴

Acaba beni onun yurduna götürür mü, sütü kesilsin diye lanetlenmiş Şedenli kısır bir deve.

Bu deve gece boyu gidişin ardından kuyruğunu dikip sallar, tepeleri kırıcı ayak darbesiyle teper.

وَكَأَنَّمَا أَقْصُ (أَطْسُ) الْإِكَامَ عَشِيَّةً
بِقَرِيبِ بَيْنِ الْمَنْسَمَيْنِ مُصَلِّمٌ²⁵⁵
يَأْوِي إِلَى حِزْقِ النَّعَامِ كَمَا أَوْتُ حِزْقُ يَمَانِيَّةٍ لِأَعْجَمِ طَنْمَطَمٍ²⁵⁶
(تَأْوِي لَهُ فُلُصُّ النَّعَامِ كَمَا أَوْتُ فُلُصُّ)

²⁵³ İbn Fâris, “Şedene”, 3/256; Zemaşerî, “Sarame”, 1/545; İbn Manzûr, “Sarame”, 12/338; Zebîdî, “Sarame”, 32/500.

²⁵⁴ İbn Manzûr, “Mevera”, 5/186; Zebîdî, “Mevera”, 14/153.

²⁵⁵ İbn Kuteybe, *el-Me’âni l-Kebîr*, 336.

²⁵⁶ İbn Fâris, “Hazeğa”, 2/53; İbn Manzûr, “Hazeğa”, 10/ 47; Zebîdî, “Kaleşa”, 18/120.

Akşam vaktinde, turnak araları yakın kulaksız devekuşu misali tepeleri kat eder.

Devekuşu yavrularının, Yemen develerinin sözü anlaşılmayan Habeşli çobanın etrafında toplandığı gibi, sığındıkları devekuşu gibidir.

يَتَّبَعْنَ قُلَّةَ رَأْسِهِ وَكَأَنَّهُ
زَوْجٌ (حَرْجٌ) عَلَى حَرْجٍ (نَعَشٍ) هُنَّ مُحَيِّمٌ²⁵⁷
صَعْلٌ يَعُودُ بِذِي الْعُشَيْرَةِ بَيْضَهُ كَالْعَبْدِ ذِي الْقَرْوِ الطَّوِيلِ الْأَصْلَمِ²⁵⁸

Devekuşu yavruları, onun başının tepesini izlerler: başı yüksek bir yerin üstüne kurulmuş bir mahfeye benzer.

Uzun kürklü, kulakları kesik bir köle misali Zu'l-Uşeyre'deki yumurtalarını yoklamaya giden küçük başlı bir devekuşudur.

شَرِبَتْ بِمَاءِ الدُّخْرُضَيْنِ فَأَصْبَحَتْ
زُورَاءَ تَنْفُرٍ عَنِ حِيَاضِ الدَّيْلَمِ
وَكَأَنَّمَا تَنَأَى بِجَانِبِ دَفْهَاهِ الْوَحْشِيِّ مِنْ هَنْجِ الْعَشِيِّ مُوَوِّمٍ (بَيْنَ مَحْيَلَةٍ وَتَرْغُمٍ)²⁵⁹

Devem ed-Duhrudayn'in suyunu içmiş olduğundan (düşmanların yurdu olan) ed-Deylem'in havuzlarından hoşlanmaz ve onlara yanaşmaz olmuştur.

Keyfinden, akşamüstü miyavlayan koca başlı kedinin tirmalamasından çekinircesine, sağ yanından ürkiyormuş gibi gider.

هَرَّ جَبِيْبٌ كُلَّمَا عَطَفَتْ لَهُ
غَضَبِي اتَّقَاهَا بِالْيَدَيْنِ وَبِالْقَمِ
أَبْقَى لَهَا طَوْلَ السِّفَارِ مُقَرَّمَدًا
سَدَادًا وَمِثْلَ دَعَائِمِ الْمُتَخَيِّمِ

Yanında giden, kızgın bir halde ona döndükçe ha bire pençeleri ile tirmalayıp ağzıyla ısırarak korkutan bir kedi (varmış gibi).

Seferin uzunluğu devemi kireçle boyanmışcasına çadır direkleri gibi sağlam tuttu.

بَرَكْتُ عَلَى مَاءِ الرِّدَاعِ كَأَنَّمَا
بَرَكْتُ عَلَى فَصَبِ أَجَشِّ مَهْضَمٍ²⁶⁰
وَكَأَنَّ رَبًّا أَوْ كُحَيْلًا مُقْعَدًا
حَشَّ الْوُقُودُ بِهِ جَوَابَ قُمْمٍ²⁶¹

Devem er-Rida' suyunun yanında çöktü, sanki kırılıp çatırdayan kamışların üstüne çökmüştü.

²⁵⁷ İbn Kuteybe, *el-Me'âni 'l-Kebîr*, 345; İbn Manzûr, "Harace", 2/235; Zebîdî, "Harace", 5/475.

²⁵⁸ الْأَصْلَمُ=الأسحم bk. İbn Kuteybe, *el-Me'âni 'l-Kebîr*, 329; İbn Fâris, "Avede", 4/181; İbn Reşîk, *el-'Umde fi smaati 'ş-Şi'r*, 2/744; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sifr 16, 138; İbn Manzûr, "Aşera", 4/575; Zebîdî, "Aşera", 13/55.

²⁵⁹ İbn Manzûr, "Veḥaşe", 6/369; Zebîdî, "Hezice", 279/6.

²⁶⁰ İbn Manzûr, "Radea", 8/123; Zebîdî, "Heḍame", 34/107.

²⁶¹ İbn Manzûr, "Ḳameme", 12/495.

Adeta ateşin kaynatılmış bir şırayı veya zifti bir güğümün yanlarına taşırdığı gibi ter akıtır.

يُنْبَغُ (يَنْهَمُ) مِنْ ذِفْرَى غَضُوبٍ جَسْرَةٍ زِيَّافَةٍ مِثْلَ الْفَنِيْقِ الْمُقْرَمِ²⁶²
بُلَّتْ مَعَابِنُهَا بِهِ فَتَوَسَّعَتْ مِنْهُ عَلَى سَعَنِ قَصِيرٍ مُكْدَمِ²⁶³

Bu ter, ısırılmış erkek deve misali hızlı ve dayanıklı kızgın devenin kulak arkasından çıkar.

Devenin bacakları terden ıslandı sonra kurudu, derisi soyuldu ve izi kaldı.

وَلَقَدْ حَبَسْتُ بِهَا طَوِيلًا نَاقَتِي أَشْكُوا إِلَى سَفْعِ رَوَاكِدِ جَنِّمِ
فَوَقَفْتُ فِيهَا نَاقَتِي وَكَأَنَّهَا²⁶⁴ فَدَنْ لِقَضِي حَاجَةَ الْمُتَلَوِّمِ

Devemi uzunca durdurup orada duran kırmızıya çalan siyah renkli ocak taşlarına şikâyette bulundum.

Bir köşk gibi yüksek olan devemi, (hasretimden) ağlayıp dövünme ihtiyacımı karşılamak için, orada durdurdum.

1.4.3.1.3. At Tasviri

Antere şiirlerinde atlarını en ince ayrıntısına kadar betimlemiştir. Uzun ayakları, sert çiftesi, sahibine itaatkâr oluşu, ağzındaki gem demirini çiğnemesi, sağrısı, hareketlerinin görüntüsü, burnu, sırtı, toynaklarının yapısı, kuyruğu, gözleri, yürüyüş tarzı ve savaşta hızı şiirlerinde yer almıştır.

وَلَزَبْتُ مُشْعَلَةً وَرَعْتُ رِعَالَهَا بِمُقْلَصٍ هَمْدِ الْمَرَائِلِ هَيْكَلِ
سَلِسِ الْمَعْدَرِ لِأَجْحِ أَقْرَابُهُ مُتَقَلَّبٍ عَبْتًا بِفَاسِ الْمِسْحَلِ

Nice sayısız atlarla yapılan akınları uzun ayaklı sert çifteli atımla engelledim.

Bu kolay sürülen, zayıf, ağzındaki gemin demirini çiğneyip duran bir attır.

هَمْدِ اللَّطَاةِ كَأَنَّهَا مِنْ صَخْرَةٍ مَلَسَاءَ يَغْشَاهَا الْمَسِيلُ بِمَخْفَلِ
وَكَأَنَّ هَادِيَهُ إِذَا اسْتَقْبَلْتَهُ جَدْعٌ أَذِلُّ وَكَأَنَّ غَيْرَ مُدَلِّلِ

Atımın sağrısı, suyun bolca akıp düzleştirdiği yumuşak kaya gibidir.

Gelirken düzgün mızrak gibi giderken sert ve yuvarlaktır.

²⁶² Şentemerî, *Eş'aru 'ş-su'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114-116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/215; İbn Manzûr, "Ğağabe", 1/649; Zebîdî, "Ğağabe", 3/486; Bevea", 20/"362.

²⁶³ Muallaka'nın bu beyti Şentemerî'de mevcut olmayıp Batalyevsî'de 35 numarada kayıtlıdır. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/214.

²⁶⁴ Şentemerî, *Eş'aru 'ş-su'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111-112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/194.

وَكَاَنَّ مَخْرَجَ رُوحِهِ فِي وَجْهِهِ   سَرَبَانٍ كَانَا مُوجِبِينَ جِنَائِلَ
وَكَاَنَّ مَتْنِيَهُ إِذَا جَرَدَتْهُ   وَنَزَعَتْ عَنْهُ الْجُلَّ مَتْنَا إِيَّلَ

Sanki yüzünde nefes alıp verdiği yerler(burnu) sırtlan burnu gibi geniştir.

Sırtını açıp örtüyü kaldırırsan sırtının yaban tekesi sırtı gibi (güzel) olduğunu görürsün.

وَلَهُ حَوَافِرٌ مُؤْتَقٌ تَرَكَّبِيهَا   صُمُّ النَّسُورِ كَأَهْمَا مِنْ جَنْدَلِ
وَلَهُ عَسِيبٌ ذُو سَيْبٍ سَابِعٍ   مِثْلَ الرِّدَاءِ عَلَى الْعَيْيِ الْمُفْضِلِ

Toynakları sert yapılı olup altı sert kaya gibidir.

Zenginin üzerindeki elbise gibi gür kıllı kuyruğu vardır.

سَلِسُ الْعِنَانِ إِلَى الْقِتَالِ فَعَيْئُهُ   قَبْلَاءُ شَاخِصَةً كَعَيْنِ الْأَحْوَلِ
وَكَاَنَّ مِشِيَّتَهُ إِذَا مَهْنَتْهُ   بِالنَّكْلِ مِشِيَّةَ شَارِبٍ مُسْتَعْجِلِ

Savaşa sürülüşü kolay, gözünün siyah kısmı yüksek şaşu gözü gibidir.

Dizginini çektiğin zaman yürüyüşü acele eden sarhoş yürüyüşü gibidir.

فَعَلَيْهِ أَفْتَحُهُمُ اهْمِيَّاجَ تَفْحُمًا   فِيهَا وَأَنْقَضُ انْقِضَاضَ الْأَجْدَلِ²⁶⁵
تَنْسَى بِلَانِي إِذَا مَا غَارَةٌ لَقِحَتْ   تَخْرُجُ مِنْهَا الطَّوَالِثُ السَّرَاعِيْفُ
يَخْرُجَنَّ مِنْهَا وَقَدْ بُلَّتْ رَحَائِلُهَا   بِالْمَاءِ تَرَكُّضُهَا الْمُرْدُ الْعَطَارِيْفُ²⁶⁶

Onun üzerinde savaşa dalarım ve doğan gibi dalışa geçerim.

Çekirge (gibi zayıf ve hızlı) atların içinden çıktığı şiddetli saldırıda başıma gelen sıkıntıyı unutuyor musun?

Genç efendilerin koşturduğu, eyerleri tere batmış atların (ortaya) çıktığı (akın)

Antere şiirlerinde teşbihler, İstiâreler vb. sanatları kullanmakla birlikte edebiyatçılar tarafından daha güzel ve edebî sayılan hissî tasviri ustalıklı icra etmiştir.

1.4.4. Hamâset/Kahramanlık

Câhiliye Arap kahramanlığını besleyen üç temel kaynak vardır. Bunlardan ilki savaşa ilgili olup savaş meydanlarında ölümüne vuruşmak, ikincisi psikolojik yönle ilgili olup zorluklara katlanma, azim, gurur, izzet vb. hasletler, üçüncüsü şerefi koruma, kerem sahibi olma, ahde vefa ve komşuyu koruma gibi ahlaki yöndür. Böylece savaştaki kahramanlık kişisel ve ahlaki kahramanlıkla birleşmekte ve

²⁶⁵ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/142-143.

²⁶⁶ Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/281-282.

kendisini, alçak olana tenezzül etmeme, gurur, izzet ve kerem sahibi olma, yardım isteyene, mazlûma yardıma koşma ve fakirleri doyurma şeklinde göstermektedir. Kahramanlar kendi haklarını korudukları gibi özellikle saldırıya uğradığı zaman kabîlelerinin haklarını korurlar ve hassaten kabîle kadınları esir alınırsa, namuslarına el uzatılırsa kahramanlar acımasız savaş makinelerine dönüşür ve düşmanlarının kanını dökmeden onları kimse durduramazdı. Arap kahramanlığı Yunan kahramanlığından farklıdır. Yunan kahramanları efsanevi kahramanlar olup Yunan tanrılarıyla ilişkilidir. Kahramanlıkları binlerce beyitten oluşan tiyatral tarzda ifâde edilir. Arap kahramanları etten, kemikten olup muhitinin insanıdır. Kahramanlığını bedeni gücü, atılganlığı, cesareti, akranlarına üstün gelmesi ve ahlaki özellikleriyle elde etmiş olup son derece gerçekçidir. Gizli güçlerle bezeli olmayıp gücünün kaynağı vakıaya uygundur, beşeridir, hayali ve olağanüstü değildir. Tüm araçları insan yapımıdır. Kılıcı, kalkanı, zırhı, mızrağı, oku, yayı vb. yine bindiği atı olağanüstü bir varlık olmayıp dünyaya aittir. Çölde doğmuş, kahramanlarla birlikte büyümüş ve onlarla bütünleşmiş, sahibinin atalarının soy bilgisine nasıl önem veriliyorsa atların soybilgilerine ve isimlerine de o denli önem verilmiş, kahramanın ayrılmaz bir parçası kabul edilmiştir.²⁶⁷

Süvari şairler (Şuarâu'l-fursan) kahramanlık ifâdeleriyle şiirlerini terennüm ederlerdi. Bu yüzden fahr/övünme ve hamâse/kahramanlık birbirinden ayrılması imkânsız sanatlar haline gelmişti. Hamâse ve fahr ruhu Câhiliye şiirinden çıkarılıp alınırsa geriye İslâm'dan önceki Arapların hayatını tasvir edecek pek bir şey kalmaz.²⁶⁸

1.4.4.1.Savaştaki Kahramanlık, Savaşların ve Silahların Tavsifi

Arap hafızası nesiller boyunca en önemli şahsiyetlerinden ve kahramanlarından birisi olan Antere'nin²⁶⁹ hatırasını daima canlı tutmuştur.²⁷⁰ Antere, savaşlarda gösterilen yiğitlik ve kahramanlığın en üstün örneği, sözleri Arap edebiyatının en büyük destanının nüvesi, iffeti, cömertliği, kendisini zayıf göstermeyen inceliği, şiddete varmayan sertliği, edebî, lütfu ile kusursuz Arap erkeğinin meziyetlerinin kendisinde somutlaştığı kahramanlığın timsalidir. Engellere karşı çıkan, yücelere kanat çırpan, aşağılanmayı, küçük düşürülmeyi kendisine

²⁶⁷ Şevki Dayf, *el-Butûle fi 'ş-Şi'ri'l-Arabi* (Kâhire: Dâru'l-meârif, 1984), 5, 13, 14.

²⁶⁸ Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, 235.

²⁶⁹ Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 1/121.

²⁷⁰ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/369.

yakıştıramayan, savaş kahramanlığının kendisinde en güçlü bir şekilde ve en üstün anlamlarda tebellür ettiği kişidir.²⁷¹

Bugün hâlâ mitolojik bir kahraman olarak kaynaklarda ve halk arasında yaşamaktadır.²⁷² Gerek İslâmi devirde gerekse Câhiliye döneminde hem avâm ve hem de havas nezdinde Antere kadar meşhur olmuş bir kahraman şair yoktur.²⁷³ Arap dünyasında yaygın olan hakevâtilerin (hikayeci) yanısıra ülkemizde Arapça konuşulan illerde râvî/kari adı verilen hikayeciler tarafından yakın zamanlara kadar Antere hikayeleri anlatılmış hatta Mardinde 60'lı yıllara kadar Anteriyat adlı hikaye anlatma gecelerinin ana kahramanı Antere olmuştur. Antere Mardinlilerin gözünde gücün, cesaretin ve fedakarlığın sembolü olup bazı atasözü ve deyimlere bile mevzu olmuştur.²⁷⁴ Kişisel tecrübemiz olarak dünyanın muhtelif yerlerinde yaşayan ve ülkemizi ziyaret eden Araplara Antere'den bahsettiğimiz zaman Onu tanıdıklarını ve birçoğunun şiirlerinden birkaç bölümü derhal okuduğunu müşahede ettik. Ayrıca yaptığımız araştırmalarda Arap dünyasında edebiyat dersleri müfredatında, Antere'ye bazen müstakil bir kitap halinde²⁷⁵ ve bazen de diğer şairler arasında yer verdiklerini tespit ettik.

Antere'nin şiirinde hamâset, tasvir, fahr ve gazelle birlikte oldukça önemli bir yer yer bulmuştur.²⁷⁶

1.4.4.2. Kahramanlığının Kaynakları

Antere'nin kahramanlığının kaynaklarından en dikkat çeken bütünü kalbiyle inandığı “Madem ölüm kaçınılmaz öyleyse savaş meydanlarında ölmeli, çünkü bu ölüm diğergamlık anlamına gelip geride hoş bir seda bıraktığı için ölümlerin en güzelidir” felsefesidir.²⁷⁷ Bu felsefeyi Antere yaşadığı, fikrî yapısını oluşturduğu çevreden almış ve asırlardır dillerden düşmeyen şu ölümsüz dizeyi terennüm etmiştir.

تَعَالُوا إِلَى مَا تُعَلَّمُونَ فإِنِّي أَرَى الدَّهْرَ لَا يُنْجِي مِنَ الْمَوْتِ نَاجِيًا²⁷⁸

²⁷¹ Hüseyin, *Hadisü'l-Erbia' 1*, 151; Hafâci, *el-Hayâtü'l-Edebiyye fi'l-aşri'l-Câhilî*, 299; Kaysî, *el-Furûsiyye fi's-ş-ri'l-Câhilî*, 275.

²⁷² Ürün, *Klasik Arap Edebiyatı*, 35.

²⁷³ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 800.

²⁷⁴ Ahmed Abdülhadioğlu, “Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikaye Gecelerinin Rolü”, *Mukaddime 7/2* (2016), 245-2247, 252.

²⁷⁵ Muhammed Ferîd Ebû Hadîd, *Ebu'l-Fevâris Antera b. Şeddad* -lise 1. sınıflar için- (Kâhire: Mısır Arap Cumhuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı, Kitaplar Dairesi, 2012).

²⁷⁶ Tuleymat, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 413.

²⁷⁷ Kaysî, *el-Furûsiyye fi's-ş-ri'l-Câhilî*, 279.

²⁷⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132.

Gelin bildiğiniz şeye (ölüme) gelin Görürüm ki zamanın ölümden kurtardığı hiç kimse yoktur.

Antere diğer Câhiliye şairleri gibi son derece gerçekçi idi. Cesur bir savaşçı, bir kahraman olarak savaş meydanlarına cansız vücutlarını serdiği, hasımları olan diğer kahramanlar gibi ölümün bir gün kendisini bulacağına, bundan kaçış olmadığına sâmiyiyetle inanmıştı.²⁷⁹

Antere şiiri hakkında yapılan bir araştırmaya göre Antere'nin ölüm korkusundan kurtulması kabilesi içerisinde maruz kaldığı kenara itilme, hayatında şahsına karşı hakaret ve aşağılamadan başka bir şeye sahip olmama ve bu ezilmişliğini ancak savaşlarda giderebilme halinden kaynaklanmış ölüme koşmasına, ölüme bir tür sevgi beslemesine, savaşlarda gözüpek hareket etmesine ve ölüm korkusunu yenmesine vesile olmuştur.²⁸⁰ Kanaatimize göre cesaretinin, atılganlığının, kahramanlığının temel saiklerinden biri de ölüm hakkındaki bu inancıdır.

Antere kahramanlığını vurgulayarak kendini sevdiğine beğendirmeye çalışmaktadır.

وَحَلِيلٍ غَانِيَةٍ تَرَكْتُ مُجَدَّلًا   تَمَكُّو فَرِيصَتُهُ كَشَدَقِ الْأَعْلَمِ²⁸¹
عَجَلْتُ يَدَايَ لَهُ بِمَارِقِ طَعْنَةٍ   وَرَشَاشِ نَافِذَةٍ كَلَوْنَ الْعَنْدَمِ

Nice dilberlerin kocalarını yere serdim ki, gerdanı üst dudağı yarık kimsenin avurdu gibi ıslık çalıyordu.

Ellerim, ani bir saplamada ve delip geçen vuruşun fişkırttığı gelincik rengi gibi al kanı fişkırtmakta ondan önce davranmıştı.

هَلَا سَأَلْتِ الْحَيْلَ (الْقَوْمِ) يَا ابْنَةَ مَالِكٍ   إِنَّ كُنْتِ جَاهِلَةً بِمَا لَمْ تَعْلَمِي
إِذْ لَا أَزَالُ عَلَى رِحَالِهِ سَابِحٌ   هَدِّ تَعَاوَرَهُ الْكُمَاةُ مُكَلِّمٌ
طَوْرًا يُجْرَدُ (يُعْرَضُ) لِلطَّعَانِ وَتَارَةً   يَاوِي إِلَى حَصْدِ الْقَيْسِيِّ عَرْمَرِمِ²⁸²

Atlılara sorsana bilmediklerini ey Mâlik'in kızı, eğer bilmiyorsan.

²⁷⁹ Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 42; Abdulkâdir Bağdâdî, *Ĥizânetü'l-edeb*, 4/106; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/794.

²⁸⁰ Visâm Huseyn Câsim el-Ubeydî, “Şunâiyyetu'l-iffeti ve'l-cur'eti fi'ş-Şi'ri'l- Câhili”, *Mecelletu Kulliyeti't-Terbiye El-Esasiyye Li'l-Ulumi't-Terbeviyye ve'l-İnsâniyye/Câmiatu Babil* 29 (2016), 678.

²⁸¹ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 23; Bazı farklarla bk. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 1/670; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/123; İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 338; Zemahşerî, “Mekeve”, 2/223; İbn Manzûr, “Ĥalele”, 11/164.

²⁸² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117-118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/220-222.

Ben hep, yiğitlerin nöbetleşe hücum ettikleri su gibi akıp giden yaralı yüksek atın eğerinin üstünde bulunurum.

Atım bazen mızrakla vuruşmak üzere tek başına sürülür, bazen de yayları sağlam kalabalık kimselere katılır.

Kendisine büyük şöhret kazandıran, darbu mesel haline gelen ve yaşadığı asırdan zamanımıza kadar herkesin dilinde olan kahramanlığı²⁸³, küçük yaşından itibâren yaşayarak öğrendiği harp sanatını ardı arkası kesilmeyen savaşlarda düşmanlarına karşı uygulamasıyla uzun hayatı boyunca ortaya çıkmıştı.²⁸⁴

Antere, cesareti ve dikkat çekici kahramanlığı ile tanınmış, bizzat kendisi çeşitli şiirlerinde gerçek bir kahramanın özelliklerini betimlemiş ve bu niteliklerle kendisi arasında bağ kurmuştur. Kendisinin bir köle olması sebebiyle bu son derece düşük sosyal statüsünden kurtuluş yolu olarak Câhiliye Arap toplumunun en üstün değeri olan kahramanlığı seçmesine neden olmuştur. Antere'nin Able'ye olan platonik aşkı bu hedefine varması için ateşleyici bir etken olmuş sıkı bir kast sistemine sahip Câhiliye Arap toplumunda genel geçer değerleri kullanarak sınıf atlamayı başarmıştır. Toplumda kahramanlık kadar önemli olan şairlik de hem toplumsal konumu açısından hem savaşlardaki kahramanlıklarını geniş kitlelere duyurması bakımından ve hem de Able'ye olan aşkını ifâde etmesi bakımından kullandığı bir araç olmuştur.²⁸⁵

1.4.4.3. Kahramanlığı Hakkında Söylenenler

Müsteşrik Cardin de Cardonne'nin Arap İlyada'sı olarak isimlendirdiği,²⁸⁶ Arap şairi Antere'nin hayatı etrafında teşekkül etmiş bir Arap kahramanlık hikâyesi mevcut olup Antere kıssası diye maruftur. Antere kıssasının başlangıcı, savaşçı Arap ruhunu aksettirmek maksadıyla Câhiliye devrinin önemli olaylarını ve şahsiyetlerini kapsayacak şekilde eski târihlere kadar gider. Eserde, Sudan melikinın kızı olduğu sonradan anlaşılacak olan Antere'nin annesi Zebîbe'nin, bir savaş sırasında babası Şeddâd tarafından esir alınışı ve onunla evlenmesinden söz edildikten sonra Antere'nin tanıtımı yapılır. Burada verilen bilgilere göre daha bebekken çok güçlü ve hareketli olan Antere en sağlam kundak bezlerini bile parçalardı; iki yaşında çadırı yıkmış, dört yaşında iken bir köpeği, dokuz yaşında iken bir kurdu, genç bir çobanken

²⁸³ Tammas, *Dîvânu Antera*, 8.

²⁸⁴ Mevlevî, *Divanu Antera*, 40.

²⁸⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 71-72.

²⁸⁶ Tabba', *Divanu Anterati'l-Absî*, 9; Dayf, *el-Butûle fi 'ş-Şi'ri'l-Arabi*, 31.

de bir arslanı öldürmüştü.²⁸⁷ Daha sonra eserde, bir câriyeden doğduğu için kendisi de bir köle sayılan bu yiğidin hürriyetini elde etmesi, amcasının kızı Able'ye olan aşkı, ona kavuşabilmek için başarması şart koşulan zor ve tehlikeli birçok maceraya girişmesi anlatılır. Antere'nin meşhur Arap cengâver ve şairleriyle ilgili olarak başından geçenlerden söz edilirken onun şiirdeki üstünlüğü de vurgulanır.²⁸⁸

Antere'nin kahramanlığını hem değişik râvîler bizlere aktarmış ve hem de kendisi kahramanlığını ifâde eden dizeler inşâd etmiştir.

Câhiliye devrinde Arapların meşhur kahramanlarından olduğu için Anteretu'l-Fevâris²⁸⁹ diye anılan, melez olmaları sebebiyle kendilerine “Ağribetü'l-Arab” denilen ve kahramanlıklarıyla ün salan üç siyah köleden biri olan Antere, Abs kabîlesinin hem şairi, hem de cesur, atılgan, güzel huylu, hoşsohbet, zulme boyun eğmeyen savaşçısı olarak tanınmıştır.²⁹⁰

Arapların en meşhur savaşçılarından biri olan Amr b. Ma'dikerb'in (ö.21/642) “Arapların iki özgür (bunlar Amir b. Tufeyl ve Uteybe b. el-Haris b. Şihab'tır)²⁹¹ ve iki melez (bunlar Antere ve es-Süleyk b. es-Suleke'dir) savaşçısı ile karşılaşmadıkça diğerleri umurumda bile değildir”²⁹² demesi Antere'nin kahramanlığının Araplar arasında ne kadar büyük kabul görmüş olduğunu bize anlatmaktadır.

Antere hakkında “Arapların en cesuru ve en güçlüsü” denilmiştir.²⁹³

Antere, kabîlesiyle girdiği savaşlarda gösterdiği kahramanlıkları anlatan şairlerin en meşhurlarındandır.²⁹⁴

Antere bir beytinde zulme uğramadıkça hoşgörülü, hoş geçimli birisi olduğunu, zulme uğrarsa kendi zulmünün çok çetin olduğunu, muhataplarının barış zamanındaki hoşgörüsüne aldanmaması gerektiğini şöyle dile getirmektedir:

²⁸⁷ Hamilton Terrick, *A Bedouen Romance, Antar* (London: John Murray, 1819), 1/25-49.

²⁸⁸ Cemal Muhtar, “Antera Kıssası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/237-238.

²⁸⁹ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/86; 6/18, 20; 7/37; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 482; Bustânî, *Udebâu'l Arab*, 144; Nurettin Ceviz, “Câhiliye Döneminde Süvari Şairler”, *Ekev Akademi Dergisi* 6/10 (Kış 2002), 187.

²⁹⁰ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 797; Muhtar, “Antera”, 3/237.

²⁹¹ İki hürün Dureyd b. es-Simme ve Rabia b. Mukeddem olduğu rivayeti de vardır. Bk. Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 181.

²⁹² Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 214; İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/246.

²⁹³ Bustânî, *Udebâu'l Arab*, 145.

²⁹⁴ Durmuş, “Hamâse”, 15/438.

أَتْنِي عَلَيَّ بِمَا عَلِمْتَ فَإِنِّي
 295 سَمَّحٌ مُخَالَفَتِي إِذَا لَمْ أُظْلَمِ
 وَإِذَا ظَلَمْتُ فَإِنَّ ظُلْمِي بَاسِلٌ
 296 مُرٌّ مَدَاقَتُهُ كَطَعِمِ الْعَلْقَمِ

Beni bildiğin şekilde öv, çünkü haksızlığa uğramadıkça hoş geçimliyimdir.

Zulme uğrarsam eğer, zulmüm de çetindir, tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır.

Dâhis ve Gabra savaşları, kabîlenin sayılı kahramanlarından birisi olarak, kabîlesini savunurken kahramanlığını sergilemek için kendisine büyük fırsatlar sunmuştur.²⁹⁷

O kahramanların kalplerine korku salan, onlara ölüm şarabını tattıran, kadınlarını dul, çocuklarını yetim bırakan bir savaşçıydı. O kılıç çalmaya, kargı saplamaya ve ölüm saçmaya müştak, eşi, benzeri bulunmayan ve mutluluğunu kılıçların parladığı ve başların uçtuğu savaşlarda bulan birisiydi.²⁹⁸

أَنَا الْمَوْتُ إِلَّا أَنِّي غَيْرُ صَابِرٍ عَلَى أَنْفُسِ الْأَبْطَالِ وَالْمَوْتُ يَصْبِرُ²⁹⁹

Ben kahramanların canını almaya can atan ölümüm, ölüm sabreder ama ben sabredemem.

وَإِنِّي قَدْ شَرِبْتُ دَمَ الْأَعَادِي بِأَفْحَافِ الرُّؤُوسِ وَمَا رَوَيْتُ
 وَفِي الْحَرْبِ الْعَوَانَ وُلِدْتُ طِفْلاً وَمِنْ لَبَنِ الْمَعَامِعِ قَدْ سُقَيْتُ
 300 فَمَا لِلرُّمَحِ فِي جِسْمِي نَصِيبٌ وَلَا لِلسَّيْفِ فِي أَعْضَائِي قُوْتُ

Düşmanlarımın kanlarını kafataslarıyla içtim kanmadım

Ardı arkası kesilmez bir savaşın içinde doğdum ve içtiğim süt kahramanların savaşta kükremeleriydi.

Ne mızrakların bedenimde bir payı vardır ve ne de kılıçların vücudumda bir azığı.

²⁹⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati 'ş-Şi'r*, 2/655.

²⁹⁶ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 234; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/216-217; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 196.

²⁹⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ'*, 1/252; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/90.

²⁹⁸ Tammas, *Dîvânı Antera*, 8.

²⁹⁹ Hatîb et-Tebrîzî, Hatib, *Şerhu Dîvânı Antera*, 79.

³⁰⁰ Hatîb et-Tebrîzî, Hatib, *Şerhu Dîvânı Antera*, 38; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 29-30.

Antere savaşın şiddetini, korkunçluğunu tasvir etmekte ve üstün hasletler babından olarak kendisinin savaşlardan ve sayısı ne olursa olsun düşmanlarından kaçmadığını, savaştan kaçmayı bir utanç vesilesi saydığını, kabilesinin şair ve kahraman olarak kendisinden beklediği fedakârlığı gösterdiğini ve bu durumun kendisine huzur verdiğini dizelerine yansıtmaktadır.

وَضَرَبُ وَطَعْنُ تَحْتَ ظِلِّ عَجَاجَةٍ كَجُنْحِ الدُّجَى مِنْ وَقَعِ أَيْدِي السَّلَاحِ
تَطِيرُ رُؤُوسُ الْقَوْمِ تَحْتَ ظِلَامِهَا وَتَنْقُضُ فِيهَا كَاللُّجُومِ التَّوَاقِبِ

Uzun ayaklı atların ayaklarından çıkıp ortalığı kaplayan ve gece karanlığı gibi çöken toz bulutunun altında,

وَتَلْمَعُ فِيهَا الْبَيْضُ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ كَلَمَعِ بُرُوقِ فِي ظِلَامِ الْغِيَاهِبِ.³⁰¹
سَلِي يَا عَبْلُ عَنَّا يَوْمَ رَزْنَا قَبَائِلَ عَامِرٍ وَبَنِي كِلَابِ

Gecenin karanlığında her tarafta parlayan şimşekler gibi kılıç darbeleriyle düşman kelleleri uçuşuyor ve parlak yıldızlar gibi yerlere dökülüyordu.

Ey Able! Amir ve Benu Kilab kabilelerini ziyaret ettiğimiz günleri bir sor,

وَكَمْ مِنْ فَارِسٍ خَلَيْتُ مُلْقَى خَضِيبِ الرَّاحَتَيْنِ بِأَلَا خِصَابِ
يُحْرِكُ رِجْلَهُ رُغْبًا وَفِيهِ سِنَانُ الرُّمْحِ يَلْمَعُ كَالشَّهَابِ

Nice kahramanlarını elleri sanki kınalanmış gibi kızıl kanlar içerisinde yerlere cansız serilmiş olarak bıraktım,

Titrerken korkudan ayakları, parladı kayan yıldız gibi onlarda mızrak uçları,

فَقَتَلْنَا مِنْهُمْ مَائَتَيْنِ حُرًّا وَأَلْفًا فِي الشَّعَابِ وَفِي الْمِصَابِ³⁰²
خُصْتُ الْعُبَارَ وَمُهْرِي أَذْهَمَ حَلِكُ فَعَادَ مُخْتَضِبًا بِالِدَمِّ وَالْجَيْفِ

Onlardan bin iki yüz özgür savaşçı öldürüldü vadilerde ve tepelerde tarafımızdan.

Kapkara atım Edhem'le daldım toz bulutunun içine, kınalanmış gibi çıktı(k) düşman leşi ve kanıyla.

وَرَمَيْتُ مُهْرِي فِي الْعَجَاجِ فَحَاضَهُ وَالنَّارُ تَقْدَحُ مِنْ شِفَارِ الْأَنْصُلِ

³⁰¹ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî Antera*, 37; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 16.

³⁰² Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî Antera*, 35; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 14.

خَاضَ الْعَجَاجُ مُحْجَلًا حَتَّى إِذَا شَهِدَ الْوَقِيعَةَ عَادَ غَيْرَ مُحْجَلٍ³⁰³

Kılıçların uçlarından kıvılcımlar çıkarken atımla toz bulutu içine daldım,

Beyaz ayakları savaştan sonra ak değildi artık toz bulutuna dalan atımın.

1.4.4.4. Kahramanlığının Temel Unsurları

Rivayete göre Antere'ye: "Sen Arapların en cesuru ve en güçlüsü müsün?" diye sorulunca "hayır" demiş, "Öyleyse neden insanlar arasında böyle bir kanaat yayıldı?" denilince: "Ben ileri atılmak gerektiğinde ileri atılır, geri durmak gerektiğinde geri dururdum, çıkamayacağım yere asla girmezdim, zayıf, korkak kimseyi seçer ona kahramanların kalbini titretecek bir darbe vurur ikinci hücumda onu öldürürdüm" demiştir.³⁰⁴ Bu rivayet Antere'nin gerçekçi, akıllı, tedbirli ve yapılması gerekenleri yerli yerince yapan bir kimse olduğuna³⁰⁵ delildir.

Atılganlık ve cesaret Antere'nin ayrılmaz özellikleri ve başarısının temel nedenleriydi. Şiirlerinde düşmana karşı yaptığı hücumlardan³⁰⁶ kabilesini kuşatan düşmanlara karşı duruşundan ve kabilesini savunmasından bahseder ve savaşta korkaklar ve ürkekler kaçarken, mücadele etmenin onun gibilerin kârı olduğunu söyler. Kendisinin derisiyle ve kölelik geçmişiyle alay edenleri savaşta geri durmakla itham ederek tarizde bulunmaktan kaçınmaz. Öldürücü darbeleriyle düşman topluluklarını nasıl dağıttığına, süvariler içerisinde ilk hezimete uğrayanın ve kaçanın kendisi olmadığını, savaşta sancağın önünde pür silah yürüdüğüne atları ve süvarilerini şahit tutar.³⁰⁷

Antere savaşın ve kahramanlığın kişisel beceriler, güç, kuvvet ve savaş aletleri yanında vefakâr ve cefakâr yol arkadaşlarıyla mümkün olacağına farkındadır. Onların kadrini, kıymetini bilmekte ve onlara şiirlerinde hak ettikleri yeri vermektedir. Birliğiyle yaptıklarını, birliğindeki arkadaşlarının silahlarını, nasıl kahramanlar olduklarını, savaş için gerekli sabır gibi niteliklere sahip olduklarını ve gerekli tüm hazırlıkları yaptıklarını, savaşta geri adım atmayan, sancakları dalgalandıran, düşmana

³⁰³ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî Antera*, 134; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 134.

³⁰⁴ İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/244; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 232; Mehmed Fehmî, *Târih-i Edebiyatı Arabiyye*, 798.

³⁰⁵ Tuleymat, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, 410.

³⁰⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/237.

³⁰⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-324.

PDF Eraser Free

aman vermeyen yakışıklı gençler olduklarını, kendisi için arkadaşlarının ne kadar değerli olduğunu, kendisiyle birlikte onları da sıkı bir disiplin altında tuttuğunu gayet beliğ bir şekilde şiirlerinde zikretmektedir.

وَكَتَبَتْ لِبَسْتِهَا بِكْتَبَةٍ   شَهْبَاءَ بَاسِلَةً يُخَافُ رَدَاَهَا
خَرَسَاءَ ظَاهِرَةَ الْأَدَاةِ كَأَنَّهَا   نَارٌ يُشْبِهُ وَقُودَهَا بِلَظَاهَا

Birliğimle nice helak edici, korkunç görünümlü, tam teçhizatlı birlikleri hallettim.

Silahları yanan ateşin alevi gibi sessizce parlayan

فِيهَا الْكُمَاةُ بَنُو الْكُمَاةِ كَأَنَّهُمْ   وَالْحَيْلُ تَعْتُرُ فِي الْوَعَى بِقِنَاهَا
شُهْبٌ بِأَيْدِي الْقَابِسِينَ إِذَا بَدَتْ   بِأَكْفِهِمْ بَهْرَ الظَّلَامِ سَنَاهَا

Kahraman oğlu kahramanlar ve atlar savaşta sanki onların mızraklarıyla sürçüyorlar

Ellerde meşale gibi yanan ışığı, ellerde ortaya çıktığı zaman karanlıkları aydınlatan silahlarıyla

صُبْرٌ أَعْدُوا كُلَّ أَجْرَدٍ سَابِحٍ   وَنَجِيَّةٌ ذُبُلَتْ وَخَفَّ حَشَاهَا
يَعْدُونَ بِالْمُسْتَلْتَمِينَ عَوَاسًا   فُودًا تَشْكِي أَيْنَهَا وَوَجَاهَا

Karnı yüksek, zayıf soylu develeri ve kısa tüylü hızlı atları hazırlamış sabırlı kişiler

Asık suratlı, zırhlı savaşçılarla yorgunluk ve bitkinlikten şikayet etmeden hızlıca koşan (atlar)

يَحْمِلْنَ فِتْيَانًا مَدَاعِسَ بِالْقَنَا   وَقُرًا إِذَا مَا الْحَرْبُ خَفَّ لَوَاهَا
مِنْ كُلِّ أَرْوَغٍ مَاجِدٍ ذِي صَوْلَةٍ   مَرَسٍ إِذَا حَقَّتْ حُصَى بِكَلَاهَا

O atlar mızraklarla vuran, sabitkadem, savaşta sancağı dalgalandıran gençler taşırlar

Eğiterek zayıflattıkları atlarının üzerindeki şerefli, yakışıklı düşmana aman vermeyen (gençler)

وَصَحَابَةَ شِمِّ الْأُنُوفِ بَعَثْتُهُمْ لَيْلًا وَقَدْ مَالَ الْكُرَى³⁰⁸ بِطُلَاهَا³⁰⁹
وَسَرَيْتُ فِي وَعَثِ الظَّلَامِ أَقْوَدُهُمْ حَتَّى رَأَيْتُ الشَّمْسَ زَالَ ضُحَاهَا³¹⁰

Zulme boyun eğmeyen aziz arkadaşlarımı gece yürüttüm uykusuzluk büktü boyunlarını

Onlara komuta ederek koyu karanlıktan güneş yükselineceye kadar yürüttüm

Rakiplerine meydan okuma, kahramanlığın önemli unsurlarından biridir. Bir kahraman olarak Antere zaman zaman rakiplerine meydan okumuştur. Genelde kendisinin arkasından konuşan, buldukları zaman onu öldüreceklerini söyleyen kimselere meydan okumuş ve karşılaşmaları durumunda başlarına gelecekleri bildiren şiirler inşâ etmiştir.

Benu Abs ile Benu Fezare arasında meydana gelen Yevmu'l-Muraykib savaşında Benu Fezare kabilesinden çok sayıda kişi öldürülmüştü. Bunlar arasında Anteretu'l-Fevâris'in öldürdüğü Damdam Ebû'l-Husayn el-Merri de vardı.³¹¹ Damdam'ın oğullarının kendisine küfrettiği ve öldürmekle tehdit ettiği Antere'nin kulağına kadar gelmişti. Bunun üzerine şu beyitleri söylemiştir:

الشَّامِي عَرَضِي وَلَمْ أَشْتَمُهُمَا وَالنَّاذِرِينَ إِذْ لَمْ أَلْقُهُمَا دَمِي³¹²
إِنْ يَفْعَلًا فَلَقَدْ تَرَكْتُ أَبَاهُمَا جَزْرًا لِحَامِعَةٍ وَنَسِرٍ قَشْعِمِ³¹³

Sövmediğim halde namusuma dil uzatan, arkamdan, kanımı akıtmaya ant içen ikisiyle.

Eğer bunları yapacaklar, bilsinler ki, babalarını yırtıcı hayvanlara ve yaşlı kartallara yem olarak bıraktım.

³⁰⁸ Uyku, uyuşukluk manalarına gelmektedir. Bk. Fadime Kavak, "Bir Künye Unsuru Olarak Arap Kültür ve Edebiyatı'nda Cansız Objeler, Bitkiler, İnsanlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2014/1), 13-44.

³⁰⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/351-355; 9. Beyitten sonra 17. Beyte kadar Batalyevsî metni ve şerhinden düşmüştür. Müstensihin bir hatası olsa gerekir. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/355, dipnot 9.

³¹⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-162; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthe't-taleb*, 2/ 98-99; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/799.

³¹¹ Muhammed Ahmed Câdelmevlâ Bek vd., *Eyyâmu'l-Arab fi'l-Câhiliye* (Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye 1942), 259.

³¹² Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 116; İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/258.

³¹³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/523; Bazı farklı kelimelerle bk. Müberred, *el-Kâmil*, 1/137; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idî't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/536; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 1/123; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânı Antera*, 187; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, 20/6; السباع = لِحَامِعَةٍ Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 3/1159.

Kahramanlığın her zaman savaşmaktan geçmediğinin farkında olan Antere vuruşmadan savuşturabileceği durumları bazen tehditle yetinmek gibi akıllıca stratejilerle geçiştirmiştir. Bu konuda kaynaklarda örnekler mevcuttur.

Ebû Amr eş-Şeybânî'nin rivayet ettiğine göre Kays b. Züheyr liderliğindeki Benu Abs, Benu Temîm'e saldırmış ancak yenilgiye uğramışlardı. Benu Temîm onları ele geçirmek isteyince Antere karşılıklarına dikilmiş ve tam bu esnada atlılar imdada yetişmiş Antere insanları korumuş ve kimsenin kılına zarar gelmesine müsaade etmemişti. Antere'nin bu kahramanlığı Kays b. Züheyr'in zoruna gitmiş ve "insanları kara kadının oğlu korudu" demiştir.³¹⁴

Kays b. Züheyr'in haset kokan bu aşağılayıcı sözleri Antere'yi doğal olarak kızdırmış, kahramanlık duygularını kabartmış kendi kabîlesinin reisine karşı meydan okumuş ancak intikam isteğini fiili çatışmaya dönüştürmeden kendisinin yaptığı güzel işleri, üstün özelliklerini hatırlatmakla yetinerek şu dizeleri söylemiştir.

وَإِذَا الْكِنْبِيَّةُ أَحْجَمَتْ وَتَلَاخَطَتْ   أَلْفَيْتُ حَيْرًا مِنْ مَعَمِّ مَحُولٍ
وَالْحَيْلُ تَعْلَمُ وَالْفَوَارِسُ أَنْبِي   فَرَقْتُ جَمْعَهُمْ بِطَعْنَةٍ فَيَصِلُ³¹⁵

Düşmanı görünce korkuyla birbirlerini süzerken atlılar, Ben amcası, dayısı (Benu Abs'ten) olandan daha hayırlı idim.

Atlar ve süvariler bilir, toplulukları öldürücü darbemle dağıtan bendim.

Karaviş b. Heniy'e saldırıp öldüren Benu Aşera'yı³¹⁶ meşhur olduğu kahramanlığının desteklediği hiciv beyitleriyle tehdit etmektedir.³¹⁷

Antere, Benu Abs kabîlesinden bir kimsenin annesinin ve kardeşlerinin derisinin siyah rengini ve şiir söylemediğini zikredip ayıplaması ve kendisine küfür etmesi üzerine kişisel üstün özelliklerini saydıktan sonra şairliğini ispat etmek için en güzel şiiri olan ve Müzehhebe olarak adlandırılan muallakasını inşâ etmiştir.³¹⁸

Benu Ukayl'ın kahramanı ve şairi Uveymir b. Ebi Adiy b. Rebîa b. Amir b. Ukayl, Antere b. Şeddâd el-Absî'yi: "Karşıma çık ey köle! Eğer seni öldürürsem artık

³¹⁴ İsfahânî, *el-Eğānî*, 8/241; Üsâme b. Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 217.

³¹⁵ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 2/159; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/254; Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/321-323.

³¹⁶ Bazı farklarla bk. Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 2/447; Dîvânından bazı kelime farklarıyla bk. Mufaddal ed-Dabbî, *Emsâli'l-'Arab*, 98; Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/150; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/295-296.

³¹⁷ İbn Manzûr, "Zevede", 3/168; Zebîdî, "Zevede", 8/76.

³¹⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 124; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192.

arkadaşlarından rahatsız olmam yok sen beni öldürürsen halkımın develeriyle döner gidersen” diyerek düelloya davet etmiş ancak Antere bu davete icabet etmemişti.³¹⁹

Antere'nin bu davranışlarından her hakaret edene karşı güç kullanmadığını anladığımız gibi kendisinin bir kahramanda görmek istediği nitelikleri de çıkarabiliyoruz. Bu özellikleri ihtiyaç anında insanların yardımına koşma, açları doyurma, savaşta kavmini yalnız bırakmama, kavminin başarısı için elinden geleni yapma, insanların arasını bulma, savaşlara katılma, ganimeti eksiksiz kavmine teslim etme, ganimetten pay istememe, cömertlik ve şiir olarak sayabiliriz.

1.4.4.5. Rakip Kahramanları Şiirlerinde Zikretmesi

Antere, Câhiliye devrinde “el-Eş‘ârü'l-munsife³²⁰ diye adlandırılan şiirlerin sahiplerinden olup “şuarâu'l-insâf” olarak tanınan, taşıdığı kahramanlık ruhundan dolayı düşman tarafın kahramanlıklarını da tasvir eden Amr b. Ma‘dikerib, Abbas b. Mirdâs Mufadâd en-Nükrî, Tufeyl el-Ganevî ve Hidâs b. Züheyr el-Âmirî gibi şairler arasında sayılır³²¹

Antere, kendi üstünlüğünü göstermek için hasmının, iriliğini,³²² kahramanlığını zikretmektedir.

بَطْلٌ كَأَنَّ ثِيَابَهُ فِي سَرْحَةٍ يُجْدَى نَعَالَ السَّبَبِ لَيْسَ بِتَوَامٍ³²³

Elbiseleri iri bir ağaca giydirilmişçesine (iri yarı), sığır derisinden ayakkabı giyen ve ikizi olmayan bir yiğitti.

Antere şiirlerinde öldürdüğü hasımların adlarına,³²⁴ nisbelerine³²⁵ yer vermekte ve onları hangi silahla öldürdüğünü vafederek kendisinin ne kadar usta bir savaşçı ve kahraman olduğuna işâret etmektedir.

Benu Abs, Benu Amr b. el-Hecim'e saldırmıştı. Aralarında şiddetli bir savaş meydana geldi. Antere güçlü, cesur bir reis olan Cureyye'ye ok atmış ve öldürdüğünü

³¹⁹ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-'Arab*, 290-291.

³²⁰ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 4/23; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 8/327.

³²¹ Yahyâ el-Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî Haşaişuh ve Funûnuh* (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 1986), 306-307.

³²² İrilik ve uzunluk kahramanlar bakımından övülen bir özellikti. Bk. Abdülğani Ahmed Zeytûnî, *el-İnsân fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (el-Ayn, BAE: Merkezi Zâyed li't-Turâs ve't-Târîh, 2001), 236.

³²³ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 488; Müberred, *el-Kâmil*, 1/79; Yâkût el-Hamevî, “Serhun”, 3/208; İbn Manzûr, “Sebete”, 2/39; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 479; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 9/485; Zebîdî, “Sebete”, 4/537; 6/462.

³²⁴ Şentemerî, *Eş'ârü's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'ârî's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/316-317, 254.

³²⁵ Müberred, *el-Kâmil*, 1/272; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 516; İbn Manzûr, “Cerara”, 4/128; Zebîdî, “Cerara”, 10/ 405; “Vekaa”, 22/367.

zannetmişse de isabet ettirememiş ve bu savaşta ganimet hayvanları da alamamışlardı. Antere bu şekilde karşılaştığı hasımlarından öldüremedikleri için üzülmekte ve bunu şiirlerine yansıtmaktadır.

تَرَكْتُ جُرَيْئَةَ الْعَمْرِيِّ فِيهِ
شَدِيدُ الْعَبْرِ مُعْتَدِلٌ سَدِيدُ
فَإِنْ يَبْرَأُ فَلَمْ أَنْفِثْ عَلَيْهِ
وَإِنْ يُفْقَدُ فَحَقٌّ لَهُ الْفُقُودُ
وَهَلْ يَدْرِي جُرَيْئَةُ أَنَّ نَبِيَّ
يَكُونُ جَفِيرَهَا الْبَطْلُ النَّجِيدُ³²⁶

Cureyye el-Amri'ye sağlam, düzgün ve isabetli okumu fırlattım

Eğer hayatta kalmışsa ona isabet ettiremedim(demektir) eğer ölmüşse bu (ağır) darbeden kurtuluş yoktur.

Cureyye cesur kahramanların (göğüslerinin oklarıma) sadak görevi yaptığını bilmiyor mu?

1.4.4.6. Kahramanlığında Sevgilisi Able'nin Etkisi

Antere, Able'ye ne kadar güçlü olduğunu, karşısına kim çıkarsa çıksın onu yenebileceği, kadınlarını koruyabileceği, söylediklerinin doğruluğunu birlikte savaştığı kişilere sorabileceği iddiasında bulunmakta ve sonuç olarak Able'yi koruyabilecek tek erkeğin herkesten daha güçlü, herkesi yenebilecek güçte olan kendisi olduğu, başka erkeklerin onu esir düşmekten koruyamayacağı mesajını vermektedir.

Bu yüzden Antere hem savaşlarının kahramanı olarak ve hem de yaptığı savaşları nakleden şair olarak, platonik aşkı Able'ye hitap etmeyi ihmal etmeden, bize karşısına çıkan koç yiğitleri nasıl alt ettiğini ve savaşın acımasız yüzünü ayrıntılı olarak aktarmış, böylece savaşla kendisi arasında, kendisinin kahramanlık imajını destekleyecek ve tamamlayacak güçlü bir bağ kurmak istemiştir. Able'ye hitap ederek kendisinin gücü sayesinde girdiği maceralardan nasıl sağ salim çıktığını, bu savaşların ne kadar şiddetli, acımasız olduğunu yaptığı tasvirlerle onun gözünde canlandırarak Onun beğenisini kazanmaya çalışmıştır. Savaşta parlayan kılıç ve mızrakları, savaşın insan üzerindeki etkisini, savaşta mal, mülk, şeref vb. unsurların bir işe yaramayacağını, fayda verecek olanın güç, sadık yol arkadaşları, kişisel beceriler,

³²⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/350-351.

azim, gayret, dayanıklılık, soğukkanlılık ve savaş aletlerini ustaca kullanmak olduğunu son derece başarılı bir şekilde betimler.

يَا عِبْلُ كَمْ مِنْ عَمْرَةٍ بَاشَرْتُهَا   بِالنَّفْسِ مَا كَادَتْ لَعْمُوكَ تَنْجَلِي
فِيهَا لَوَامِعٌ لَوْ رَأَيْتِ زُهَاءَهَا   لَسَلَوْتُ بَعْدَ تَخْضُبٍ وَتَكْحُلِ

Kendimi nice maceralara attım ama hepsinden başarıyla çıktım.

Savaşta parlayan (kılıç ve mızrakları) görseydin artık kına yakmayı ve sürme çekmeyi bırakırdın.

إِنَّمَا تَرَيْنِي قَدْ نَحَلْتُ وَمَنْ يَكُنْ   غَرَضًا لِأَطْرَافِ الْأَسِنَّةِ يَنْحَلِ³²⁷

Zayıfladığımı görüyorsun ama kim mızrak uçlarına hedef olup ta zayıflamaz.

Aynı meyanda başka şiirleri de mevcut olup bir tanesinde kahramanlığını ve cesaretini ifâde babında bir kadını esir düşmekten nasıl kurtardığını hikâye etmektedir.

وَمُرْقِصَةً زِدَدْتُ الْحَيْلَ عَنْهَا   وَقَدْ هَمَّتْ بِالْقَاءِ الرِّمَامِ
فَقُلْتُ لَهَا: أَقْصِرِي مِنْهُ وَسِيرِي   وَقَدْ فَرَعَ الرَّجَائِزُ بِالْحِدَامِ³²⁸

Kaçak bir kadın devesine binmiş giderken, devesinin yularını eliyle düşmanlara teslim ederken (onu savundum ve) düşmanları engelledim.

Kadına dedim ki: Yularını gevşet ve yavaş git, halhallerin bileziklerine çarpıyor.

1.4.4.7. Kahramanlığını Kabîlesinin ve Komşularının Hizmetine Sunması

Antere kahramanlığını, gücünü her zaman kabîlesi ve komşuluk ettiği kişiler için kullanmış ve mert, asil bir kahramanın yapması gerekenleri eksiksiz yapmıştır.

Abs kabîlesi Benu Zübyan'dan ayrılmış Benu Sa'd b. Zeyd Menat ibni Temîm'e gidip onlarla müttefik olmuşlar ve onlarla beraber yaşamaya başlamışlardı. Abs kabîlesinin cins atları ve develeri vardı. Benu Sa'd kabîlesi bunlara göz koymuş ve Abs kabîlesine ihanet etmeye yeltenmişlerdi. Sezgileri güçlü olan Kays b. Züheyr bu durumu sezinlemiş ve kendisine bu konuda bir haber de ulaşmıştı. Gece olunca ateşler yakılmasını ve ağaçlara su sesi çıkarması içi su dolu su kırbaları asılmasını ve insanların yüklerini yükleyerek gece gizlice buldukları yerden ayrılmalarını emretmişti. Benu Sa'd geceleyin sesleri duyuyorlar ve ateşleri görüyorlardı. Onların

³²⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/330.

³²⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/136; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/275-277.

ayrıldıklarını anlayınca atlarıyla peşlerine düşmüşler ve Yemâme ile Bahreyn arasında bulunan Feruk denilen bir mevkide onlara yetişmişlerdi. İki grup arasında çatışma çıkmış ve Abs kabilesi Benu Sa'd'i yenilgiye uğratmıştı. Çatışma bir gün bir gece devam etmiş, Antere bu savaşta tüm gücüyle mücadele ederek hep önde olmuş ve el-Ehnef'in atası Muâviye b. Nizal'i öldürmüştür. Bu olaydan sonra Benu Zübyan'a dönmüşler ve aralarında sulh akdetmişlerdir.³²⁹

Kendisine büyük bir zafer kazandıkları bu savaşta kaç kişi oldukları sorulduğu zaman kavmiyle övünerek şöyle demiştir:

كُنَّا مِائَةً لَمْ نَكْثُرْ فَتَنَّاكِمْ، وَلَمْ نَقِلَّ فَنَدَلَّ.³³⁰

Biz yüz(savaşçı) idik. Sayımıza güvenmedik. Sayımız yeterliydi zelil olmadık.

Benu Zubyân ve müttelikleriyle Benu Abs arasında meydana gelen ve iki gün süren Zatu'l-Ceracir savaşında Antere büyük kahramanlık göstermiş³³¹ ve kabîle içerisinde kahramanlığı günün konusu olmuştu.

Tay kabilesi kıtlık zamanında Benu Abs üzerine saldırmış idi. Bu esnada Antere başka bir yerde develerinin başındaydı. Baskın kendisine haber verilince tek başına saldırıp Tay'ın ganimet olarak aldığı şeyleri ellerinden kurtarmış ve onlardan üç veya dört kişiyi de öldürmüştü. Aşağıdaki beyitleri de bu esnada inşâd etmiştir.

ظَعَنَ الَّذِينَ فَرَّقَهُمْ أَتَوْقَعُ   وَجَرَى بَيْنِهِمُ الْعُرَابُ الْأَبْقَعُ³³²
خَرَقَ الْجُنَاحُ كَأَنَّ حَيِّيَّ رَأْسَهُ   جَلَمَانِ بِالْأَخْبَارِ هَشٌّ مُوَلِّعُ³³³

Ayrılıklarından korktuğum sevdiğim gittiler, girdi aramıza alakarga

Tüyleri dökülesice! (Lanet olsun) uğursuz ağzıyla kötü haber getirmeye bayılan alakargaya

Dâhis ve Gabra savaşları sırasında Benu Abs, Benu Suleym'e saldırmak istemiş bunu haber alan Huzeýfe b. Bedr el-Fezara onları takip edip yenilgiye uğratmış ve yağmaladıkları şeyleri ellerinden kurtarmıştı. Benu Abs'in atlıları yetişip Huzeýfe

³²⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn* 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/260-261.

³³⁰ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/95; İbn Reşîk, *el-Umde fi sinaati's-şi'r*, 2/ 921. Bu eserde mısra şu şekildedir. وَمِائَةٌ فَارِسٍ كَالذَّهَبِ لَمْ نَكْثُرْ فَتَنَّاكِمْ، وَلَمْ نَقِلَّ فَنَدَلَّ. Alûsî, *Bulûğu'l-ereb* 2/70.

³³¹ İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/460.

³³² İbn Manzûr, "Beyene", 13/63; Zebîdî, "Beyene", 34/301.

³³³ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/82; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/143; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/383; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/254-255; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Basriyye*, 76; İbn Manzûr, "Harağa", 10/ 45.

kaçıncaya kadar Antere, kabîlenin kadınlarını tek başına korumuştur. Daha sonra peşine düştükleri Huzeyfe ve kardeşini el-Heba adlı suyun başında yıkanırken yakalayıp öldürmüşler ve Antere bu olayla ilgili şiir inşâd etmiştir.³³⁴

1.4.4.8. Savaşların Tasviri ve Savaş Meydanları

Antere kahramanlık temasını, kahramanlığın psikolojik ve mekânsal sahası olan savaşlarla tamamlamış ve savaşa iten etkenlere şiirlerinde yer vermiştir. Çünkü savaş meydanları bir kahramanın sahne aldığı, seyircisinin dost, düşman tüm hazırûn olduğu, her bakış açısından insanın bu meydana bulunması hasebiyle, kişinin başka alanlarda kendisiyle ilgili söyleyebileceği, abartılı ifâdelerden ve yakın ölüm tehlikesi sebebiyle yapmacıklıktan uzak alanlardır. Bu er meydanında kahramanların karşısında kendilerine denk kahramanlar vardır ve tarafların özellikle şairleri bu olayları dizelerine aktararak ölümsüzleştirmektedir. Böylece son derece gerçekçi, oldukça tarafsız haberler sohbetlerin konusu olmakta ve kahramanların şanı, ünü Arap yarımadasının her tarafına yayılmaktaydı.

فِيهِمْ أَخُو ثَقَّةٍ يُضَارِبُ نَارِلًا بِالْمَشْرِفِيِّ وَفَارِسٌ لَمْ يَنْزِلْ
وَرِمَاحُنَا تَكِفُّ النَّجِيعَ صُدُورُهَا وَسُيُوفُنَا تَحْلِي الرِّقَابَ فَتَحْتَلِي

Onların içerisinde kendine güvenerek (atından) inerek kılıcıyla vuruşanlar olduğu gibi inmeyen süvariler de vardı.

Mızraklarımız kanlarını göğüslerinden fişkırtıyor, kılıçlarımız boyunlarını vuruyor (kelleleri) yerlere savruluyor.

وَالهَامُ تَنْدُرُ بِالصَّعِيدِ كَأَمَّا تَلْقَى السُّيُوفُ بِمَا رُؤُوسَ الحُنْظَلِ
وَلَقَدْ لَقِيتُ المَوْتَ يَوْمَ لَقِيئِهِ مُتَسَرِّبًا وَالسَّيْفُ لَمْ يَتَسَرَّبَلِ

*Sanki kılıçlar iri kavunlarla karşılaşmışçasına baş(lar) toprağa dökülüyor
O gün savaşa zırhımla, yalınkılıç katıldım.*

فَرَأَيْتَنَا مَا بَيْنَنَا مِنْ حَاجِزٍ إِلَّا المِجَنُّ وَنَصْلُ أَبْيَضٍ مِفْصَلِ
ذَكَرٍ أَشَقُّ بِهِ الجُمَاحِمَ فِي الوَغَى وَأَقُولُ لَا تُقَطِّعُ يَمِينُ الصُّيُفَلِ³³⁵

Aramızda engel olarak keskin kılıç ve kalkandan başka bir şey görmedim.

³³⁴ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/135.

³³⁵ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/140-141; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/329-333.

Kılıcımla savaşta başları yararım (ve kılıcı yapan kişiye) sağ yanın kesilmesin (ellerine sağlık) derim.

فَظَلْنَا نَكُرُّ الْمَشْرِفِيَّةَ فِيهِمْ وَخِرْصَانَ لَدُنِ السَّمْهَرِيِّ الْمُتَقَفِّ

غَلَلْتَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ كَرِيهَةً بِأَسْيَافِنَا وَالْقَرْحُ مِمَّا يَتَقَرَّفُ³³⁶

Onları gündüz vakti zırhlı olarak kılıçtan geçirdik esnek, düz, sert(boğumlu) mızraklarla (yaralıları öldürdük).

Savaşlardan bize kalan kılıç sallamak ve kabuk bağlamayan yaralardır.

أَبِينَا فَلَا نُعْطِي السَّوَاءَ عَدُوَّنَا قِيَامًا بِأَعْضَادِ السَّرَاءِ الْمُعْطَفِّ

بِكُلِّ هَتُوفٍ عَجَسَهَا رِضْوَانًا وَسَهْمٍ كَسِيرٍ الْحَمِيرِيِّ الْمُؤَنَّفِ³³⁷

Eğri yaylara dayanan(silahları sebebiyle) düşmanla sulha razı olmadık.

Ses çıkaran Radva³³⁸ yapımı (sağlam) her yay ve Himyerli'nin keskin kayışı gibi olan okla

Hz. Ömer Hutaye'ye savaşta nasıl olduklarını sorduğu zaman dirayetli bin süvari olduklarını söylemiş ve “nasıl yapıyordunuz?” sorusuna ise “dirayetli bir kimse olan Kays b. Züheyr aramızda idi ve biz O'na isyan etmezdik, kahramanımız Antere olup O saldırdığı zaman biz saldırır, geri durduğunda biz de geri dururduk”³³⁹ diye cevap vermiştir.

Kahraman şairler her ne kadar savaşmaya düşkün iseler de şiirlerinde savaşın acımasız yönünü ve yol açacağı felaketleri dile getirerek özellikle kendi aralarındaki savaşlardan kaçındırmaya çalıştıkları da görülmektedir.³⁴⁰

أَعَاذِلْ كَمْ مِنْ يَوْمٍ حَرْبٍ شَهِدْتُهُ لَهُ مَنْظَرٌ بِأَدْيِ التَّوَاغِدِ كَالِخِ³⁴¹

Ey kınayıcı nice savaşlara girmiş ve savaşın acımasızlığını tüm çıplaklığıyla görmüş bu kahramanı kınadığın yeter!

³³⁶ Mufaddal ed-Dabbî, Emşâlü'l-'Arab, 98; İbn Manzûr, “Karafe”, 9/279; Zebîdî, “Karafe”, 24/254.

³³⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132-133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/268, 270, 271.

³³⁸ Bir yer adı. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/270.

³³⁹ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237

³⁴⁰ Muna b. Buheyit b. Uveybid el-Luheybi, *el-Furûsiyyetu fi's-Şi'ri* (Mekke: Câmiatu Ümmü'l-Kura, Arap Dili Fakültesi, Lisansüstü Bölümü Edebiyat Şubesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 10.

³⁴¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/159; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/346.

Antere'ye bize savaşı tavsif et dediklerinde: Evveli şikâyet, ortası hareket ve sonu felakettir demiştir.³⁴²

Yukarıda zikredilen beyitlerden ve sözlerden Antere'nin zamanın kaçınılmaz olgularından savaşı, savaşa neden olan olayları ve savaşın sonuçlarını özlü bir şekilde tespit ettiği anlaşılmaktadır.

1.4.4.9. Antere'nin şiirinde Silahlar

Zamanın genel geçer silahları olan kılıçlar, mızraklar, zırhlar vb. savaş aletleri kahramanın ayrılmaz bir parçası olup Antere şiirlerinde kendilerine hatırı sayılır bir yer bulmuşlardır. Antere savaş aletlerini ayrıntılı bir şekilde betimlemiş ve bundan büyük bir zevk duymuştur. Kahramanlığını ortaya çıkaran, düşmanlarından kendisini koruyan, zafere ulaşmasına vesile olan bu gereçlere bir vefa örneği olarak şiirlerinde yer vermiştir.

1.4.4.9.1. Kılıçlar

Antere'nin bir kılıcının adı susuz anlamına gelen ظامى idi.³⁴³ Kılıçlardan bahsederken kullandığı bazı isim ve ifâdeler şunlardır. كِلِيْچُ : سَيْفٌ (ج) سيوف و أسياف³⁴⁴ كَرِيهَةٌ³⁴⁸ كِلِيْچُ : مُنْصَلٌ³⁴⁷ keskin kılıç³⁴⁷ صَارْمٌ³⁴⁶ Meşrefî kılıcı,³⁴⁶ مَشْرِفِيَّةٌ³⁴⁵ hint kılıcı,³⁴⁵ مُنْهَدٌ : كِلِيْچُ,³⁴⁹ مُزْهَفَةٌ³⁴⁹ bilenmiş (kılıç),³⁵⁰ صَفِيْحَةٌ (ج) صفائح³⁵⁰ enli kılıç,³⁵¹ حُسَامٌ : كِلِيْچُ,³⁵² فَيْصَلٌ³⁵² كِلِيْچُ,³⁵³ نَكْرٌ : كِلِيْچُ.³⁵⁴

³⁴² İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/86.

³⁴³ Zebîdî, "Zamee", 1/336.

³⁴⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/119, 141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/226.

³⁴⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/269.

³⁴⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/269.

³⁴⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/337, 258.

³⁴⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/322.

³⁴⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/258.

³⁵⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/149; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/286-87.

³⁵¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/348.

³⁵² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/349.

³⁵³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/348.

³⁵⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/157; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/336-337.

1.4.4.9.2. Mızraklar

Kahramanımızın mızrak için zikrettiği isimlerden bazıları şunlardır:

سِنَانٌ (ج) أَسِنَّةٌ³⁵⁵ : Kargı, süngü ucu, mızrak, temren³⁵⁶
رَمَاحٌ (ج) رُمَحٌ : mızrak,³⁵⁵ أَسِنَّةٌ (ج) : Kargı, süngü ucu, mızrak, temren³⁵⁶
عَوَالِي (ج) عَوَالِي : bir zira'dan daha kısa mızrak,³⁵⁷ أَسِنَّةٌ (ج) : Kargı, süngü ucu, mızrak, temren³⁵⁶
أَسَلٌ³⁵⁹ : mızrak,³⁵⁸ يَمُشَقٌ : Esnek, yumuşak³⁵⁸ mızrak,³⁵⁹ مِزْرَاقٌ : Mızrak, kargı³⁶²
مِزْرَاقٌ (ج) فَنَاءٌ³⁶⁰ : mızrak, kargı³⁶¹ وَشِيحٌ : Mızrak, kargı³⁶²

1.4.4.9.3. Ok ve yay

Ok anlamında kullandığımızı tespit edebildiğimiz kelimeler şunlardır: سَهْمٌ (ج) : ok,³⁶³ مِغْبَلَةٌ : hafif ok,³⁶⁴ أَرْزَقٌ : parlak, saf demirden ok.³⁶⁵

Yay anlamında kullanıldığını tespit edebildiğimiz kelimeler şunlardır:

رَضْوِيَّةٌ : Radva yapımı (sağlam) yay,³⁶⁷ قَوْسٌ (ج) قِيسِيٌّ : yay,³⁶⁶

1.4.4.9.4. Kalkan ve Zırh

Kalkan ve zırhla ilgili kullanılan kelimelerden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

- ³⁵⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/263.
- ³⁵⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/264.
- ³⁵⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/262-263.
- ³⁵⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132.
- ³⁵⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/269.
- ³⁶⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/134; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/247.
- ³⁶¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/352.
- ³⁶² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/253-254.
- ³⁶³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/136; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/277.
- ³⁶⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/317.
- ³⁶⁵ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/298.
- ³⁶⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222.
- ³⁶⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/270.

مَجْنُ: kalkan,³⁶⁸ أَشْلَّةُ (ج) شَلِيلٌ : kısa zırh,³⁶⁹ مَشَكَّ: örgü zırh,³⁷⁰ جِرْصَان : örgü zırh,³⁷¹
حَدِيد:(demir) zırh,³⁷² سَابِغَات (ج) سَابِغَةٌ: bol, geniş zırh,³⁷³ مُسْتَلْتَمٌ : zırhlı,³⁷⁴ ذَاتُ أَشْلَّةٍ: zırhlı.³⁷⁵

Antere savaşta kullandığı silahları şiirlerinde zikretme bakımından bir ayrıma tabi tutmamışsa da kılıç ve mızrağa verdiği önemi yay ve oka vermediği hissedilmektedir. Kahramanlar yakın mesafe dövüşünü tercih etmekte ve kahramanlığın yakın mesafe dövüş silahları olan kılıç ve mızrakla gerçekleşeceğini, bu silahların asıl olduğunu ok ve yayın tamamlayıcı silahlar olduğunu düşündükleri ve kendisi de bir kahraman olan Antere'nin da bu silahları kendisine kılıç ve mızrak kadar nispet etmediği ve şiirlerinde öncelik vermediği görülmüştür.³⁷⁶

Atlarından inip kılıçlarıyla savaşanları, kendilerine güvenen kişiler olarak görmekte, kahramanlıklarını, kılıçla, mızrakla yaptıklarını zikretmekte, savaşa yalınkılıç dalmayı özellikle vurgulamakta, diğer kahramanlarla arasında keskin kılıçlar ve kalkanlardan başka engel olmadığını, kahramanlık aleti olan kılıcıyla kelleleri uçurdukça, düşmanlarının boynunu vurdukça kılıcını yapan ustaya eline sağlık demekte,³⁷⁷ savaşta vazîfesinin kılıç sallamak olduğunu ifâde ederek peşinden mızraklarla yaptıklarını anmakta, Himyerilerin keskin okları gibi oklar ve ses çıkaran Radva³⁷⁸ yapımı (sağlam) yay kullanan düşmanlarıyla barış yapmayacaklarını³⁷⁹ anlatmaktadır.³⁸⁰

³⁶⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/332.

³⁶⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/256.

³⁷⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/226.

³⁷¹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/269.

³⁷² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/327.

³⁷³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/348.

³⁷⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/216.

³⁷⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/256.

³⁷⁶ Mevlevî, *Divanu Antera*, 81-82.

³⁷⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140-141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/329-333.

³⁷⁸ Bir yer adı. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/270.

³⁷⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132-133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/268, 270, 271.

³⁸⁰ Silahlarla ilgili örnek beyitler için "Savaşların Tasviri ve Savaş Meydanları" adlı başlığın altına bakılabilir.

Genel görüşü bu olmakla birlikte bir kahraman olarak kendisini tamamlayan silahları zikretmeyi ihmal etmemekte ve silahlarıyla kendisi arasında bağ kurmaktadır. Güçlü elleriyle kabzasını kavradığı şimşek gibi parlayan, gece gündüz kendisinden ayrılmayan dostu olan kılıcını, yaprak gibi hafif oku sert kenarlı, ipi gergin eğri yayını ve düzgün boğumlu, esnek, sert, geceleri temreni ateş gibi parlayan mızrağınını andıktan sonra düşmanlarını kendisine yaklaştıklarında ölüme koşmakla tehdit etmektedir.

وَسَيْفِي صَارِمٌ قَبِضْتُ عَلَيْهِ
أَشَاجِعُ لَا تَرَى فِيهَا إِنْتِشَارًا
وَسَيْفِي كَالْعَقِيقَةِ وَهُوَ كِنَمْعِي
سِلَاحِي لَا أَفَلَّ وَلَا فُطَارًا³⁸¹

Kılıcım serttir ve onu tutan elin damarları şişmiş değildir(güçlü, kusursuz bir el)

Kılıcım parlatılmış olup şimşek gibi parlar, o benim dostumdur gece gündüz benden ayrılmaz.

وَكَالْوَرِقِ الْخِفَافِ وَذَاتُ غَرْبٍ
تَرَى فِيهَا عَنِ الشَّرْعِ إِزْوَارًا
وَمُطَرِّدُ الْكُعُوبِ أَحْصُ صَدْقُ
تَخَالُ سِنَانَهُ بِاللَّيْلِ نَارًا³⁸²
سَتَعْلَمُ أَيُّنَا لِلْمَوْتِ أَدْنَى
إِذَا دَانَيْتَ بِي الْأَسَلَ الْحِرَارًا³⁸³

Yaprak gibi hafif okum sert kenarlı, ipi gergin eğri yayım.

Düzgün boğumlu, esnek, sert geceleri temreni ateş gibi parlayan mızrağım.

Kana susamış mızraklarla bana yaklaştığında bileceksin hangimiz ölüme daha yakınız.

Antere bazen silahları kendisine değil kabîlesine nispet etmektedir.

تَدَاعَى بَنُو عَبَسٍ بِكُلِّ مُهَيِّدٍ
حُسَامٍ يُرِيْلُ الْهَامَ وَالصَّفَّ جَانِحُ
وَكُلُّ زُدَيْبِي كَانَ سِنَانَهُ
شِهَابٌ بَدَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ وَاصِحُ³⁸⁴

Abs kabîlesi savaşmak için birbirlerini çağırıyor kelleri uçuran keskin kılıçlarla düşmanın üzerine yürüyor.

³⁸¹ Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/246; İbn Manzûr, "Kemea", 8/313; Zebîdî, "Fețara", 13/329.

³⁸² Abdülkâdir Bağdâdî, *Hižânetü 'l-edeb*, 7, 514.

³⁸³ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/133-134; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/245-247, Sadrüddîn el-Basrî, *el-Hamâsetü 'l-Basriyye*, 1/54; el- 8/249; Aynî, *el-Mâkasidü 'n-nahviyye*, 3/1140.

³⁸⁴ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/349.

Ve temrenleri gece karanlığında ateş gibi yanan mızraklarla.

1.4.5. Kişisel Kahramanlığı ve Üstün Ahlaki Özellikleri

Eski Araplar kahramanlığı yalnızca savaş boyutuyla değerlendirmemiş, kişisel yönü de kahramanlık kapsamı içerisine almışlar ve böylece üstün ahlaki özelliklere sahip kahramanlar ortaya çıkmıştır. Taşkınlık, telaş, korku, panik ve hafifmeşreplikten alıkoyan, kahramanı zorluklara, felaketlere, musibetlere karşı dayanıklı kılan, halinden şikayet etmesini engelleyen, bilakis tahammülünü artıran hilm sıfatı, karar verirken tereddütte kalmasına mani olan, yapılması gerekeni zamanında yapmasını sağlayan, tedbirli olacağı derken fırsatları kaçırmamasına engel olan kararlılık, gurur, izzet, aşağılık şeylere tenezzül etmeme, canı pahasına olsa bile kendini küçük düşürmeme, nefsin aşağılık isteklerine, basit arzularına karşı koyma, yüce amaçlara yönelme anlamına gelen şeref, itibâr üstün görülen bu tür özelliklerdendi. İşte savaş kahramanlığıyla imtizaç eden kişisel üstün özellikler, içgüdülerine karşı onlara güç, kuvvet vermiş karşımıza dünyaya meyiletmeyen, savaşta ganimet peşinde koşmayan, nefsin isteklerine galip gelmiş ve toplumda değerli görülen üstün ahlaki özellikler peşinde koşan kahramanlar ortaya çıkarmıştır.³⁸⁵

Câhiliyede kötü adetler yaygın olmakla birlikte insanlığın ortak değerleri sayılabilecek gelenekleri de mevcuttu. Çeşitli kaygılarla gömülmek istenilen kız çocuklarını şair Ferezdak'ın dedesi Sa'saa b. Câdiye gibi kimseler ailelerinden satın alıp gömülmekten kurtarırlardı.³⁸⁶ Kendilerine sığınan insanları düşmanları bile olsa himaye ederlerdi. Zulme uğrayanların haklarını zalimlerden alıncaya kadar mücadele etmek üzere -aralarında Hz. Peygamber'in de hazır bulunduğu- yemin edenlerin katıldığı ve Abdullah b. Cüd'ân ile Zübeyr b. Abdülmuttalib'in düzenlediği Hılfü'l-Füdül adıyla bir anlaşma bile yapılmıştı.³⁸⁷ Doğru söyleme ve ahde vefa toplumda makbul meziyetlerdendi.³⁸⁸ İçlerinde Antere'nin de bulunduğu iffet ve namus

³⁸⁵ Dayf, *el-Butûle fi 'ş-Şi'ri'l-Arabi*, 14-15.

³⁸⁶ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyîzi 'ş-şahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud & Ali Muhammed Muavvad, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 347.

³⁸⁷ Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselalm et-Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1990), 1/153-155; Ahmet Lütfi Kazancı, "Câhiliye Döneminde Müsbet Davranışlar." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1986), 107, Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cüd'ân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/93.

³⁸⁸ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fînûni'l-edeb*, thk. Hasan Nureddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 3/224, 225-229; Feriha Özmen, "Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (2012) 305.

duygusuna sahip olan, komşu kadınları rahatsız etmemeye özen gösteren insanlar vardı.³⁸⁹

Câhiliyede kahramanlık anlayışını destekleyen diğer bir özellik ise cömertlik idi. Cömertler fakirleri doyurur, hasımları olsa bile misafirlere ikram eder böylece namları yalnız kendi kabîlelerinde değil tüm yarımada da duyulurdu. Antere yaşadığı bölgenin en cesurlarından biri olduğu gibi aynı zamanda en cömertlerinden birisiydi.³⁹⁰

Antere, kahramanlığının amacının dünya malı kazanmak olmadığını, kendisinin savaşta ön safta ancak ganimet paylaşımında gerilerde olduğunu ifade ederek cömertliğinin bir göstergesi olarak ganimetlerden pay istememekle övünmüştür.

يُخْبِرُكَ مَنْ شَهِدَ الْوَقِيْعَةَ أَنِّي أَعْشَى الْوَعَى وَأَعِفُّ عِنْدَ الْمَغْنَمِ
فَأَرَى مَغَانِمَ لَوْ أَشَاءَ حَوَيْثُهَا وَيَصُدُّنِي عَنْهَا الْحَيَا وَتَكْرُمِي

Olaya tanık olanlar, sana benim savaşa atıldığımı, ganimet dağıtılırken de sakındığımı söyleyeceklerdir.

İsteseydim gördüğüm ganimetleri alırdım, buna benim hayâm ve nezahetim/cömertliğim mani oldu.³⁹¹

Antere platonik aşkı Able'nin dikkatini çekememekten yakını, gözünün soylu, eli açık cömert, hızlı ve güçlü birini nasıl görmediğine şaşırarak ondan kendisini ayıplamamasını ve alıcı gözle yeniden bakmasını talep eder.³⁹²

Antere ve diğer Arapların böylesine cömert olmasının temel sebebi kişinin ve kabilesinin şan ve şöhretini yayma arzusudur. Câhiliye dönemi ahlak anlayışında cömertlik şeref anlayışı ile yakından alakalıdır. Cömertçe davranışlara gerçek asaletin ispatı olarak bakılır ve cömertçe davranış ne kadar abartılı olursa o kadar hayranlık uyandırır.³⁹³ Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın aşağıdaki beyti konuya ışık tutar mahiyettedir.

وَمَنْ يَجْعَلِ الْمَعْرُوفَ مِنْ دُونِ عَرْضِهِ يَفِرُّ وَمَنْ لَا يَتَّقِ الشَّتْمَ يُشْتَمُ³⁹⁴

³⁸⁹ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/95.

³⁹⁰ Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/28.

³⁹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/223.

³⁹² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/328.

³⁹³ İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâki Kavramlar*, 141.

³⁹⁴ Dîvânı Züheyr b. Ebi Süлма, şerh: Ali Hasan Faur (Beyrut:Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 110.

Kim şerefini korumak için iyilik yaparsa onu korumuş olur

Kim de sövülmekten korkmazsa ona sövülür.

Antere zamanın asabiyet anlayışına uygun olarak âilesine, kabîlesine olan sevgisinden, saygısından ve sadakatinden dolayı Abs kabîlesi her ne zaman yardım istese kabîlesinin yardımına koşmakta ve düşmanlarına karşı onları organize etmektedir. Her hal ve şartta kabîlesini korumakta ve kahramanlığını kabîlesinin hizmetine sunmaktadır.³⁹⁵

Kurallarına uymayanları kabîle dışlar ve kabîle korumasının dışında bırakır ve bu kişileri çok zor bir hayat beklerdi. İşte kerem sahibi kahramanlar zor durumda kalmış bu kimseler kendilerine sığınırılsa onları korur, kabîlesinin bir ferdi haline getirir ve verdikleri koruma sözüne ne pahasına olursa olsun sadık kalırlardı. Bu noktada kabîle, aşiret kahramanın arkasında durur ve kahramanlık kişisel olmaktan çıkıp toplumsal bir niteliğe bürünürdü. Şair kahramanlar tüm bu hasletleri şiirlerine konu edinirler, böylece savaşta gösterdikleri kahramanlıklar, kişisel ve toplumsal kahramanlıklar³⁹⁶ çölün her tarafında yayılarak ölümsüzleşirdi.³⁹⁷

Antere, onuru için aç yatıp aç kalkmaya razı olmakta ancak hakkı olmayana asla el uzatmamaktadır. Antere kendi rızkını kendi kazanmaya büyük önem vermekte, kimseye el-avuç açmamaktadır.

وَلَقَدْ أَبَيْتُ عَلَى الطَّوَى وَأَظَلُّهُ حَتَّى أَنَالَ بِهِ كَرِيمَ الْمَأْكَلِ³⁹⁸

Onurlu bir yiyecek buluncaya kadar aç yatar aç kalkarım.

Batalyevsî, İsfahânî³⁹⁹ ve Üsâme b. Münkız⁴⁰⁰ Antere'nin bu sözünün Hz. Peygambere nakledildiğinde Hz. Peygamber'in: “Bana zikredilen Arabilerden yalnızca Antere'yi görmek istedim” dediğini ve senedinin sahih olduğunu bildirmekle

³⁹⁵ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 507; İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/600; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-321; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Basriyye*, 61-62.

³⁹⁶ Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/157; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/336-337.

³⁹⁷ Dayf, *el-Butûle fi's-Şi'ri'l-Arabi*, 5, 13, 14.

³⁹⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/322.

³⁹⁹ İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/241.

⁴⁰⁰ İbn Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 217.

beraber ilgili beytin dipnotunda Batalyevsî muhakkiki, sahih hadis kitaplarında yaptığı araştırmada böyle bir hadise rastlamadığını ifâde etmektedir.

Antere bu erdemlere sahip olma konusunda zamanında tek değildi. Hiçbir toplumsal statüye sahip olmayan, teninin siyahlığı sebebiyle “Ağribetü’l-Arab”dan ve “addâûn”dan (en hızlı koşan Araplar) sayılan Şenferâ yaptıkları baskın, yağma ve çapul eylemlerini şiirlerinde dile getiren “saâlîk” (haydutlar) şairlerinden⁴⁰¹ olmakla birlikte benzer dizeleri terennüm etmektedir.

أَطِيلُ (أَدِيمُ) مِطَالَ الْجُوعِ حَتَّى أُمَيْتَهُ وَأَصْرِبُ عَنْهُ الدِّكْرَ صَفْحًا فَأَذْهَلُ
وَأَسْتَفُّ تُرْبَ الْأَرْضِ كَيْلًا يَرَى لَهُ عَلَيَّ مِنَ الطَّوْلِ امْرُؤٌ مُتَطَوَّلٌ⁴⁰²

Açlık belasını öldürünceye kadar kendimi oyalarım ve tedricen hatırımdan çıkarırım

Yerin tozunu toprağını eleyerek bulacağım şeyler ile geçinir namerdin minnetini çekmem.

Kendi namus ve onuruna düşkün olduğu gibi komşusunun namusunu şerefini de korumaya düşkün olan, evinde erkeği olmayan kadınları yanlış anlaşılacak için ziyaret etmeyen, komşu kadınları bakışları ile dahi rahatsız etmeyen, dostlarını kandırmayan, onların iyiliklerine misliyle karşılık veren, azgın nefsin isteklerine tabi olmayan, şerefli, kendine hâkim olabilen hoş geçimli bir kimse olduğunu⁴⁰³ şiirlerine yansıtmış ve bu üstün ahlaki özelliklerine sevgilisi Able’yi şahit tutmuştur. Bu beyitler aynı zamanda Câhiliye Araplarında iffet anlayışının mevcut olduğunun delilleridir.

مَا اسْتَمْتُ أَنْشَى نَفْسَهَا فِي مَوْطِنٍ حَتَّى أُؤَيِّ مَهْرَهَا مَوْلَاهَا
أَغَشَى فِتَاةَ الْحَيِّ عِنْدَ خَلِيلِهَا وَإِذَا غَزَا فِي الْحَرْبِ لَا أَغْشَاهَا

Hiçbir kadına velisine mehrini tastamam verinceye kadar sahip olmaya çalışmadım.

Kocası yanındayken (mahallemin) kadınlarını ziyaret ederim kocası savaşa gittiğinde asla yanlarına gitmem.

⁴⁰¹ Süleyman Tülüçü, “Şenferâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/535.

⁴⁰² *Lamiyyetu’l-Arab li’ş-Şenfera*, Şerh: Abdulhalim Hafna (Kâhire: Mektebetu’l-Edeb, 2008), 16; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 360.

⁴⁰³ Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-Arabî*, 1/371.

وَأَعْضُ طَرْفِي مَا بَدَتْ لِي جَارَتِي حَتَّى يُوَارِي جَارَتِي مَاوَاهَا⁴⁰⁴
إِنِّي أَمْرٌ سَمَحَ الْحَلِيقَةَ مَا جَدُّ لَا أَتَّبِعُ النَّفْسَ اللَّجُوجَ هَوَاهَا
وَلَعْنُ سَأَلْتَ بِذَلِكَ عَبَلَةَ حَبَّرْتَ أَنْ لَا أُرِيدُ مِنَ النَّسَاءِ سِوَاهَا⁴⁰⁵

Komşu kadını gördüğümde, evine girinceye kadar bakışlarımı çeviririm

Azgın nefsin isteklerine tabi olmam, ben şerefli, hoş geçimli bir kimseyim

Eğer Able'ye bu dediklerimi sorarsan sana benim kendisinden başka kadınlarla işim olmadığını söyleyecektir.

Yine Able'den kendisinde var olduğunu bildiği güzel hasletleriyle kendisini övmesini istemekte, aslında zulme uğramadıkça iyi geçimli, hoşgörülü olduğunu ancak zulme uğrarsa zulmünün çetin, tadının Ebûcehil karpuzu gibi acı olacağını dile getirmektedir.⁴⁰⁶

Antere, kadınlara karşı nazik ve centilmen olduğunu şiirlerinde sıkça dile getirmekte, onları tüm gücüyle himaye etmeye çalıştığını, bu nezaketin ve himayenin yalnız kendi yakınları, kabîlesinin kadınları ile sınırlı olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

وَحَنْ مَنَعْنَا بِالْفَرُوقِ نِسَاءَنَا نُطَرْفُ عَنْهَا مُشْعَلَاتٍ غَوَاشِيَا⁴⁰⁷
حَلَفْنَا لَهُمْ وَالْحَيْلُ تَرْدِي بِنَا مَعًا نُرَايِلِكُمْ حَتَّى هَمَزُوا الْعَوَالِيَا⁴⁰⁸

Bizler Feruk'ta kadınlarımızı, esir almaya çalışanlardan (Benu Sa'd)

koruduk

Atlarımız bizi yel gibi uçururken mızrak sesleri duyuluncaya kadar kadınlarımızı terk etmeyeceğiz diye onlara yemin ettik.

وَمُعِيرَةٌ شَعْوَاءَ ذَاتِ أَشَلَّةٍ فِيهَا الْفَوَارِسُ حَاسِرٌ وَمُقَنَّعٌ

⁴⁰⁴ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/95.

⁴⁰⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/123.

⁴⁰⁶ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236, (55); İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336, (37); Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494, (41); Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/217, (40); Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 196.

⁴⁰⁷ Mufaddal b. Seleme, *El-Fâhir*, 229; Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 3/1024; bazı farklarla bk. İbn Manzûr, "Feraka", 10/306; Zebîdî, "Feraka", 26/288.

⁴⁰⁸ Bazı farklarla bk. Müberred, *el-Kâmil*, 1/246; Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/262; İbn Manzûr, "Herara", 5/260; Zebîdî, "Herara", 14/428.

فَرَجَرْتُمَا عَنْ نِسْوَةٍ مِنْ عَامِرٍ
أَفْحَاذُهُنَّ كَأَكْمَنِّ الْحُرُوعِ

Üzerlerinde tamamen zırhlı ve zırhsız süvarileriyle, zırhlı, dağınık halde sabahleyin saldıran atları.

Amir'in yumuşak baldırlı kadınlarından tek başıma defettim.

Antere ölümünden kurtuluş olmadığını⁴⁰⁹ bildiği için sıkıntılara sabretmiş, ayaklarını yere sağlam basmış, korkaklar gibi davranmamıştır.⁴¹⁰

1.4.6. Fahr (Övünme)

Sözlükte özellikleriyle övünmek, eskileri saymak dökmek⁴¹¹ anlamlarına gelen fahr kelimesi edebiyat terimi olarak şairlerin kendileri, kabîle, soy sop, hasep nesep inanç, siyasî güç, şiirdeki ustalık, yetenek ve erdemler, mal ve mülkleri vb. şeylerle övünerek inşâd ettikleri şiir türünü ifâde eder.⁴¹² Bundan başka iftihar ve temeddüh kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır.⁴¹³

Savaş şairleri, savaşlarda kahramanın övüldüğü malzemesi olan kahramanlık ifâdeleriyle şiirlerini terennüm ederlerdi. Bu yüzden fahr/övünme ve Hamâse/kahramanlık birbirinden ayrılması imkânsız sanatlar haline gelmişti.⁴¹⁴ Hamâse ve fahr ruhu Câhiliye şiirinden çıkarılıp alınırsa geriye İslâm 'dan önceki Arapların hayatını tasvir edecek pek bir şey kalmaz.⁴¹⁵

Fahr öncelikle insanın kendini sevmesinden kaynaklanan doğal bir temayül olup şiirde diğer temalardan daha fazla yer almıştır. Eski Arap şiirinde fahrın ortaya çıkışının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri, belki de en önemlisi o dönemde bir arabın gözünü savaşlar içinde açması, savaşın günlük hayatının bir parçası olmasıdır. Tağlib ve Bekr kabîleleri arasındaki Besus savaşı, Kahtan ve Adnân kabîleleri arasındaki sonu gelmez savaşlar, Abs ve Zübyan kabîleleri arasında kırk yıl süren Dâhis ve Gabra savaşı, Evs ve Hazreç kabîleleri arasındaki bitip tükenmeyen savaşlar, bu savaşlarda yaşanan olaylar şairlerin ilham kaynaklarını oluşturmuş, kabîlelerinin

⁴⁰⁹ İbn Manzûr, "Arafe", 9/238.

⁴¹⁰ Buhtürî, *el-Hamâse*, 43; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/333; Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/256-257; İbnü's-Şecerî, *el-Hamâsetü's-Şecerîyye*, 30-31; İbn Manzûr, "Şabera", 4/438; Zebidî, "Şabera", 12/271.

⁴¹¹ İbn Manzûr, "Feğara", 5/49.

⁴¹² Durmuş, "Fahr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 22/217.

⁴¹³ İbn Reşîk, *el-'Umde fi meğâsini's-şi'r*, 1/824; İbn Manzûr, "Feğara", 5/49.

⁴¹⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 152.

⁴¹⁵ Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, 235.

savaşçıların kahramanlıklarını dizelere dökerek ölümsüzleştirmişlerdir. Şairlerin dizeleri silahların şakırtılarına, atların kişnemelerine karışmış ve savaşlarda üstünlük sağlamak için önemli bir psikolojik etken olmuştur.

Câhiliye döneminde fahrın öncelikli amaçlarından biri kişinin kendisi veya kabîlesi hakkında bir algı oluşturmak ve kanunsuzluğun geçerli olduğu bu coğrafyada düşmanlarını yıldırarak koruyucu bir kalkan meydana getirmektir. Kahramanın, kahramanlıklarından, savaşlardan bahsetmesi, silahlarını nitelemesi, menkıbelerini yahut kabîlesinin menkıbelerini zikretmesi kendini övmenin bir türü olarak kabul edildiği için hamâse ve fahr birbirinin ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmiştir.⁴¹⁶ İbn Reşîk fahrın medih ile aynı olduğunu, fahrda bu övgünün kişinin kendisine ve kavmine hasredildiğini, medihte güzel veya çirkin olanın fahrda da güzel veya çirkin olduğunu ifâde etmektedir.⁴¹⁷

Methin gerçeğe uygun olması arzu edilmekle birlikte mübalağalı, gerçeğe aykırı medihler de yadırganmamış⁴¹⁸ ve hatta şiir eleştirmenlerince mübalağalı medihler bu türün en güzel örnekleri olarak zikredilmiştir.⁴¹⁹

Mübalağa içeren şiirlere Tağlib kabîlesinin şairi Amr b. Külsûm'un kabîlesi hakkındaki şu beyti güzel bir örnektir.

مَلَأْنَا الْبَرَّ حَتَّى ضَاقَ عَنَّا   وَنَحْنُ الْبَحْرُ نَمْلُؤُهُ سَفِينَا
إِذَا بَلَغَ الْفِطَامَ لَنَا وَلِيدٌ   تَخَرُّ لَهُ الْجَبَابِرُ سَاجِدِينَ⁴²⁰

Kara bize dar geldi doldurduk denizi gemilerimizle

Kesilmeye görsün bir çocuğumuz süttten, zorbalar sıraya girer önünde secde etmeye

Bekr b. Vail kabîlesine mensup el-Murakkış el-Ekber kabîlesini överken mübalağalı ifâdeler kullananlardandır.

وَلَيْسَ يَهْلِكُ مِنَّا سَيِّدٌ أَبَدًا   إِلَّا إِفْتَدَيْنَا غُلَامًا سَيِّدًا فِينَا

⁴¹⁶ Nevâl Hadv, *el-Faḥru fi 'ş-ş-i'ri'l- Câhili "el-Faḥru beyne Antera b. Şeddad ve Amr b. Kulşûm* (Tilimsan: Ebu Bekir Belkayd Üniversitesi, Diller ve Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 2.

⁴¹⁷ İbn Reşîk, *el- 'Umde fi meḥâsini 'ş -ş-i 'r*, 1/824.

⁴¹⁸ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-ş-i 'r*, 15.

⁴¹⁹ İbn Reşîk, *el- 'Umde fi meḥâsini 'ş -ş-i 'r*, 1/824.

⁴²⁰ Zevzenî, *Şerhu 'l-Muallekâti 'l-Aşr*, 224; *Dîvânu Amr b. Kulşûm*, thk. İmil Bedi' Yakub (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1996), 91.

إِنَّا لَنُرْخِصُ يَوْمَ الرُّوْعِ أَنْفُسَنَا وَلَوْ نُسَامُ بِهَا فِي الْأَمْنِ أُغْلِبِنَا⁴²¹

Ulularımızdan biri ölürse hemen çocuklarımızdan birini süttten keser onun yerine namzet kılarız

Savaşlarda değeri yoktur amma sulh zamanı pazarlığa girirken pek pahalıdır canımız.

Konularını yiğitlik, kahramanlık ve savaş şiirlerinin oluşturduğu Hamâse türü eserlerde kişinin kabîlesiyle, kendisiyle, hasebiyle ve nesebiyle, sabrıyla, kıtlık zamanlarında cömertliğiyle, komşuyu himaye etmesiyle, darda kalanın imdadına yetişmesiyle, düşmanlarına karşı şiddetli davranışlarıyla övünmesinden, geçmiş günlerini sayıp dökmesinden hemen sonra hiciv oklarını düşmana yöneltmesi, onlarda sayılan bu niteliklerin bulunmadığının söylenmesi fahr ve hiciv arasındaki yakın ilişkiye işaret etmektedir.⁴²²

Ferzadak'ın kâmil bahrindeki şu beyti övünme şiirlerinin en güzel örneklerindedir.

إِنَّ الَّذِي سَمَكَ السَّمَاءَ بَنَى لَنَا بَيْنَنَا دَعَائِمَهُ أَعَزُّ وَأَطْوَلُ⁴²³

Gökyüzünü yükselten bize sütunları daha yüksek ve daha güçlü bir ev inşa etti.

Ahmed b. Yahya Sa'leb (ö. 291/904) Arapların söylediği en güzel fahr şiirinin İmriu'l-Şays 'ın aşağıdaki beyti olduğu görüşündedir.

مَا يُنْكِرُ النَّاسُ مِنَّا حِينَ مَمْلِكُهُمْ كَانُوا عِبِيدًا وَكُنَّا نَحْنُ أَرْبَابًا⁴²⁴

İnsanlar, onlara sahip olduğumuz zaman bizim efendiler olduğumuzu, kendilerinin ise kölelerimiz olduğunu inkâr etmezler.

Hatemi'ye (ö. 388/998) göre en güzel fahr şiiri Ferzadak'ın şu beytidir.

تَرَى النَّاسَ إِنْ سَرْنَا يَسِيرُونَ خَلَفْنَا وَإِنْ نَحْنُ أَوْمَانَا إِلَى النَّاسِ وَقَفُوا⁴²⁵

⁴²¹ *Dîvânu'l-Murakkışeyn*, thk. Kârin Sâdır (Beirut: Dâru Sâdır, 1998), 81; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 351.

⁴²² Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/202, 203.

⁴²³ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/824.

⁴²⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/824.

⁴²⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/825.

Biz yürüdüğümüzde insanların da arkamızdan yürüdüğünü, bir işâretimizle durduklarını görürsün.

Amr b. Külsûm'un muallakası'nın neredeyse tümü fahr beyitlerden oluşmaktadır.

حُدَيَّا النَّاسِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا   مُفَارَعَةً بَيْنَهُمْ عَن بَيْنِنَا
أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا   فَتَنْجَهَلَ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ

Bütün insanlara meydan okuruz, onlarla dişe diş mücadele ederiz

Hele bize karşı birisi zorbalık etmeye görsün, o zaman onlardan daha zorba oluruz biz.

وَأَنَا الْمَانِعُونَ لِمَا أَرَدْنَا   وَأَنَا النَّارِلُونَ بِحَيْثُ شِينَا
وَنَشْرَبُ إِنْ وَرَدْنَا الْمَاءَ صَفْوًا   وَيَشْرَبُ غَيْرَنَا كَدِرًا وَطِينًا⁴²⁶

İsteddiğimizize engel olan ve istediğimiz yere konanlarız biz

Suyun başında başkaları bulanık ve çamurlu su içerken temiz ve berrak olanı içenleriz biz.

Komşuyu himaye ve komşunun iffetini koruma Araplarda övünülecek konuların başında geliyordu.

Abs kabîlesinden fakirlerin babası diye adlandırılan, zenginden alıp fakire veren Urvetu'bnü'l-Verd⁴²⁷ bir şiirinde şöyle diyor:

فَلَا أَتْرُكُ الْإِخْوَانَ مَا عَشْتُ لِلرَّدَى   كَمَا أَنَّهُ لَا يَتْرُكُ الْمَاءَ شَارِبُهُ
وَلَا يُسْتَصَامُ، الدَّهْرُ، جَارِي، وَلَا أَرَى   كَمَنْ بَاتَ تَسْرِي لِلصِّدِيقِ عَقَارِبُهُ
وَأِنْ جَارِي أَلْوَتْ رِيَا حُ بَيْتِهَا   تَغَافَلْتُ حَتَّى يُسْتَرَّ الْبَيْتُ جَانِبُهُ⁴²⁸

Susuz bir kimse nasıl ki suyu elinden bırakmaz ben de felakette olan arkadaşlarımı aynen öyle terk etmem

Komşularım hiçbir zaman hiçbir saldırıya maruz kalmazlar, arkadaşlarıma el altından akrep gibi hainlik etmem.

⁴²⁶ Zevzenî, *Şerhu 'l-Muallekâti 'l-Aşr*, 207-223.

⁴²⁷ İbrahim Usta, "Arap Edebiyatında Eşkiya Şairler", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, literature and History of Turkish or Turkic* 9/6 (Sipring 2014), 1068.

⁴²⁸ *Dîvânu Urvetu'bnü'l-Verd*, Dirase, Şerh ve Thk. Esmâ Ebu Bekr Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 48; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 318.

Komşumun hanımının fırtınada yıkılan çadırı kapanıncaya kadar yüzümü çevirir görmezden gelirim.

Hâtim et-Tâî (ö. 578 [?]) bir şiirinde komşu hakkına nasıl riayet ettiğini şöyle ifade ediyor.

وَمَا صَرَ جَارًا، يَا بِنْتَ الْقَوْمِ، فَاعْلَمِي   يُجَاوِرُنِي أَلَّا يَكُونَ لَهُ سِتْرُ

بِعَيْنِي عَنْ جَارَاتِ قَوْمِي غَفْلَةً   وَفِي السَّمْعِ مِنِّي عَنْ حَدِيثِهِمْ وَقُرُ⁴²⁹

Bana komşuluk eden kimsenin evi ister mestur olsun ister olmasın benden bir kötülük görmez

Benim gözlerim komşu kadınları görmez ve kulaklarım onların sözlerini işitmez.

وَمَا تَشْتَكِينِي جَارَتِي غَيْرَ أَهْمًا   إِذَا غَابَ عَنْهَا بَعْلُهَا لَا أُرُورُهَا

سَيَبْلُغُهَا خَيْرِي وَيَرْجِعُ بَعْلُهَا   إِلَيْهَا وَمَ يُقْصِرُ عَلَيَّ سُتُورُهَا⁴³⁰

Komşu kadının şikayetine meydan vermem, ondan yardımımı hiç esirgemem

Kocası yokken ziyaretine gitmem kocası dönünceye kadar onunla mahremane perde arkasında bulunmam.⁴³¹

Câhiliye şiirinde övülen hasletlerin en önemlileri cömertlik, îsâr, nefsin shevi arzuları peşinde koşmama, kendini topluma rezil etmekten sakınma olarak karşımıza çıkmaktadır. Cömertliğiyle ünlü Hâtim et-Tâî bu duruma şiirlerinde şöyle işâret etmektedir.

وَإِنِّي لِأَسْتَحْيِي صَحَابِي أَنْ يَرَوْا   مَكَانَ يَدِي، فِي جَانِبِ الزَّادِ، أَفْرَعًا

أُقْصِرُ كَفِّي أَنْ تَنَالَ أَكْفَهُمْ   إِذَا نَحْنُ أَهْوَيْنَا، وَحَاجَاتُنَا مَعًا

Yemek yerken tabakta elimin değdiği yerlerin tükenmesinden haya ederim

⁴²⁹ *Dîvânü Hatim et-Taî*, thk. Âdil Süleymân Cemâl (Beyrut: Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, 1994), 64; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 319.

⁴³⁰ *Dîvân-u Hatim et-Taî*, 89-90; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 320.

⁴³¹ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 321.

Yemek için uzattığımda elimi kimsenin eline dokundurmam, zaten yemek ihyiyacımız bir değil mi?

وَأِنَّكَ مَهْمَا تُعْطِ بَطْنَكَ سُؤْلَهُ
وَفَرْجَكَ، نَالَا مُنْتَهَى الدَّمِّ أَجْمَعَا

أَبِيْتُ حَمِيصَ الْبَطْنِ، مُضْطَمِرَ الْحَشَى
حَيَاءً، أَخَافُ الدَّمَّ أَنْ أَتَضَلَّعَا⁴³²

İnsan midesine ve şehvetine kapılırsa herkes tarafından kınanır,

Ben bu duruma düşmemek için utancımından daima aç yatarım ve karnım ince ve dümdüz görünür.

Yukarıdaki dizelerden Câhiliye Araplarının bir ahlak anlayışına sahip olduklarını ve bu ahlaki niteliklerin bir çoğunun İslam inancında da kabul ve teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

1.4.6.1. Antere'nin şiirinde Fahr (Övünme)

Antere Câhiliye döneminde cesareti, ahlaki, yardımseverliği ve atılganlığıyla fahrî en iyi işleyen şairlerin en meşhurlarındandır.⁴³³ Antere'nin şiirinde iki olgu bariz bir şekilde dikkat çekmektedir. Bunlar kendisiyle ve kabilesiyle gurur duymasıdır. Bu iki olgu neredeyse tüm dizelerinde net bir şekilde göze çarpmakta, Antere kendisinden, kahramanlıklarından ve maceralarından bahsetmektedir.

1.4.6.1.1. Kendisiyle Övünme

Bir savaş kahramanı olarak Antere öncelikle savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarla övünmüş ve böylece dosta güven düşmana korku salmayı amaçlamıştır. Fahr Antere'nin şiirinde ki en bariz temalardan birisidir. Nesebini ispat etmek, hakkını almak, hasımlarına cevap vermek, âilesinin kendisine denk görmediği sevgilisinin gönlünü kazanmak, yaratılıştan gelen renginin toplum içinde kendisi açısından oluşturduğu statü eksikliğini gidermek için girdiği şiddetli mücadeleler fahrın şiirlerinde çokça yer almasının temel nedenlerindedir.⁴³⁴ Muallakasında ve diğer şiirlerinde birçok yerde çarpıştığı kahramanlardan bahsederek kendisinin mızrağını ne kadar hızlı kullandığı, mızrağıyla rakiplerinin zırhla kaplı vücutlarında açtığı delikler ve bu deliklerden kanların fışkırmasıyla övünmektedir.

وَمُدَجِّجِ كَرِهِ الْكَمَاءُ نَزَالَهُ
لَا مُمَعِنٍ هَرَبًا وَلَا مُسْتَسَلِمٍ

⁴³² Dîvânü Hatim et-Taî, 68; Mehmed Fehmî, Târîh-i Edebiyatı Arabîyye, 332.

⁴³³ Yahya Şâmî, Erveu ' ma kîle fi 'l-Faħr (Beyrut: Dâru'l-fikri'l-Arabi, 1992), 25.

⁴³⁴ Tuleymat, Târîhu 'l-edebi 'l-Arabi, 416.

جَادَتْ لَهُ كَفِي بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ مُتَّقَفٍ صَدَقِ الْكُفُوبِ مُقَوِّمٍ

Yiğitlerin savaşmaktan çekindikleri ne kaçmayı aklından geçiren ne de teslim olan nice pür silah savaşçılar var ki.

Düz boğumlu başları sert, sağlam mızrağı süratle saplamakta hünerini gösterdi ellerim.

بِرَحِيْبَةِ الْفَرْغَيْنِ يَهْدِي جَرْسَهَا بِاللَّيْلِ مُعْتَسَّ السَّبَاعِ الضُّرْمِ
كَمَشْتُ بِالرُّمَحِ الطَّوِيلِ ثِيَابَهُ لَيْسَ الْكَرِيمُ عَلَيَّ الْقَنَا مُحَرَّمٍ

وَتَرَكْتُهُ جَزَرَ السَّبَاعِ يَنْشَنُهُ يَقْضِمْنَ حُسْنَ بَنَانِهِ وَالْمِعْصَمِ⁴³⁵

Öyle geniş bir delik açtım ki (kan, suyun kovadan boşaldığı gibi fışkırıyor) ve sesi geceleyin yiyecek arayan yırtıcılara yol gösteriyordu.

Sağlam mızrağımla o savaşçının da elbisesini deldim; soylu kahramanlar da mızrağa karşı korumalı değil ya!

Onu vahşi hayvanlara yiyecek olarak bıraktım; yiyecekler onu, kemirecekler o güzel parmakları ve kolları.

Antere şiirlerinde öldürdüğü hasımlarını nasıl ve hangi silahla öldürdüğünü vasfederek kendisinin ne kadar usta bir savaşçı ve kahraman olduğuna işâret etmekte ve asla düşmandan kaçmadığını⁴³⁶ ifâde ederek övünmektedir.

تَرَكْتُ جُبَيْلَةَ بِنَ أَبِي عَدِيٍّ يَبْلُ ثِيَابَهُ عَلَّقَ نَجِيعُ

وَآخَرَ مِنْهُمْ أَجْرَزْتُ رُحْمِي وَفِي الْبَحْلِيِّ مِعْبَلَةٌ وَقِيعُ⁴³⁷

Cubeyle b. Ebi Adiy'ye⁴³⁸ (attığım okla) elbiselerini al kanlar içerisinde bıraktım.

Bir diğerine mızrağımı sapladım ve Becleli'nin nasibine keskin bir ok düştü.

Antere'nin övündüğü konulardan birisi de kendisinin savaş her daim hazır olduğu, bu yüzden neredeyse rahat bir yatak yüzü görmediğidir.⁴³⁹

⁴³⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118-119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/223-226.

⁴³⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138.

⁴³⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/316-317; Zebidî, "Cerara", 10/ 405.

⁴³⁸ Beni Suleym'den Becile adlı bir mahalleye mensup bir kişi. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/316.

⁴³⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/203-205.

Asalet, cömertlik, hız ve güç kendilerine büyük önem atfedilen değerlerdendir. Bu yüzden Antere sevgilisi Able'den kendisinin bu özelliklerini dikkate almasını talep etmekte ve bu özellikleriyle övünmektedir. ⁴⁴⁰

İnsanlarla iyi geçinme toplumsal hayatın gerekliliklerinden biri olup toplumsal hayatın ve özellikle âile hayatının kaos ve kargaşa içine düşmemesi, barış, huzur ve güven ortamının hâkim olması hem insanların mutluluğu için ve hem de gelecek nesillerin sağlıklı yetişebilmesi için olmazsa olmazlardandır. Barış insan hayatında asıl savaş ise arizidir. Antere her ne kadar bir savaş adamı olsa da bu durumun toplumsal uyuma engel olmadığını, kışkırtılmadığı, zulme uğramadığı sürece hoşgörülü olduğunu beyân etmekte ve aşkı Able'ye kendisinin iyi bir âile kurabileceği mesajını vermektedir. ⁴⁴¹

Antere'nin şiirinde fahrın belirgin niteliklerinden birisi de Antere'nin savaştığı orduların komutanlarını öldürmekle övünmesi, sıradan savaşçılara fazla yer vermemesi, yer vermişse bile bunun kahramanların kalbine korku salmak amacıyla ⁴⁴² söylenmiş olmasıdır.

Aşağıdaki sözleri Antere'nin son derece temkinli olduğunu, kararlarını alırken ince eleyip sık dokuduğunu ancak karar verdikten sonra kararını azimle uyguladığını ve sonucu ne olursa olsun bu karardan asla pişman olmadığını ifâde etmektedir.

وَإِذَا حَمَلْتُ عَلَى الْكَرْبِيَّةِ لَمْ أَقُلْ   بَعْدَ الْكَرْبِيَّةِ لَيْتَنِي لَمْ أَفْعَلْ ⁴⁴³

Zor bir işe girdiğim zaman sonrasında keşke yapmasaydım demedim asla.

Kılıçlar, karanlık bulutlar arasında parlayan şimşek misali savrulurken “Anter” diye bağırıp yardım istemeleri ona en çok keyif veren şeylerdendi. Şiirlerinde kahramanları öldürdüğüne vurgu yapması, onları nasıl öldürdüğünü anlatması, kendisinin savaş için yaratıldığını ifâde etmesi, hedef kitlesini yalnız Araplarla sınırlamayıp özelde o zamanın süper güçlerinden birisi olan İranlıları ve genelde tüm

⁴⁴⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/326-28.

⁴⁴¹ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; Buhtürî, *el-Hamâse*, 234; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336, (37); Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494, (41); Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekkâti'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217, (40); Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 196.

⁴⁴² İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/244; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-164; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/358; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekkâti'l-Aşr*, 232; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 798.

⁴⁴³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/139; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/326.

Arap olmayanları da kendisine itaat ettirdiğini beyân etmesi ve bu mevkiye soyu sopu ile değil bileğinin gücü, kılıcının hakkıyla ulaştığını vurgulaması fahrın en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

يَدْعُونَ عَنَتَرَ وَالسُّيُوفُ كَأَنَّهَا إِمَاضُ بَرْقٍ فِي السَّحَابِ الرَّكْمِ.⁴⁴⁴
وَلَقَيْتُ الْأَبْطَالَ فِي كَلِّ حَرْبٍ وَهَزَمْتُ الرِّجَالَ فِي كَلِّ وَاوَدِي

Kılıçlar, karanlık bulutlar arasında parlayan şimşek misali savrulurken “Anter” diye bağırıyorlardı.

Nice savaşlarda kahramanlarla karşılaştım ve her yerde yiğitleri hezimete uğrattım.

وَتَرَكْتُ الْفَرْسَانَ صَرَغِي بِطَعْنٍ مِنْ سِنَانٍ يَخْكِ رُؤُوسَ الْمَزَادِ⁴⁴⁵
خُلِقْتُ لِلْحَرْبِ أَحْمِيهَا إِذَا بَرَدَتْ وَأَصْطَلِي نَارَهَا فِي شِدَّةِ اللَّهَبِ

Kırba başı gibi yaralar açan bir mızrak darbesiyle süvarileri de cansız yere serdim.

Ben savaş için yaratıldım, küllendikçe alevlendiririm ve ısınırım ateşiyle,

بِصَارِمٍ حَيْثُمَا جَرَّدْتُهُ سَجَدَتْ لَهُ جَبَابِرَةُ الْأَعْجَامِ وَالْعَرَبِ
وَقَدْ طَلَبْتُ مِنَ الْعَلِيَاءِ مَنْزِلَةً بِصَارِمِي لَا بِأُمِّي وَلَا بِأَبِي
فَمَنْ أَجَابَ نَجَا مِمَّا يُحَادِرُهُ وَمَنْ أَبِي ذَاقَ طَعْمَ الْحَرْبِ وَالْحَرْبِ⁴⁴⁶

Çektim mi kılıcımı eğilir önünde hem Arabin ve hem de Acemin devleri,

Yüce makamlara anamla babamla değil kılıcım ile eriştim,

Kim gücümü kabul edip boyun eğdiyse kurtuldu korktuğundan, kim isyan edip karşı koyduysa bana, tattı savaşın ve yağmanın (acı) tadından.

Antere kölelikten bileğinin hakkıyla kurtulabilmiş ve bulunduğu yere tırnaklarıyla kazıyarak gelmiş bir kimseydi. Bununla birlikte zamanın asalet anlayışı sebebiyle derisinin renginden dolayı kendisine sataşanlar daima oluyordu. İşte savaş esnasında bu kimselerin kendisine sığınması onun için büyük bir övünç kaynağıydı.

⁴⁴⁴ Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/238.

⁴⁴⁵ Hatîb et-Tebrîzî, Hatîb, *Şerhu Dîvânî Antera*, 60; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 67.

⁴⁴⁶ Hatîb et-Tebrîzî, Hatîb, *Şerhu Dîvânî Antera*, 36; Şelebî, *Şerhu Divani Antera b. Şeddâd*, 24.

وَلَقَدْ شَفَى نَفْسِي وَأَبْرَأَ سَفْمَهَا قَيْلُ الْفَوَارِسِ وَنِكَ عَنَّا أَفْدِيمٌ⁴⁴⁷

Ruhuma şifa veren ve onun acısını dindiren bir şey varsa, o da atlıların: "Neredesin 'Antere? Hücum etsene!" demeleriydi.

Bazen babasının soyuyla bazen de kılıcının keskinliğiyle övünmüştür.⁴⁴⁸

Antere, yaşadığı toplumun hür insanları arasında revâçta bulunan güç, statü ve asalet gibi erdemlere bileğinin hakkıyla sahip olmaya çalışmış, zamanında yaygın olan kabîleler arası savaşlarda kendisini göstermiş,⁴⁴⁹ kabîlesini korumuş,⁴⁵⁰ ganimetler elde etmiş ancak cömertliğinin bir göstergesi olarak bu ganimetlerden pay istememekle övünmüştür.⁴⁵¹

Antere, ihtiyaçlarını onurlu bir şekilde gidermeye büyük önem vermiş ve bunu övünç vesilesi kılmıştır.⁴⁵²

Antere'nin fahrında yardım isteyen kim olduğuna bakmadan yardımına koşmak önemli bir yer tutar.

وَمَكْرُوبٍ كَشَفْتُ الْكَرْبَ عَنْهُ
بِضْرَبَةٍ فَيَصِلُ لِمَا دَعَانِي
دَعَانِي دَعْوَةً وَالْحَيْلُ تَرْدِي
فَمَا أَذْرِي أَبَا سَمِيٍّ أَمْ كَنَانِي

Nice darda kalan kişinin sıkıntısını yardıma çağırdığı zaman dağıtıcı(kılıç) darbemle giderdim.

Beni yardıma çağırdığında atım koşarken (yardım isteyen) adımla mı yoksa künyemle mi çağırdığını bile bilmem.

فَلَمْ أُمْسِكْ بِسَمْعِي إِذْ دَعَانِي
وَلَكِنْ قَدْ أَبَانَ لَهُ لِسَانِي

⁴⁴⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/239.

⁴⁴⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/322; İbn Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 217.

⁴⁴⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-324.

⁴⁵⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-324.

⁴⁵¹ Müberred, *el-Kâmil*, 1/27; Ebû Osman Saîd (Sa'd) b. Hâşim el-Hâlidî-Ebû Bekir Muhammed b. Hâşim el-Hâlidî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir min eş'âri'l-mütekkaddimîn ve'l-Câhiliyye ve'l-Muḥadramîn*. Ta'lik: Muhammed Ali Dikka (Şam: Menşûrâtu Vizârati's-Sekâfe, 1995), 40; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 1/144; Zemahşerî, "Veḳaa", 2/350.

⁴⁵² İbn Side, *el-Muḥaşşaş*, 4/sıfır 14, 73; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/322; İbn Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 217; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthe't-taleb*, 2/82; İbn Manzûr, "Zalele", 11/419; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/796.

وَكَانَ إِجَابَتِي إِيَّاهُ أَبِي
عَطَفْتُ عَلَيْهِ حَوَارَ الْعِنَانِ
بِأَسْمَرَ مِنْ رِمَاحِ الْحَطِّ لَدُنِ
وَأَبْيَضَ صَارِمَ ذَكَرٍ يَمَانِ⁴⁵³

Yardıma çağrıldığımda buna kulak tıkamam (susmam) konuşurum

(Yardıмым yalnız lafta kalmaz) savaşa girmeye alışık atımla yardıma gitmektir cevabım

Elde Yemani parlak kılıcım ve esnek ve esmer hat mızrağım.

Câhiliye Arap şiirinde övünülen konulardan birisi de komşunun himayesi, komşunun namusuna yan gözle bakılmamasıdır.⁴⁵⁴

Emanet sahibi bir kimse olmak, kimsenin hele dostlarının malına el uzatmamak hatta yapılan iyiliklere misliyle karşılık vermek Antere'nin ayrılmaz bir özelliği idi.

وَلَمَّا رَزَأْتُ أَخَا حِفَاظٍ سَلْعًا
إِلَّا لَهُ عِنْدِي بِهَا مِثْلَهَا

Arkadaşımın malından hiçbir şekilde alıp eksiltmedim, bana yaptığı iyiliklerinde misliyle karşılığını verdim.

Yine devrinin övünç kaynaklarından biri olan şarap içmek, kumar oynamak⁴⁵⁵ gibi konularda tüm parasını harcamaktan çekinmemiştir.

وَلَقَدْ شَرَبْتُ مِنَ الْمُدَامَةِ بَعْدَمَا
رَكَدَ الْهَوَاجِرُ بِالْمَشُوفِ الْمُعْلَمِ⁴⁵⁶

بِرُجَاجَةٍ صَفْرَاءَ ذَاتِ أُسْرَةٍ
فَرَنْتَ بِأَزْهَرٍ فِي الشَّمَالِ مُقَدَّمِ⁴⁵⁷

Ben, şiddetli sıcaklar dindikten sonra yazılı paralar karşılığında şarap içmişimdir.

Soldaki ağzı yaşmaklı beyaz sürahinin yanında bulunan çizgili sarı kadehle içmişimdir şarabı.

فَإِذَا شَرَبْتُ (إِنْتَشَيْتُ) فَإِنِّي مُسْتَهْلِكٌ مَالِي وَعَرْضِي وَافِرٌ لَمْ يُكَلِّمْ

وَإِذَا صَحَوْتُ فَمَا أَقْصِرُ عَنْ نَدَى
وَكَمَا عَلِمْتَ شَمَائِلِي وَتَكْرُمِي⁴⁵⁸

⁴⁵³ Şentemerî, *Eş'aru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/157; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'ârî's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/336-337.

⁴⁵⁴ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 6/3.

⁴⁵⁵ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/71.

⁴⁵⁶ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 443; İbn Fâris, "Şevefe", 3/229 İbn Manzûr, "Şevefe", 9/184; Zebîdî, "Şevefe", 23/531.

⁴⁵⁷ İbn Manzûr, "Serara", 4/359; Zebîdî, "Serara", 12/7.

⁴⁵⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, 1/253; Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 107; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 1/188; Şentemerî, *Eş'aru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'ârî's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/219; Zebîdî, "Kemele", 30/353.

Şarap içtiğimde malımı mülkümü feda ederim, ırzım da zedelenmez.

Ayıldığımda cömertlikten kısmam, ahlakım da cömertliğim de yine bildiğin gibidir.

1.4.6.1.2. Kabilesiyle Övünme

Câhiliye döneminde bir kişi toplumunda ne kadar yüksek bir mevkiye sahip olursa olsun kabîle, fertlerden daha büyük ve daha önemlidir. Kahraman kabilesinde seçkin bir yere sahip olsa da savaşın kızıştığı zamanlarda kabilesiyle uyum içinde savaş meydanında yerini alır, halkının beka davasında kendisine kabilesi tarafından yapılan haksızları unutup kavmiyle birlikte olur ve onlarla omuz omuza mücadele eder ve sonuçta zaferi birlikte kazanırlar.⁴⁵⁹ Bu yüzden Antere kabilesinin komutanı olarak emir verdiği zaman emrine uyulması, kabilesi kendisini göreve çağırdığı zaman hemen icabet etmesiyle övünür.⁴⁶⁰ Kabilesiyle övünmesi kendisiyle övünmesi kadar sık değildir. Genellikle kabilesinin bir sıkıntı karşısında yahut saldırı ve savaş esnasında kendi arasındaki yardımlaşması ve dayanışmasını anlattığı beyitlerde kendine yer bulur.⁴⁶¹

Kabilesinin karşısına çıkanların kaçınılmaz sonunu hasımlarının adını vererek zikreder.

تَرْكُنَا ضِرَارًا بَيْنَ عَانٍ مُكَبَّلٍ   وَبَيْنَ قَتِيلٍ غَابَ عَنْهُ النَّوْاحُ
وَعَمْرًا وَحَيَانًا تَرْكُنَا بِقَفْرَةٍ   تَعُودُهُمَا فِيهَا الضَّبَاعُ الْكَوَالِحُ
يُجْرُونَ هَامًا فَلَقْتَهَا سَيْوفُنَا   تَزِيلَ مِنْهُنَّ اللَّحَى وَالْمَسَائِحُ⁴⁶²

Dırar'ı ve kabilesini ya esir ettik ya öldürdük arkalarından ağlayacak kimseleri kalmadı.

Amr ve Hayyan'ı⁴⁶³ ıssız yerlerde sırtlanlara yem ettik

Sırtlanlar kılıçlarımızla parçaladığı kafaları sürüklerler, sakallar ve perçemler uçuşur havada.

⁴⁵⁹ Ubeydî, “Şunâiyetu'l-ı'iffeti ve'l-cur'eti fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî”, 668.

⁴⁶⁰ Tuleymat, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, 419.

⁴⁶¹ Zeytûnî, *el-İnsân fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, 99.

⁴⁶² Şentemerî, *Eş'aru'ş-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/350-351.

⁴⁶³ Beni Dabbe kabilesinden. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/350.

Yevmu'l-Feruk'ta namuslarını nasıl koruduklarından bahisle kabilesiyle iftihar etmektedir.⁴⁶⁴

Antere, Tay-Cedile kabilesiyle savaşmıştı. Benu Rabia b. Zuhl b. Şeyban b. Sa'lebe bu kabilenin anlaşılmasıydı ve Benu Cedile'ye yardım etmişti. Antere bu savaşta çok çetin savaşmasına, yaralanıp kanlar içerisinde kalmasına rağmen ganimet alamamıştı. Savaştaki silah arkadaşlarının vefalarını, sabırlarını ve dayanıklılıklarını denediğini, sonuçta kardeşi gibi güvenilir olduklarının ortaya çıktığını, savaşa giderken ortaya çıkan azametli görüntülerini, binekleriyle fırtına gibi düşman üzerine saldırılarını, kendileriyle anlaşmayı bozanların sonunun ne olduğunu gururla anlattığı beyitler bu savaşla ilgili olarak söylenmiştir.⁴⁶⁵

وَفَوَارِسٍ لِي قَدْ عَلِمْتُهُمْ
صَبْرٌ عَلَى التَّكْرَارِ وَالْكَلْمِ
يَمْشُونَ وَالْمَادِي فَوْقَهُمْ
يَتَوَقَّدُونَ تَوْقَدَ الْقَحْمِ⁴⁶⁶

Nice süvarilerimin saldırılarda ve yaralı hallerinde (savaşın zor anlarında) sabırlarını denemişim.

Mızrakları ve miğferleri kömürün yanışı gibi parıldar yürürlerken.

كَمْ مِنْ فَتَى فِيهِمْ أَحْيَى ثِقَةً
حُرٌّ أَعْرَأَ كَعْرَةَ الرَّثْمِ
نُعْدِي فَتَطْعُنُ فِي أُنُوفِهِمْ
نَحْتَارُ بَيْنَ الْقَتْلِ وَالْغَنَمِ

Aralarında beyaz ceylan gibi temiz, saf nice gençler vardır kardeşin gibi güveneceğin

(Bineklerimizi) koşturur düşmanlarımızın burunlarına vururuz ister onları katleder istersek ganimet olarak alırız.

إِنَّا كَذَلِكَ يَا سَهْيَى إِذَا
عَدَرَ الْحَلِيفُ تَمُورًا بِالْحُطْمِ
وَيَكَلِّ مَرْهَفَةً لَهَا نَقْدًا
بَيْنَ الصُّلُوعِ كَطَرَةَ الْقَدَمِ⁴⁶⁷

Ey Suheyye işte böyleyiz, anlaşmaya ihanet edenin burnunu kırarız.

Kırmızı kaftanın püskülü gibi kaburgaları delip geçen kılıç, mızrak ve oklarla.

⁴⁶⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/262.

⁴⁶⁵ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/283.

⁴⁶⁶ Farklı kelimelerle bk. İbn Manzûr, "Mezeyye", 15/275.

⁴⁶⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/149; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/283-287; Bazı farklarla bk. İbn Manzûr, "Kademe", 12/472.

وَنِعْمَ فَوَارِسُ أَهْيَجَاءِ قَوْمِي إِذَا مَا عَلِقُوا الْأَعِنَّةَ بِالْبَيْنَانِ

هُم قَتَلُوا لَقِيظًا وَابْنَ حُجْرٍ وَأَرَدُوا حَاجِبًا وَابْنَ أَبَانَ⁴⁶⁸

Dizginlere yapışınca savaşta ne kadar iyidirler kavmim.

O kahramanlar (Yevmü Cebele 'de) Lekit 'i ve İbn Hucr 'u⁴⁶⁹ öldürüp Hacib 'le Eban 'ın iki oğlunu esir ettiler.

Antere köle olmasına, köle olmanın verdiği toplumdaki eziklik ve zorluğa, babasının kendisini evlâtlığa oldukça geç ve zorlu süreçlerden geçtikten sonra kabul etmesine rağmen eşkıyalık yolunu seçmemiş aksine kabîlesiyle iyi geçinme yolunu tercih etmiştir. Bununla birlikte kölelikten kurtulmak, evlâtlığa kabul edilip toplumun saygın bir üyesi olmak için çok çabalamış ve melez ırktan birinin safkan bir Arabın statüsünü kazanabildiğini ispat etmiştir.⁴⁷⁰ Babası kendisini evlâtlığa kabul ettikten sonra da Câhiliye anlayışının deri rengine, kişinin kökenine bakışından kaynaklanan aşağılamalarından kurtulamamış bu yüzden ispatı nefis etmek için kendini geliştirmiş, yetiştirmiş ve parmakla gösterilir bir kahraman haline gelmiştir. Toplum içinde bir statü elde etmek için gösterdiği çabaları, yaptığı kahramanlıkları, zamanın kabul gören cömertlik, zulme uğrayana yardım vb. üstün erdemlere sahip olduğunu yine zamanın diğer bir üstünlük alameti olan şiirlerine yansıtmış ve bu özellikleriyle övülmüştür. Toplum içindeki statüsünü gücü, kılıcı ve kahramanlığıyla elde ettikten sonra kabîle dışındaki düşmanlarına karşı kabîlesiyle yardımlaşmaktan,⁴⁷¹ onların yardım çağrılarına kulak vermekten,⁴⁷² kabîlesinin kahramanlarıyla gurur duymaktan geri durmamış ve kabîlesini öven dizeler dilinden dökülmüştür. Hem kişisel kahramanlığını zikretmesinin ve hem de kabîlesine bağlılığının ve onları tüm gücüyle desteklemesinin ikinci bir önemli sebebi de yine kendi kabîlesinden amcasının kızı olan büyük aşkı Able'nin hoşnutluğunu kazanmaktı. Tüm bu sebeplerden dolayı

⁴⁶⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/157; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/339.

⁴⁶⁹ Lekit: Lekit b. Zurare, İbn Cuhr: Muâviye b. el-Cun. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/340.

⁴⁷⁰ Regis Blachère, "Antera", çev. Süleyman Tülücü, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (2010), 213.

⁴⁷¹ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü'l-hayl*, 46; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/237; Ebû Muhammed el-'Arabî el-Esved el-Gundicâni, *Kitabu Esmâi hayli'l-Arab ve ensâbihâ ve zikri fursânihâ*, thk. Muhammed Ali Sultânî (Şâm: Müessesetu'r-Risâle, 1981), 46.

⁴⁷² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/298.

Antere kendi kaderini kabîlesinin kaderine bağlamış ve ölünceye kadar bu bağı muhafaza etmiştir.

Antere bazen kendi üstün niteliklerini ve kabîle övgüsünü aynı kasidede zikrediyor. Yardım çağrısını duyduğu zaman kabîlesine seslendiğini ve onların da hemen bu çağrıya karşılık verdiklerinden bahisle kendisinin kabîlesinin bir parçası olduğunu ve kabîlesinin ona yardım ettiği gibi kendisinin de onlar için her türlü fedakarlığa katlandığını⁴⁷³ ifade ederek şiiriyle ölümsüzleştiriyor. Aslında bu durum “Kardeşin zâlim de olsa mazlûm da olsa yardım et”⁴⁷⁴ Câhiliye anlayışı ile de örtüşmektedir.

1.4.7. Methiye

Sözlükte *medih* birinin üstün özelliklerini dile getirmek anlamına gelip *hicvin* zıttıdır.⁴⁷⁵ Arapça mastar olan *medh* kelimesinin sonuna nispet eki getirilerek yapılmış olan methiye kelimesi Türkçede övgü şiiri anlamına kullanılan bir edebiyat terimidir. Edebî anlamda methiye ya takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddi bir menfaat temin etmek için, çoğunlukla bireylerle alakalı olmakla birlikte kabîle, toplum, millet, vatan, şehir vb. şeylerin güzel sıfat ve faziletlerinin anlatıldığı şiir türüne verilen isimdir.⁴⁷⁶

Akıl, iffet, adalet ve şecaat gibi kişinin faziletlerinin övülmesi asıl olup zinet, lüks gibi arızı niteliklerin övülmesi kusur kabul edilmiştir.⁴⁷⁷ Methin gerçeğe uygun olması arzu edilmekle birlikte mübalağalı, gerçeğe aykırı medihler de yadrganmamış⁴⁷⁸ ve hatta şiir eleştirmenlerince mübalağalı medihler bu türün güzel örnekleri olarak zikredilmiştir.⁴⁷⁹

Övülme ve beğenilme isteği insanın fitratında bulunduğundan methiye türü şiirler insanlık târihi kadar eski olmakla birlikte eski Arap şiirinde yapılan iyiliklere karşı kadirnişaslık ve teşekkür mahiyetinde nazmedilmiş, fertlerden çok kabîleleri

⁴⁷³ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-321.

⁴⁷⁴ Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, 160; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/334; Kādî İyâz, *Meşâriku'l-envâr*, 1/329; Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, 1/57.

⁴⁷⁵ İbn Manzûr, “Medeħa”, 2/589.

⁴⁷⁶ Durmuş, İsmail, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2004), 29/406.

⁴⁷⁷ Kudâme b. Ca'fer, *Nağdü's-şi'r*, 184.

⁴⁷⁸ İbn Tabâtabâ, *İyârü's-şi'r*, 15.

⁴⁷⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi meħâsini's-şi'r*, 1/130-131.

öven bazı parçalar dışında bu dönemde methiye örneklerine pek rastlanmaz.⁴⁸⁰ Methiyede övülen kişinin üstün nitelikleri, müspet, iyi, kıymetli yönleri, huy, davranış ve sözleri vurgulanır.⁴⁸¹ Methiye türü şiirlerde methedilen kişiye uygun kelimeler ve hitapların kullanılması, övgü beyitlerinin çok uzatmaması tavsiye edilmiştir.⁴⁸²

İmriu'l-Ḳays kendisini Hire kralı Numan b. Münzir b. Mau's-Sema'ya karşı koruyan Benu Teym kabîlesine olan şükran duygularını ifâde etmek için aşağıdaki beyti inşâd etmiş ve beytte geçen "karanlığın lambaları" ifâdesi bu kabîlenin lakabı haline gelmiştir.

أَقْرَّ حَشَا أَمْرِئِ الْقَيْسِ بْنِ حُجْرٍ   بَنُو تَيْمِ مَصَائِيحِ الظَّلَامِ⁴⁸³

İmriu'l-Ḳays b. Hucr'un içini rahatlatan Benî Teym, karanlığın lambalarıdır.

Şiiri kazanç kapısı haline getiren Câhiliye dönemi şairleri de olmuş, krallara, kabîlelerin varlıklı, nüfuzlu ileri gelenlerine methiyeler düzmüşlerdir. Nâbiğa ez-Zubyânî kralları övmüş, Numan b. Münzir'e tabi olmuş, Gassânîler'e karşı kabîlesini koruma altına almış, kralların ihsan ve lütuflarından altın ve gümüş tabaklardan yemek yiyecek kadar çok mal kazanmıştı. Züheyr b. Ebî Sülmâ, Herim b. Sinân'a (ö. 608) söylediği methiyelerle Nâbiğa kadar olmasa da şiirden para kazanan şairlendendi. A'şâ şiiri ticâret haline getirmiş hatta Acem kralına bile methiyeler düzmüştü.⁴⁸⁴

Züheyr b. Ebî Sülmâ Abs ve Zübyan kabîleleri arasında patlak veren Dâhis ve'l-Gabra savaşında ölenlerin diyetlerini ödeyerek barışı sağlayan Herim b. Sinân ve el-Haris b. Avf'ı barışa katkıları nedeniyle methetmiştir.⁴⁸⁵

Şair adı geçen liderleri methederken yiyeceklerin azaldığı kış mevsiminde insanlara karşı olan lütuflarını, bir tür hayır kurumu olan ve kaybedenlerin kesip etini fakirlere dağıttıkları meysir adlı kumar oyununda en iyi develeri ortaya koyduklarını, bu hasletlerinin onlara has olmadığını ve cömertliklerini atalarından tevarüs ettiklerini gayet belîğ bir şekilde ifâde eder. Şairin methettiği kişilerden bir takım atıyyeler aldığı bilinmekteyse de övgüsünde çok abartılı olmaması, o günün sosyal yapısı içerisinde

⁴⁸⁰ Durmuş, "Methiye", 29/406.

⁴⁸¹ Çetin, Nurullah, *Şiir Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 227.

⁴⁸² İbn Reşîk, el-*'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/128

⁴⁸³ İbn Reşîk, el-*'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/80.

⁴⁸⁴ İbn Reşîk, el-*'Umde fî mehâsini's -şi'r*, 1/80-81.

⁴⁸⁵ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 116; Cubûrî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, 67.

yer alan meysir gibi olguları zikretmesi şairin bu konudaki gerçekçiliğinin delilidir. İlgili kasidesinin bazı beyitleri şöyledir.

فَرِحْتُ بِمَا خَبَرْتُ عَنْ سَيِّدِيكُمْ   وَكَانَا امْرَأَيْنِ كُلُّ أَمْرِهِمَا يَعْلُو
رَأَى اللَّهُ، بِالْإِحْسَانِ، مَا فَعَلَا بِكُمْ   فَأَبْلَاهُمَا خَيْرُ الْبَلَاءِ الَّذِي يَبْلُو

İki efendiniz (Herim b. Sinân ve el-Haris b. Avf) hakkında aldığım haberler nedeniyle çok sevindim, zaten onlar her yaptıkları yüce olan iki kişidir.

O ikisinin size yaptığı ihsanı Allah görmüştür, onları en güzel bir biçimde denemiştir.

تَدَارَكْتُمَا الْأَخْلَافَ قَدْ نُلَّ عَرْشُهَا   وَذُبْيَانَ قَدْ زَلَّتْ بِأَقْدَامِهَا النَّعْلُ
إِذَا السَّنَةُ الشَّهْبَاءُ بِالنَّاسِ أَجْحَفَتْ   وَنَالَ كِرَامَ الْمَالِ فِي الْجُحْرَةِ الْأَكْلُ

Sizler (Herim b. Sinân ve el-Haris b. Avf) darmadağın olmuş birleşik (Esed, Gatafân ve Tay) kabîlelerinin ve yolunu şaşırmış Zübyan kabîlesinin yolunu düzelttiniz

Kutluk yılı gelipte insanları perişan ettiğinde ve insanları soğuktan eve kapatıp en iyi yiyecekleri tüketmek zorunda bıraktığında

رَأَيْتُ ذَوِي الْحَاجَاتِ، حَوْلَ بُيُوتِهِمْ   قَطِينًا بِمَا حَتَّى إِذَا أَنْبَتَ الْبَقْلُ
هُنَالِكَ إِنْ يُسْتَحْبَلُوا الْمَالُ يُجْبَلُوا   وَإِنْ يُسْأَلُوا يُعْطُوا، وَإِنْ يُبْسَرُوا يُعْلُوا

İhtiyaç sahiplerini, baklagiller yerde bitene kadar, onların evlerinin etrafında yerleştiklerini gördüm.

O durumda insanlar ev sahibi (Herim b. Sinân ve el-Haris b. Avf'dan) faydalanmak üzere develerini ödünç istediklerinde verirler, onlar kendilerinden bir şey istenildiğinde verirler, Meysir(adlı kumarı) oynadıklarında da (kaybedenin kesip fakirlere dağıtacağı) en pahalı deveyi ortaya koyarlar.

فَمَا يَكُ، مِنْ خَيْرٍ، أَتَوْهُ فِيمَا   تَوَارَتْهُ آبَاءُ آبَائِهِمْ قَبْلُ
وَهَلْ يُنْبِتُ الْحَطِيَّ إِلَّا وَشِيْبُهُ   وَتُعْرَسُ، إِلَّا فِي مَنَابِتِهَا، التَّحْلُ⁴⁸⁶

Onların yaptığı hiçbir iyilik yoktur ki daha önceden babalarının babası mîrâs almış olmasın,

⁴⁸⁶ Batalyevsî, Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye, 2/42-48.

*Zaten hurma ağacının uygun toprağa dikildiği gibi bir mızrağı da mızrak üreticileri üretmez mi?*⁴⁸⁷

Câhiliye döneminde şiiri bir kazanç kapısı olarak gören ve birçok önemli şahsiyeti ziyaret edip methiyeler düzen Aşa'nın⁴⁸⁸ Kays b. Ma'dikerb'i övdüğü elli dört beyitlik şiirinden bazı dizeler şöyledir:

وَلَقَدْ نَزَلْتُ بِخَيْرٍ مِّنْ وَطِئِ الْحِصَى   قَيْسٍ فَأَثَبْتَ نَعْلَهَا وَقَبَّأَهَا
ما النيلُ أَصْبَحَ زَاخِرًا مِنْ مَدِّهِ   جَادَتْ لَهُ رِيحُ الصَّبَا فَجَرَى لَهَا
يَوْمًا بِأَجْوَدَ نَائِلًا مِنْهُ إِذَا   نَفْسُ الْبَخِيلِ تَجَهَّمَتْ سُؤَالَهَا⁴⁸⁹

Yeryüzünde yürüyenlerin ve atının nallarının ve nallardaki tasmaların yerde iz bırakanların en iyisine, Kays'a konuk oldum.

Nil nehri bile, saba rüzgarı kendisini coşturduğu ve daha cömert akışını sağladığı halde,

Cimrinin isteyenler karşısında canının sıkıldığı bir gün ondan daha cömert olmamıştır.

كُنْتَ الْمَقْدَمَ غَيْرَ لَابِسِ جَنَّةٍ   بِالسَّيْفِ تَضْرِبُ مُعْلِمًا أَبْطَاهَا
وَعَلِمْتَ أَنَّ التَّمَسَّ تَلْقَى حَتْفَهَا   مَا كَانَ خَالِقُهَا الْمَلِيكَ قَضَى لَهَا⁴⁹⁰

Sen zırh bile giymeden açıktan ortaya çıkıp düşmanların kahramanlarına darbeler vuransın

Ve her şeyin sahibi olan yaratıcının takdir ettiği zaman kişinin ölümünün kaçınılmaz olduğunu bilensin.

Krallara özür beyân etmek için yazılan şiirlerde yapısı îtibâriyle methiye şiirleri sınıfına girmektedir. Şair özür beyân edeceği kişiyi methederek onun kendisine karşı acıma ve merhamet duygularını harekete geçirmeye çalışır. Nabiğa'nın Ğassanilerle olan ilişkisinden dolayı en-Nu'man b. Munzir'e hitaben söylediği özrü bu türün en güzel örneklerinden birisidir.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 132.

⁴⁸⁸ İbn Sellâm, *Ṭabaḳâtü fuḥûli 'ş-su 'arâ*, 1/65; İsfahânî, *el-Eġâni*, 9/109; Abdülkâdir Bağdâdî, *Ḥizânetü'l-edebe*, 1/176.

⁴⁸⁹ *Dîvânu'l-'Aşa'l-Kebîr Meymûn b. Kays*, şerh: Muhammed Hüseyin, (el-Cemamiz: Mektebetü'l-Adab, ts.), 29.

⁴⁹⁰ *Dîvânu'l-'Aşa'l-Kebîr*, 3.

⁴⁹¹ Göçemen, *Muallaka Şairi Antera b. Şeddad*, 95.

حَلَفْتُ، فَلَمْ أَتْرُكْ لِنَفْسِكَ رِيْبَةً
وَلَيْسَ وَرَاءَ اللَّهِ لِلْمَرْءِ مَذْهَبٌ
لَيْنٌ كُنْتُ قَدْ بُلِّغْتَ عَيِّي خِيَانَةً
لَمُبْلِغِكَ الْوَأَشِي أَعَشُّ وَأَكْذِبُ

İçinde bir şüphe bırakmayıncaya kadar yemin ettim, kişinin Allâh'tan öte gideceği yer yoktur.

Sana benim ihanet ettiğim haberi ulaştırıldıysa bunu ulaştıran kişidir en gammadaz ve hilebaz.

وَلَكِنِّي كُنْتُ امْرَأً لِي جَانِبٌ
مِنْ الْأَرْضِ، فِيهِ مُسْتَرَادٌ وَمَطْلَبٌ
مُلُوكٌ وَإِخْوَانٌ، إِذَا مَا أَتَيْتُهُمْ
أُحَكِّمُ فِي أَمْوَالِهِمْ، وَأُقَرِّبُ

Ancak ben yeryüzünde gidip gelebileceği geniş yerler olan birisiyim.

Krallar ve kardeşler(Gassânîler)kendilerinin yanına konduğumda bana, beni mallarına hakem kılacak derecede ikramda bulunurlar.

فَلَا تَتْرُكْنِي بِالْوَعِيدِ، كَأَنِّي
إِلَى النَّاسِ مَطْلَبٌ بِهِ الْقَارُ، أَجْرَبُ
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَعْطَاكَ سُورَةً
تَرَى كُلَّ مَلِكٍ، دُونَهَا يَتَذَبَذَبُ
بِأَنَّكَ شَمْسٌ، وَلِلْمُلُوكِ كَوَاكِبٌ
إِذَا طَلَعَتْ لَمْ يُبْدُ مِنْهُنَّ كَوْكَبٌ⁴⁹²

Beni tehdidinle başbaşa bırakma zira katrana bulanmış uyuz hayvan misali insanlar benden kaçmaktadır.

Görmedin mi? Allâh sana öyle bir ulu makam vermiştir ki hiçbir krallık ona yaklaşamaz,

Zira sen güneşsin (diğer) krallar yıldızdır ve doğunca güneş görünmez hiçbir yıldız.

1.4.7.1. Antere'nin şiirinde Methiye

Antere'nin şiirlerinin tahlilinde temel olarak aldığımız Şentemerî ve Batalyevsî Divanlarında methiye türünde bir şiir bulunmamaktadır. Bu yüzden methiye örneklerini bu iki kaynağın dışından vereceğiz.

Antere gençlik yıllarında, M. 550 yılı civarında bütün Gatafân kabileleri ile Hevâzinliler'in reisi olarak kabul edilen ve Abs kabîlenin îtibârını artıran Abs kabîlesi

⁴⁹² Batalyevsî, Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye, 1/293-295.

reisi Züheyr b. Cezîme'ye⁴⁹³ söylediği methiyesinde söze sevgilisi Able'nin aşkıyla başlamış, gecelerin zulmetini Able'nin aşkının aydınlattığını, hasretiyle kalbinin yanıp tutuştuğunu ifâde etmiş ve daha sonra kendisini her zaman destekleyen, teselli eden Züheyr b. Cezîme'yi methetmeye başlamıştır.

هَذِهِ نَارٌ عَبْلَةٍ يَا نَدِيمِي
قَدْ جَلَّتْ ظُلْمَةُ الظَّلَامِ الْبُهِيمِ
تَتَلَطَّى وَمِنْهَا فِي فُؤَادِي
نَارٌ شَوْقٍ تَزْدَادُ بِالتَّضَرِّيمِ

Ey dostum! İşte bu gecenin zifiri karanlığını aydınlatan 'Able'nin aşkının ateşidir.

Ayrılıkla artarak büyüyen o ateşin benzeri özlem ateşi kalbimde tutuştukça tutuşmaktadır.

وَاتِكَالِي عَلَى الَّذِي كَلَّمَا أَبُ
صَرَ ذِي يَزِيدُ فِي تَعْظِيمِي
وَمُعِينِي عَلَى التَّوَائِبِ لَيْثُ
هُوَ دُخْرِي وَفَارِحٌ هُمُومِي

“Zayıflığımı gördükçe beni daha çok yücelten kişiye güvenirim.”

“O felaketlere karşı yardımcı olan bir aslandır, O benim hazinem ve dertlerimin dermanıdır.”

مَلِكٌ تَسْجُدُ الْمُلُوكُ لِذِكْرِهِ
هُ وَتُؤْمِي إِلَيْهِ بِالتَّفْخِيمِ
وَإِذَا سَارَ سَابِقَتَهُ الْمَنَايَا
نَحْوَ أَعْدَاهُ قَبْلَ يَوْمِ الْقُدُومِ⁴⁹⁴

Adı anıldığında kralların secdeye kapandığı ve tazimle andıkları bir kraldır O.

Düşmanın üzerine yürüdüğü zaman, ölüm ondan önce bulur düşmanı varmadan O.

Antere'nin methiyeleri bazen yaşadığı coğrafyada yaşayanları aşmış dönemin İran Kısrası Enüşirvan'ı bir şiirinde cömertliğini yağmura, asaletini, yüceliğini gökteki aya, yıldızla benzeterek methetmiş, herkesin huzurunda kendisine Kısranın yaptığı iyilikleri anlatarak savaşmak için Onun emrinde olduğunu ifâde etmiştir.

يَا أَبُيْهَا الْمَلِكُ الَّذِي رَاحَتُهُ
فَأَمَّتْ مَقَامَ الْعَيْثِ فِي أَرْمَانِهِ
يَا قَبْلَةَ الْقُصَادِ يَا تَاجَ الْعُلَا
يَا بَدْرَ هَذَا الْعَصْرِ فِي كَيَوَانِهِ

⁴⁹³ Fayda, Mustafa, “Abs” 1/312.

⁴⁹⁴ Şelebî, Şerhu Divani Antera b. Şeddâd, 162; Tabba', Divanu Antera, 188-189.

يَا مُنْجِلًا نَوَّءَ السَّمَاءِ بِجُودِهِ يَا مُنْقِدًا الْمَحْزُونِ مِنْ أَحْزَانِهِ

Ey ellerinin cömertliğine kendi zamanında yağmurun bile yetişemediği kral!

Ey kendisine yönelenlerin kiblegahı! Ey yüceliğin tacı! Ey parlaklıkta bu zamanın dolunayı!

Ey cömertliğiyle yağmurları mahcup eden! Ey mahzunu hüüzünlerinden kurtaran!

يَا سَاكِنِينَ دِيَارِ عَبَسَ إِنِّي لَأَقِيْتُ مِنْ كِسْرَى وَمِنْ إِحْسَانِهِ
مَا لَيْسَ يُوصَفُ أَوْ يُقَدَّرُ أَوْ يَفِي وَأُوصَافَهُ أَحَدٌ بِوَصْفِ لِسَانِهِ
فَلَأَشْكُرَنَّ صَنِيعَهُ بَيْنَ الْمَلَا وَأُطَاعِعُنُ الْفُرْسَانَ فِي مَيْدَانِهِ⁴⁹⁵

Ey ‘Abs diyarının sakinleri! Ben Kısra’dan, kelimelerin kifayetsiz kaldığı, kimsenin ifâde edemeyeceği iyilikler gördüm.

Bana yaptığı iyilikleri herkesin huzurunda minnetle anıp onun uğrunda savaş meydanlarında kahramanlarla çarpışacağım.

Antere methiyelerinde övdüğü kişinin gücü ve kudretiyle, övülecek yönüyle ilgili olarak münasip medih kelimeleri seçmiş ve övgüleri genellikle anlaşılır bir dille inşâd olunmuştur.

1.4.8. Hiciv

Sözlükte heceleme anlamına gelen hicâ’ mecazen ayıplarını sayıp dökmek anlamına gelmekte olup⁴⁹⁶ medhin zıttıdır.⁴⁹⁷

Genel olarak Arap şairleri hicviyelerinde, övgü şiirlerinde (methiye, fahriye) kullandıkları yiğitlik, cömertlik, yardım severlik gibi vasıfların zıddını kullanmışlardır. Bu arada ırz, namus ve şeref, soya-sopa ve kadınlara dil uzatan bayağı hicivlere de rastlanmaktadır. Özellikle bu durum öldürme ve yağmalama sebebiyle söylenen hicivlerde görülmektedir. Bununla beraber İslâm öncesi Arap edebiyatında yazılan hicivlerin genelde nezih olduğu söylenebilir. Meselâ dönemin büyük şairlerinden Nâbiğa ez-Zübyânî, Züheyr b. Ebi Sülmâ, Meymûn b. Kays el-A‘şâ istihza, istihfaf ve ta‘riz sınırlarını aşmayan hicivlerle yetinmişlerdir. Buna karşılık

⁴⁹⁵ Sirâcuddîn Muhammed, *el-Medîhu fi ‘Şi‘ri‘l-Arabî* (Beyrut: Dâru’r-râtibi’l-Câmiyye, ts.), 16-17; Saîd, *Şerhu Dîvânî Antera*, 145-146; Tabba‘, *Divanu Antera*, 198-199.

⁴⁹⁶ Zemahşerî, “Hecâ”, 2, 365.

⁴⁹⁷ İbn Manzûr, “Hecâ”, 15/353.

Evs b. Hacer'in ve öğrencisi Hutaye'nin hicivleri galiz ve müstehcen, muallaka şairi Tarafe b. Abd'in ise dili ağırdı.⁴⁹⁸ Tarafe'nin ölümüne Hîre meliki Amr b. Hind'i hicvetmesi sebep olmuştur.⁴⁹⁹

Câhiliye döneminde hiciv hem fertleri ve hem de toplulukları hedef almıştır. Şair hicvetmek istediği kişinin veya kabîlenin korkaklık, cimrilik vb. özelliklerini zikrederek alaycı bir dille eleştirir. Medih ve hiciv türleri aslında birbirinin zıddı olarak methedilen veya hicvedilen kabîlelerin târihteki başarıları, savaşlardaki kahramanlıkları veya başarısızlıkları ve yenilgilerini, olumlu-olumsuz âdetlerini, geleneklerini vb. hususları dile getirmesi bakımından târihi ve sosyal açıdan da önemlidir. Yergi şiirlerinin etkisini artıran diğer bir unsur da Câhiliye döneminde şairin bir cinle itribatlı olduğuna dair kanaattir.⁵⁰⁰

Câhiliye döneminin meşhur şairlerinden İmriu'l-Kays, babası Hucr'u öldürüren Esed kabîlesinin kendisine teklif ettiği diyet, kısas seçeneklerini kabul etmemiş ve onlardan intikamını alacağını belirtmişti. Bunun üzerine Esed oğullarının şairlerinden Abid b. el-Abras bu tehdide karşı babasının ölümünden onu sorumlu tutarak ayıplamış ve akabinde kavmiyle övünmüştür.

يَا ذَا الْمُخَوَّفَاتِ بَقْتَدَ   لِي أَبِيهِ إِذْ لَأَ وَحِينَا
أَزَعَمْتَ أَنْكَ قَد قَتَلْتَدَ   مَت سَرَاتِنَا كَذِبًا وَمِينَا؟

Ey babası öldürüldüğü için, bizi kötü duruma düşürmek ve ölmekle tehdit eden kişi,

Yalan yere bizim önde gelen kişilerimizi öldürdüğünü mü iddia ediyorsun?

إِنَّا إِذَا عَضَّ الثَّقَا   فُ بِرَأْسِ صَعْدَتَنَا
لَوِينَا هَلَّا عَلَى حُجْرِ بْنِ أ   مَّ قَطَامٍ تَبْكِي لَا عَلِينَا

Bizler kargularımızın ucunu kerpeten tuttuğu zaman onu bükürüz

Baksana Katam(şahin) Hucr b. Umme'e ağlıyor bize değil

نُحْمِي حَقِيقَتَنَا وَبَع   ضُ الْقَوْمِ يَسْقُطُ بَيْنَ بَيْنَا
هَلَّا سَأَلْتَ جُمُوعَ كَد   دَةَ يَوْمَ وَلَوْ أَيْنَ أَيْنَا
أَيَّامَ نَضْرِبُ هَامَهُمْ   بِبَوَاتِرٍ حَتَّى انْحَنِينَا⁵⁰¹

Bazıları ortaya dökülürken bizler gerçek durumumuzu koruruz

⁴⁹⁸ Durmuş, İsmail, "Hiciv", 39/144.

⁴⁹⁹ Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 658.

⁵⁰⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 134-135.

⁵⁰¹ *Dîvânü Abid b. el-Abras*, Şerh: Eşref Ahmed Arara (Beyrut: Dâru'l-kitabi'l-Arabi, 1994), 118.

Kinde topluluğuna sorsana! Bizler yorgunluktan eğilecek derecede iken keskin kılıçlarımızla onların kafalarını uçururken bize sırtlarını dönüp kaçtıkları gün neredelermiş?⁵⁰²

Evs b. Hacer de, Esed b. Vâile kabîlesinin bir kolu olan Lubeyna oğullarını alçaltmak amacıyla, kendilerine annelerinin adıyla hitap ederek hicveder, bu şiir el-Hicau'l-cemai (topluluğu hiciv) türünün güzel bir örneğidir.

أَبِي لُبَيْنِي لَسْتُمْ بِيَدٍ إِلَّا يَدًا لَيْسَتْ لَهَا عَضُدٌ
أَبِي لُبَيْنِي لَا أَحِقُّكُمْ وَجَدَ الْإِلَٰهَ بِكُمْ كَمَا أَجِدُ

Ey Lübeyna oğulları sizler kasları olmayan bir bilekten başka nesiniz ki?

Ey Lübeyna oğulları size düşmanlık etmem Allâh sizi benim sevdiğim kadar sevsin.

أَبِي لُبَيْنِي لَسْتُ مُعْتَرِفًا لِيَكُونَ الْأَمُّ مِنْكُمْ أَحَدٌ
أَبِي لُبَيْنِي إِنَّ أُمَّكُمْ أُمَّةٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ عَبْدٌ⁵⁰³

Ey Lübeyna oğulları! Ben sizden daha alçak birinin olabileceğini kabul bile etmem,

Ey Lübeyna oğulları sizin ananız bir câriye, babanız da bir köledir.⁵⁰⁴

1.4.8.1. Antere'nin şiirinde Hiciv

Antere bazen kabîlesinden kendisini kızdıran birisine hiciv oklarını yöneltmiş bazen bir emaneti geri iade etmeyen bir tanıdığını yermiş ve bazen de düşmanlar tarafından öldürülen bir dostu sebebiyle maktûlün katillerine en iğneli şiirlerini söylemiştir. Antere zamanının kahramanlarından birisi olarak genellikle kızdığı kişileri isim vererek, açıkça hicvetmiş, ima, söz dokundurma (ta'riz) yöntemlerini tercih etmemiştir.⁵⁰⁵

Umare b. Ziyad (Umaretu'l-Vehhab) cömert ve zengin bir kişi olup çok sayıda deveye sahipti. Antere onun develerini yakalar yakalamaz kardeşlerine bölüştürürdü. Antere kendisini kıskanan ve kavmine “siz bu adamı çok büyüttünüz keşke onunla teke tek karşılaşısam ve onun bir köleden başka bir şey olmadığını size göstersem” diyen Umare'nin sözleri kendisine ulaşınca onu⁵⁰⁶ hicvederek aşağıdaki dizeleri inşâd etmiştir.⁵⁰⁷

⁵⁰² Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 136.

⁵⁰³ *Dîvânı Evs b. Hacer*, thk. Muhammed Yusuf Necm (Beyrut: Dâru Beyrut, 1980), 21, 22.

⁵⁰⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 137.

⁵⁰⁵ Tuleymat, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 419.

⁵⁰⁶ Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/245.

⁵⁰⁷ Şentemerî, *Eş 'âru 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/133.

أَحُولِي تَنْفُضُ اسْتِكَ مَذْرُوبِهَا لَتَقْتُلَنِي فَهِيَ أَنَا ذَا عَمَارًا⁵⁰⁸
مَيِّ مَا تَلَقَّنِي فَرْدَيْنِ تَرْحُفُ رَوَانِفُ أَلَيْتِيكَ وَتُسْتَطَارًا⁵⁰⁹

Beni öldürme tehdidiyle kaba etlerine vuruyormuşsun Umare işte ben buradayım

Ne zaman teke tek benimle karşılaştın korkudan titrer sarkık kaba etlerin.

Antere aşağıdaki beyitleri, kendisinden bir mızrak ödünç alıp iade etmeyen Ca'd b. Ebân b. Abdillâh b. Darim'i hicvetmek için söylemiştir.⁵¹⁰

إِذَا لَأَقَيْتَ جَمْعَ بَنِي أَبَانَ فَإِنِّي لَأَنِيمٌ لِلْجَعْدِ لَاحِي
كَأَنَّ مُؤَسَّرَ الْعُضْدَيْنِ حَجَلًا هُدُوجًا بَيْنَ أَقْلِبَةٍ مِلَاحِ

Benu Ebân⁵¹¹ kabilesine rastlarsan Ca'd'i⁵¹² kınadığımı ilet

Sanki eski bir kuyunun tuzlu suyundan içip pisleyen paytak yürüyüşlü (hain) bir kurta (mızrağımı emanet etmişim)

تَضَمَّنَ نِعْمَتِي فَعَدَا عَلَيْهَا بُكُورًا أَوْ تَعَجَّلَ فِي الرِّوَاكِ
أَلَمْ تَعْلَمْ لِحَاكَ اللَّهُ أَيُّيَ أَجْمُ إِذَا لَقَيْتُ ذَوِي الرِّمَاحِ
كَسَوْتُ الْجَعْدَ جَعْدَ بَنِي أَبَانَ سِلَاحِي بَعْدَ عُزِّي وَافْتِصَاحِ⁵¹³

Emanetimi (geri vereceğine dair) söz verdi ancak sözünde durmadı

Allâh'ın belası mızraklı (düşmanlarımla) karşılaştığımda savunmasız kalacağımı bilmiyor musun?

Silahsız, savunmasız (kalmış) Ebân'ın oğlu el-Ca'd'e silahımı emanet olarak verdim (ama o ne yaptı).

Benu Abs kabilesinden Benu Amir içlerinde Kırvaş b. Huney b. Useyd b. Cezime b. Ravaha el-Absî olduğu halde Gatafân'a saldırmıştı. Benu Mazen ve Benu Fizare Kırvaş'ı esir almışlardı ancak onu tanımıyorlardı. ona “sen kimsin?” diye

⁵⁰⁸ Müberred, *el-Kâmil*, 1/86; Kâlî, *el-Emâlî*, 1/245; İbn Manzûr, “Amera”, 4/608; Zebîdî, “Zerave”, 38/88.

⁵⁰⁹ Zemaşşerî, “Ranefe”, 1/390; İbnü'ş-Şecerî, *el-Ĥamâsetü'ş-Şecerîyye*, 26; İbn Manzûr, “Tayera”, 4/513; Zebîdî, “Tayera”, 12/456.

⁵¹⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310.

⁵¹¹ Eban b. Abdillâh b. Darim. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310.

⁵¹² Ca'd, Eban'ın oğludur. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310.

⁵¹³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310-312.

sorduklarında: “Ben Benu Bekka’dan biriyim” dedi. Onunla konuşurlarken önceleri Kırvaş’ın karısının câriyesi olan Benu Mazen’den Huleyde adlı bir kadın onu duyup bulunduğu odadan çıktı ve şöyle dedi: “Ey Ebû Şureyh vallâhi Sen birliğin belkemiği ve soğuk gecelerde ne güzel misafir sığınağıydın!” Kırvaş, Huzeyfe b. Bedr’i öldürmüştü. Ummu Kırvaş, Huzeyfe’nin karısı olup oğlunu onun yanında yetiştiriyordu. Huzeyfe Kırvaş’ın kendisini öldürmesinden korkmuyordu. Huleyde Kırvaş’a: “Senin başına gelen gelmiş” deyince onu tanımışlar ve daha sonra öldürmüşlerdi. Aşağıdaki dizeleri Antere bu vesileyle söylemiştir.⁵¹⁴

هَدَيْتُمْ خَيْرَ أَبَا مِنْ أَبِيكُمْ   أَعَفُّ وَأَوْفَى بِالْجَوَارِ وَأَحْمَدُ
وَأَطْعَنُ فِي الْمُهْجَا إِذَا الْحَيْلُ صَدَّهَا   غَدَاةَ الصَّبَاحِ السَّمْهَرِيُّ الْمَقْصَدُ

Kıyas ettiğiniz kişinin babası sizin babanızdan daha hayırlı, daha iffetli, komşuluğa daha vefalı ve insanların daha fazla övdüğü birisiydi.

Kahramanların çekindiği sabah vakti savaşta kırık mızrağıyla sizden daha iyi bir savaşçıydı.

فَهَلَّا وَفَى الْعَوَّاءُ عَمْرُو بْنُ جَابِرٍ   بِدَمَّتِهِ وَابْنُ اللَّقِيطَةِ عَصِيدُ
سَيِّئَاتِكُمْ عَنِّي وَإِنْ كُنْتُ نَائِبًا   دُخَانَ الْعَلَنْدِيِّ دُونَ بَيْتِي مَدُودُ⁵¹⁵
قَصَائِدُ مِنْ قَبِيلِ إِمْرِيءٍ يَحْتَدِيكُمْ   بَنِي الْعَشْرَاءِ فَارْتَدُّوا وَتَقَلَّدُوا⁵¹⁶

Kazma dişli Amr b. Cabir ve babası belli olmayan, annesinin arkasından gelmiş Uyeyne b. Hısn ahde vefa gösterseydi ya

Ben uzak olsam da Alendi’nin⁵¹⁷ dumanı zarar verdiği gibi hicvim size gelip zarar verecektir.

Ey Benu Aşera siz Hasma’da⁵¹⁸ iken Sizi arayan bir kişiden sarınıp bürüneceğiniz ve gerdanlık yapıp boynunuza asacağınız kasideler.

⁵¹⁴ Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/294.

⁵¹⁵ İbn Manzûr, “Zevede”, 3/168; Zebîdî, “Zevede”, 8/76 .

⁵¹⁶ Bazı farklarla bk. Bekrî, *Mu’cem me’sta’cem*, 2/447; Dîvânından bazı kelime farklarıyla bk. Mufaddal ed-Dabbî, *Emsâli’l-‘Arab*, 98; Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/150; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/294-296.

⁵¹⁷ Başu daima dumanlı bir dağ veya yakıldığında çok duman veren bir bitki adı. Bk. Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/295.

⁵¹⁸ Cuzam arazisinde bir yer adı. Bk. Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/296.

Antere hicivlerinde yaşlılığı ifade eden sarkık kaba etler, paytak yürüyüşlü, kazma dişli gibi fiziksel kusurları, düşmanlarının nesebiyle ilgili nakıs gördüğü durumları zikretmiştir.

Antere, cins atları ve develeri için Abs kabilesine ihanet eden müttelikleri Benu Sa'd'ı şu sözlerle hicvetmektedir.

عَوَالِي زُرْقًا مِنْ رِمَاحِ رُدَيْنَةَ
هَرِيرِ الْكِلَابِ يَتَّقِينَ الْأَفَاعِيَا
تَفَادَيْتُمْ أَسْتَاهَ نَيْبٍ تَجَمَّعَتْ
عَلَى رَمَّةٍ مِنَ الْعِظَامِ تَفَادِيَا⁵¹⁹

Ürküyordunuz Rudeyne⁵²⁰ (yapımı sağlam) mızraklarımızdan köpeklerin, yılanlardan ürküp ses çıkardığı gibi.

Mızraklarımızdan kaçındınız, yaşlı, kıcı tutmayan deve gibi (korkudan) altınıza kaçırdınız.

Antere atlarına gerekli bakımı yapmayan ana-bir kardeşlerini bile hicvetmekten⁵²¹ geri durmamıştır.

1.4.9. Mersiye

Mersiye sözlükte ölenin iyiliklerini sayıp, ağlayarak, onun hakkında ağıt söylemek⁵²² anlamlarına gelir.

Câhiliye insanı, etrafını saran sert koşullara sahip çevrede savaş, intikam, açlık vb. sebeplerle aniden kendisini bulan ölüm karşısında çaresiz kalıyor nereye yönelse ölümün nefesini arkasında hissediyordu. Yaşadığı uçsuz bucaksız çöller güvenliğin, yeterli gıdanın olmaması sebebiyle büyük bir mezarlığa dönüşüyordu. Her an istediğini alan, istediğini bırakan, mahiyetini anlayamadığı bu karşı konulamaz yıkıcı güç onun için yokluk anlamına gelmekte ve çürüyen bedenler rüzgarın sürüklediği kalıntılara dönüşmekteydi. Genelde köklü bir ahiret inancına sahip olmayan Câhiliye insanı kaybettikleri karşısında derinden sarsılmakta ve gerçeği arama, beklentilerini gerçekleştirme hususunda inanç sistemi yetersiz kalmaktaydı. Etrafındaki tüm varlıklar gibi babalarının, dedelerinin gerek toplu halde gerekse tek tek ahirete irtihallerini müşahede ediyor kendisinin de sonunun böyle olacağını ve bu kervana

⁵¹⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/263-264.

⁵²⁰ Mızrak yapımıyla meşhur olmuş bir kadın adı. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/263.

⁵²¹ İbn Fâris, "Acera", 4/231; İbn Manzûr, "Acera", 4/543; Zebîdî, "Acera", 12/537.

⁵²² Zemahşerî, "Raşeye", 1/337; İbn Manzûr, "Rasa", 14/309; Zebîdî, "Raşeve", 3/125/8.

katılmaktan başka çare olmadığını hissediyordu.⁵²³ Bu durum genel olarak ahiret inancına sahip olmayan Câhiliye insanını çaresiz bırakarak ölen sevdiklerinin firakıyla yanıp tutuşmalarına, ebedî ayrılık düşüncesinin verdiği hissiyatla canhıraş çığlıklar atmalarına ve saçını başını yolup elbiselerini parçalayarak gidenlerin yasını tutmasına neden olmaktadır. İlahi dinler ve bu silsilenin son halkası olan İslâm, insana yaşamının anlamını ve ölümünün sırrını izah ederek yaşadığı buhrana son vermiştir. İslâm insanın yeryüzünde rastgele var olmadığını⁵²⁴ onun yeryüzünde yaratılmışların en değerlisi olduğunu⁵²⁵ ve yaşamının bir amacı olduğunu anlatmış, yeryüzünün Halîfesi olduğu gerçeğini kendisine hatırlatmıştır⁵²⁶ Ayrıca ölümün yaratılmış her canlı için kaçınılmaz olduğunu⁵²⁷ ancak bir son, yokluk ve fena olmadığını imtihan dünyası olan bu kısacık dünya hayatını sonsuz bir hayatın takip edeceğini ve bu dünyada insanî değerlere ve İslâmî emirlere uyduğu takdirde ahirette sonsuz bir mutluluk yaşayacağını bildirerek⁵²⁸ insanı ölüm karşısında rahatlatmış ve metânetli hale getirmiştir.

Klasik mersiye üç ana bölüm vardır. Bunlar vefat eden kişinin kaybedilmesi sebebiyle hissedilen acı ve üzüntünün ifâde edildiği ağlama bölümü (nedb, nevh), faziletlerinin anlatıldığı medih(övgü) bölümü (te'bîn)⁵²⁹ ve ölüm sebebiyle duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği bölümdür (sabır, azâ'). Câhiliyedeki şiir geleneğine göre mersiyelede ölenin cömertlik, konukseverlik, güçsüzleri koruma, cesaret ve kahramanlık gibi nitelikleri ve bilgisi yanında dünya hayatının geçiciliği anlatılarak geride kalanlar sabra davet edilir ve konu hikmetli sözlerle desteklenirdi.⁵³⁰

Genellikle ölüye ağlama veya intikam çağrısıyla başlayan kadîm mersiyelede ölen kişi medihte geçen faziletlerle övülür, şairler arasında yaygın olan belli lafız ve ibarelerle dua klişeleri tekrar edilirdi.⁵³¹

Şair kahramanlar ölenlerin arkasından söyledikleri mersiyelede özellikle kahramanlarının iyiliklerini ve üstün özelliklerini sayıp dökerler, maddi varlığı sona

⁵²³ Ali Beşir en-Nime Makbûl, *eş-Meraşî 'ş-şî 'riyye fî asrı şadri 'l-İslâm* (Beyrut: Dâru Sadr, 1997), 18-19.

⁵²⁴ el-Bakara, 2/30; Hicr 15/28.

⁵²⁵ et-Tin 95/4.

⁵²⁶ el-Bakara, 2/30; el-En'am 6/165.

⁵²⁷ Ankebut, 29/57.

⁵²⁸ Âlî imran, 3/185.

⁵²⁹ Te'bîn övme anlamına gelir. Ancak ölüyü övme ihtiva ettiği bazı ifadelerle diriye övmeden ayrılır. Bk. Kudâme b. Ca'fer, *Nağdü 'ş-şî 'r*, 118; İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini 'ş -şî 'r*, 2/147.

⁵³⁰ M. Faruk Toprak, "Mersiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/215.

⁵³¹ Durmuş, "Şiir", 39/147.

erse bile o kişinin erdemlerini şiirlerinde ve hatıralarda ebedileştirmek isterlerdi.⁵³² Mersiye türü şiirler çok nadir örnekler dışında nesîb ile başlamaz. Eski şairler mersiyelede, güçleri ve uzun ömürleri sebebiyle yüce kralları, geçmiş milletleri, erişilmez dağların zirvelerindeki dağ keçilerini, ormanlardaki aslanları, çöller arasında dolaşan yaban eşeklerini, kartalları, akbabaları, yılanları darb-ı mesel olarak vermişlerdir.⁵³³

Kadınlar, yaratılışlarındaki hassaslık îtibârıyla bir musibet anında insanların en duygulu olanları ve ölenin arkasından en çok üzüntü duyanlarıdır.⁵³⁴ Bu durum onları mersiye türü şiirlerde öne çıkarmaktadır.

Öldürülen kardeşleri için gözleri kör oluncaya kadar ağlayan büyük Arap kadın şairi Hansâ'nın mersiyesinin ilk bölümünde yer alan ağlama ve göz yaşı tasvirleri bu sahadaki en başarılı örneklerdendir.

يُورِّقُنِي التَّدَكُّرُ حِينَ أُمْسِي فَأَصْبَحُ قَدْ بُلَيْتُ بِفِرْطِ نُكْسِ
عَلَى صَحْرٍ، وَأَيُّ فَتَى كَصَحْرٍ لِيَوْمِ كَرِيهَةٍ وَطِعَانِ حِلْسِ

Akşam olduğunda onu anmak uykularımı kaçırıyor, Sahr'a olan üzüntüm sebebiyle hastalığım nüksetmiş olarak sabahlıyorum.

Savaş gününde ve mücadelede sebat etmede hangi delikanlı Sahr'a benzeyebilir?

وَلِلْخَصْمِ الْأَلَدِّ إِذَا تَعَدَّى لِيَأْخُذَ حَقَّ مَظْلُومٍ بِقِنْسِ
فَلَمْ أَرَ مِثْلَهُ رُزْءًا لِحِينِ وَمَ أَرِ مِثْلَهُ رُزْءًا لِإِنْسِ

Hasmı düşmanlık ettiğinde (Sahr)ondan mazlûmun hakkını almak için çetin mücadele eder.

Benim başıma gelen bu felaketin benzeri ne cinlerin ne de insanların başına gelmiştir.

أَشَدُّ عَلَى صُرُوفِ الدَّهْرِ أَيَّدًا وَأَفْصَلُ فِي الْخُطُوبِ بَعِيرِ لَبْسِ
وَصَيْفِ طَارِقِ أَوْ مُسْتَجِيرِ يُرْوَعُ قَلْبُهُ مِنْ كُلِّ جَرَسِ

⁵³² Dayf, *el-Butûle fi 'ş-Şi'ri 'l-Arabi*, 5, 13, 14.

⁵³³ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini 'ş -şi'r*, 2/150.

⁵³⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini 'ş -şi'r*, 2/153.

Zamanın getirdiği felaketlere karşı güçlü, sıkıntılar karşısında da şüphesiz aşiretin en seçkiniydi.

Gece gelen bir misafir yahut duyduğu her sesten ürken kalbi korku dolu bir sığınmacı(ya kapısı açtı).

فَأَكْرَمُهُ وَأَمَنَهُ فَأَمْسَى
خَلِيًّا بِالْهُ مِنْ كُلِّ بُؤْسٍ
يُذَكِّرُنِي طُلُوعِ الشَّمْسِ صَخْرًا
وَأَذْكُرُهُ لِكُلِّ غُرُوبِ شَمْسٍ

Misafire ikram etti korkanı güvende kıldı ve hiçbir endişe duymadan gönüllü huzur içinde geceledi.

Güneşin doğuşu hatırlatır bana Sahr'ı ve güneşin her batışı.

فَلَا وَاللَّهِ لَا أَنْسَاكَ حَتَّى
أُفَارِقَ مُهْجَتِي وَيَشُقُّ رَمْسِي
فَقَدْ وَدَّعْتُ يَوْمَ فِرَاقِ صَخْرٍ
أَبِي حَسَّانَ لَدَائِي وَأَنْسِي
فَبِمَا هَطَفِي عَلَيْهِ وَهَفَفَ أُمِّي
أُضِيحُ فِي الصَّرِيحِ وَفِيهِ بُؤْسِي⁵³⁵

Allâh'a yemin olsun ki yüreğimden ayrılincaya ve mezarım kazılincaya kadar seni unutmayacağım.

Hassan'ın babası Sahr'dan ayrılık günü benim zevklere ve dostluklara veda günüm oldu.

Vah kardeşime vah anneme şimdi kabirde mi sabahlayıp akşamlıyor?⁵³⁶

Hayatının düzensiz olması ve Necid, Irak, Hîre gibi bölgeler arasında çokça seyahat etmesi sebebiyle gezici şair (şair-i cevval) diye tanınan ve özellikle ahlâka dair şiirlerinde, methiye ve mersiyesinde çok başarılı olan Evs b. Hacer'in (ö. m. 620)⁵³⁷ muhtemelen kendisine söylediği bir mersiyesinden bazı beyitler şöyledir.

أَيُّهَا النَّفْسُ أَجْمَلِي جَزَعًا
إِنَّ الَّذِي تَحْدِرِينَ قَدْ وَقَعَا
إِنَّ الَّذِي جَمَعَ السَّمَاحَةَ وَاللَّ
جُدَّةَ وَالْحَرَمَ وَالْقَوَى جُمَعًا

Ey nefsim metânetli ol korktuğun başına geldi

Cömertliği, yardımseverliği, kararlılık ve kuvvetin tümünü kendisinde toplayan

⁵³⁵ Dîvânü'l-Hansa, Şerh: Hamdu Tammas (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2004), 71-72.

⁵³⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 140-141.

⁵³⁷ Hüseyin Varol, "Evs b. Hacer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/542.

الألمعي الذي يظنُّ لك الظَّ
نَّ كَانَ قَدْ رَأَى وَقَدْ سَمِعَا
والمخلفَ المتلفَ المرزاً لم
يُتَمَعِّ بِضَعْفٍ ولم يمتَّ طَبِعَا

Sanki seni görmüş ve dinlemişçesine seni düşünen zeki

Malının tümünü (hayır yolunda)harcayıp bitirmiş (bundan dolayı) yokluk çeken zayıflık nedir bilmeyen ve tamahkar olarak ölmeyen (kişi)

أودى وهل تنفع الإشاحة من
شيء لمن قد يحاول البدعا
ليبيك الشرب والمدامة وأل
فتيان طراً وطامع طمعا
وذات هدم عار نواشرها
تصمت بالماء تولباً جديعا⁵³⁸

(Tüm bu özelliklerin sahibi) öldü, bir şeyler yapmak için çabalayan kişinin çabaları artık fayda verir mi?

Sana ağlasın şarap, içki, delikanlılar ve senden bir şey bekleyenler.

Ve sırtı çıplak, çocuğunun açlığını su vererek dindirmeye çalışan kadınlar.

Tarafe'nin kız kardeşi Hırnik (ö. 580) Tarafe öldürüldüğü zaman söylediği mersiyesinde şöyle der:

عَدَدْنَا لَهُ سِتًّا وَعِشْرِينَ حِجَّةً
فَلَمَّا تَوَافَاها اسْتَوَى سَيِّدًا صَحْحًا
فَجِعْنَا بِهِ لَمَّا رَجَوْنَا إِيَابَهُ
عَلَى خَيْرِ خَالٍ لَا وِلِيدًا وَلَا فُحْمًا⁵³⁹

Yirmi altı yıl saydık, O yirmi altıyı tamamlayınca büyük bir efendi oldu

Yiğit bir delikanlı olarak dönmesini beklerken ölümü ile yıkıldık.

1.4.9.1. Antere'nin şiirinde Mersiye

Antere şiirinin Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerinde mersiye içerikli şiirlere nadiren rastlanmaktadır. Antere aşağıdaki beyitleri Dâhis ve Gabra adlı atların yarıştırılması sırasında ortaya çıkan hile iddiaları ve meydana gelen olaylar sonucunda Benu Bedr'in öldürülmesini üstlendiği Mâlik b. Züheyr'e mersiye olarak söylemiştir.⁵⁴⁰

لِلَّهِ عَيْنًا مَنْ رَأَى مِثْلَ مَالِكٍ
عَقِيْرَةَ قَوْمٍ أَنْ جَرَى فَرَسَانِ

⁵³⁸ Dîvânî Evs b. Hacer, 53-55.

⁵³⁹ Ahmed Emin eş-Şinkîti *el-Muallakâtu'l-Aşr ve aḥbâru şuarâiha*, thk. Muhammed el-Fâdilî, el- (Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2005), 44.

⁵⁴⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/165; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/363 Câdelmevlâ Bek vd., *Eyyâmu'l-Arab fi'l-Câhiliye*, 258-259.

فَلَيْتَهُمَا أَمْ يَجْرِيَا نِصْفَ غَلْوَةٍ   وَلَيْتَهُمَا أَمْ يُرْسَلَا لِرَهَانٍ⁵⁴¹

Kavminin ulusu Mâlik gibi birisini iki atı yarıştırdırken görmek ne müthiş bir durumdur.

(Dâhis ve Gabra) Keşke mesafenin yarısını koşmasalardı ve keşke yarışa gönderilmeselerdi.

وَلَيْتَهُمَا مَا تَا جَمِيعًا بِلُدَّةٍ   وَأَخْطَاهُمَا قَيْسٌ فَلَا يُرِيَانِ
لَقَدْ جَلَبَا حَيْنًا وَحَرْبًا عَظِيمَةً   تُبِيدُ سُرَاةَ الْقَوْمِ مِنْ عَطْفَانِ
وَكَانَ فِي الْهَيْجَاءِ يَحْمِي ذِمَارَهَا   وَيَضْرِبُ عِنْدَ الْكَرْبِ كُلَّ بَنَانٍ⁵⁴²

Keşke her iki at bir yerde ölselerdi ve Kays o ikisini görmeseydi.⁵⁴³

O iki at Gatafân kabilesinin liderlerini yok eden büyük bir savaşı ve helaki (sahiplerinin) üzerine çektiler.

(Mâlik b. Züheyr) savaşta şerefini korur, zorluk anında tüm parmakları keserdi.

Antere Eğar adlı atı öldüğü zaman ona yas tutmuş ve arkasından mersiye söylemiştir. Savaş zamanı atıyla birbirlerini nasıl koruyup kolladıklarını, atının sağlığıyla nasıl yakından ilgilendiğini, kıtlık zamanlarında bile atını sütle beslediğini ve atının bunu hakettiğini, atının da bazen beklentiyi karşıladığını bazen karşılayamadığını, savaşta aldığı mızrak yaralarıyla dolu güçlü omuz boğumları olduğunu, aldığı yaralardan sanki kırmızı elbise giymiş gibi görünen atının seferlerde kendisine can yoldaşı olduğunu terennüm etmiştir.⁵⁴⁴

1.4.10. Tabiat ve Tabiat Güzelliği Şiirleri

Tabiat ve tabiatın güzellikleri bir şairin hayal gücünün kaynaklarından olup aynı zamanda sevgilisinin güzelliklerini teşbih ettiği en önemli unsurlardandır. Bu yüzden şairler ya doğrudan ya da benzetme maksadıyla tabiata ve güzelliklerine şiirlerinde yer vermişlerdir.

⁵⁴¹ Mufaddal b. Seleme, *el-Fâhir*, 222; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 2/112; bazı farklarla bk. İzzüddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/455.

⁵⁴² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/165; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/363-365.

⁵⁴³ Kays, Gabra'nın engellendiğini görmüş ve gördüğünü saklayamamıştı. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/365.

⁵⁴⁴ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/301.

Kasidenin ilk bölümünü meydana getiren nesîb (teşbîb) kısmından sonra tasvir bölümüne geçilmesi mühim bir gelenektir.⁵⁴⁵

Arap yarımadasındaki çeşitlilik arzetmeyen basit, yalın tabiat, sakinlerinin basit düşünmesini, gerçekçi olmalarını, düz mantıkla düşüncelerini sağlamış ve gerçekleşme ihtimali bulunmayan büyük hayallere kapılma sonucunu doğuran aşırı tepkilerden onları uzak tutmuştur. Çölde herşey önlerinde açık bir şekilde yer almakta ve anlaşılması için uzun düşüncelere ihtiyaç duymamaktaydı. Bu yüzden hayalleri yakına dair olup felsefeleri yüzeyseldi. Arabın içinde gözünü açtığı, ilk nefesini aldığı bu çetin tabiata aşk derecesinde bağlı olması tabiat şiirinin genel anlamda Arap şiir sanatlarının en eskilerinden birisi olmasına yol açmıştı.⁵⁴⁶

Tabiat tasvirleri insan dışında kalan canlı cansız tüm tabiatın tasvirini konu alır. Dağlar, taşlar, ormanlar, ırmaklar, nehirler, göller, coğrafya îtibâriyle uçsuz bucaksız çöller buralarda yetişen bitkiler, bu mekanlarda yaşayan hayvanlar vb. tabiat tasvirlerine konu olmuştur.

İmriu'l-Ḳays muallakasında zamanın donduğunu belirtmek için “yıldızları adeta keten halatlarla sert kayalara bağlanmış gibi” ifâdesiyle bitmek bilmeyen geceye, geceleri yolculuk yaptığı ıssız çöllerde uluyan kurtlara hitap ediyor. Ayrıntılı bir şekilde at tasviri yapıyor, atın böğrünü ceylana, ayaklarını deve kuşuna, koşmasını kurda ve adımlarını tilki yavrusuna benzetiyor. Ava çıktığında av hayvanlarına çabucak yetiştiğini, atından hiçbir hayvanın kaçamadığını ifâde ediyor. Fırtınalı, şimşekli ve gök gürültülü peşinden bol miktarda yağmurun yağdığı bir geceyi tasvir ediyor.

فَيَا لَكَ مَنْ لَيْلٍ كَأَنَّ نُجُومَهُ بِأَمْرَاسٍ كَتَّانٍ إِلَى صَمِّ جَنْدَلٍ.

Ne acayip bir gecesin sen! Yıldızları sanki keten halatlarla sert kayalara bağlanmış gibi.

وَوَادٍ كَجَوْفِ الْعَيْرِ قَفْرٍ قَطَعْتُهُ ... بِهِ الذَّنْبُ يَعْوِي كَاخْلِيَعِ الْمُعَيْلِ

فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا عَوَى: إِنَّ شَأْنَا ... قَلِيلُ الْغِنَى إِنْ كُنْتَ لَمَّا تَمَوْلُ⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ Elmalı, “Tasvir”, 40: 135.

⁵⁴⁶ Seyyid Nevfel, *Şi'ru't-Tabî'a fi'l-Edebi'l-'Arabî* (Kahire: Matbaatu Mısır, 1945), 17, 23.

⁵⁴⁷ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 61-62.

Kumarda kaybeden kişinin çocuklarına bağırdığı gibi kurtların uluduğu el-Ayr vadisi gibi nice vadileri aştım.

Uluduğunda kurda dedim ki: Sende de bir şey yoksa ikimizin de birbirimize vereceğimiz bir şey yok.

أَصَاحُ تَرَى بَرَقًا أُرَيْكَ وَمِصْنَهُ
كَلَمْعَ الْيَدَيْنِ فِي حَيٍّ مُكَلَّلٍ
يُضِيءُ سَنَاهُ أَوْ مَصَابِيحُ رَاهِبٍ
أَمَالَ السَّلِيطَ بِالذُّبَالِ الْمُفْتَلِّ

Taç giymiş kat kat bulutların içerisinde hareket eden iki elin parlaması gibi çakışını sana gösterdiğim şimşeği görüyor musun arkadaş!

Işığı, yağı iyice bükülmüş fitillere doğru eğerek artıran bir rahibin lambaları gibi ortalığı aydınlatıyor.

Tarafe sevgilisini biri inci diğeri zeberced dizili çifte gerdanlığı olan yetişkin, misvak ağacını sallayan, kiraz dudaklı bir ceylana, gülüşünü ve dişlerini saf kumluk üzerindeki nemli tepeliklerde açan ve güneşin ışıklarının parlattığı bir papatyaya, güzel ve pürüzsüz yüzünü güneşe benzeterek tabiatı ve tabiat güzelliklerini bir araç olarak kullanmıştır.

وَفِي الْحَيِّ أَحْوَى يَنْفُضُ الْمَرْدَ شَادِنٌ
مُظَاهِرٌ سَمَطِي لُؤْلُؤٌ وَزَبْرَجِدٌ
خَدُولٌ تُرَاعِي رَبْرَبًا بِحَمِيلَةٍ
تَنَاوُلُ أَطْرَافَ الْبَرِيرِ وَتَرْتَدِي⁵⁴⁸

Kabilede, yetişkin, misvak ağacını sallayan, kiraz dudaklı bir ceylan vardır ve onun biri inci diğeri zeberced dizili çifte gerdanlığı vardır.

Yavrularından ayrı kalmış, ağaçlık bir yerde yaban sığırı sürüsüyle birlikte otlayan ve misvak ağacı meyvelerini yiyerek onun yaprakları arasında gizlenen bir ceylandır.

Lebîd, devesini önce dişi yaban eşeğine benzetiyor, sonra yavrusunu yırtıcıların parçaladığı yaban ineğine benzetiyor. Bu benzetmeleri yaparken sazlarla çevrili bir pınardan, kumluklar arasındaki otlaklardan, avlanmakta zorlanmayan boz kurtlardan, otlukları suya kandıran iri taneli, sicim gibi yağın yağmurdan, yıldızları bulutlar tarafından kapatılmış geceden, beyaz yaban sığırının yağmurlu gecede oraya buraya koşarken deniz incileri gibi parladığından, su birikintilerinden, bu sığırı

⁵⁴⁸ Dîvân-u Tarafe, 20.

avlamak isteyen avcılarının tazılarından, devesinden ve yaptığı yolculuklarda gördüğü seraplardan bahseder.

بَاتَتْ وَأَسْبَلَ وَكَفَّ مِنْ دِيمَةٍ يُرْوِي الْحَمَائِلَ دَائِمًا تَسْجَاهَا

Sürekli bir yağmurun iri taneleri yağmaya ve sicim gibi yağın yağmur otlu kumları suya kandırmaya başladı.

وَتُضِيءُ فِي وَجْهِ الظَّلَامِ مُنِيرَةً كَجَمَانَةِ الْبَحْرِيِّ سَلَّ نِظَامُهَا⁵⁴⁹

Gecenin başlangıcında ipi kopup dağılmış deniz incileri gibi parlar.

1.4.10.1. Antere'nin şiirinde Tabiat ve Tabiat Güzelliği Şiirleri

Antere şiirlerinde, deve çobanı olarak başladığı hayatında kendisine ilham veren, içerisinde yaşamını sürdürdüğü tabiatı, tabiatın güzelliklerini zikretmiş, sevgilisi Able'nin güzelliğini en beliş bir şekilde ifâde etmek için tabiat güzellikleriyle Able arasında benzerlikler kurmuştur.

1.4.10.2. Güneş, Ay, Yıldızlar, Zaman Dilimleri, Yönler

Antere'nin şiirlerinde güneşten bir kez bahsetmesi, buna ek olarak yalnızca Süreyya yıldızından bir kez bahsetmesi, aydan hiç bahsetmemiş olması son derece dikkat çekicidir. Antere gibi çölde yaşayan, güneşi, ayı en güzel halleriyle gözlemleyen bir şairin, Able'ye onulmaz bir aşkla bağlı bir platonik aşığın ay ve güneş gibi şiirin vazgeçilmez öğelerine yer vermemesi, sevgilisini yıldıza, aya, güneşe benzetmemesi çok ilginçtir. Güneş kelimesinin geçtiği şiirdeki anlamı da zaman tespitiyle alakalı olup doğrudan güneşin şiirsel yönüyle (teşbih vb.) alakalı değildir.

Güneşten bir sefer esnasında yapmış oldukları yürüyüşün uzunluğunu ifâde etmek için bahsetmiştir.⁵⁵⁰

Süreyya yıldızından kendisine ok atıp yaralayan İbn Selma'nın ikamet ettiği yerin ulaşılması zor, yüksek bir yer olduğunu ifâde etmek için bahsetmiştir.

يَجُلُّ بِأَكْنَافِ الشَّعَابِ وَيَنْتَمِي مَكَانَ الثَّرْيَا لَيْسَ بِالْمُتَهَيِّصِ⁵⁵¹

İki dağ arasında durmadan yükselen Süreyya (yıldızı gibi yüksek) bölgelerde oturan (İbn Selma'ya ulaşamayacak)

⁵⁴⁹ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 176.

⁵⁵⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-162; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/351-355; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthehe't-taleb*, 2/ 98-99; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/799.

⁵⁵¹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/297.

Kuşluk vaktini değişik vesilelerle zikretmiştir.

وَلَقَدْ حَفِظْتُ وَصَاةَ عَمِّي بِالصُّحَىٰ 552 إِذْ تَقْلِصُ الشَّفَتَانِ عَنِ وَّصَحِ الْقِمِّ 553

Amcamın ettiği vasiyeti ezberlemiştir, kuşluk vaktinde, dudakların gerilip ağızda dişlerin görüldüğü esnada

طَرَبْتُ وَهَاجَتِكَ الطِّبَاءُ السَّوَانِحُ 554 غَدَتُ مِنْهَا سَنِيحٌ وَبَارِحُ

Kuşluk vakti sağdan soldan gelen (uğurlu uğursuz) ceylanlar seni ayıktırdı ve mest etti.

Bir beytin de “Ey Able’nin Civa’daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, 555 ey Able’nin evi, esen ol!”⁵⁵⁶ diyerek sevgilisinin evini selamlamıştır.

Antere kelimeyi bazen sabahlamak anlamında fiil olarak kullanmıştır.⁵⁵⁷

وَلَقَدْ صَبَحْنَا جَعْفَرًا وَصَبَايَا 558 وَبَنِي الْوَحِيدِ بِكَلِّ خَرَقٍ يُرْوَعُ

Sabahleyin korkulan gençlerle Ca’fer’e,⁵⁵⁹ Dabab’ına,⁵⁶⁰ Benu’l-Vahid’e⁵⁶¹ saldırdık.

Öğle vakti هَاجِرَةٌ / الْهَجِيرُ 562 kelimeleriyle ifâde edilmiştir.

بِهَاجِرَةٍ حَتَّىٰ نَغِيْبَ نُورِهَا وَأَقْبَلَ 563 لَيْلٍ يَفْبِضُ الطَّرْفَ سَائِحٌ

Onlarla öğle vaktinden karanlık çökünceye kadar savaştık.

Akşam عَشِيَّةٌ 564 kelimesiyle isim olarak ifâde edilmiştir.

⁵⁵² Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/161-162; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/351-355; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha’t-taleb*, 2/ 98-99; Zebîdî, “Kaleşa”, 1119/8; Şeyho, *Şuarâu’n-Nasrâniyye*, 6/799.

⁵⁵³ Merzûkî, *Şerhu Dîvânî’l-Hamâse*, 28.

⁵⁵⁴ Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/158; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/343; Aynî, *el-Mâkasidü’n-nahviyye*, 1/41.

⁵⁵⁵ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/111, 150; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/194, 294; İbn Manzûr, “Veğame”, 12/641; Aynî, *el-Mâkasidü’n-nahviyye*, 1/398; Zebîdî, “Abele”, 29/423.

⁵⁵⁶ Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/111; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/194.

⁵⁵⁷ Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/203-205.

⁵⁵⁸ Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/257.

⁵⁵⁹ Ca’fer b. Kilab b. Rabia. Bk. Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/257.

⁵⁶⁰ Beni Muaviye b. Kilab b. Rabia. Bk. Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/257.

⁵⁶¹ el-Vahid b. Kilab b. Rabia. Bk. Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/257.

⁵⁶² Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/161-163.

⁵⁶³ Şentemerî, *Eş’âru’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/349.

⁵⁶⁴ İbn Kuteybe, *el-Me’âni’l-Kebîr*, 336.

Antere kelimeyi bazen تُنسي “akşamlamak” anlamında fiil olarak kullanmıştır.

Aynı beyitte أُبَيْتُ “ben gecelerim” şeklinde bir fiile de yer vermiştir.⁵⁶⁵

Gece için لَيْل kelimesini şiirlerinde kullanmıştır.

إِنْ كُنْتِ أَرْمَعْتِ الْفِرَاقَ فِيمَا زُمْتُ رِكَابُكُمْ بِلَيْلٍ مُظْلِمٍ

Eğer sen ayrılığı kestirdiyse gözüne, develerinizi yulardandı demektir karanlık gecede.

Antere'nin şiirinde sağ,⁵⁶⁷ kuzey, güney⁵⁶⁸ gibi yönlere de yer vermiştir.

1.4.10.3. Mevsimler

Antere'nin yaşam alanının çöllerden oluşması ve mevsimlerin tam olarak oluşmaması nedeniyle şiirinde mevsim adlarının hem az hem de dolaylı olarak yer almasına neden olmuştur. Mevsimlerle ilgili tespit edebildiğimiz dizeleri şunlardır:

وَمَسْكَنُ أَهْلِهَا مِنْ بَطْنِ جَزْعٍ تَبِيضُ بِهِ مَصَائِفُ الْحَمَامِ⁵⁶⁹

Güvercinlerin yazın yumurtladığı yer olan Batnı Nahle'deki âile meskeni

رَبْدٌ يَدَاهُ بِالْقَدَاحِ إِذَا شَتَا هَتَاكَ غَايَاتِ التَّجَارِ مُلُومٍ⁵⁷⁰

Kısa girdiğinde kumarda elleri çabuk, (meyhanecinin bütün şaraplarını tüketerek) flamasını indirten, elinin açıklığı yüzünden kınanan yiğitlerin (zırhlarını yarmışumdur).

مُقَرَّبَةٌ الشِّتَاءِ وَلَا تَرَاهَا وَرَاءَ الْحَيِّ يَتَّبِعُهَا الْمِهَارُ⁵⁷¹

(Cirve) Kışın eve yakındır ve onu mahalle arkasında peşinde tayıyla görmezsin

لَهَا بِالصَّيْفِ أَصْبِرَةٌ وَجَلٌّ وَنَيْبٌ مِنْ كَرَائِمِهَا غِرَارُ⁵⁷²

⁵⁶⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/203-205, 257.

⁵⁶⁶ Merzûkî, *El-Ezmineti ve'l-Emkine*, 1/160-161; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112, 118, 134, 143, 160, 162; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199, 224, 247, 249, 255, 349, 355; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* 7, 514.

⁵⁶⁷ İbn Fâris, “Hafeka”, 2/202-203; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/333; İbn Manzûr, “Hafeka”, 10/82; Zebîdî, “Hafeka”, 25/247.

⁵⁶⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140-141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/329-333.

⁵⁶⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273.

⁵⁷⁰ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 439; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/227; İbn Manzûr, “Leveme”, 12/557.

⁵⁷¹ İbn Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân*, 178.

⁵⁷² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/164; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/358; İbn Manzûr, “Şabera”, 4/440; Zebîdî, “Şabera”, 12/275.

Şerefli bir at olup sahipleri ne zaman isterlerse develerinin sütünü ona içirebilmeleri için develer otağa yazın kalıcı olarak gönderilmez.

1.4.10.4. Yağmur ve Rüzgar

Yağmur çöl hayatının belki de en önemli, en çok sevilen ve özlenilen doğa olayıdır. Hem yaşamın kaynağı ve hem de edebiyatın vazgeçilmez unsurlarındandır. Antere şiirlerinde değişik vesilelerle yağmura yer vermiştir.

Antere sevgilisinin ağzının hoş kokusunu ıtır kutusundan yayılan misk kokusuna ya da bitkisini hafif bir yağmurun beslediği ayak basılmamış, üzerine tazecik beyaz bulutların bolca yağmur yağdırıp bütün basık yerleri gümüş paralar misali bıraktığı bahçenin hoş kokusuna benzetmektedir.⁵⁷³

Antere sevgilisinin konakladığı diyarlara oradan göç edenlerin haberlerini sorduğunu ve giden sahiplerinden sonra izleri silen yağmurların, rüzgarların ve bol yağmurlu bulutların oyuncağı olmuş kalıntılarla konuştuğunu⁵⁷⁴ itiraf eder.

Antere yağmurdan her zaman olumlu yönleriyle bahsetmez bazen yağmurun yıkıcı, öldürücü yönüyle kabîlesinin ani ve ölümcül saldırıları arasında benzerlikler kurar.⁵⁷⁵

1.4.10.5. Bitkiler

Antere yaşamış olduğu çevrede bulunan bitkilere şiirinde yer vermiştir. Ancak yaşam alanının çöllerden oluşması şiirinde bitki isimlerinin az olmasına neden olmuştur.

مَا رَاعِنِي إِلَّا حَمُولَةٌ أَهْلَهَا   وَسَطَ الدِّيَارِ تَسْفُ حَبَّ الحَمِيمِ⁵⁷⁶

Beni Onun âilesinin develerinin obanın ortasında sığurdili⁵⁷⁷ otunu yemeleri korkutur sadece.

⁵⁷³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/203-204.

⁵⁷⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/318-319.

⁵⁷⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/269.

⁵⁷⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199.

⁵⁷⁷ Siyah taneli bir bakla türü olup koyunlar yediği zaman sütlerini azaltan ve tadını değiştiren ve develerin de başka ot kalmadığı için mecburen yediği ottur. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/200.

Devesinin er-Rida' suyunun yanında çöktüğü zaman kırılıp çatırdayan kamışlar,⁵⁷⁸ Zulme uğradığı zaman zulmünün tadını benzettiği Ebûcehil karpuzu,⁵⁷⁹ öldürdüğü bir hasmının rengini benzettiği çivit otu,⁵⁸⁰ ani bir vuruş neticesinde rakibinden fıskıran al kanı benzettiği kardeş kanı/ejder kanı adlı boya yapımında da kullanılan bitki⁵⁸¹ şiirinde tespit edebildiğimiz bitkilerdendir.

1.4.10.6. Hayvanlar

Antere şiirlerinde savaşlarda kullandığı, geçimini, ulaşımını sağladığı yahut çevresinde bulunan birçok hayvandan bahsetmiştir. Bunlar arasında ehli hayvanlar olduğu gibi yabancı hayvanlar da vardır.

Antere gibi meşhur bir süvari kahramanın şiirlerinde atlardan bahsetmemesi mümkün değildi. Antere'nin atlardan bahsederken kullandığını tespit edebildiğimiz başlıca isimler şunlardır: (حَيْلٌ) at,⁵⁸² (شَيْطَمٌ، شَيْطَمَةٌ) uzun boylu at veya kısarak,⁵⁸³ (مُهْرٌ) tay, (Antere çoğunlukla at anlamında kullanılmaktadır),⁵⁸⁴ (جَوَادٌ) soylu at,⁵⁸⁵ (فَرَسٌ) at, kısarak⁵⁸⁶ (نَهْدٌ) iri yapılı, sağlam at⁵⁸⁷ ve saldıran at anlamında⁵⁸⁸ مُغِيرَةٌ kelimesi.

Savaşlar ve çatışmalarla dolu uzun bir hayat yaşayan Antere'nin birden fazla ata sahip olması son derece doğaldır. Bu itibarla Antere'nin değişik atlarından bahsedilmektedir. Bu atlardan biri Cirve'dir.⁵⁸⁹ Antere bu atı için şöyle demektedir:

⁵⁷⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/213.

⁵⁷⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217.

⁵⁸⁰ Merzûkî, *El-Ezmineti ve'l-Emkine*, 1/332-333; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/228; İbn Manzûr, "Şedede", 3/235; Zebîdî, "Şedede", 8/244.

⁵⁸¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/220.

⁵⁸² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/122; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/241, 265.

⁵⁸³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/122; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/241.

⁵⁸⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/123; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/242.

⁵⁸⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/330.

⁵⁸⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/165; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/363.

⁵⁸⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/206.

⁵⁸⁸ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/253.

⁵⁸⁹ İbn Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân*, 156; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/444.

وَمَنْ يَكُ سَائِلًا عَنِّي فَإِنِّي وَجِرْوَةٌ⁵⁹⁰ لَا تَرُودُ وَلَا تُعَارِ⁵⁹¹

Beni soran olursa ilgileniyorum Cirve'yle ve O ne otlaması için salınır ne de otlakta bırakılır

Bir diğer atı ise el-Ebcer'dir. Bu atı hakkında şöyle demektedir:

لَا تَعْجَلِي أَشَدُّ حِزَامَ الْأَجْرِ إِيَّيَّ إِذَا الْمَوْتُ دَنَا لَمْ أَصْجِرِ.⁵⁹²

Acele etme! Ebcer'in eğerini bağlayayım, muhakkak ki ben ölüm yaklaştığında bıkkınlık göstermedim.

Antere'nin bir başka atı el-Edhem'dir.⁵⁹³ Bu atı hakkında Antere şöyle diyor:

يَدْعُونَ عَنَّتَ وَالرِّمَاحَ كَأَنَّهَا أَشْطَانُ بئرٍ فِي لَبَانِ الْأَذْهَمِ⁵⁹⁴

*Mızraklar, kuyuya salınmış ipler gibi Edhem'in göğsüne saplanmışken Antere diye sesleniyorlar.*⁵⁹⁵

Antere Eğar adlı atı hakkında takdîrîkâr ifadeler kullanmış ve atı öldüğü zaman ona yas tutmuş ve arkasından mersiye söylemiştir.

جَزَى اللَّهُ الْأَعْرَجَ جَزَاءَ صِدْقٍ إِذَا مَا أَوْقَدَتْ نَارُ الْحُرُوبِ

يَقِينِي بِالْحَجِينِ وَمَنْكَبِيهِ وَأَنْصُرُهُ بِمُطَرِّدِ الْكُغُوبِ

Allâh en güzel bir şekilde mükafatlandırınsen seni, savaş ateşleri yakıldığı zaman

Atım beni başıyla ve omuzlarıyla korur ben de ona düzgün boğumlu (mızrağımla) yardımcı olurum.

وَأَذْفِيهِ إِذَا هَبَّتْ شَمَالًا بَلِيلًا حَرْجَفًا بَعْدَ الْجُتُوبِ

أَرَاهُ أَهْلَ ذَلِكَ حِينَ يَسْعَى رِعَاءَ الْحَيِّ فِي طَلَبِ الْخُلُوبِ⁵⁹⁶

⁵⁹⁰ Cirve adlı atın Antera'nın babasının atı olduğunu söyleyenler vardır. Bk. Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Kitâbü'l-Hayl*, thk. Hatem Salîh ed-Damin, (Şam: Dâru'l-Beşair, 2005), Gundicâni, *Kitabu esmaî Hayli'l-Arab*, 62; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-Sitteti'l-Câhiliyye*, 2/358; İbn Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân*, 156, 179; Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhasşaş* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.), 2/sifr 6, 196; İbn Manzûr, "Cera", 14/140.

⁵⁹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/164; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/358.

⁵⁹² Gundicâni, *Kitabu esmaî Hayli'l-Arab*, 29; İbn Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân*, 156.

⁵⁹³ İbn Manzûr, "Yevm", 12/212; Zebîdî, "Deheme", 32/193.

⁵⁹⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/237; Gundicâni, *Kitabu esmaî Hayli'l-Arab*, 46; İbn Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 369; İbn Manzûr, "Şetane", 13/237; Zebîdî, "Şetane", 35/277.

⁵⁹⁵ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü'l-hayl*, 46.

⁵⁹⁶ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 84; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/301-302.

Güney rüzgarlarından sonra şiddetli, soğuk kuzey rüzgarları estiğinde onun üzerini örterim.

Oymağımızın çobanları sütlü develerin peşinde koşarken atımın buna layık olduğu görüşündeyim. (kıtık zamanı atımı korurum ve sütle beslerim)

Bir şiirinde bineği olarak geçen İbnu'n-Neame için Antere'nin atıdır⁵⁹⁷ denilmişse de bu ifâdenin yol, ayak tabanı vb. anlamları olduğu da söylenmiştir.⁵⁹⁸

وَيَكُونُ مَرْكَبُكَ الْقَعُودَ وَرَحْلَهُ وَابْنُ النَّعَامَةِ يَوْمَ ذَلِكَ مَرْكَبِي⁵⁹⁹

O gün senin bineğin deve olur benimkisi ise ibnu'n-Neame.

Atlarını savaşa alıştırdığını bu sebeple atlarının asla acemi olarak ölmediğini vurgulamaktadır.

لَا أَمْلِكُ السَّيْفَ إِلَّا قَدْ ضَرَبْتُ بِهِ وَلَا تَمُوتُ جِيَادِي وَهِيَ أَعْمَارُ
وَلَا أَعُودُ مُهْرِي أَنْ أَوْقَعَهُ وَسَطَ الْكُمَاةِ وَلَا يَشْقَى بِي الْجَارُ⁶⁰⁰

Kılıcım varsa onunla (mutlaka) çarpışmışımdır ve atlarım (asla) acemi olarak ölmezler

Kahramanların arasına daldım mı atımı durmaya alıştırmam(durmaksızın vuruşurum) ve bana komşuluk eden mutsuz olmaz.

Atını tasvir ederken Able'ye göndermelerde bulunmaktan ve atıyla olan yakınlığını ifâde etmekten geri durmaz.

تَمْسِي وَتُصْبِحُ فَوْقَ ظَهْرِ حَشْبِيَّةٍ وَفَوْقَ سَرَاةِ أَدْهَمَ مُلْجَمٍ
وَحَشِيَّتِي سَرْجٌ عَلَى عَبْلِ الشَّوَى هَدِيدٌ مَرَاكِلُهُ نَبِيلُ الْمَحْزَمِ⁶⁰¹

O [Able] bir döşeğin üzerinde akşamlayıp sabahlar, bense gem vurulmuş bir yağız(Edhem) atın sırtında geçiririm geceyi.

Bacakları dolgun, böğürleri şişkin ve kolan yeri semiz olan endamlı atın eğeridir döşeğim.

⁵⁹⁷ İbn Reşîk, *el- 'Umde fi sinaati 'ş-Şi'r*, 2/ 980; ibn Side, *El-Muḥaşşas*, 2/sifr 6, 196; Alûsî, *Bulûğu'l-ereb*, 2/119.

⁵⁹⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/147; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/289-290.

⁵⁹⁹ İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 138; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/147; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/289.

⁶⁰⁰ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/313-314.

⁶⁰¹ Zemahşerî, "Nebele", 2/245; İbn Manzûr, "Raḥale", 11/275; Zebîdî, "Rakele", 29/96.

Savaş yalnız insanlara zarar vermekle kalmayıp savaşın önemli unsurlarından olan hayvanlara ve özellikle atlara da büyük zarar veriyor ve eğitimli atlar kahramanın bir parçası haline geliyordu. Antere atlarının savaşta yaşadıklarını da şiirlerine konu edinmiş, o zor anlarda atıyla olan iletişimini nasıl sağladığını, savaşın şiddetinden atının aldığı hali, savaşta yaralar alan atının acılarının ifâdesi olarak gözlerinden yaşlar dökülerek Antere'den medet ummasını ve hatta dili olsa sitemini ifâde edeceğini savaşın acımasızlığının, zorluğunun hayvanların yüzlerine yansıdığından bahsetmektedir.

مَا زِلْتُ أَرْمِيهِمْ بِغُرَّةِ نَحْرِهِ   وَلَبَانِهِ حَتَّى تَسْرَبَلَ بِالِدَمِّ⁶⁰²
فَارْوَرًا مِنْ وَقَعِ الْقَنَا بِلَبَانِهِ   وَشَكَاَ إِلَى بَعْبَرَةٍ وَتَحْمُحُمِ⁶⁰³

Atım kandan bir giysiye bürününceye kadar göğüs çukuru ve göğsü ile onlara vurmaya devam ettim.

Atım, karguların göğsüne saplanmasından dolayı yüzünü çevirdi, ağlayıp kişneyerek bana şikâyette bulundu.

لَوْ كَانَ يَدْرِي مَا الْمُحَاوَرَةُ اشْتَكَى أَوْ كَانَ يَدْرِي مَا جَوَابُ تَكَلَّمِي⁶⁰⁴
وَالْحَيْلُ تَفْتَحُ الْحَبَارَ عَوَابِسًا   مَا بَيْنَ شَيْطَمَةٍ وَآخِرِ شَيْطَمِ⁶⁰⁵

Şayet konuşmayı bilseydi, şikâyette bulunur; söz söylemesini bilseydi, benimle konuşurdu.

Uzun boylu, kısa tüylü kısıraklar ve atlar bataklık yerlerden asık yüzlerle geçerken.

وَلَقَدْ شَفَى نَفْسِي وَأَبْرَأَ سُقْمَهَا   قَبْلَ الْفُؤَارِ وَنِكَ عَنِّي أَقْدِمِ⁶⁰⁶
إِذَا تَفَعُ الرِّمَاحُ بِجَانِبِيهِ   تَوَلَّى قَابِعًا فِيهِ صُدُودُ⁶⁰⁷

Ruhuma şifa veren ve onun acısını dindiren bir şey varsa, o da atlıların: “Neredesin ‘Antere? Hücum etsene!” demeleriydi.

Kargular her iki tarafından geldikçe (atım) sakınmak için büzülüyordu.

⁶⁰² Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Ĥamâse*, 1/164.

⁶⁰³ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şî'r*, 123; Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Ĥamâse*, 1/155.

⁶⁰⁴ İbn Manzûr, “Kavele”, 11/573; Zebîdî, “Kavele”, 30: 293.

⁶⁰⁵ İbn Manzûr, “Şezame”, 12/323; Bazı farklarla bk. Zebîdî, “Şezame”, 32/466.

⁶⁰⁶ Zemahşerî, “Kademe”, 2/58; Bazı farklarla bk. Zebîdî, “Vey”, 40: 269; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Ĥizânetü'l-edeb*, 6/406.

⁶⁰⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/299; Bazı farklarla bk. İbn Manzûr, “Kabea”, 8/258; Zebîdî, “Kabea”, 21/520.

وَكَانَ إِجَابَتِي إِيَّاهُ أَبِي
عَطَفْتُ عَلَيْهِ حَوَارَ الْعَيْنَانِ
إِذَا شِئْتُ لَأَقَابِي كَمِيٍّ مُدَجِّحٍ
عَلَى إِعْوَجِيٍّ بِالطَّعَانِ مُسَامِحٍ

(Yardımlım yalnız lafta kalmaz) savaşa girmeye alışık atımla yardıma gitmektir cevabım

Pür silah cesur bir savaşıçı İ'veci⁶⁰⁸ atımın üstündeyken bana hücum etse ondan kaçınmadım.

Antere, kahramanların savaş için yetiştirdikleri, savaşa alışkın, asık suratlı, sabırlı ve hızlı atlarıyla nasıl bütünleştiklerini, savaş için atların vazgeçilmez olduğunu ve sahipleriyle uyumunu zikreder.⁶⁰⁹

En önemli savaş aracı olarak atların kendisine sağladığı imkanları şiirlerinde zikretmiştir.

حَالَتْ رِمَاحُ ابْنِي بَغِيضٍ دُونَكُمْ وَرَوَتْ جَوَابِي الْحَرْبِ مَنْ لَمْ يُجْرِمِ
حَلَفْنَا لَهُمْ وَالْحَيْلُ تَرْدِي بِنَا مَعًا نَزَائِلُكُمْ حَتَّى تَهَيَّرُوا الْعَوَالِيَا

Göğsü kanarken düşmanların üzerine sürdüğüm atım (aradığım) Hizyemin iki oğlunu verdi bana.

Atlarımız bizi yel gibi uçururken mızrak sesleri duyuluncaya kadar kadınlarımızı terk etmeyeceğiz diye onlara yemin ettik.

وَقُلْتُ لَهُمْ رُدُّوا الْمَغِيرَةَ عَنْ هَوَى
سَوَابِقِهَا وَأَقْبِلُوهَا التَّوَابِيَا
فَمَا وَجَدُونَا بِالْفُرُوقِ أَشَابَةً
وَلَا كُشْفًا وَلَا دُعِينََا مَوَالِيَا⁶¹¹
وَأِنَّا نَقُودُ الْحَيْلَ حَتَّى رُؤُوسِهَا
رُؤُوسُ نِسَاءٍ لَا يَجِدْنَ قَوَالِيَا⁶¹²

Onlara, atlarınızla önde saldıran atlara karşı çıkarak ilerleme isteklerini kırım dedim.

⁶⁰⁸ Nesli kadim, soylu İ'vece'ye mensup bir at. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/159; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/346.

⁶⁰⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-162; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/352-354.

⁶¹⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/123; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/242.

⁶¹¹ Müberred, *el-Kâmil*, 1/47.

⁶¹² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130-131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/262-266; İbnü's-Şecerî, *el-Ĥamâsetü's-Şecerîyye*, 32-33.

Bizi, Feruk savaşında aramızda kabîle dışından birileri olduğu halde, pusatsız, zırhsız, anlaşmalılarımızı çağırması olarak görmediler.

Atlarımızı (uzun uzun) süreriz öyle ki yeleleri saçına tarak vurmeyan kadınların saçları gibi olur.

Antere, Umare b. Ziyad'ı⁶¹³ hicvettiği dizelerinin sonunda⁶¹⁴ atından bahsetmeye devam etmiştir.

وَحَيْلٌ قَدْ رَحَفَتْ (دلفت) هَا بِحَيْلٍ عَلِيَّهَا الْأَسْدُ تَهْتَصِرُ إِهْتِصَارًا⁶¹⁵
أَكْرُ عَلَيْهِمْ مُهْرِي كَلِيمًا فَلَائِدُهُ سَبَائِبُ كَالْقَرَامِ

Atımla üzerine yürüdüğüm nice düşman atları, üzerlerinde önüne geleni kırıp geçiren kahramanları (aslanları).

Üzerinden kırmızı örtü gibi kanlar akan yaralı atımla onların üzerine saldırırım.

كَأَنَّ دُفُوفَ مَرَجٍ مَرْفِقِيهِ تَوَارَتْهَا مَنَارِيغُ السِّهَامِ
تَقَعَسَ وَهُوَ مُضْطَمِرٌ مُضِرٌّ بِقَارِحِهِ عَلَى فَاسِ اللَّجَامِ⁶¹⁶

Sanki tevariüs etmişçesine dirseklerinin yanlarında oklar vardı.

Geminin demir kısmını azı dişleriyle ısıtarak ileri fırlamak için geri çekildi

Antere, Dâhis ve Gabra adlı atların yarıştırılmasının sebep olduğu savaşta Benu Bedr'in, Mâlik b. Züheyr'i öldürdüğünü ve atların kırk yıl sürecek bir savaşa neden olduğunu, Abs ve Zubyân kabîlelerinden birçok kişinin helakine yol açtığını ifade etmiştir.⁶¹⁷

1.4.10.6.1. Atlarına Verdiği Değer

Rivayete göre Antere'nin Becile'den bir hanımı vardı ve durmadan atını deve sütüyle beslediğini söyleyerek sitem edip duruyordu. Bunun üzerine Antere'nin karısını boşamakla tehdit etmesi⁶¹⁸ Antere'nin atlarına verdiği değeri anlatmaktadır.

⁶¹³ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/245.

⁶¹⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133.

⁶¹⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 2/1092; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/250; دلفت=رحفت Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 9/265.

⁶¹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/136; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/277.

⁶¹⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/165; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/363.

⁶¹⁸ Zebîdî, Antera'nın bu dizeleri karısı Able'ye söylediğini açıkça ifade eder.Bk. "Kezebe", 4/120.

Atlarına bakmayanlar toplumda kınanırlardı. Antere'nin annesinden kardeşleri vardı ve kavminin onları evlâtlığa kabul etmesini çok arzu ediyordu. Onların ayıplanan bir tayları vardı. En çok sevdiği Hanbel adlı⁶¹⁹ kardeşine tayı sütle beslemesini emretti. Kardeşine: Akşamleyin zayıf, sıska tayınızın durumu nasıl dediğim zaman sanki bana kızmış gibi tayın karnına kılıçla vur dedi. Akşam Antere'ye uğradılar o da: Bu tayınızın durumu ne? o zayıflamış siz semirmişsiniz dedi ve aşağıdaki kasideyi inşâd eyledi. Bunun üzerine kardeşi kızmış gibi yapıp atın karnına bir kılıç darbesi indirince süt ortaya çıktı.⁶²⁰

أَبْنِي زَبِيَّةَ مَا لِمُهْرِكُمْ مُتَّخَذًا وَبَطُونُكُمْ عَجْرٌ⁶²¹

لَمَّا عَدُوا وَعَدَّتْ سَطِيحَتُهُمْ مَلَأَى وَبَطْنُ جَوَادِهِمْ صَفْرٌ⁶²²

Zebîbe'nin evlâtları atınız zayıf ama sizin göbekleriniz yağlı ve geniş

Onların torbaları(mideleri) (sütle) dolu, atlarının karnı ise boş.

1.4.10.6.2. Antere'nin şiirinde Deve

Arabistan yarımadasında etinden sütünden, yününden en çok faydalanılan ve ulaşımda en çok kullanılan ve Arapça'da en çok isme sahip olan bir hayvan olarak⁶²³ deve Antere'nin şiirlerinde çokça zikredilmiştir.

Antere'nin şiirinde rastladığımız deve isimlerinden başlıcaları: نَاقَةٌ dişi deve,⁶²⁴ (رَكَابٌ) binek yahut yük devesi,⁶²⁵ (حَمُولَةٌ) yük devesi,⁶²⁶ (حَلُوبٌ) sağmal deve,⁶²⁷

⁶¹⁹ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/243.

⁶²⁰ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/251; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/243.

⁶²¹ İbn Fâris, "Acera", 4/231; İbn Manzûr, "Acera", 4/543; Zebîdî, "Acera", 12/537.

⁶²² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/251-253.

⁶²³ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/41-42.

⁶²⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/194.

⁶²⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112, 147; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199, 241, 290.

⁶²⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199.

⁶²⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/200, 302.

(فَيْقُ) erkek deve,⁶²⁸ (لُفْحَةُ ج لُفْح) bol sütlü deve,⁶²⁹ (قَعُودٌ) çobanın bindiği, azığını vb. taşıdığı deve,⁶³⁰ (جَمَلٌ ج جَمَالٌ) deve ve (نَجِيْبَةٌ) soylu deve⁶³¹ gibi adlardır.⁶³²

Antere devesinin mahâretini, hızlı koşmasını, çevikliğini bazen devekuşuna⁶³³ ve bazen semam kuşuna⁶³⁴ benzetmiştir.

1.4.10.6.3. Diğer Hayvanlar

Bunlardan başka Antere şiirlerinde tespit edebildiğimiz hayvanlardan bazıları şunlardır: (هَرٌّ) kedi,⁶³⁵ (ج) كَلْبٌ köpek, (ج) أفاعي yılan,⁶³⁶ (مَوْشَرُ الْعَضُدَيْنِ) kurt,⁶³⁷ (ج) ضَبُعٌ aslan,⁶³⁹ (ج) أُسْدٌ aslan,⁶³⁸ (جَدَايَةٌ) altı aylık yavru ceylan,⁶³⁸ (غَزَالَةٌ) ceylan,⁶³⁷ (ج) نَسْرٌ (ج) نُسُورٌ yaban tekesi,⁶⁴² (أَيْلٌ ، إَيْلٌ ، أُيْلٌ) dağ keçisi,⁶⁴¹ (شَاةٌ) koyun,⁶⁴¹ (سَبَاعٌ) sırtlan,⁶⁴⁰ (حَمَامٌ : حَمَامَةٌ) güvercin,⁶⁴³ (سَمَامٌ) semam kuşu,⁶⁴⁴ (أَجْدَلٌ) doğan,⁶⁴⁵ (غُرَابٌ) karga,⁶⁴⁶

- ⁶²⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/215.
- ⁶²⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/248.
- ⁶³⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/148; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/289.
- ⁶³¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-162; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/352-354; Kinnâvî, *el-vasfu fi'l-asri'l-Câhilî*, 328.
- ⁶³² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/362.
- ⁶³³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/210.
- ⁶³⁴ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 1/145; كَالسَّمَامِ = كَالسَّهَامِ; Zebîdî, "Ranebe", 2/536.
- ⁶³⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/212.
- ⁶³⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/131; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/263.
- ⁶³⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310.
- ⁶³⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/232.
- ⁶³⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/250.
- ⁶⁴⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/350.
- ⁶⁴¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/230.
- ⁶⁴² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/142; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/334.
- ⁶⁴³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/123; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/244.
- ⁶⁴⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/273.
- ⁶⁴⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/143.
- ⁶⁴⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/200.

وَيُرِّقُ (ج) قُلُوصٌ devede kuşu yavrusu,⁶⁴⁹ (ج) قُلُوصٌ devede kuşu, ⁶⁴⁸ (نَعَامَةٌ) sinek, ⁶⁴⁷ (طَيْرٌ) kuş, ⁶⁵⁰ (ج) ada tavşanı وِبَارٌ.

1.4.11. Hikmet

Hüküm vermek, sağlam yapmak,⁶⁵¹ menetmek, reddetmek anlamlarına gelen “ha-ke-me” fiilinden türeyen hikmet “en değerli varlıkları en üstün bilgiyle bilmek” mânasına gelir. Bu bağlamda Hikmet ve hüküm kelimeleri “bilmek” (ilim) ve “anlamak” (fıkıh) mânalarında eş anlamlı olur. Aynı kökten türeyen hükûmet kelimesi insanların taleplerini karşılayıp onların hukûklarını muhafaza eden anlamındadır. Hakîm ise âlim ve hikmet sahibi anlamında olup en iyi şeyi ve sanatları bütün incelikleri ile yerli yerinde ve sağlam bir şekilde yapan anlamına gelir.⁶⁵² Eski Araplar “muhakkem” kelimesini “hikmetli, tecrübeli, olgun kimse” anlamında kullanarak beşerî hikmetin tecrübî birikimle ilgisine dikkat çekerlerdi.⁶⁵³

Hikmet, insanın gücü nispetinde kainatta bulunduğu şekilde eşyanın hakikatini araştırması anlamına gelir. İbn Abbas Kuranda hikmeti, helali haramı öğretmek şeklinde tefsir etmiş, hikmetin lügat anlamının amelle birlikte ilim olduğu, hikmetin hakikate uygun olan doğru söz veya gereksiz şeylerden ari makul söz olduğu da söylenmiştir.⁶⁵⁴

Râğıb el-İsfahânî hikmeti: “Akıl ve ilim ile hakikate varmak, varlığı ve hayırları bilmektir,” şeklinde tanımlar.⁶⁵⁵

Hikmet, günlük hayatta fiili olarak bulunmaktan meydana gelen hayat tecrübelerinden ve iyi gözlem yapabilen, derine nüfuz edebilen keskin bir zekadan kaynaklanan eşyanın anlam ve amaçlarına doğrudan, derin ve işlevsel bir bakıştır diye yaklaşık bir tanım yapanlar olmuştur. Bu tür bir bakışa sahip olan kişiye hakîm /bilge

⁶⁴⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/149; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/291.

⁶⁴⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/205.

⁶⁴⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/209.

⁶⁵⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/164; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/360.

⁶⁵¹ Râzî, “Hakeme”, 130.

⁶⁵² Râzî, “Hakeme”, 130.

⁶⁵³ İbn Manzûr, “Hakeme”, 12/140-141; İlhan Kutluer, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/503.

⁶⁵⁴ Seyyid Şerîf Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşevî (Kahire: Dâru'l-Fadîle, 2004), 81.

⁶⁵⁵ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 249.

ve bu bakışa şâmil olan kelimeye hikmet adı verilmiştir. Bu sebeple “bazı şiirler hikmet içerir”⁶⁵⁶ ya da “Hikmet müminin yitiğidir” denilmiştir.⁶⁵⁷

Hikmet, insanların, hayatta edinilmiş tecrübe ve deneyimlerini açıklayan ve amacı genellikle öğüt ve irşâd olan sözlerdir. Bu sebeple hikmetli sözler toplumda zekâsı, ileri görüşlülüğü, ifâdelerindeki açıklığı ve Belağatiyle öne çıkmış; peygamberler, bilgeler, filozoflar, şairler gibi belli bir gruptaki insanların dilinden dökülmüş veciz sözlerdir.⁶⁵⁸

Genel olarak İslâm âlimlerine göre hikmet, insanın gücü nispetinde güzel hareketlere meleke hali kazandırıp, nazari ilimleri elde etmesidir”.⁶⁵⁹

Özellikle Arap şairleri, şiir söylerken, şiirlerinin arasına hikmetli sözler serpiştirmişler, böylece hem okuyucuyu dinlendirmiş hem de şiirlerine bir renk katmışlardır. Ayrıca yaşanmış tecrübelerden kaynağını aldığı için her okuyucunun kendinden bir şeyler bulması mümkün olmuştur. Manzum olarak söylenen bu öğüt verici beyitler, şiirdeki ahenk sayesinde akıllarda kalıcı olmuş ve kalplere etki etmiştir.⁶⁶⁰ Hikmet yayılıp meşhur olursa mesel haline gelirdi.⁶⁶¹

Şair aynı zamanda kabîlenin hakîm/bilge kişisiydi. Birçok özdeyiş şairlerin dizelerinden alınmıştır. Ümeyye b. Ebi’s-Salt (ö. 8/630 [?]), Tarafe b. Abd,⁶⁶² Lebîd b. Rebîa ve Hâtim et-Tâî yaşadıkları hayat tecrübelerini özlü hikmetler şeklinde beyitlerin arasına serpiştirmişlerdir.⁶⁶³

Tarafe b. Abd gelecek günlerin nice haberlere gebe olduğunu, hiç umulmadık kişilerden hayati öneme haiz bilgiler alınabileceğini veciz bir şekilde şöyle anlatır.

سَتُبْدِي لَكَ الْأَيَّامُ مَا كُنْتَ جَاهِلًا وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَزَوِّدِ.⁶⁶⁴

⁶⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu‘fi el-Buhârî, *el-Câmi‘u’s-şâhîh*, nşr. İzzuddîn Dâli vd. (Beyrut: Müeesetü’r-Risale, 1439/2018) “Edeb”, 90 (No. 6145).

⁶⁵⁷ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi‘u’s- Kebîr*, thk. Beşşâr b. Avvâd Ma‘rûf (Beyrut: Daru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1996) “İlm” 19 (No. 2687); Ahmed Emin, *Feydu’l-hâtir* (Kahire: Hindâvî, 2012), 8/219.

⁶⁵⁸ Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*, 274.

⁶⁵⁹ Ö. Faruk Altıparmak, “Hikmet ve Felsefe İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2003), 88.

⁶⁶⁰ Muhammet Selim İpek, “Arap Şiirinde Hikmet Esintileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/41 (Aralık 2015), 175.

⁶⁶¹ Hafâci, *el-Hayâtü’l-Edebiyye fi’l-aşri’l-Câhilî*, 148.

⁶⁶² Abdullah Bedeva, “Tarafe b. el-‘Abd’ın Şiirlerinde Hikmet”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9 (Haziran 2017), 219-242.

⁶⁶³ Durmuş, “Şiir”, 39/147.

⁶⁶⁴ Zevzenî, *Şerhu’l-Muallekâti’l-Aşr*, 126.

Bilmediğin şeyleri sana günler gösterecektir,

Haberleri sana, yol azığı vermediğin bir kimse getirir.

Adiy b. Zeyd'in Türkçeye "Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim" diye çevrilebilecek beyti aşağıdadır.

عَنْ الْمَرْءِ لَا تَسْأَلْ وَسْأَلَ عَنْ قَرِينِهِ فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَفْتَدِي. ⁶⁶⁵

Kişiye sorma arkadaşını sor, her arkadaş, arkadaşını örnek alır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ, uyumlu davranışlar göstermeyenlerin sürekli zarar göreceğini, iyilik yapanların kendini koruma altına alacağını, kendine saygı gösterenin saygı göreceğini, zenginliğin ancak cömertçe paylaşıldığı zaman sahibine fayda vereceğini aksi takdirde yerileceğini, vefakar olanların kınanmayacağı ve huzurlu bir hayat yaşayacağını veciz bir şekilde şöyle ifâde ediyor.

وَمَنْ لَمْ يُصَانِعْ فِي أُمُورٍ كَثِيرَةٍ يُضَرَّسُ بِأَنْيَابٍ وَيُوطَأُ بِمَنْسِمٍ
وَمَنْ يَجْعَلِ الْمَعْرُوفَ مِنْ دُونِ عَرْضِهِ يَفْرَهُ وَمَنْ لَا يَتَّقِ الشُّتْمَ يُشْتَمُ

Kim birçok işlerde uyumlu davranmazsa köpek dişleriyle ısırılır ve ayaklar arasında ezilir.

Kim ırzını korumak için iyilik yaparsa onu korumuş olur, kim de sövülmekten korkmazsa ona sövülür.

وَمَنْ يَلِكْ ذَا فَضْلٍ فَيَبْخُلْ بِفَضْلِهِ عَلَى قَوْمِهِ يُسْتَعْنِ عَنْهُ وَيُدْمَمُ
وَمَنْ يُؤْفِ لَا يُدْمَمُ وَمَنْ يُهْدِ قَلْبُهُ إِلَى مُطْمَئِنِّ الْبِرِّ لَا يَتَجَمَّجِمُ ⁶⁶⁶

Kim zengin olur ve kavmine karşı cimrilik ederse yardımına başvurulmayıp dışlanır ve yerilir.

Kim ahde vefa gösterirse kınanmaz kimin kalbi tatmin edecek bir iyiliğe yönelirse tereddüde düşmez.

Aşağıdaki dizelerde ise dile sahip çıkmanın önemini, yerli yerince konuşmanın kişinin toplumda edineceği yeri belirleyeceğini, kişinin diğer yarısının gönlü, vicdanı

⁶⁶⁵ *Dîvânü Adiy b. Zeyd el-İbadi*, thk. Muhammed Cebbar el-Muaybed (Bağdat: Şeriketu Dari'l-Cumhuriyye li'n-neşri ve't-tab'i, 1965), 106.

⁶⁶⁶ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 151-152.

olduğunu geri kalanın insanla diğer varlıklar arasında ortak olan kan, et vb. olduğunu anlatıyor.

وَكَاثِنٌ تَرَى مِنْ صَامِتٍ لَكَ مُعْجِبٍ
زِيَادَتُهُ أَوْ نَقْصُهُ فِي التَّكَلُّمِ
لِسَانُ الْفَقَى نِصْفٌ وَنِصْفٌ فُؤَادُهُ
فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا صُورَةُ اللَّحْمِ وَالْدَّمِ⁶⁶⁷

Beğendiğin nice suskun kişiler görürsün ki konuştuklarında faziletleri ve eksiklikleri belli olur.

Dili gencin bir yarısı gönlü ise diğer yarısıdır, geriye kalan et ve kandan başka bir şey değildir.

Lebîd b. Rebîa'nın, kabîlesinin her yönden üstün olduğunu dile getirip bu hasletleriyle övünürken kabîlesinin erdemli insanlardan oluştuğunu, erdemli olmanın toplumunda atalardan kalan bir gelenek olduğunu, heva ve heveslerine kapılmadıkları için namus ve haysiyetlerinin kirlenmediğini ve yaptıkları işlerin boşa gitmediğini veciz bir şekilde ifâde ettiği dizeler şöyledir.

إِنَّا إِذَا التَقَّتِ الْمَجَامِعُ لَمْ يَزَلْ
مِنَّا لِرِزَاؤِ عَظِيمَةٍ جَشَامُهَا
وَمُقَسِّمٍ يُعْطِي الْعَشِيرَةَ حَقَّهَا
وَمُعَدِّمٍ لِحُقُوقِهَا هَضَامُهَا

Biz öyle kimseleriz ki kabîle temsilcileri toplandığı zaman içlerinde bizden, büyük işler başarmış ve herkesten üstün çıkmış birileri mutlaka vardır.

Kabîleye hakkını tam olarak veren ganimet paylaştırıcısı, kabîle hukûku adına öfkelenerek homurdanan ve kendi hakkından feragat eden kimse bizdendir.

فَضْلًا وَدُو كَرِيمٍ يُعِينُ عَلَى النَّدَى
سَمَّحٌ كَسُوبِ رَغَائِبٍ عَنَامُهَا
مِنْ مَعْشَرٍ سَنَّتْ لَهُمْ آبَاؤُهُمْ
وَلِكُلِّ قَوْمٍ سُنَّةٌ وَإِمَامُهَا
لَا يَطْبَعُونَ وَلَا يَبُورُ فَعَاهُمْ
إِذْ لَا يَمِيلُ مَعَ الْهَوَىٰ أَحْلَامُهَا⁶⁶⁸

Bir kişi tüm bunları bir erdem olarak yapar. Cömertlik yapacak birisine yardımcı olan kerem sahibi, yumuşak huylu ve iyi hasletleri kendisinde toplamış ve bunları ganimet bilen kimse de bizdendir.

Bu kimseler erdem yolları babaları tarafından açılmış bir topluluğa mensupturlar. Zaten her kavmin bir geleneği ve önderi vardır.

⁶⁶⁷ Zevzenî, Şerhu 'l-Muallekâti 'l-Aşr, 154.

⁶⁶⁸ Zevzenî, Şerhu 'l-Muallekâti 'l-Aşr, 190-191.

Onlar arzularına göre hareket etmedikleri için ne namus ve haysiyetleri kirlenir, ne yaptıkları işler boşa gider.

Cömertliğiyle ünlü Hâtim et-Taî nefsin şehvi arzuları peşinde koşarak kendini topluma rezil etmekten sakınmayı şiirlerinde işlemektedir.⁶⁶⁹

Ümeyye b. Ebi's-Salt, ölümden kurtuluş olmadığını, ancak yine de kişinin sevdiği hakkında endişe ettiğini bir dizesini şöyle ifâde ediyor.

تَخَافُ الرَّدَى نَفْسِي عَلَيْكَ وَإِنَّمَا
لَتَعْلَمَنَّ أَنَّ الْمَوْتَ حَتْمٌ مُّوجِبٌ. ⁶⁷⁰

Nefsim, ölümün kesin, gerçekleşecek olduğunu bilmekle birlikte senin helak olmandan korkuyor,

1.4.11.1. Antere'nin şiirinde Hikmet

Antere hikmetli söz alanında çok velûd bir şair değildir. Ömrü savaş meydanlarında geçmiş olması itibâriyle özlü sayılabilecek sözleri ölümle ilgili olarak söylenmiş olup ve genelde herkes tarafından kabul görmüş ifâdelerdir.

وَعَرَفْتُ أَنَّ مَبِيتِي إِذَا تَأْتِي
لَا يُنْجِي مِنِهَا الْفِرَارُ الْأَسْرَعُ
فَصَبَرْتُ عَارِفَةً لِذَلِكَ حَرَّةً
تَرَسُو إِذَا نَفْسُ الْجَبَانِ تَطَّلَعُ ⁶⁷¹

Bilirim ki ölüm (vaktim) gelmişse tabanları yağlayıp kaçmam beni ondan kurtarmaz.

Bu yüzden güzelce sabrettim, sağlam durdum ve korkak nefisler gibi kaçış yolu aramadım.

تَعَالَوْا إِلَى مَا تَعْلَمُونَ فَإِنِّي أَرَى الدَّهْرَ لَا يُنْجِي مِنَ الْمَوْتِ نَاجِيًا ⁶⁷²
بَكَرْتُ تُخَوِّفُنِي الحُتُوفَ كَأَنِّي
أَصْبَحْتُ عَنْ غَرَضِ الحُتُوفِ بِمَعْرَلٍ

Gelin bildiğiniz şeye (ölüme) gelin görürüm ki zamanın ölümden kurtardığı hiç kimse yoktur.

Kınayıcılar beni helak olmakla korkutuyorlar, sanki ben (saldırmasaydım) ölümden uzak olacaktım

⁶⁶⁹ Dîvân-u Hatim et-Taî, 68; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 332.

⁶⁷⁰ Behcet Abdulgâfir el-Hadîsî, *Umeyye b. Şalt, Hayâtuhu ve Şi'ruhu*, (Abu Dabî: Heyetu Abu Dabî li's-Sekafeti ve't-Turaş, el-Mucemmu's-Sekafî, 2009), 338.

⁶⁷¹ Şentemerî, *Eş'âru's-Şu'arâ'î's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/256-257.

⁶⁷² Şentemerî, *Eş'âru's-Şu'arâ'î's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132.

فَأَجْبَتْهَا إِنَّ الْمَنِيَّةَ مَنَهْلٌ لَا بُدَّ أَنْ أُسْقَى بِكَاسِ الْمَنَهْلِ.
فَأَقْبَى حَيَاءَكَ لَا أَبَا لِكَ وَأَعْلَمِي أَبِي امْرُؤٌ سَأْمُوتُ إِنْ لَمْ أُقْتَلِ⁶⁷³

Kınayıcılara “ölüm bir kaynaktır ve bu kaynağın kadehinden içmemeye çare yoktur” diye cevap verdim.

Babasız kalasıca! terbiyeli ol(beni kınamaktan vazgeç)! ve bil ki ben öldürülmezsem zaten ecelimle öleceğim.

1.5. Antere Şiirinin Özellikleri

Kadın, deve, at, savaş ve araçları ile eski konak yerlerinin tasvirinde bazı tema, şekil ve lafız kalıpları bakımından şairler arasında benzerlikler meydana gelmiştir. Kasidelere sevgilinin yaşadığı eski konak yerlerinin kalıntıları başında durup ağlamakla başlama geleneğini İmriu'l-Kays b. Hucr'un icat ettiği yaygın bir kanaat halinde ise de bizzat onun, “*Durun, şu yillanmış kalıntılar başında da ağlayalım diyara, tıpkı İbn Hizâm'ın ağladığı gibi*” beytinde bu konudaki öncülüğü İbn Hizâm'a vermesi; Zühreir b. Ebî Sülmâ'nın intihal gerçeğini dile getirdiği bir dizesinde, “*Biz şairler ancak ödünç verilmiş veya kendimizce tekrar edilmiş sözleri dile getirmekteyiz*” itirafı; Antere'nin, “*Şairler söylenmedik söz mü bıraktı!*” ifâdesi Arap şiirinin bu uzun geçmişine vurgu yapmaktadır.⁶⁷⁴

1.5.1. Antere Şiirinin Kendine Özgülüğü

Arap şiirinin şaheser kasideleri kabul edilen muallakalarda genellikle yerleşik bir iç plana dikkat edildiği göze çarpmaktadır. Amr b. Külsûm ve nispeten el-Haris b. Hillize hariç diğer şairler kasidelerine, sevgilinin göç etmesinden sonra geride kalan kalıntılardan bahsederek başlamışlardır. Bu temadan sonra nesîb teması yer almış akabinde genellikle devekuşuna, yaban eşeğine ve yaban ineğine benzettikleri develeriyle yaptıkları yolculuk ve deve tasviri yer almıştır.⁶⁷⁵ Ancak bu temaya Zühreir b. Ebî Sülmâ ve Amr b. Külsûm'un kasidelerinde yer verilmemiştir. Tarafe b. el-Abd ve Antere b. Şeddâd kasidelerinde dişi develerini güç ve kızgınlık bakımlarından erkek develere benzetmişlerdir. Fahr ve methiye tüm şairlerde ağırlıklı tema olarak kullanılmış birbirlerinden farklı temalara da değinmekle birlikte yukarıda zikredilen

⁶⁷³ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3/183; İsfahânî, *el-Eğâni*, 8/241; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyin*, 2/139; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/325; İbn Münkız, *Kitâbü Lübbâbi'l-âdâb*, 217; İbn Manzûr, “Ebeye”, 14/11.

⁶⁷⁴ Durmuş, “Şiir”, 39/145-146.

⁶⁷⁵ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 78.

ortak temaların dışında kalan kısımlar genellikle fahr ve methiye karakteri taşımaktadır.

Antere muallakasında bu geleneğe genel olarak uymuştur. Ancak Câhiliye şiirine çok orijinal katkılarda da bulunmuştur. Bunlardan biri sevgilisinden haber getirmesi için câriyesini göndermesidir.

فَبَعَثْتُ جَارِيَّتِي فَقُلْتُ لَهَا اِذْهَبِي فَتَجَسَّسِي اَخْبَارَهَا لِيْ وَاَعْلَمِي
قَالَتْ رَاَيْتُ مِنْ اَلْاَعَادِي غِرَّةً وَالشَّاءُ مُمَكِّنَةٌ لِمَنْ هُوَ مُرْتَمِيٌّ⁶⁷⁶

Câriyemi gönderdim, ona: “Git, ne halde olduğunu çaktırmadan araştıır ve bana bildir.” dedim.

Düşmanların gaflette olduklarını ve isteyen için koyunu (kadını) görmenin mümkün olduğunu gördüm” dedi.

Antere'nin Câhiliye şiirine orijinal katkılarından bir diğeri ise ebter (güdük, kesik) teşbihleridir. Antere şiirlerinde bazen tabiattan doğrudan bahsederken bazen de başka bir fikrî beyân etmek için vesile olarak zikreder. Bundan dolayı eski Arap şiir tenkitçileri Antere'yi teşbih-i ebter sahibi olarak nitelemişlerdir.⁶⁷⁷ Örneğin İbn Reşîk muallakada geçen bir beytini, ağaçların döllemesini sağlamayan ve meyve oluşumuna katkıda bulunmayan akim rüzgardan esinlenerek, teşbih-i ebter=akim (kısır, kesik) teşbih olarak nitelendirerek ne zamanında ne de daha sonra hiçbir şairin bu konuda onu geçemediğini söylemiştir.⁶⁷⁸

Yukarıda zikri geçen bahçe tasviri beyitlerinin hemen peşinden aşağıdaki beyti söylemesi teşbih-i ebtere güzel bir örnek teşkil etmektedir.

تَمْسِي وَتُصْبِحُ فَوْقَ ظَهْرِ حَشْبَةٍ وَأَيْتُ فَوْقَ سَرَاةِ اَدْهَمِ مُلْجَمٍ⁶⁷⁹

O [Able] bir döşeğin üzerinde akşamlayıp sabahlar, bense gem vurulmuş bir yağız(Edhem) atın sırtında geçiririm geceyi.

Câhiliye şairlerinin ortak mazmunlarının yanında ortak kullandıkları bazı kelimeler de mevcuttur. Genellikle kasidelerin giriş kısımlarında yer alan kalıntılardan

⁶⁷⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/231.

⁶⁷⁷ Abbâs, *Târîhu'n-naqdi'l-edebî*, 40.

⁶⁷⁸ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-ş-i'r*, 1/486.

⁶⁷⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/206.

bahseden bölümlerde “عَرَصَات= kalıntıların bulunduğu alan” kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁶⁸⁰ ve Antere⁶⁸¹ tarafından kullanılmıştır.

Yine kalıntılar bölümünde وَقَفْتُ= durmak, durdurmak fiili ve türevleri İmriu'l-Ḳays,⁶⁸² Tarafe,⁶⁸³ Antere,⁶⁸⁴ Züheyr⁶⁸⁵ Lebîd,⁶⁸⁶ tarafından ve aynı anlama gelmek üzere حَبَسَ fiili Antere⁶⁸⁷ tarafından kullanılmıştır.

Ebû Cehil karpuzu, acı elma, acı hıyar anlamına gelen حَنْظَل kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁶⁸⁸ ve Antere⁶⁸⁹ tarafından kullanılmıştır.

Binek anlamına gelen مَطِي kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁶⁹⁰ Tarafe,⁶⁹¹ ve Antere⁶⁹² tarafından kullanılmıştır.

Gözyaşı anlamına gelen عَيْرَةٌ kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁶⁹³ Antere⁶⁹⁴ tarafından kullanılmıştır.

Yerini belirlemek, iz anlamına gelen رَسْمٌ kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁶⁹⁵ Antere,⁶⁹⁶ Lebîd⁶⁹⁷ tarafından kullanılmıştır.

Niyetlenmek anlamına gelen أَرَمَعَ fiili İmriu'l-Ḳays,⁶⁹⁸ Antere⁶⁹⁹ tarafından kullanılmıştır.

⁶⁸⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 31.

⁶⁸¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/318.

⁶⁸² Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 29.

⁶⁸³ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 91.

⁶⁸⁴ Zemahşerî, “Leveme”, 2/185.

⁶⁸⁵ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 135.

⁶⁸⁶ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 163.

⁶⁸⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111.

⁶⁸⁸ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 31.

⁶⁸⁹ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şi'r*, 58; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthehe't-ṭaleb*, 2/82-83; İbn Manzûr, “Seheme”, 12/309; Zebîdî, “Seheme”, 32/441.

⁶⁹⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 32.

⁶⁹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/40; Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 91.

⁶⁹² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/148; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/285.

⁶⁹³ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 33.

⁶⁹⁴ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şi'r*, 123; Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*, 1/155.

⁶⁹⁵ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 33.

⁶⁹⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/279.

⁶⁹⁷ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 159.

⁶⁹⁸ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 42.

⁶⁹⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199.

Ağlamak, gözünden yaşlar dökmek anlamına gelen ذَرَف fiili İmriu'l-Ḳays,⁷⁰⁰ Antere⁷⁰¹ tarafından kullanılmıştır.

Boyun anlamına gelen جِيد kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷⁰² Antere⁷⁰³ tarafından kullanılmıştır.

Ceylan anlamına gelen طَبِيٌّ جِ ظَبَاءٌ kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷⁰⁴ Antere,⁷⁰⁵ Lebîd⁷⁰⁶ tarafından kullanılmıştır.

Beyaz ceylan anlamına gelen رُبْمٌ جِ أَرَامٌ kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷⁰⁷ Antere,⁷⁰⁸ Züheyr b. Ebî Sülmâ⁷⁰⁹ tarafından kullanılmıştır.

Deve kuşu anlamına gelen نَعَامٌ(ة) kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷¹⁰ Antere,⁷¹¹ Lebîd⁷¹² tarafından kullanılmıştır.

Etrafında tavaf edilen put anlamına gelen دَوَار kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷¹³ Antere⁷¹⁴ tarafından kullanılmıştır.

Ağaç gövdesi, gövde, kök anlamlarına gelen جُدْعٌ kelimesi kelimesi İmriu'l-Ḳays,⁷¹⁵ Antere⁷¹⁶ tarafından kullanılmıştır.

Kalıntı anlamına gelen طَلَلٌ جِ أَطْلَالٌ kelimesi Tarafe,⁷¹⁷ ve Antere⁷¹⁸ tarafından kullanılmıştır.

⁷⁰⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 43.

⁷⁰¹ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe't-taleb*, 2/80.

⁷⁰² Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 52.

⁷⁰³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/232.

⁷⁰⁴ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 69.

⁷⁰⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280.

⁷⁰⁶ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 165.

⁷⁰⁷ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 31.

⁷⁰⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/148; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/284.

⁷⁰⁹ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 134.

⁷¹⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 69.

⁷¹¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/209.

⁷¹² Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 186.

⁷¹³ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 69.

⁷¹⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/299.

⁷¹⁵ Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 77.

⁷¹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/142; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/334.

⁷¹⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/40; Zevzenî, *Şerhu'l-Mualleḳâti'l-Aşr*, 91.

⁷¹⁸ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/195.

Yay anlamına gelen قَوْسٌ ج قَيْسِي kelimesi Tarafe,⁷¹⁹ ve Antere⁷²⁰ tarafından kullanılmıştır.

Tuğla(lı) anlamına gelen مُقْرَمَد، قَرْمَد kelimesi Tarafe,⁷²¹ ve Antere⁷²² tarafından kullanılmıştır.

Savaşta kahramanların sesi anlamına gelirken daha sonra savaş anlamı verilen⁷²³ وَعَى kelimesi Tarafe,⁷²⁴ ve Antere⁷²⁵ tarafından kullanılmıştır.

Ölüm anlamına gelen مَنَائِيَا ج مَنِيَّة kelimesi Tarafe,⁷²⁶ ve Antere⁷²⁷ tarafından kullanılmıştır.

Kınayıcı anlamına gelen عَاذِل(ات) Tarafe,⁷²⁸ ve Antere⁷²⁹ tarafından kullanılmıştır.

Keskin hint kılıcı anlamına gelen مُهَنَّد حَسَام Tarafe,⁷³⁰ ve Antere⁷³¹ tarafından kullanılmıştır.

Mızrak anlamına gelen قَنَا ج قَنَا kelimesi Tarafe,⁷³² ve Antere⁷³³ tarafından kullanılmıştır.

Kendisine güvenen, güvenilir kardeş anlamına gelen أَخُو تَقَّة ifâdesi Tarafe,⁷³⁴ ve Antere⁷³⁵ tarafından kullanılmıştır.

⁷¹⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/44; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 100.

⁷²⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222.

⁷²¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/45; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 101.

⁷²² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222.

⁷²³ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 3. dipnot, 111.

⁷²⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/56; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 111.

⁷²⁵ Müberred, *el-Kâmil*, 1/27; Hâlidîyyân, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 40; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Ĥamâse*, 1/144; Zemahşerî, "Veķaa", 2/350.

⁷²⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/56; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 112.

⁷²⁷ Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3/183; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/254.

⁷²⁸ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 112.

⁷²⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/159; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/346.

⁷³⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 118.

⁷³¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/160; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/349.

⁷³² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/533.

⁷³³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/352.

⁷³⁴ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 120.

⁷³⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/141; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/331.

Gerdan anlamına gelen ج فَرَايَصَ فَرِيصَةً kelimesi Tarafe,⁷³⁶ ve Antere⁷³⁷ tarafından kullanılmıştır.

Ocak taşı anlamına gelen سُنْفَع kelimesi Züheyr⁷³⁸ ve Antere⁷³⁹ tarafından kullanılmıştır.

Antere ve diğer şairler arasındaki benzerlikler ortak kullanılan kelimelerle sınırlı kalmayıp bazı ifâde ve cümlelere de yansımıştır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın muallakasında bulunan

فَلَأَيَّ عَرَفْتُ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُّمٍ⁷⁴⁰

Bir hayli düşündükten sonra evi zor tanıdım mısrası Antere'nin muallakasında:

أَمْ هَلْ عَرَفْتُ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُّمٍ⁷⁴¹

“Düşünüp taşındıktan sonra evi tanıyabildin mi acaba?” şeklinde yer almıştır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın muallakasında bulunan

أَلَا إِنِّعَمَ صَبَاحًا أَيُّهَا الرَّبِّعُ وَاسْلِمِ⁷⁴²

“Hey! hayırlı sabahlar esen ol ey konak” mısrası Antere'nin muallakasında

وَعِمِّي صَبَاحًا دَارَ عِبْلَةَ وَاسْلِمِي⁷⁴³

“Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol!”⁷⁴⁴ şeklinde yer almıştır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın muallakasında bulunan zulme karşı zulümle karşılık verilmesini ifâde eden aşağıdaki mısra

جَرِيءٍ مَتَى يُظْلَمَ يُعَاقِبُ بِظُلْمِهِ⁷⁴⁵

“Cesurdur zulme uğradığında derhal zulümle karşılık verir” mısraının içerdiği anlam Antere Divanında

⁷³⁶ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 125.

⁷³⁷ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 23; Bazı farklarla bk. İbn Hişâm; *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/670; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/123; İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 338; Zemahşerî, “Mekeve”, 2/223; İbn Manzûr, “Halele”. 11/164.

⁷³⁸ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 135.

⁷³⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111.

⁷⁴⁰ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 135.

⁷⁴¹ İbn Side, *el-Muḥaşşaş*, 1/sifr 3, 30.

⁷⁴² Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 135.

⁷⁴³ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ'*, 1/152; İbn Manzûr, “Vedame”, 12/641; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/398; Zebîdî, “Abele”, 29/423; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/60.

⁷⁴⁴ *Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları*, 81.

⁷⁴⁵ Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 148.

وَإِذَا ظَلِمْتُ فَإِنَّ ظُلْمِي بَاسِلٌ مُرٌّ مَدَاقْتُهُ كَطَعِمِ الْعَلْقَمِ⁷⁴⁶

“Zulme uğrarsam eğer, zulmüm de çetindir, tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır” şeklinde yer almaktadır.

Lebîd b. Rebîa'nın muallakasında yer alan mısradaki geçen altı çizili ifâdeler;

بَلْ مَا تَذَكَّرُ مِنْ نَوَارٍ وَقَدْ نَأَتْ وَتَقَطَّعَتْ أَسْبَابُهَا وَرِمَامُهَا

Bilakis senden çok uzaklara gitmiş aranızda zayıf-güçlü bir bağ kalmamış Nevar⁷⁴⁷ hakkında ne hatırlıyorsun ki

نَائِكَ رَقَاشٍ إِلَّا عَنْ لِمَامٍ وَأَمْسَى حَبْلُهَا خَلَقَ الرِّمَامِ⁷⁴⁸

Rakaş⁷⁴⁹ senden uzaklaştı ancak hayalini görürsün artık, aranızdaki bağlantıda çürük ip kalıntısı gibi oldu şeklinde yer almıştır.

Ortak bir dile ve şiir söyleme geleneğine sahip olan şairler arasında müşterek kullanılan kelimeler, terkipler ve ifâdelerin bulunması tabiidir. Yukarıdaki incelemede görüldüğü üzere Antere ve diğer şairler arasında bu türden benzerlikler mevcuttur.

Yukarıda zikredilen ortak unsurlar Batalyevsî rivayetinde 40 bölümden oluşan Antere Divanının çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Geri kalan bölümlerde Antere zengin bir kelime hazinesi kullanmış, çoğunlukla günlük hayatında karşılaştığı ve kendisini olumlu veya olumsuz etkileyen durumlar hakkında şiirler inşâd etmiş, katıldığı savaşların, yaşadığı olayların geçtiği mekanları ayrıntılı bir şekilde zikretmiş, savaşlarda karşılaştığı ve mücadele ettiği kahramanların adlarını, özelliklerini, bahadırılıklarını vb. anlatmış, devesiyle yaptığı yolculuklarda devesinin yürüyüşünü, olaylara verdiği tepkileri, davranışlarını ve fiziki özelliklerini tafsilatlı bir şekilde tasvir ve teşbih etmiş, kabilesiyle yaşadıklarını, aralarında geçen çekişmeleri, sevgi, dostluk ve muhabbeti, diğer kabîlelerle olan münasebetlerini ve yaşadıkları mücadeleleri, sevgilisini, adıyla, sanıyla, yakınlarıyla birlikte anmış fiziki ve psikolojik durumlarını tespit ve tasvir etmiş, insanlara karşı duyduğu sevgisini, nefretini, yaptığı övgüsünü, yergisini isim vererek ifâde etmiştir. Tüm bunlar şairin kendisine özgü bir söyleyiş tarzının oluştuğunu, kendi seçtiği kelimeleri şiirlerinde

⁷⁴⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/216-217.

⁷⁴⁷ Sevgilisinin adı.

⁷⁴⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/272-273; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't- taleb*, 2/84-85.

⁷⁴⁹ Bir kadın adı. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135.

ustalıkla kullandığını, şiirlerinin konusunun yaşam biçimiyle örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca tematik anlamda yukarıda bahsedildiği üzere sevgilisine elçi gönderme ve ebter/kesik teşbih vb. konuları Câhiliye şiirine kazandırması şiirinin asaletini gösteren olgulardandır.

Antere şiirinin kendisine özgüllüğü iki olguda bâriz bir şekilde dikkat çekmektedir. Bunlar; kendisiyle ve kabîlesiyle gurur duymasıdır. İki olgu neredeyse tüm dizelerinde belirgin bir şekilde göze çarpmakta, Antere kendisinden, kahramanlıklarından ve maceralarından bahsetmektedir.⁷⁵⁰

Kabîlesiyle övünmesi genellikle kabîlesinin bir sıkıntı karşısında yahut saldırı ve savaş esnasında kendi arasındaki yardımlaşması ve dayanışmasını anlattığı beyitlerde kendine yer bulur.⁷⁵¹

1.5.2. Antere'nin şiirinde Gerçekçilik

Câhiliye döneminde şiir oldukça gerçekçidir. Her ne kadar Câhiliye şairleri sübjektif tecrübe ve duygularını dile getirmekte iseler de onların bu duygularının kaynağı genellikle hayal güçleri olmayıp bizzat yaşadıkları olaylardır.⁷⁵² Buna en büyük delil hemen hemen her şiirin neden inşâd edildiğini izah eden ve Ahbâru'l-Arap denilen bir kıssası olmasıdır. Geleceğin nelere gebe olduğunun bilinmediği yaşam şartları son derece zor, siyasî bir düzenden yoksun çalkantılı bir hayat yaşayan kabîlelerin sözcüleri konumunda bulunan şairlerin işledikleri konuların girdikleri savaşlar, gösterdikleri cömertlikler ve karşılaştıkları sorunları çözmedeki başarıları olması son derece doğaldır. Câhiliye şiirinin hayatla olan bu güçlü irtibatının bir başka delili ise Câhiliye şairlerinin hemen hemen hepsinin gerek savaş gerek barışta kabîleleri için yararlılıklar göstermiş, kabîlede şeyh veya temsilci mevkiinde bulunmuş liderlik özellikleri yüksek kişiler olmasıdır.⁷⁵³ Genellikle göze çarpan durum şiirin değil şairin takdir edilmesidir.⁷⁵⁴

⁷⁵⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118-119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222-226.

⁷⁵¹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/350-351.

⁷⁵² Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 232; Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/140.

⁷⁵³ Hârun Ögmüş, *Câhiliye döneminde Araplar Câhiliye Şiirine Göre İslâm öncesi Arap toplumu ve Kur'an'ın Getirdiği Değişim* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 33.

⁷⁵⁴ Hitti, *İslâm Târîhi*, 1/140.

Çölde yaşayan kavimlerin, fikir hürriyetine ve edebî cesarete haiz, açık sözlü ve sâmiî olmaları Câhiliye şiirinin fitrat ve tabiatı teşbih, hakikati tasvir etmesine yol açmış ve şiirlerinde gerçeğe uygun olmayan mübalağalara yer vermelerine engel olmuştur. Câhiliye devri insanların elbise, yiyecek ve diğer tüm yaşam gereksinimlerinin basitliği şiirlerine de yansımış ve her türlü yapmacıklıktan uzak kalması sonucunu doğurmuştur. Teşbihler ve hikayelerin doğru ve gerçeğe uygun olması iyi şiirin özelliklerinden birisi olarak zikredilmiştir.⁷⁵⁵

Züheyr b. Ebî Sülmâ'ya yahut Hassan'a ait olduğu söylenen şu beyit bu durumu pek şairane bir şekilde ifâde ediyor.

وَإِنَّ أَشْعَرَ بَيْتٍ أَنْتَ قَاتِلُهُ   بَيْتٌ يُقَالُ إِذَا أَنْشَدْتَهُ صَدَقًا

*Söylediğin en beliğ beyit inşâd ettiğin vakit; çok doğru denilen beyittir.*⁷⁵⁶

Gerçekçilik Antere şiirinin en belirgin özelliklerinden biri olup tüm şiirleri gerçek olgular üzerine kurulmuştur. Divanındaki şiirleri incelendiği zaman görülecektir ki Antere, şiirlerinin konularını gerçek olaylardan almış, gerçek hayatta olanları resmetmiş ve hayatın olağan akışını gerçekçi bir şekilde tasvir etmiştir. Gerçekçiliği onu olayların en ince ayrıntılarını, bütünün parçalarını ve renkleri şiirlerinde aynen yansıtmaya sevk etmiştir.⁷⁵⁷

Kölelik geçmiş Antere'yi toplumda saygın bir yer edinmek için harekete geçmeye sevk etmiş, zamanın genel-geçer statü ifâde eden kahramanlık, şairlik gibi alanlarda ilerlemeye teşvik etmiştir. Ancak toplumda saygın bir yer edinmenin şartı yapıp ettiklerinin gerçek olması, toplumunda kendisine karşı saygı ve hayranlık uyandırmasıdır. Kölelikten gelmiş bir kişinin hayalleri, kahramanlık iddiaları toplumunda saygı ve hayranlık uyandırmaktan ziyade alay konusu olacağı açıktır. Ancak o zaman çok yaygın olan savaşlarda cesaretini, kahramanlığını, atılganlığını, gözüpekliliğini ispat eden ve buna sayısız insanın şahit olduğu bir kimsenin yaptıklarıyla övünmesi toplumda bir karşılık bulabilirdi. Antere kahramanlığını, cesaretini, gözüpekliliğini gururla ifâde ettiği gibi köleliğini de hayatın bu gerçeğinden çekinmeden belki üzüntüyle ve acıyla ama açıkça dile getirmektedir.⁷⁵⁸

⁷⁵⁵ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şî'r*, 11.

⁷⁵⁶ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 305.

⁷⁵⁷ Tuleymat, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 425.

⁷⁵⁸ Mevlevî, *Divanu Antera*, 110.

Babasının Suheyre (veya Sümeyre adlı) karısının Antere'yi tacizle suçlaması ve bunun üzerine babası Şeddâd'ın Antere'ye kılıcıyla vurması sonucu Antere'nin yaralarını görünce ağlayıp göz yaşları dökmelerini gören Antere “mal sizin malınız, köle sizin köleniz”⁷⁵⁹ diyerek vakıyı dile getirmekten çekinmemiştir.

Antere şiirinin gerçekçiliği, kahramanlığını anlatırken zirve yapıyor ve yaptığı savaşları, hasımlarını, onlara karşı tutumunu, çetin savaşlara daldığı savaş alanlarını, karşılaştığı ve yere serdiği kahramanları, bozguna uğrattığı birlikleri hep gerçek hayattan bize aktarmakta, yaptığı gerçek işlere insanları, atları ve kahramanları şahit tutmaktadır.

Fiziki güzelliğe sahip olmadığının farkında olan Antere, Able'nin kendisini beğenmesi için bu eksikliğini yerine cesaretini ve güzel ahlakını koymaya çalışmış⁷⁶⁰ ve bu hasletlerine Able'yi ve diğer insanları şahit olmaya çağırarak⁷⁶¹ kadar gerçekçi davranmıştır.

Aslında yaptıklarına başkalarını şahit tutma bir tür meydan okuma olup kendine güvenin ifâdesidir. Antere herkesin gözü önünde gerçekleşen ve inkârı mümkün olmayan bu olayları kamuoyunun bilgisine sunmakla bahsi geçen olayların doğru olduğunu da ispat etmekte ve böylece dost düşman herkesin beğenisini ve hayranlığını kazanmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde Antere Able'ye “Atlara sor” şeklinde hitap ederken ve “Atlar ve süvariler bilir” derken gerçekçiliğine halel getirmeyecek derecede mübalağa sanatı yapmaktadır. “*Toplulukları öldürücü darbemle dağıtan bendim*” ifâdesinde mübalağalı bir şekilde cesaretini ve gücünün düşman üzerindeki etkisini anlatmaktadır.

“*Şayet konuşmayı bilseydi, şikâyetinde bulunur; söz söylemesini bilseydi, benimle konuşurdu*”⁷⁶² mealindeki beyitte sanki konuşacağı bir lisanı varmışçasına atın farazî konuşması ve şikâyetinde hoş bir mübalağa sanatı uygulamıştır.

⁷⁵⁹ İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/237, Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280.

⁷⁶⁰ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 234; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217; Hafîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 196.

⁷⁶¹ Ebû Hilâl el-Askerî, *Divânü'l-Meânî*, 108; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320-324; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Ĥamâsetü'l-Basriyye*, 76.

⁷⁶² İbn Manzûr, “Halele”, 11/573; Zebîdî, “Kavele”, 30., 293.

Cesaret ve şiddetini ifâde etmek için çok belîğ bir şekilde mübalağalı bir ifâde kullanmaktan geri durmamış ve ölümü kendi suretine benzetmiştir.

إِنَّ الْمَيِّتَةَ لَوْ تُمَثَّلُ مُثَلَّتْ   مِثْلِي إِذَا نَزَلُوا بِصَنْتِكَ الْمُنَزَّلِ⁷⁶³

Ölüm görünür kılınsaydı benim suretimde görünürdü çünkü savaştığım kişiler benden kurtulamaz.

Antere'nin gerçekçiliğin yönlerinden birisi de gerçek hayatta tanık olduğu ayrıntıları hiç değiştirmeden şiirlerine konu etmesidir. Devesinin yolculukta akıttığı teri, gerçek hayatta gördüğü, ateşin kaynatılmış bir şırayı veya zifti bir güğümün yanlarına taşımasına benzetmekte⁷⁶⁴ ve yine dişi devesini dayanıklılık ve hız bakımından kavga esnasında ısırılmış, kızgın erkek deveye benzetmektedir.⁷⁶⁵

Öldürdüğü kişinin kanlar içinde kalmış olan başını çivit otuyla saçların boyanmasına benzetmiştir.

عَهْدِي بِهِ شَدَّ (مَدَّ) النَّهَارِ كَأَمَّا   خُضِبَ اللَّبَانُ (الْبَيَانُ) وَرَأْسُهُ بِالْعِظْمِ.⁷⁶⁶

Gün boyu, parmakları ve başı çivit otuyla boyanmışçasına öylece kaldığını anımsarım.

Savaşta mızraklar kendisine saplanmış olan Nadle'nin mızrakları sürükleyerek kaçmaya çalışmasını bir oduncunun topladığı ve taşımaya güç yetiremediği odunları binbir zorlukla yerlerde sürükleyerek taşımaya benzetmiştir.

وَعَادِرُنْ نَضَلَةَ فِي مَعْرِكِ   يَجْرُ الْأَسِنَّةَ كَالْمُخْتِطِبِ⁷⁶⁷

Nadla'yi⁷⁶⁸ savaş meydanında oduncunun odunları sürüklediği gibi (kendisine saplanmış) mızrakları sürüklerken bıraktık.

İnsanın hayatında meydana gelen, çevresinde şahit olduğu olayları olduğu gibi duyması, duyduklarına inanmasına ve güvenmesine yol açacağı muhakkaktır.

Antere'nin gerçekçiliğinin en önemli tezahürlerinden birisi de ayrıntıları zikretmesidir. Hayal üzerine kurulu şiir, bütünü nitelemeye odaklanırken malzemesini

⁷⁶³ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3/183; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/254.

⁷⁶⁴ İbn Manzûr, "Kameme", 12/495.

⁷⁶⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/207-214; İbn Manzûr, "Gağabe", 1/649; Zebidî, "Gağabe", 3/486; "Bevea", 20/362.

⁷⁶⁶ Merzûkî, *El-Ezmineti ve'l-Emkine*, 1/332-333; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/228; İbn Manzûr, "Şedede", 3/235; Zebidî, "Şedede", 8/244.

⁷⁶⁷ Müberred, *el-Kâmil*, 3/36; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/342.

⁷⁶⁸ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/342.

gerçeklerden alan ve sınırlarını vakıya göre çizen şiirde parçalar, cüzler öne çıkar. Olayın geçtiği yerin, zamanın ve eylemin belirtilmesi gerçekçiliğin olmazsa olmazlarından. Antere şiirlerinin konularını tamamıyla zamanında yaşanmış olaylardan derlemiş, olayların zamanını, mekanını ve oluş şeklini bu çerçevede tayin etmiştir.⁷⁶⁹

كَأَنَّ السَّرَايَا بَيْنَ قَوِّ وَقَارَةٍ   عَصَائِبُ طَيْرٍ يَنْتَحِينَ لِمَشْرَبٍ⁷⁷⁰
وَقَدْ كُنْتُ أَحْشَى أَنْ أَمُوتَ وَلَمْ تَقُمْ   قَرَائِبُ عَمْرٍو وَسَطَ نَوْحٍ مُسَلِّبٍ

Atlı birlikler sanki Kavvin ve Karra arasında suya yönelmiş kuş sürüleri gibiydiler

Amr (b. Amr)'ın yakını kadınların karalar giyip, yas tuttuğunu (görmeden) ölmekten korkuyordum.

شَفَى النَّفْسَ مِنِّي أَوْ دَنَا مِنْ شِفَائِهَا   تَرَدَّيْهِمْ مِنْ حَالِقٍ مَتَّصِوْبٍ⁷⁷¹
تَصْبِيحُ الرُّدِّيَّاتِ فِي حَجَبَاتِهِمْ   صِيَاحُ الْعَوَالِي فِي التَّقَافِ الْمُتَّقَبِ
كَتَائِبُ تُزَجَّى فَوْقَ كُلِّ كَتِيبَةٍ   لَوَاءٌ كَطَلِّ الطَّائِرِ الْمُتَقَلِّبِ⁷⁷²

Yalçın dağlardan kendilerini uçuruma atmaları bana şifa oldu yahut şifa bulmam yakın oldu.

Mızraklar kalça kemiklerine saplanırken, ustanın mızrakların ucunu düzeltirken çıkardığı ses gibi sesler çıkarıyor.

(Düşmanlarımız) üzerine sevk edilen bölüklerimizden her birinin, uçan kuşlar gibi dalgalanan bir sancağı vardır.

Bu beyitlerde adı geçen birlikler Kavvin ve Karra arasında bulunmakta olup, su kaynaklarına giden kuşlar gibi sıra sıra dizilmişlerdir. Çatışma esnasındaki mızrak sesleri ustanın mızrak imal ederken, mızrak saplarını düzeltmesi esnasında çıkan seslere, sancaklarla hareket eden birliklerin manzarasını ise havada uçan kuşların yere düşen hareketli gölgelerine benzetmektedir.

⁷⁶⁹ Mevlevî, *Dîvânı Antera*, 112.

⁷⁷⁰ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 3/1103.

⁷⁷¹ Bazı farklarla bk. İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/505.

⁷⁷² W. Ahlwardt, *el-İkdi's-şemîn*, 35.

فَإِنْ يَكُ عِزٌّ فِي فَصَاعَةٍ نَّابِتٌ 773 فَإِنَّ لَنَا بِرَحْرَحَانَ وَأَسْفُفٍ

كُتَابٍ شُهُبًا فَوْقَ كُلِّ كَبِيْبَةٍ 774 لَوَاءٍ كَظَلِّ الطَّائِرِ الْمُتَصَرِّفِ

Eğer izzet Kudâa kabîlesinde sabitse bizim Rahrahân⁷⁷⁵ ve Eskuf'ta⁷⁷⁶

(uçan) Kuşun sağa sola giden gölgesi gibi kılıçları ve mızrakları parlayarak, sancaklarıyla bölük bölük onların üzerine yürüyen (ordularımızın izzeti daha büyüktür).

Ok atarken yayın çıkardığı sesi işitilecek şekilde belirgin hale getirmekte,⁷⁷⁷ daha sonra birliklerin mekanını tahdit etmekte, kalabalık birliklerini taşıdıkları silahlar sebebiyle büründükleri rengi aktarmakta ve rüzgârda dalgalanan sancakları havada uçan kuşların yeryüzüne düşen hareketli gölgelerine benzetmektedir. Böylece zamanındaki sıradan bir kimsenin günlük hayatında bizzat tecrübe ettiği, şahit olduğu olaylarla, anlatmak istediği tema arasında çok canlı, anlaşılabilir ve daha da ötesi işitenler tarafından doğruluğu kolaylıkla kabul edilebilir benzerlikler kurmaktadır. Şiirlerinden şairin zaman tayinine büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Arkadaşlarını gece yola çıkarmakta ve kuşluk vaktinin sonuna kadar durmalarına izin vermemektedir. Düşman karşısında bükülmeyen boyunlarını uykusuzluğun büktüğü bu yiğitler öğleden önce düşmanla karşılaşmışlardır. Beyitler bize olayın tam zamanını verirken ilaveten Antere ve arkadaşlarının ne kadar güçlü ve dayanıklı kahramanlar olduğu bilgisini de vermektedir. Uzun bir gece yolculuğu, düşmanla karşılaşma, çarpışmanın şiddetinden atların renginin kandan değişmesi, çok sayıda ölü ve yaralı, düşman birliğinin reisin kellesinin Antere tarafından uçurulması ve düşmanlarının yok edilmesi şeklinde özenli ve ayrıntılı bir sunum gerçekçilik sıfatını Antere şiirine kazandırmaktadır. Antere tüm bu sayılanlarla da yetinmeyip eylemin sonucunu da dinleyicilere aktararak sunumunu en ufak bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde neticelendirmektedir.⁷⁷⁸

Antere'nin şiirlerine canlılık katan ayrıntılardan birisi de şairin renkleri şiirlerinde ustaca kullanmasıdır. Antere Divanında renk ihtiva eden çok sayıda beyit

⁷⁷³ Bazı farklarla bk. Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 1/149; Yâkût el-Hamevî, "Eskuf", 1/181; Zebîdî, "Se'kafe", 23/449.

⁷⁷⁴ W. Ahlwardt, *el-İkdü's-şemîn*, 40.

⁷⁷⁵ Bir dağ adı. Bk. Yâkût el-Hamevî, "Rahrahân", 3/36.

⁷⁷⁶ Çölde bir yer adı. Bk. Yâkût el-Hamevî, "Eskuf", 1/181.

⁷⁷⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132-133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/268, 270, 271.

⁷⁷⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-163.

vardır. Antere, parlayan silahları yanan ateşin alevine,⁷⁷⁹ siyah renkli develeri kara kargalara benzetmektedir.⁷⁸⁰

Şarap içtiği beyaz sürahi ve çizgili sarı kadehi de dizelerinde zikretmesi⁷⁸¹ renklere verdiği önemi göstermektedir.

Savaş meydanlarında düşmanlarının kanlarıyla siyah renkli atının renginin değişerek kırmızı kadife gibi görüldüğünü ve yaraladığı düşmanlarının kan kaybı nedeniyle ellerinin renklerinin sarıya döndüğünü ifade eder.

وَأُكْرِهُهُ عَلَى الْأَبْطَالِ حَتَّى
يُرَى كَالْأَرْجَوَانِيِّ الْمَجُوبِ⁷⁸²
حَتَّى رَأَيْتُ الْحَيْلَ بَعْدَ سَوَادِهَا
خُمْرَ الْجُلُودِ خُضِبْنَ مِنْ جَرَحِهَا⁷⁸³
قَدْ أَطْعُنُ الطَّعْنَةَ النَّجْلَاءَ عَنْ عَرُوضٍ
تَصْفَرُّ كَفُّ أَيْحِيهَا وَهُوَ مَنْزُوفٌ⁷⁸⁴

(Atımı) Kahramanların üzerine sürerim ve sanki atım geniş kırmızı kadife (den bir elbise giymiş gibi) görünür.

Kap kara atımı yaralıların kanlarıyla kırmızıya boyanmış görünceye kadar

Geniş yaralar açan) darbelerimi vurabilirim istediğim yandan, (saldırganın) eli sapsarı kalır akınca tüm kan.

Antere şiirinin gerçekçiliğini gösteren detaylardan birisi de Antere'nin şiirlerinde yer verdiği sayılardır. Duygusal nitelikleri olmayan ve şiirle genel olarak uyumlu olmayan sayıların Antere'nin şiirinde kullanıldığını görmekteyiz.

فِيهَا اثْنَتَانِ وَأَرْبَعُونَ حَلُوبَةً
سُودًا كَخَافِيَةِ الْعُرَابِ الْأَسْحَمِ⁷⁸⁵
وَلِلرُّعْيَانِ فِي لُقْحِ ثَمَانٍ
تَهَادِيهِنَّ صَرًّا أَوْ غَرَارًا

⁷⁷⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161.

⁷⁸⁰ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 223; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Trivâli'l-Câhiliyyât*, 305; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/470; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sıfır 17, 106; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 237; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/200; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 183; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 4/1992; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 390/7.

⁷⁸¹ İbn Manzûr, "Serara", 4/359; Zebîdî, "Serara", 12/7.

⁷⁸² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/304. Ebu Ubeyde bu kasidenin ölen atına yas tutan Dubay'a b. el-Haris'e ait olduğunu söylemiştir. Bk. Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/301.

⁷⁸³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/162.

⁷⁸⁴ W. Ahlwardt, *el-İkdi's-semîn*, 41.

⁷⁸⁵ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 223; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Trivâli'l-Câhiliyyât*, 305; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/470; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sıfır 17, 106; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 237; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/200; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-aşr*, 183; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 4/1992; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 390/7.

Orada kara karganın kanadı misali kırk iki siyah sağmal dişi deve vardır.

Sütünü engelleyerek veya azaltarak sekiz bol sütlü deveyi kandıran çobanlar için

أَقَامَ عَلِيٌّ حَسْبِيَّتَهُنَّ   حَتَّى لَقِحْنَ وَنَتَّحَ الْأُخْرَ الْعِشَارَا⁷⁸⁶

Çoban, hâmile kalıp on (ay sonra) yavrulamaları için zayıf develeri koruyup kolladı.

وَلَقَدْ خَشِبْتُ بِأَنْ أُمُوتَ وَمَ تَدُرُّ   لِلْحَرْبِ دَائِرَةٌ عَلَيَّ ابْنِي ضَمَّصَمَ⁷⁸⁷

Hep endişe etmişimdir, Damdam'ın iki oğluyla savaşmadan ölmekten.

1.6. Konu Bütünlüğü

Câhiliye şairlerinin, kaside gibi bazı şiir türlerinde gerek geleneğe uyma gerek genellikle nesîb bölümüne yer verme ve gerekse Câhiliye bedevî yaşamından, uçsuz bucaksız çöllerde dolaşmaktan kaynaklanan tabiatı vakıaya uygun tasvir çabası gibi sebeplerle çeşitli konuları işledikleri ve kasidenin organik bir bütünlüğünün olmadığı bilinen bir durumdur.⁷⁸⁸

Şairlerin kasidelerinde bu çeşitliliğe yer vermelerinin çocukluklarının, gençliklerinin, ömürlerinin, acı tatlı günlerinin geçtiği, hatıralarını barındıran, dağlara, tepelere, çadırlarını kurdukları mekânlara olan özlemlerinden kaynaklanan duygusal bir nedeni de olabilir. Kasidelerine kalıntılarla giriş yapmaları, şiirlerindeki konu bütünlüğünü bozan bir etken olarak görülmektedir. Diğer muallaka sahiplerinin çoğunda olduğu gibi Antere'nin en güzel ve uzun kasidesi olan muallakasında da bu durum karşımıza çıkmakta ve şiirde işlenen konular arasında bir bağ kurmak neredeyse mümkün olmamaktadır.⁷⁸⁹

İbn Kuteybe, iyi şiirin kasidede bulunması gereken kalıntılarda yol arkadaşlarıyla birlikte durup sevgiliyi yad etme, ona olan hasretini ifade etme erkeklerin tabiatlarında bulunan kadınlara ilgi ve muhabbet duygularına hitap ederek orada bulunanları kendisini dinlemeye sevk etme, devesiyle çölde yaptığı zorluklarla dolu yolculuğu dinlemelerini sağlama ve akabinde dinleyenleri yüceltip methederek onlardan mükafat elde etme çabası şeklindeki bölümleri dengeli bir şekilde ele alması

⁷⁸⁶ Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş 'âri 's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/248.

⁷⁸⁷ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 2/110.

⁷⁸⁸ Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, 78-79.

⁷⁸⁹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 120.

ve bu bölümlerden birisinin diğerlerinden baskın olmaması gerektiğini⁷⁹⁰ söylemiş ancak konu bütünlüğünü iyi bir şiiri oluşturan unsurlar arasında saymamıştır.

İbn Tabâtabâ şiirde kelimeler, mısralar arasında ve kasidenin klasik bölümleri arasındaki geçişlerde uyum olması gerektiği belirterek şiirin başıyla sonunun aynı intizama sahip olmasının, beyitler arasındaki sıralamanın yerinde kurgulanmasının şiirin kalitesini artıracaklarını, herhangi bir takdim ve tehir durumunda şiirin düzeninin ve ahenginin bozulacağını söylemiştir. Hikmetli sözlerin, kısa, öz mesellerin müstakil olmakla birlikte kaside örgüsünün, güzelliğinin, fesahatinin, kelime zenginliğinin, anlam inceliğinin, kelimelerin birbiriyle uyumlu bir şekilde kullanılmasının ve şairin anlamlar arasında latif geçişinin aynı düzeyde olması gerektiği kanaatindedir. O'na göre kelimeler anlama mutabık olarak yerli yerince kullanılmalı başka bir tefsire ihtiyaç duymaksızın şiir kendini tam olarak ifâde etmelidir.⁷⁹¹ Ancak şiirin tümünde tek bir konunun işlenmesi zorunluluğundan bahsetmemiş olması meseleye konu bütünlüğü açısından değil yapısal⁷⁹² çerçeveden baktığı sonucuna götürmektedir.

Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitabu's-Sinaateyn*'de kaliteli şiir için fasih ve zengin bir kelime hazinesi kullanılması, anlam ve lafız ilişkisinin sağlam kurulması, vezin ve kâfiye uyumuna dikkat edilmesi, kelimelerin nazmında tekellüf olmaması ve akıcı olması gibi hususları zikretmiştir. Ayrıca kaside inşad edildiği zaman süslenmesini, gereksiz, düşük kelime ve kalıplardan ayıklanmasını, harflere varıncaya kadar dikkat edilerek şiir bölümlerinin düzeltilmesi için çaba gösterilmesini tavsiye etmiştir. Züheyr gibi eski usta şairlerden bir grubun kasideyi altı ayda yazdığını ve daha sonra altı ay da üzerinde çalışıp süslediğini böylece şiirin ortaya çıkmasının bir yılı bulduğunu ve bu sebeple mezkur kasidelerin havliyyat adını aldığını, muhdesûndan Hutaye'nin bir ayda bir kaside inşad ettiğini, üç ay üzerinde çalıştığını ve sonra sanatseverlerin beğenisine sunduğunu, yine Ebû Nuvas ve Buhtürî gibi şairlerin de yazdıkları şiirleri hemen kamuoyuyla paylaşmayı belli sürelerde üzerinde düşündüklerini naklediyor.⁷⁹³ Şiirin üzerinde çalışmanın şiirin eksikliklerinin giderilmesine, sanatların daha güzel ve etkili hale gelmesine katkıda bulunduğu ve dinleyenler üzerinde etkisini artırdığına dikkat çekiyor. Şiirin başıyla sonunun benzer,

⁷⁹⁰ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-su'arâ*, 1/75-76.

⁷⁹¹ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-ş'r*, 15, 131.

⁷⁹² Yahya Han, "el-Vahdetü'l-uzviyyetü fi'l-Şaşıdeti'l-Arabiyyeti kadîmen ve hadîsen", *Journal of Islamic & Religious Studies* 1/2 (2016), 101.

⁷⁹³ Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitabu's-Sinaateyn*, 141.

mısralarının uyumlu olmasını, kelimelerin (birlikte kullanılması mutad olan) kardeşleriyle kullanılmasını aksi takdirde bu durumun şiirin ayıplı hale gelmesine neden olacağına işâret ediyor.⁷⁹⁴

Ebû Hilâl el-Askerî'nin değerlendirmelerinden iyi bir şiir inşâdında kelimelerin seçimi, anlam uygunluğu, sanatlarla süslenmesi vb. konuların önemli olduğu ve bu hususların dinleyici üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yazar kasidenin kendi içinde konu bütünlüğüne sahip olmasına değinmemektedir.

İbn Haldun “Şiir, İstiâre ve tasvire dayalı, vezinde ve kâfiyede birbiriyle uyumlu beyitlerden oluşan, her bölümü konusu ve amacı bakımından bağımsız ve Arapların şiire has üsluplarına uygun Belağatli sözdür”⁷⁹⁵ şeklindeki tanımında bölümlerin konu ve amacının bağımsız olduğunu vurgulamaktadır.

Yukarıda zikredildiği gibi şairlerin şiirlerini tamamlaması bazen uzun bir sürede gerçekleşmektedir. Bazen bir ilhamın olgunlaşması uzun zaman alabilmekte, zamanla bazı kelimeler, ifâdeler, bazı beyitler veya bunların yerleri şair tarafından değiştirilebilmekte, şiirden çıkarılabilmekte yahut yeni ekler yapılabilmektedir. Ayrıca bu şiirleri işitenler bahsedilen değişiklikleri bazen kasıtlı bazen de kasıtsız olarak yapabilmekte veya unutabilmektedirler. Tüm bu ameliyeler şiirlerdeki konu bütünlüğünü bozan unsurlardandır.

Antere muallakasına diyar ve yıkıntuları niteleyerek başlar sonra tekrar aşk dizelerine döner, sevgilisine aşkı haykırır onu hoş sohbetli, utangaç, sevgilisine naz yapmayan, baldudaklı bir genç kız olarak tasvir eder ve bunu yaparken tabiat güzelliklerine değinir. Sonra çileli hayatından bahsedip sılaya olan özlemini dile getirir ve bu vesileyle sözü kendisini yurduna ulaştıracak devesine getirip oradan deveyi kendisine benzettiği devekuşu betimlemesine intikal eder, tekrar deveye döner ve yine sevgilisine hitap etmeye yönelir. Sonra ahlakından ve yaptığı savaşlardan kesitler sunup savaştığı kahramanları hikâye ederek yine aşk konusuna varır. Ancak kahramanımız bundan sonra yine savaşları anmaya döner, sevgilisini görmekten nasıl mahrûm kaldığına değinir ve Damdam'ın iki oğlunu tehdit ederek muallakasını nihayetlendirir.⁷⁹⁶ Muallakasında kahramanlık ve Able'yi anma gibi bazıları tekrar

⁷⁹⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitabu's-Smaateyn*, 139-148.

⁷⁹⁵ İbnü Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, 1/789.

⁷⁹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111-123; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/191-244; Mevlevî, *Divanu Antera*, 99.

olmak üzere 13 konu işlenmiştir. Muallakada bazı beyitlerin yerleri değiştirilirse konu adedi: Kalıntılardan bahsederek giriş, nesîb, ahlaki ve kahramanlık özelliklerini ifade olmak üzere üç ana temaya indirilebilir.

Antere Feruk savaşını yad ederek söylediği dizelerinde⁷⁹⁷ ilk iki beyitte kalıntılardan bahsederken daha sonra Feruk savaşında kendisinin ve kabîlesinin başarılarını ve kahramanlıklarını anlatmaya başlamaktadır.⁷⁹⁸ Şiir bu bakımdan sanki birbiriyle alakasız iki parçadan oluşmuş izlenimi vermektedir.

Antere'nin misafiri olduğu Cedile ile Sa'1 kabileleri arasındaki şiddetli savaşta, Antere ev sahibi Cedile kabîlesinin yanında yer almış ve bu kabilenin diğer kabileye karşı tarihinde ilk kez bir zafer kazanması üzerine inşâd ettiği şiirin⁷⁹⁹ ilk iki beytinde kalıntılardan bahsederken⁸⁰⁰ daha sonra kendisinin de katıldığı adı geçen kabîleler arasındaki savaşa intikal etmektedir.⁸⁰¹

Antere'nin şiirinde konu bütünlüğünü ilgilendiren sorunların bir tanesi de eksik kalan fikirlerdir. Antere, kendisini kıskanan ve kavmine siz bu adamı çok büyüttünüz keşke onunla teke tek karşılaşısam ve onun bir köleden başka bir şey olmadığını size göstersem diyen zengin, cömert ve çok sayıda deveye sahip Umare b. Ziyad (Umaretu'l-Vehhab)'a hitaben söylediği ve onu⁸⁰² hicvettiği dizelerinin sonundaki:⁸⁰³

وَحَيْلٌ قَدْ زَحَفْتُ (دلفت) لَهَا بِحَيْلٍ عَلَيْهَا الْأَسَدُ تَهْتَصِرُ إِهْتِصَارًا⁸⁰⁴

Atımla üzerine yürüdüğüm nice düşman atları, üzerlerinde önüne geleni kırıp geçiren kahramanları(aslanları).

beyti yukarıdaki bulunan beyitlerle anlam bakımından tam bir uyum içerisinde gözükmemekte ve sanki devamında kahramanlıklarından bahsettiği dizelerinin ilk bölümü gibi durmaktadır. Antere şiirlerinde sonuçlara değinen bir şairdir. Ancak biz

⁷⁹⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn* 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/260-261.

⁷⁹⁸ Mufaddal b. Seleme, *el-Fâhîr*, 229; Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 3/1024; Bazı farklarla bk. İbn Manzûr, "Ferağa", 10, 306; Zebîdî, "Ferağa", 26/288.

⁷⁹⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/278.

⁸⁰⁰ İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 1/307; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/797.

⁸⁰¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144-145; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/279.

⁸⁰² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/245.

⁸⁰³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133.

⁸⁰⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/135; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/250; دلفت=زحفت=Abdülkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 9, 265.

bu dizede bu atın başka nitelikleri ve akıbeti hakkında bir bilgi bulamıyoruz. Bu durum bizde sonraki beyitlerin kaybolduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Antere şiiirlerinin bir kısmının kayıp olduğuna dair kanaatleri güçlendiren etkenlerden birisi de İbn Sellâm'ın: “Antere'nin birçok şiiri vardır ancak (muallakasından bahisle) bu şiiri nadir olup muallaka sahiplerinden sayılmıştır”⁸⁰⁵ demesidir. Ancak bu ifâdeden yola çıkarak Antere'nin birçok kasidesinin veya kasidelerdeki beyitlerin kaybolduğunu iddia etmek içlerinde Asmaî gibi birçok râvînin bulunduğu zamanında bu şiirlerin mezkûr râvîler tarafından toplanmadığını, rivayet edilmediğini iddia etmek olur ki bu da çok makul değildir.

Şentemerî rivayeti 6. Batalyevsî rivayeti 25. sıradaki kasidesinde Antere, kendisini kıskanan ve “Vallâhi bugün insanları kara kadının oğlu korudu” diyerek kıskançlığını ifâde eden kabîle reisi Kays b. Züheyr'e göndermelerde bulunan dizelerinde⁸⁰⁶ 1-3. beyitler arasında Lekik ve Zatu'l-Harmel arasındaki evin kalıntılarından, 4-5. beyitlerde Eyke'deki bir güvercinin ağlamasından, 6-22. beyitlerde Abs'in savaştaki (yardım) çağrısı ve kendisinin bu çağrıya cevabı ve kahramanlıklarından, Abs kabîlesi içindeki yerinden ve Abs için yaptıklarından bahsedilmektedir. Kendisinin, kabîlesinin cesaretinden, kahramanlığından bahseden 6-22. beyitler arasında 12. beyitte “meşru olmayan yiyeceğe el uzatmama”⁸⁰⁷ şeklinde kişisel bir erdemini zikretmiştir. Anlam bakımından bu beytin tek başına kalması, bu beyitle ilgili başka beyitlerin de bulunduğunu ancak daha sonradan kaybolduğu veya bu beytin aslında yerinin burası olmadığı ihtimallerini akla getirmektedir.⁸⁰⁸

Diğer taraftan bu telifi kabil bir durum da olabilir. Antere şiirini incelediğimiz zaman benzer üsluplar kullandığını görüyoruz.

Muallakada, Şentemerî rivayetine göre 46. Beyitten îtibâren Antere kahramanlıklarını, savaştaki hızını, atını anlatırken, 51. ve 52. beyitlerde savaşa katılanların kendisine savaştaki gözüpekliliği ve ganimet dağıtılırken geri durduğu konusunda şahitlik edeceğini beyân ederken aslında gördüğü ganimetleri alabileceğini

⁸⁰⁵ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuḥûli 'ş-şu'arâ*, 1/152.

⁸⁰⁶ Şentemerî, *Eş'âru'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/318.

⁸⁰⁷ İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 4/sifr 14, 73; Şentemerî, *Eş'âru'ş-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/322; İbn Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 217; Ebû Gâlib İbn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/82; İbn Manzûr, “Zalele”, 11, 419; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/796.

⁸⁰⁸ Mevlevî, *Divanu Antera*, 124.

ancak buna hayâsının ve kereminin mâni olduğunu ifâde ettikten sonra yine savaş kahramanlıklarını anlatmaya dönmektedir. Ganimet konusu her ne kadar savaşla alakalı olsa da ganimete el uzatmama, hele hele kabîlesinden habersiz gördüğü, elde ettiği ganimetlere el uzatmama kişisel bir erdemdir. Câhiliye döneminin de kendisine özgü bir ahlak, iyi ve kötü anlayışı mevcuttur. Bazı fiiler toplumda kabul görmekte bazı fiiller ise çirkin kabul edilmektedir. Kahramanlık, savaştan kaçmama, mahremlerini, kabîlenin varlıklarını düşmanlardan koruma dönemin popüler değerlerinden olduğu gibi kabîleden habersiz ganimete el uzatmama da yine dönemin kabul gören erdemlerindedir. Yağmacı bir zihniyete sahip bir toplumda ganimete el uzatmama kişisel bir erdem olarak önemli olmakla birlikte özellikle her konuda beraber hareket ettiği kabîlesinin haberi olmadan ganimete el uzatmaya⁸⁰⁹ hayâsının kereminin engel olduğunu⁸¹⁰ söylemesi bu durumun zamanın anlayışında “Meşru olmayan yiyeceğe el uzatmama” kategorisine girebileceği izlenimi uyandırmaktadır.

Bu dizelerden yola çıkarak Antere'nin şiirinde konu dışı gibi görünen tek kalmış bazı dizelerin yanlış yerde bulunması veya kaybolmuş dizelerin bir parçası olmasından ziyade Antere'nin üslubu olduğu kanaatindeyiz. Antere'nin yaşadığı çalkantılı hayat, savaşlar, çarpışmalar şiirlerinin şekli ve konularının çeşitliliği üzerinde etki etmiş olmalıdır.

Konu bütünlüğünü belirleme bakımından şiirlerin bütünlüğü önemli olup özellikle “aynı kâfiyeye sahip şiirler/kasideler birleştirilebilir mi?” “Aynı şiirin parçaları mıdır yoksa ayrı şiirler midir?” soruları bu hususta önem kazanmaktadır. Örneğin Şentemerî rivayetini esas alan Laleli ve Nuruosmaniye yazmalarında 6. Bölüm 22 beyitten ve 7. Bölüm 31 beyitten müteşekkildir. Her iki bölüm de lam kâfiyesi ve el-Kâmil bahrindedir. Mezkûr yazmaları ve diğer yazmaları esas alan matbu eserde bu iki bölüm birleştirilerek tek bölüm haline getirilmiştir.⁸¹¹ 6. Bölüm kalıntılardan bahisle başlamakta daha sonra Abs'in savaştaki (yardım) çağrısı, kendisinin bu çağrıya cevabı ve kahramanlıklarından bahsetmekte, Abs kabîlesi içindeki yerinden ve Abs için yaptıklarından bahsedilmektedir. 7. Bölümde Antere Able'nin kendisine ilgi göstermemesinden yakınmakta ve kendisinin içinde bulunduğu bu perişan halin sürekli savaşmasından, zırhını hiç çıkarmamasından meydana

⁸⁰⁹ Müberred, *el-Kâmil*, 1/27; Hâlidıyyân, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 40; Zemahşerî, “Veçaa”, 2/350.

⁸¹⁰ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, 1/253.

⁸¹¹ Şentemerî, *Eş'ârü's-su'arâ'î's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-143.

geldiğinden bahsetmektedir. Bölüm sonuna kadar Antere'nin kahramanlıklarını ve savaşta atının halini anlatmasıyla devam etmektedir. Her iki bölüm kendi içerisinde konu bütünlüğüne sahip olmakla birlikte muallaka örneğinde olduğu gibi kasidenin karakteristik yapısı îtibâriyle düşünülürse bu iki bölümün aslında tek bir kaside olabileceği ihtimali üzerine böyle bir cem işlemi mümkün gözükmektedir. Böyle bir tasarrufun konu bütünlüğü ve uzunluk açısından şiirleri etkileyeceği açıktır.

Yine muallaka şarihlerinin muallakayı farklı sayıda ve farklı tertipte rivayet etmeleri bu şiirlerde değişiklik olduğunun, takdim ve tehirler yapıldığının bir göstergesidir. Özellikle takdim ve tehirler mutavvel şiirlerde konu tekrarlarına yol açmakta ve konu bütünlüğünü ihlal etmektedir. Konu bütünlüğü, şiir türünün iç özellikleri gibi durumlardan etkilenmektedir. Örneğin kaside de geleneksel olarak kalıntılara hitap, nesîb, kahramanlık gibi bölümler doğal olarak bütünlüğün ihlal edilmesine yol açmaktadır.

Antere'nin muallakasında olduğu gibi uzun kasidelerin yanısıra orta ve küçük hacimlerde şiirler inşâd ettiğini biliyoruz. Muallaka sahibi olması, muallakasının güzelliği sebebiyle “el-Müzehhebe”/“ez-Zehebiye”⁸¹² olarak adlandırılması Antere'nin iyi bir şair olduğunun, istediği uzunlukta dilediği konuları ihtiva eden ve zamanında yaygın olan sanatları havi şiirler yazabileceğinin bir delili olup konu bütünlüğü sağlayamaması gibi bir ihtimalin bulunmadığını göstermektedir.

Antere tekellüfsüz, çoğu zaman içinde yaşadığı anda kendisine gelen ilhamı hemen kelimelere döküveren, şiirlerini daha sonra gözden geçirip ayıklamadan duygularını açık bir şekilde dile getiren bir şair ⁸¹³ olup konu bütünlüğü kaygısı gütmemektedir.

Antere Divanında yaptığımız incelemede Şentemerî sıralamasına göre 2,4, 8, 9, 24, 25, ve 26 numaralı şiirlerde iki konu, 6 ve 10 numaralı şiirlerde üç konu ve 5 numaralı şiirde beş konu yer almaktadır.

⁸¹² Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 481; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/125/Sekkâl, *el-Arab fi'l-Asri'l-Câhilî*, 172.

⁸¹³ Bedriye binti Atik b. Melih Fehmi, *Mecâzâtü Antera b. Şeddâd ve kinâyâtuhâ* (Mekke: Ummu'l-Kura Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Lisansüstü Bölümü, Edebiyat Şubesi, Yüksek lisans Tezi, 2006), 4.

PDF Eraser Free

Şentemerî sıralamasına göre 3, 7, 11-23 ve 27 numaralı şiirlerde ve Batalyevsî sıralamasında 4, 15, 17, 23, 28, 33, 35-40 numaralı şiirlerde konu bütünlüğü mevcuttur.

Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerindeki toplam 40 şiirin 13 tanesinde birden fazla konu işlenmiş olup geri kalan 27 bölümde konu birliği mevcuttur.

ANTERE'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL ve ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

2.1. Şekil Özellikleri

Antere'nin şiirinde genel olarak diğer Câhiliye şiirlerinde de olan bir problem vardır. Antere şiirini bizlere nakleden eserlerde beyitler arasında takdim, tehir, eksiklik ve fazlalıklar göze çarpmaktadır. Bu durumun birkaç nedeni olabilir. Birincisi yazılı bir şekilde aktarılma imkânından mahrum, hafızaya dayalı, sözlü olarak aktarılmış Câhiliye şiirlerinde râvîlerin gerek kasıtlı gerekse kasıtsız değişiklik yapmış olma ihtimalidir. İkincisi Antere'nin şiirlerini bu şekilde inşâd etmiş olma ihtimalidir. Uzun hayatı boyunca şiirlerini söylerken beyitler arasında takdim-tehir yapmış veya bazı dizeleri sehven yahut bilinçli bir şekilde çıkarmış olması muhtemeldir. Bu durumu muallaka başta olmak üzere neredeyse tüm şiirlerinde görmek mümkündür. Dikkatlice incelenirse birbirine çok yakın rivayetleri bulunan râvîlerin aktarımlarında bile mezkûr konu göze çarpmaktadır.¹

2.1.1. Şiirlerinin Uzunluğu

Antere muhtelif uzunluklarda şiirler inşâd etmiştir. Muallaka gibi 75² ile 112³ beyit arası kasideler inşâd ettiği gibi iki beyitten oluşan şiirleri de mevcuttur.

Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerini esas aldığımızda karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

1-5 arası beyite sahip şiirler 23 adet,

6-10 arası beyte sahip şiirler 7 adet,

11-15 arası beyte sahip şiirler 4 adet,

16-20 arası beyte sahip şiirler 2 adet,

21-30 arası beyte sahip şiirler 3 adettir.

Batalyevsî de 26. sıradaki şiir 30 beyitten müteşekkil iken aynı şiir Şentemerî'de 31 beyitten oluşmaktadır.

¹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 92.

² Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 235-257.

³ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 347-378.

Muallaka, Şentemerî rivayetinde 84 beyitten Batalyevsî rivayetinde ise 86 beyitten müteşekkildir.

Bu durumda her iki rivayette yer alan 40 şiirden 30'u 1-10 arası beyitten oluşmaktadır. 11-20 arası beyitten oluşan 5 adet şiir ve 21-30 arası beyitten oluşan 3 adet şiir vardır. Antere'nin 30/31'den fazla beyit ihtiva eden tek şiiri muallakasıdır. Elimizdeki verilere göre Antere şiirlerinin genellikle kısa olduğunu söyleyebiliriz. Bunun birçok nedeni olabilir ancak biz şiirlerinin kısa olmasının Antere'nin hayat tarzıyla alakalı olduğu kanaatindeyiz. Çünkü mücadeleler ve savaşlarla geçen ömründe Antere, şiiri hissettiklerinin bir ifâde aracı olarak kullanmış ve çoğu zaman ani gelişen olaylar karşısında şiirin edebî yönünün gerektirdiği giriş, gelişme, sonuç gibi sıralamaları atlayarak doğrudan muhatabına şiirle kendisini ifâde etme yoluna gitmiştir. Antere'nin kendisini kınayan muhatabına “Şiire gelince onu da göreceksin” diyerek ilk olarak en güzel şiiri olan ve Müzehhebe olarak adlandırılan muallakasını inşâd etmiş olması⁴ muallaka için bir hazırlık yaptığı, zaman ayırdığının delilidir. Muallakasında şiirin edebî yönünün gerektirdiği tüm unsurlara dikkat edilmiştir. Ancak aşağıda zikredeceğimiz durumların şartları muallakasını yazdığı şartlardan farklı olup bu farklılık hem şiirin içyapısını hem ifâde tarzını ve hem de uzunluğunu etkilemiştir. kölesiyle birlikte develerini olatmaya çıkan Antere, Benu Suleym'in saldırısına uğramış, mızrağı kırılıncaya kadar savaşan Antere Becile'den birisine ok atmış, ancak saldırganlar Antere'nin zırhsız olmasından yararlanarak develeri sürüp götürmüşlerdi.⁵ Antere bunun üzerine dört beyitten oluşan bir şiir inşâd etmişti.⁶

Kabileleriyle birlikte bir sefer esnasında hayvanlarının ve kendilerinin susuzluktan ölmeleri raddesine kadar vardıkları ve çok zor durumda kaldıkları bir durumda⁷ iki beyitten oluşan bir şiir inşâd etmiştir.

⁴ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 214; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş'âru's-Şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111, 124; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/192; Halebî, *Nihâyetu'l-Ereb*, 153.

⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-Şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/315.

⁶ Müberred, *El-Kâmil*, 1/272; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 516; İbn Manzûr, “Cerara”, 4/128; Zebîdî, “Cerara”, 10/405; “Veķaa”, 22/367; W. Ahlwardt, *el-İkdü's-şemîn*, 39.

⁷ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/361-362.

2.1.2. Kaside Yapısı

Lügatta “kastetmek, bir şeye doğru yönelmek” anlamlarına gelen kasd kökünden türeyen kasîde terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde çalışılmış, özen gösterilmiş şiir”⁸ demektir. Câhiliye şiirinde iki tür kaside görülür: Birincisi kaside denince ilk akla gelen ve en mühim örneklerini muallakaların oluşturduğu, birden çok konuyu kapsayan uzun ve tam şiirlerdir; İkincisi ise irticalen söylenmiş, Câhiliye hayatını yansıtan, tek konulu kısa kasidelerdir.⁹

Çalışmamızda temel aldığımız Şentemerî ve Batalyevsî Divanlarında uzun sayılabilecek dört adet şiir bulunmaktadır. Kaside türünün edebî yönünün gerektirdiği tüm unsurlara dikkat edildiği muallakasının dışında kalan tüm şiirleri 31/32 beytin altında olduğu ve bu şiirlerde klasik kasidede genellikle yer alan temalara tam anlamıyla yer verilmemiş olduğu görülmüştür.

2.1.2.1. Matla‘ Beyitleri

Gazel ve kaside gibi manzumelerde mısraları kafiyeli olan beytlere yani ilk beyte **matla‘** adı verilir.¹⁰

Antere muallakasında zamanında yerleşik kaside kalıbına uymuş ve devrin şairlerinin işlediği konulara yer vermiştir.

Bunun sonucu olarak 1-12. beyitler arasında kalıntılar (atıl) üzerinde devesini durdurarak kalıntılara sevgilisi Able hakkında sorular sormuş, 13-15. beyitler arasında sevgilisinin kabîlesiyle o diyarlardan göç etmesini anmıştır. Peşinden 16-23. beyitler arasında Able’yi vasfetmiş ve oradan tabiatı nitelemeye intikal etmiştir.

El yazmalarında iki bölüm halinde olan Şentemerî rivayetindeki 6. Bölüm matbu eserde tek bölüm olarak ele alınmış ve ortaya 53 beyitlik oldukça hacimli bir kaside çıkmıştır. Batalyevsî’de ise bu kaside 22 ve 30 beyitlik iki parça halindedir. Şiirin ilk 5 beyti klasik kaside formunda olduğu için kalıntılarda durup sevgilisini anma temasıyla başlamaktadır.¹¹

⁸ İbn Manzûr, “Kaşade”, 3/354.

⁹ Elmalı, “Kaside”, 24/562.

¹⁰ Kazım Yetiş, “Beyit” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/66.

¹¹ Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/137-143; Batalyevsî, *Şerhu’l-eşari’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/318-336.

Diğer şiirlerinde böyle bir sıralama mevcut olmayıp genellikle konu bütünlüğüne sahip özel konuları işlemektedir. Bunlar hayatı boyunca yaşadığı olaylarla ilgili olarak hemen irticalen dilinden dökülivermiş izlenimi uyandıran, vâkî olayla sınırlı, olaya karışanların adlarının zikredildiği, genellikle Able'ye olan aşkını, kendisi ve kabîlesiyle övünmesini, düşmanlarını hicvetmesini, sevdiklerinin arkasından söylediği mersiyeleleri, nadiren kurduğu diyalogları, kızdığı kimseleri tehdit etmesini vb. konuları içeren beyitlerden oluşmaktadır. Tabiatıyla bu şiirler çok sayıda beyte sahip olmayan kısa manzumeler halindedir.

Antere Divanı taranarak şiirlerindeki konulara özet halinde aşağıda yer verilmiştir. Genellikle kısa olan bu şiirlerde matla, mukaddime ve hatime bölümleri çok belirgin değildir. Bu konular: Able'ye olan aşkı, sitemi, Dâhis ve Gabra savaşlarında başına gelenler ve bu savaşlardaki tutumu, yaşadığı zorluklar, şiirlerinde geçen bazı kadınlar, kaçak bir kadını kurtarma, arkadaşıyla yaptığı yolculuk,¹² Feruk savaşını yad etme,¹³ Kelb kabîlesinden bir mahalleyle yaptıkları ve kazandıkları savaş üzerinden aralarında husumet bulunan Benu Hanife'ye mesaj verme,¹⁴ Umare b. Ziyad'ı hicvetme, atı ve develeri hakkında konuşma,¹⁵ Able'nin kendisine ilgi göstermemesinden yakınma, kendisinin içinde bulunduğu perişan halin sürekli savaşmasından, zırhını hiç çıkarmamasından meydana geldiğinden bahsetme, kahramanlıkları ve savaşta atının halini anlatma,¹⁶ Benu Amir'den gençlerle hasbihal ettiği bir gün gençlerin onun hoşuna gitmeyecek şeyler söylemeleri üzerine gençlere cevap olarak kahramanlıklarından, ölümden korkmadığından, ölüm korkusunun kendisini ölümden kurtarmayacağından ve kabîlesiyle yaptıkları saldırılardan bahsetmesi,¹⁷ Able'nin Taviy'deki evinin kalıntılarından bahsetme, Benu Cerm kabîlesinin kolu Benu Adiy ile savaşının anlatılması,¹⁸ babasının Suheyre (veya Sümeyre adlı) karısından, kendisinin köle olmasından ve zamanın insan üzerindeki

¹² Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/272.

¹³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/130; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/260-261.

¹⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/132; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/266.

¹⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/133; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/245.

¹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140-143; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/326-336.

¹⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/143; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/254.

¹⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/144-145; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/278-280.

etkilerinden bahsetme,¹⁹ deve sütüyle beslediği bir kısrakı sebebiyle Antere'yi kınayan karısını uyarma,²⁰ Tay-Cedile kabilesiyle savaşıması, bu savaşta çok çetin savaşmasına, yaralanıp kanlar içerisinde kalmasına rağmen ganimet alamaması,²¹ Abs kabilesinin Benü Temîm'i yenilgiye uğratmış olduğu Ekrun savaşında Benü Temîm'in nasıl helak olduğu,²² Kırvaş b. Huney b. Useyd b. Cezime b. Ravaha el-Absî'nin öldürülmesi, Kırvaş'ın övülmesi ve onu öldürenlerin yerilip Antere tarafından tehdit edilmesi,²³ Benü Abs'in Benü Amr b. el-Hecim'e saldırması,²⁴ kölesiyle birlikte develerini otlatmaya çıktığında Benü Suleym'in saldırısına uğraması ve Antere'nin zırhsız olmasından yararlanarak develeri sürüp götürmeleri,²⁵ Amr b. Esved'i kınaması ve onun savaş ehli olmadığını ifâde etmesi,²⁶ Kırvaş ve Abdullah b. es-Sımme'nin öldürülmesi,²⁷ kendisinden bir mızrak ödünç alıp iade etmeyen el-Ca'd b. Eban b. Abdillâh b. Darim'i hicvetmesi,²⁸ Benü Fezara'dan, Zubyân'dan bir mahalle olan Umeyra'yı tehdit etmesi²⁹ Verd b. Habis b. Cabir'in Nadlete'l-Esedi'yi öldürmesi,³⁰ Antere'nin kendisinden yardım isteyenlerin çağrısına, kim olduklarına bakmadan, icabet ettiğini ifâde etmesi,³¹ birliğindeki dayanıklı, cesur, güvenilir bahadırlardan, yaptıkları uzun ve yorucu bir yolculuk sonrasında karşılaştıkları bir birliği nasıl yenilgiye uğrattıkları, birliğin komutanının kafasını nasıl kestiği, ne kadar namuslu olduğu, komşu kadınlara karşı hassas davranışı, başka kadınlarda gözü olmadığı ve buna da Able'nin şahit olduğundan bahsetmesi,³² Kırvaş el-Absî'nin

-
- ¹⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/146; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/280.
- ²⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/147; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/287.
- ²¹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/283.
- ²² Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/291.
- ²³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/150; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/294-296.
- ²⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/298.
- ²⁵ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/315.
- ²⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/152; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/312.
- ²⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/153; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/305.
- ²⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/310.
- ²⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/155-156; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/307-308.
- ³⁰ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/342.
- ³¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/157; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/342.
- ³² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/161-163; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/351-357.

öldürülmesinden, atı Cirve'den, Benu Aşera'ya yaptıklarından ve kendisinin arkasından küfür etme haklarının olmadığından bahsetmesi,³³ Benu Bedr tarafından öldürülen Mâlik b. Züheyr'e mersiye nazmetmesi ve kardeşleri hakkında şiir inşâd etmesi,³⁴ Benu Avf'tan Kuşeyr b. Halid b. Hume'nin iki oğlu Şeyban ile Sa'saa ve Benu'l-Hecim'den İbn Cezime'ye hitap etmesi,³⁵ Amr b. Selma'nın kendisini yaraladığını haber vermesi,³⁶ Eğar adlı atına yas tutması,³⁷ Urve b. el-Verd için şiir söylemesi,³⁸ Benu Sa'lebe ve Benu Tarif oymaklarının suya onlardan önce ulaşması ve sudan yararlanmalarını engellemeleri, hayvanlarının ve kendilerinin susuzluktan ölmeleri raddesine kadar varıp çok zor durumda kalmaları ve Benu Avf b. Harise'den âmâ bir ihtiyarın aralarını bulması³⁹ olarak sayabiliriz.

2.1.2.2. Mukaddime

Antere muallakasının 24-38. beyitler arasında atını ve çıktığı yolculukta devesini tasvir etmiş, devesinin özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. 39. beyitten îtibâren sevgilisi Able'yi anmaya geri dönmüş, 40-45. beyitler arasında ise zamanın muteber kabul edilen kerem, iffet ve şarap içme gibi kişisel ahlakından ve alışkanlıklarından bahsetmiştir.

Kaside türünün önemli bir teması olan Hamâse'yi muallakasının 46-63. beyitleri arasında işleyerek savaşlarda gösterdiği kahramanlıkları ve çarpıştığı kahramanları tavsif etmiştir.

Antere sevgilisiyle ilgili hususlara 64-67. beyitler arasında yer vermiş ve câriyesini gönderip sevgilisi hakkında bilgi toplattırıldığına değinmiştir. Bunun üzerine sevgilisinin, kendi lütfkarlığına karşı Amr'ın (Antere'nin) nankörlüğü hakkında söylediği söze 68. beyitte yer vermiştir.

Antere tüm şiirlerinde göze çarpan yaptığı kahramanlıkları zikretme ve atını tasvir etme konusuna 69-79. beyitler arasında tekrar dönmüştür.

³³ Şentemerî ve Batalyevsî bu beyitlerin Antera'nın babası Şeddad b. Muaviye'ye ait olduğuna dair rivayetler bulunduğunu söylemektedirler. Bk. Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/164; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/358.

³⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/165; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/363.

³⁵ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/253-254.

³⁶ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/297-298.

³⁷ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/301.

³⁸ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/341.

³⁹ Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/361-362.

Şentemerî rivayetinde 6. Bölüm Batalyevsî'de ise 25. bölümün 6-22. beyitleri Antere'nin kendisiyle ve kabilesiyle övündüğü fahr temasından ve 23-42. beyitler Able'ye sitem ve fahr temalarından oluşmaktadır.⁴⁰

2.1.2.3. Hâtime

Antere muallakasının son kısmında, 80-81. beyitler arasında, kendisini ziyaret edemediğinden dolayı sevgilisinden özür dilemektedir. Hemen akabinde 82. beyitte atını savaşta düşmanın üzerine sürmesinden bahsedip 83-85. beyitlerde Damdam'ın iki oğlunu tehdit ederek muallakasını bitirmektedir.

Antere, Şentemerî rivayetinde 6. Bölüm 43-53. Beyitlerde, Batalyevsî'de ise 26. bölümde atının ayrıntılı tasvirini yapmaktadır.⁴¹

Antere'nin diğer şiirlerinde tema zenginliği bulunmayıp matla bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklandığı üzere genellikle bir veya birkaç temayı içeren şiirlerinde konu bütünlüğü mevcuttur. Şentemerî 5. bölüm, Batalyevsî 8. bölümün son kısmında 9-12. beyitlerde kahramanlığı ve atından bahsetmesini⁴² bir örnek olarak verebiliriz.

2.1.3. Vezin

Sözlükte “bir şeyi ölçmek, tartmak; ölçü, tartı, ölçek” anlamlarındaki vezin⁴³ terim olarak Doğu kültüründe şiir, müzik, lugat ve sarf alanlarında kullanılmaktadır. Şiirde vezin, hecelerin ya da uzun ve kısa hecelerin belirli miktarlarda tekrarına dayanan, müzikal⁴⁴ ve sesbilgisi âhengi sağlayan kalıplar dizisidir. Şiiri nesirden ayıran en önemli unsur vezindir.⁴⁵

⁴⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-143; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/318-336.

⁴¹ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137-143; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/318-336.

⁴² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/136; Batalyevsî, *Şerhu'l-eşari's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/277-278.

⁴³ İbn Manzûr, “Vezene”, 13/446.

⁴⁴ T. Eliot, *Edebiyat üzerine düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları, 1983), 138, 140, 145; Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998), 34.

⁴⁵ İsmail Durmuş, “Vezin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV yayımları, 2013), 43/77.

Şiirde aruz sistemine ait uzun ve kısa hecelerın söyleniş ağırlığı veya hafifliğı önem taşıdığından vezin kelimesinin “tartmak” anlamı terimleşmede esas alınmıştır. Sarf, nahiv ve lugatta vezin “sığa, kalıp” mânasına gelir. Arap şiirinde geçerli vezin sistemlerini ilk tesbit eden, İslâm aleminin yetiştirdiğı en büyük filolog kabul edilen⁴⁶ âlim el-Halîl b. Ahmed⁴⁷ vezin anlamında “bahir” kelimesini kullanmıştır.⁴⁸

Şiirin en belirleyici niteliğı, kâfiyeye şâmil olan, belli bir vezin düzeninin olmasıdır⁴⁹ ki bu şiiri nesirden ayıran husustur.⁵⁰

Câhiliye döneminde şairler uzak bir geçmişte zamanla gelişmiş nazım kaidelerini uygulamalı olarak öğreniyorlardı. Bu sanatın, meselelerini ana prensiplere bağlayan sistemli bir kaynağı yoktu. Bununla birlikte sanatkârların kullanageldikleri bazı hususi tabirleri vardı. İslâmî devrin bilginleri nazmın kural ve terimlerini tesbit ederken bu ilkel malzemededen faydalandılar.⁵¹ İbn Tabâtabâ el-Alevî ve İbn Reşîk’in “tabiatı şiire uygun olan kimseler vezin bilgisine, vezin adlarını ve illetlerini bilmeye ihtiyaç duymazlar ancak tabiatı şiire çok meyilli olmayanlar bu bilgiye sahip olmak zorundadırlar”⁵² mealindeki ifâdeleri vezin sisteminin henüz icat edilmediğı Câhiliye dönemi şairlerinin bu ölçüleri doğal olarak nasıl kullandıklarını açıklar mahiyettedir.

Eski Arap şiirini içeren başlıca vezin kalıplarını El-Halîl b. Ahmed beş aruz dairesine bölünen on beş bahir şeklinde tesbit etmiş,⁵³ daha sonra onun öğrencisi Ahfeş el-Evsat (ö. h. 215 veya 221)⁵⁴ buna bir bahir (mütedârek) daha eklemiştir.⁵⁵

⁴⁶ Nihad Çetin, “İslâm Hat Sanatının doğuşu ve gelişmesi (Yâkût devrinin sonuna kadar)”, *İslâmî Tetkikler Dergisi*, Nihad M.Çetin Hatıra sayısı 9 (1995), 16.

⁴⁷ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini 'ş-şî'r*, 1/135; Abdurrahman Özdemir, *Arûd, Târîhçe-Terminoloji-Literatür* (İstanbul: Kitap yayıncılık, 2013), 14; Nevin Karabela, *Halîl b. Ahmed'in Arap Dili ve Gramerindeki yeri* (Isparta: Hondu Kitap Kırtasiye, 2011), 49-50.

⁴⁸ Durmuş, “Vezin”, 43/77.

⁴⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini 'ş-şî'r*, 1/134.

⁵⁰ İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şî'r*, 9.

⁵¹ Nihad M. Çetin, “Arûz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/426.

⁵² İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şî'r*, 9; İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini 'ş-şî'r*, 1/135.

⁵³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, thk. Hassânî Hasan Abdullah, (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1994), 17.

⁵⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 2/215

⁵⁵ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 248-249; İmil Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi İlmî'l-Arûd ve'l-Kâfiye ve Fununi 'ş-Şî'r* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1991), 337; Durmuş, “Vezin”, 78.

Aruz sözlükte yan, taraf,⁵⁶ eğitilmemiş deve, evin ortası, çadırın orta direği, dağ yolu, sözün içeriği, çokluk, bulut ve yemek anlamlarına gelmektedir.⁵⁷ Aruz ilmini sistemli bir izah şekline kavuşturan el-Halîl b. Ahmed aruzu, şiirin kendisine arz edildiği, karşılaştırıldığı şey olarak nitelemiştir.⁵⁸ Aynı görüşü tekrarlayan Hatîb et-Tebrîzî, aruzun şiirin ölçüsü olduğu görüşündedir.⁵⁹ Henüz şiirin nazım kurallarının tespit edilmediği, vezinlerin ahenklerinin musikiye bağlı olarak kulak ve dil terbiyesiyle ayrılabilirdiği uzunca bir dönemde nazımın bir bütün teşkil eden en küçük parçasının beyit oluşu, bununla birlikte kasidenin ilk beytinin iki mısraya (şatr) ayrılışı usulü yerleşmişti. Şair şiirinin veznini ve kâfiyesini ilk mısradaki tayin eder ve buna benzeri bir parça daha ekleyerek ilk beytini kurardı.⁶⁰

el-Halîl b. Ahmed'in sisteminde müteharrik ve sakin harfler sebep, vetid (kazık), diye isimlendirilen harfleri, dolayısıyla ses gruplarını meydana getirirler. Dört ve beş harfin birleşmesinden meydana gelen fasılaları sebep ve vetidlere ayırmak mümkündür. Böylece sebep ve vetidlerden tef'ileler, tef'ilelerden beyit meydana gelir. Bir beytin yarısına şatr/mısra denir. Beytin ilk şatrına sadr (bir şeyin önü) ikinci yarısına acüz (arka, geri) denir.⁶¹

Sadrın son tef'ilesine aruz,⁶² acüzün son tef'ilesine darb denilmektedir.⁶³

el-Halîl b. Ahmed, aruzu geniş manasıyla "nazım bilgisi" olarak ele almış, ona bağlı olarak kâfiye bahsini de aynı eserde incelemiştir. el-Ahfeş, Müberred, İbn Keysan vb ilim adamları kâfiye için ayrı eserler yazmışlardır.⁶⁴

Tefâil yani aruz vezni Araplar ve diğer şark milletlerinin edebiyatına mahsustur.⁶⁵

Aruzun farklı bir imlası olup tefilelerin harekeli yahut harekesiz olarak ayrılmasına ve şatrların belirlenmesine takti' adı verilmektedir. Harekeler ve sükunlar

⁵⁶ Muhammed b. Hasan b. Osman, *el-Mürşidü'l-Vâfi, fi'l-Uruz ve'l-Kavâfi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 6.

⁵⁷ Zebîdî, "Araza", 18/380; Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûd* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 17-18.

⁵⁸ Halîl, *Kitâbü'l-'Ayn*, 1/275.

⁵⁹ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 17.

⁶⁰ Çetin, "Arûz", 3/425.

⁶¹ Çetin, "Arûz", 3/427.

⁶² Zebîdî, "Araza", 1380/8.

⁶³ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 17.

⁶⁴ Çetin, "Arûz" 3/424-437; Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 338.

⁶⁵ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 245.

için aruz kitaplarında değişik semboller kullanılmıştır. Kısa sesler olarak kabul edilen hareketler için “◦” simgesi, uzun sesler olarak kabul edilen sükunlar için “-” simgesini, tefileleri ayırmak için tek taksim işareti ve şatrları ayırmak için çift taksim işareti kullanılarak aruzun uygulanışı örneklerle aşağıda gösterilmiştir.

Antere'nin kamil vezninde inşâd ettiği bir beytin takti'si şu şekildedir.

66 وَإِذَا صَحَوْتُ فَمَا أَقْصِرُ عَنْ نَدَىٍّ وَكَمَا عَلِمْتَ شَمَائِلِي وَتَكْرُمِي
وَإِذَا صَحَوْتُ / تُمْ فَمَا أَقْصِرُ / صِرُّ عَنْ نَدْنُ / وَكَمَا عَلِمْتُ / تِ شَمَائِلِي / وَتَكْرُ رُمِي
- ◦ - ◦ ◦ / - ◦ - ◦ ◦ / - ◦ - ◦ ◦ // - ◦ - ◦ ◦ / - ◦ - ◦ ◦ / - ◦ - ◦ ◦
مُتَفَاعِلُنْ / مُتَفَاعِلُنْ / مُتَفَاعِلُنْ // مُتَفَاعِلُنْ / مُتَفَاعِلُنْ / مُتَفَاعِلُنْ

Yine Antere'nin Kamil vezninin zihafılı muzmarı⁶⁷ olarak inşâd ettiği bir beytin takti'si aşağıda verilmiştir.

68 إِنِّي أَمْرٌ مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ مَنْصِبًا شَطْرِي وَأَحْمِي سَائِرِي بِالْمُنْصِلِ
إِنْ نِي إِمْرَانُ / مِنْ خَيْرِ عَبْ / سَيْنُ مَنْصِينُ // شَطْرِي وَأَحْ / مِي سَائِرِي / بِالْمُنْصِلِ
- ◦ - - / - ◦ - - / - ◦ - - // - ◦ - - / - ◦ - - / - ◦ - -
مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ // مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

2.1.3.2. Kâfiye

Kâfiye sözlükte bir şeyin sonu, arkası demektir. Şiirde kâfiye beytin sonunda olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir.⁶⁹

Kâfiye ilmi; kâfiyenin belirlenmesi, harfleri, hareketleri, şekilleri, estetiği, musikisi, illetleri ve ilgili konuları inceler.⁷⁰

⁶⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/219.

⁶⁷ Tural, *Arap Edebiyatında Arûd*. 114.

⁶⁸ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 507; a. mlf, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/253; Müberred, *el-Kâmil*, 1/91; Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Ĥamâse*, 1/169; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe't-taleb*, 2/80; İbn Manzûr, “Dâmarâ”, 4/492; Zebîdî, “Dâmarâ”, 12/403; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/795.

⁶⁹ İbn Manzûr, “Kâfeve”, 15/195; Ebu Ya'la Abdulbâkî Abdullah ibni'l-Muhassin et-Tennuhî, *Kitâbu'l-Kavâfi*, thk. Avni Abdurraûf (Mısır: Mektebetu'l-Hanci, 1980), 91; Zebîdî, “Kâfeve”, 39/329.

⁷⁰ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 338.

2.1.3.2.1. İki Sakin Harf Arasında Bulunan Hareke Bakımından Kâfiye

Hareke bakımından kâfiye el-Halîl b. Ahmed'in görüşüne göre beşe ayrılır ve iki sakini kapsaması gerekir. Buna göre kâfiye, son iki sakini harf arasındaki hareketlerin sayısı bakımından müteradif, mütevatir, mütedarik, müterakib ve mütekavis türlerine ayrılır. İki sakinin bir araya gelmesi müteradif, iki sakinin arasında bir hareketin gelmesi mütevatir, iki hareketli harf gelmesine mütedarik, üç hareketli harf gelmesine müterakib, dört hareketli harfin bir araya gelmesi ise mütekavis diye adlandırılır.⁷¹

2.1.3.2.2. Kâfiye Harfleri

Kâfiye harfleri altı tanedir: Kasidenin üzerine kurulduğu ve nispet edildiği temel harfe *Revî* adı verilir ve *Revî*'ye göre Ra kasidesi veya Dal kasidesi diye adlandırılır.⁷² *Revî* harfi hareketliyse "mutlak revî", harekesiz ise "mukayyed revî" adını alır.⁷³ Hareketli *Revî* harfinin peşinden gelen ha (ا) harfi ve med harflerine *Vasl* denilir. Hareke işba' için *vasl* harfi olan ha'dan sonra gelen harfi medlere *Huruc* denir. *Revî* harfinin hemen öncesinde gelen elif, vav ve ya harflerine *Ridf* denilir. *Revî* harfiyle arasında *Dahîl* adı verilen hareketli bir harf bulunan elif harfine *Te'sis* adı verilir. *Te'sis* ile *Revî* arasında bulunan hareketli harf *Dahîl* olarak isimlendirilir.⁷⁴

2.1.3.2.3. Kâfiye Harekeleri

Kâfiye harflerinin hareketlerine verilen isimdir ve altı tanedir: *Reviyyü'l-mutlakın* (hareketli) hareketine *Mecrâ*, *Revîden* sonra gelen *vasl* ha'sının hareketine *Nefaz*, *Ridf* harfinden önce gelen harfin hareketine *Hazv*, *Dahîl'in* hareketine *İşba'*, *Te'sis* elifinden önce gelen fetha hareketine *Ress* denilir ve *Reviyyü'l-mukayyeden* önce gelen hareke ise *Tevcîh* diye isimlendirilir.⁷⁵

⁷¹ Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm*, zabt ve ta'lik: Nuaym Zerzur (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 570-571; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 147; İsmail Durmuş-Mürsel Öztürk-İskender Pala, "Kâfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/149-153.

⁷² Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 149; Mahmud Mustafa, *Ehdâ sebilin ilâ ilmeyi'l-Halîl; el-Arûd ve'l-Kâfiye*, Gözden geçirme ve takdim: Muhammed Abdulmunim Hafâcî (Riyad: Mektebetu'l-meârif, 2002), 92; Muhammed Alî Hâşimî, *el-Arûdu'l- vâdih ve 'ilmü'l-kâfiye* (Beirut: Dâru'n-neşri'l-İslâmiyye, 2008), 136.

⁷³ Durmuş- Öztürk- Pala, "Kâfiye", 24/150.

⁷⁴ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 149-156; Hâşimî, *el-Arûdu'l- vâdih*, 136-138; Durmuş- Öztürk- Pala, "Kâfiye", 24/150.

⁷⁵ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 157-159; Hâşimî, *el-Arûdu'l- vâdih*, 139-140; Durmuş- Öztürk- Pala, "Kâfiye", 24/150.

2.1.3.2.4. Kâfiye Çeşitleri

Kâfiye, *Revî* harfinin harekeli veya sâkin olmasına göre de mutlak ve mukayyet kısımlarına ayrılır.⁷⁶

2.1.3.2.4.1. Mutlak Kâfiye

Mutlak kâfiye: Mutlaka mücerrede, mutlaka *hurûc*'lu, mutlaka merdüfe, mutlaka merdüfe ve *hurûc*'lu, mutlaka müessese, mutlaka müessese ve *hurûc*'lu olmak üzere altı kısma ayrılır.⁷⁷

2.1.3.2.4.2. Mukayyet Kâfiye

Mukayyet kâfiye üç çeşittir: Mukayyede mücerrede, mukayyede merdüfe ve mukayyede müessese olmak üzere üç çeşittir.⁷⁸

2.1.3.2.5. Kâfiye Örnekleri

أَلَا قَاتَلَ اللَّهُ الطُّلُوقَ الْبُؤَالِيَا   وَقَاتَلَ ذِكْرًاكَ السِّنِينَ الْخُوَالِيَا⁷⁹

الْخُوَالِيَا kâfiyenin bulunduğu kelimedir.

Kâfiye harfleri: Lam-ı meksure *revî* harfi, lam harfinden sonraki ya *vasl* harfi, sondaki elif *hurûc* harfi, lam harfinden önce gelen elif *ridf* harfidir.

Kâfiye nin harekeleri: Lam harfinin kesresi *mecra*, vav harfinin fethası *hazv*, ve ye harfinin fethası *nefaz'dır*.

Kâfiyenin türü: Mutlaka merdüfe ve *hurûc*'lu.

İki sakin harf arasında bulunan hareke bakımından: الْيَا iki sakin hemze arasında bulunan harekeli lam ve ya harfleri sebebiyle mütedarik türü kâfiye oluşmuştur.

تَرَكْتُ جُرْيَةَ الْعَمْرِيِّ فِيهِ   شَدِيدُ الْعَيْرِ مُعْتَدِلٌ سَدِيدُ⁸⁰

سَدِيدُ kâfiyenin bulunduğu kelimedir.

⁷⁶ Hâşimî, *el-Arûdu'l- vâdih*, 141-143; Durmuş- Öztürk- Pala, "Kâfiye ", 24/150.

⁷⁷ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 146.

⁷⁸ Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-Arûd ve'l-kavâfi*, 146; Hâşimî, *el-Arûdu'l- vâdih*, 143; Durmuş- Öztürk- Pala, "Kâfiye ", 24/150.

⁷⁹ Mufaddal ed-Dabbî, *Emşâlü'l- 'Arab*, 99; Yâkût el-Hamevî, "Ferûk", 4/258.

⁸⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/151; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/299.

Kâfiye harfleri: dammeli dal, *Revî*, *Revî*'den önceki ya *Ridf*, dal harfinin dammesinin *İşba* 'ından kaynaklanan vav *Vasl* harfidir.

Kâfiyenin hareketleri: Dal harfinin dammesi *Mecra*, ridif olan ya harfinden önceki dal harfinin kesresi *Haẓv* 'dır.

Kâfiyenin türü: Mutlaka merdüfe ve mevsûle'dir.

İki sakin harf arasında bulunan hareke bakımından: **يُدُو** iki sakin harf arasında bulunan harekeli dal harfi sebebiyle mütevatir türü kâfiye oluşmuştur.

هَلْ غَادَرَ الشُّعْرَاءُ مِنْ مُتَرَدِّمٍ   أَمْ هَلْ عَرَفْتَ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُمٍ⁸¹

تَوَهُمِي kâfiyenin bulunduğu kelimedir.

Kâfiye harfleri: kesreli mim, *Revî*, kesreli mim harfinin *İşba* 'ından kaynaklanan ya *Vasl* harfidir.

Kâfiyenin hareketleri: Mim harfinin kesresi *Mecrâ*.

Kâfiyenin türü: Mutlaka mücerrede ve mevsûle'dir.

İki sakin harf arasında bulunan hareke bakımından: **هُمِي** iki sakin harf arasında bulunan harekeli ha ve mim harfleri sebebiyle mütedarik türü kâfiye oluşmuştur.

Her şiiirde istenilen kâfiyeyi kullanmak serbest ise de edebî eserlerin incelenmesi sonucunda genellikle dal kâfiyesi fahr ve hamâsette, mim ve lam kâfiyeleri ahbar ve tasvirlerde, kaf kâfiyesi şiddet ve muharebelerde ra ve ba kâfiyeleri gazel ve nesîbde kullanıldığı müşahede olunmuştur. Harfler harekeli ve sakin hallerinde veya değişik vezinlerde kullanımları esnasında farklı tesirler oluşturur.⁸²

2.1.4. Antere Divanında Kâfiyeler ve Bahirler Tablosu⁸³

KİTAP ADI VE KAFİYE DÜZENİ									
Sıra	Şentemeri	Kâfiye	Bahir	Beyit son kelime	Sıra	Batalyevsi	Kâfiye	Bahir	Beyit son kelime
	Beyit Sayısı					Beyit Sayısı			
1	85	MİM	KAMİL	تَوَهُم	1	90	MİM	KAMİL	تَوَهُم

⁸¹ İbn Side, *el-Muḥaṣṣaṣ*, 1/sifr 3, 30.

⁸² Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 247.

⁸³ Bahir ve Kâfiye isimlerinin tespitinde büyük ölçüde Abdulmun'im Abdurraûf Şelebî'nin *Şerhu Dîvânî Antera b. Şeddâd* adlı eserinden yararlanılmıştır.

		Mütedarik					Mütedarik		
2	13	YA Mütevadır	TAVİL	الْخَوَالِيَا	2	13	RA Mütevadır	VAFİR	عَمَارَا
3	11	FE Mütedarik	TAVİL	تَشْتَقِي	3	4	RA Mütedarik	KAMİL	عُجْرُ
4	10	RA Mütevadır	VAFİR	عَمَارَا	4	3	MİM Mütedarik	TAVİL	تَرْدُمُ
5	12	MİM Mütevadır	VAFİR	الرَّمَامِ	5	17	AYN Mütevadır	KAMİL	الْأَبْعُ
6	22	LAM Mütedarik	KAMİL	الْحَزْمَلِ	6	12	YA Mütevadır	TAVİL	الْخَوَالِيَا
7	31	LAM Mütedarik	KAMİL	كَالْمُنْصَلِ	7	11	FE Mütedarik	TAVİL	تَشْتَقِي
8	8	AYN Mütevadır	KAMİL	الْأَبْعُ	8	12	MİM Mütevadır	VAFİR	الرَّمَامِ
9	6	YA Mütevadır	VAFİR	الْهَدْيِ	9	5	YA Mütevadır	VAFİR	الْهَدْيِ
10	8	FE Mütevadır	BASİT	مَعْرُوفِ	10	7	FE Mütevadır	BASİT	مَعْرُوفِ
11	7	BE Mütedarik	KAMİL	الْأَجْرِبِ	11	9	MİM Mütevadır	KAMİL	وَالْكَفِّ
12	9	MİM Mütevadır	KAMİL	وَالْكَفِّ	12	7	BE Mütedarik	KAMİL	الْأَجْرِبِ
13	5	BE Mütedarik	TAVİL	لِمَشْرَبِ	13	5	BE Mütedarik	TAVİL	لِمَشْرَبِ
14	5	DAL Mütedarik	TAVİL ES-SANİ	وَأَحْمَدُ	14	5	DAL Mütedarik	TAVİL ES-SANİ	وَأَحْمَدُ
15	6	DAL Müteradif	VAFİR	سَدِيدُ	15	3	MİM mütedarik	TAVİL	دَمِي
16	4	AYN Mütevadır	VAFİR	الْجَمِيعِ	16	6	DAL Müteradif	VAFİR	سَدِيدُ

17	3	KAF Mütedarik	BASİT	أَخْلَاقُ	17	9	BE Mütevâtir	VAFİR	الْخُرُوبِ
18	5	DAL Mütedarik	TAVİL	مُقَصِّدٍ	18	5	DAL Mütedarik	TAVİL	مُقَصِّدٍ
19	3	HE Mütevâtir	VAFİR	جَنَاهَا	19	4	KAF Mütedarik	KAMİL	تَلَحُّقُ
20	5	HA Mütevâtir	VAFİR	لَاجِي	20	3	HE Mütevâtir	VAFİR	جَنَاهَا
21	4	KAF Mütedarik	KAMİL	تَلَحُّقُ	21	5	HA Mütevâtir	VAFİR	لَاجِي
22	4	BE Müterakib	MÜTEKAR İB	كَالْمُخْتَلِبِ	22	3	KAF Mütevâtir	BASİT	أَخْلَاقُ
23	13	NUN Mütevâtir	VAFİR	دَعَايِي	23	3	RA Mütevâtir	BASİT	أَعْمَارُ
24	21	HA Mütedarik	TAVİL	وَبَارِحُ	24	4	AYN Mütevâtir	VAFİR	الْجَمِيعُ
25	22	HE Mütedarik	KAMİL	رَدَاهَا	25	21	LAM Mütedarik	KAMİL	الْحَزْمَلِ
26	6	RA Mütevâtir	VAFİR	تَعَازُ	26	30	LAM Mütedarik	KAMİL	كَالْمُنْصَلِ
27	5	NUN Mütevâtir	TAVİL	فَرَسَانِ	27	4	NUN Mütevâtir	VAFİR	دَعَايِي
28	333				28	3	SİN Mütedarik	RECEZ	عَبَسِ نَفْسِي
29					29	4	BE Müterakib	MÜTEKAR İB	كَالْمُخْتَلِبِ
30					30	20	HA Mütedarik	TAVİL	وَبَارِحُ
31					31	22	HE Mütedarik	KAMİL	رَدَاهَا

32					32	7	RA Mütevâtir	VAFİR	تَعَارُ
33					33	2	YA Mütedarik	TAVİL	نَاجِيًا
34					34	5	NUN Mütevâtir	TAVİL	فَرَسَان
35					35	8	NUN Mütevâtir	RECEZ	الْهَجِينُ
36					36	4	RA Mütedarik	KAMİL	تَصْبِر
37					37	3	ELİF Mütevâtir	RECEZ	مُنْتَهَى
38					38	5	RA Mütedarik	RECEZ	سَفْرَةَ
39					39	5	LAM Mütedarik	RECEZ	بَعْلَهَا
40					40	5	RA Mütedarik	RECEZ	عَنْتَرَةَ
						393			

Antere şiirlerinde birçok kafiye kullanmakla birlikte ra ve mim kafiyelerini daha fazla kullanmıştır.

2.2. Üslûp Özellikleri

2.2.1. Dil ve Anlatım

Antere şiirlerinde yalın, anlaşılır bir dil kullanmış, genellikle olayları nakletme, hikâye etme şeklinde yaşam tarzına uygun bir üslup benimsemiştir.

2.2.1.1. Şiirlerinde Kullandığı Dil

Antere şiiri kelime bakımından zengin, ifâde bakımından güçlüdür. Ayrıntıya dalma eğilimi açıktır.⁸⁴ Antere hamâsî bir şair olup şiiri lafzen fasîh, manaca vazîh ve örgüsü sağlamdır. Şiirlerinde nazik ve ince hisler bol miktarda mevcuttur.⁸⁵

Şair şiirlerinde eş/yakın anlamlı kelimeleri, anlamı güçlendirmek ve bahsettiği konuyu daha belirgin hale getirmek için, birlikte kullanmaktadır.

حَيِّتَ مِنْ طَلَلٍ تَقَادَمَ عَهْدُهُ أَقْوَى وَأَقْفَرَ بَعْدَ أُمَّ الْهَيْتِمِ⁸⁶

Ey Ummu'l-Heysem'den sonra uzun zaman boş ve ıssız kalan yurdun enkazı, selam sana!

أَقْفَرَ/ أَقْوَى eş anlamlı kelimeler olup kalıntılar hakkındaki hükmü güçlendirmek amacıyla yanyana kullanılmıştır.

إِذْ تَسْتَبِيكَ بِذِي غُرُوبٍ وَاصِحٍ عَذْبٍ مُقْبَلُهُ لَذِيذُ الْمَطْعَمِ⁸⁷

Çünkü O [Able] aklını başından alır; bembeyaz dişleri, öpülmesi hoş ve tatması lezzetli ağzı ile.

Bu beyitteki nitelemede عَذْبٍ ve لَذِيذُ kelimeleri eş anlamlı olup bu kullanımdan maksat, birkaç yoldan ve birden fazla sıfatla “tatlı” sıfatının safiyet ve lezzetinin dinleyicideki etkisini artırmaktır.

Kullandığı kelimeler anlaşılır kolay kelimeler olup Câhiliye şairi olmasına ve aradan geçen zamana rağmen bugün bile kolaylıkla anlaşılabilir. Yaşadığı çevrenin ve sürdüğü hayatın etkisiyle kullandığı kelimelerde yalınlık ve sertlik hemen hissedilir. Genellikle şiirlerinde kendisini ve kabilesini övdüğü için diğer Câhiliye şairlerinin etkisi çok hissedilmez. Kelimelerinde tekellüf olmayıp sanat yapmak için uğraşmaz. Bununla birlikte şiirlerinin edebî zevkini artıran sanatları tabii bir şekilde kullanır. Şiirleri incelendiği zaman gerçekçilik şiirlerinde daima hissedilir ve şiirlerinin mantık örgüsünün güçlü olduğu farkedilir. Benzetmeleri, İstiâreleri

⁸⁴ Abd Avn er-Ravzân, *Mevsûatu Şuarâi'l-Asri'l- Câhilî* (Amman: Dâru Uşâme, 2001), 248.

⁸⁵ Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyatı Arabiyye*, 802.

⁸⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/112; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/195; İbn Manzûr, “Şeraa”, 8/176.

⁸⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/201; İbn Manzûr, “Garabe”, 1/643; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/311; Zebîdî, “Garabe”, 3/459.

benzersiz olmakla birlikte vakıya uygundur. Bu yüzden bir şair ve bir kahraman olarak şiirlerinde duygularını tam olarak yansıtmakta oldukça başarılıdır.⁸⁸

Şairin özellikle siyah ve beyaz renkleri,⁸⁹ köle, karga, misk, sürme, ateş, şimşek, öfke, kılıç, toz, kan ve kıvılcım gibi kelimeleri çokça kullanması şiirinin temalarıyla ve şairin kompleksleriyle bağlantılı olduğu yorumlarına neden olmuştur.⁹⁰

Siyah renge karşı bağnaz bir görüşe sahip olan toplumunda uğradığı zulüm şiirindeki siyah-beyaz dilemmasını oluşturmuş, belki bilinçli belki de bilinçaltının etkisiyle yârinin terkettiği diyarın kalıntılarda bulunan kararmış ocak taşlarına şikayet, sevgilisinin kabilesinin göç etmeye niyetlendikleri kara gece, kara karganın kanadı misali kırk iki siyah sağmal dişi deve, kabile develerinin, obanın ortasında kara taneli sığır dili otunu yemeleri gibi unsurları şiirlerinde kullanmıştır.⁹¹

2.2.1.2. Anlatım Yöntemleri

Antere şiirlerinde meramını muhatabına daha iyi anlatmak ve mesajını en kısa yoldan anlaşılır biçimde dinleyenlere ulaştırmak için hikâye etme, diyalog gibi farklı anlatım yöntemleri kullanmıştır.

2.2.1.2.1. Hikâye Etme

Sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarında masdar olan hikâye isim olarak da kullanılır.⁹²

Câhiliye devri Arap hikayelerinin büyük bölümü aynı köke bağlı komşu milletlerin mitolojilerinden ve tabiat olaylarından kaynaklanan yıldız hikayeleri, cin ve dev masallarından oluşur⁹³ ve Hz. Süleymanla ilgili kıssaları Arapların bildiğine dair rivayetler mevcuttur.⁹⁴

Arap hikâyeciliğinin özelliklerini taşıyan gerçekçi hikâyeler, Câhiliye döneminde kabileler arasında cereyan eden olayları içine alan Eyyâmü'l-Arab'la

⁸⁸ Hadv, Neval, *el-Faḥru fi 'ş-ş'i'ri'l- Câhilî*, 64-66.

⁸⁹ Ammâr Câbir Abdurrahîm Ceradât, *Zahiratu'l-'Udûl fi Şi'ri Antera*, (Nablus: Câmiatu'n-Necah el-Vataniyye, Diller ve Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 2015), 40.

⁹⁰ Tuleymat, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, 423.

⁹¹ Abdullah b. Ahmed Feyfî, *Mefâtihu'l-kasîdeti'l-câhiliyye nahve ru'yeti'n-nakdiyyetin cedîde* (Cidde: en-Nâdi'l-edebiyi's-şekâfî, 2001), 134.

⁹² İbn Manzûr, “Haka”, 17/479; Hüseyin Yazıcı, “Hikaye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 17/479.

⁹³ İbrahim Yılmaz, “Arap Şiiri ve Hikayecilik Antere Örneği-” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2001), 252.

⁹⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Şam: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 2009), “Kitabu'l-Edeb”, 61(No: 4932).

başlar. *Mu'allakât-ı Seb'a*'da bulunan aşk ve kahramanlık hikâyelerinin yanında bazıları Câhiliye devrine ait olan ve daha sonra yazıya geçirilen “*Sîretü Antere, Sîretü'z-Zîr Sâlim, Kıssatü Bekir ve Tağlib, Kıssatü'l-Burâk, Kıssatü Benî Hilâl, Kıssatü Zennûbiyye, Zâtü'l-Himme, Sîretü Seyf b. Zîyezzen, Sîretü's-Sultân ez-zâhir Baybars*” gibi hikâyeler, roman ve hikâye türünün gelişmesinde etkili olmuştur.⁹⁵

Câhiliye şiirinde tiyatral/drama ve manzum şiirler yoktur. Bunların yerine insanın duygu ve düşüncelerini, şairin duygularını, fikirlerini, tabiatı ve güzelliklerini, şairin hatıralarını, isteklerini, elemelerini, ideallerini ve gözlemlerini sadıkane, açık ve etkili bir şekilde ifade eden gınai/lirik yahut vicdani denilen şiir türü mevcuttur. Câhiliye şairi hikayeci olmayıp duygularının, vicdanının kendisine ilham ettiği, kendisinden, toplumundan ve çevresinden bahseden bir sanatkardı. Tiyatral yahut manzum hikaye türü şiirler medeni bir sanat ruhuna sahip olmayı gerektiren üzerinde uzun süre düşünülmesi ve planlama yapılması gereken edebî eserlerdir. Yazıdan gerekli nasibi alamamış Câhiliye şairi küçük manzum hikayeler dışında bu türe yönelmemiştir. Manzum hikayelerde örneğin kahramanların hayatını birkaç bin beyitle tasvir eden kasideler mevcuttur. Câhiliye insanın yaşadığı çevre medeniyet bakımından ve aralarında hiç bitmeyen çatışmalar sebebiyle bu tür şiirlerin hem teknik bilgisine ve hem de gerektirdiği vakte sahip değildi.⁹⁶

Antere, şiirlerinde muhataplarına kendi hayatından kesitler sunan, kahramanlıklarını, cesaretini ve aşk macerasını anlatan Câhiliye Arap şairleri arasında yer alır. Antere hikâye ettiği olayları gerçek hayattan almış olup şiirleri incelendiği zaman belli konularda bunların yoğunlaştığı farkedilmektedir. Hikayelerinde sık sık tekerrür eden olaylar; kâh düşmana karşı bir saldırı, kâh yardım isteyen birisine yardım eli uzatma yahut bir saldırganlığı engellemedir. Hikayeleri, şiirin doğası gereği kısa olup, tamamıyla gerçek hayattan alınmakta, aşırı abartı ve hayali unsurlar ihtiva etmemektedir. Antere hikayelerinde olabildiğince ayrıntıya girmekte, karşılaştığı kahramanların hakkını vererek takdir etmekte, karşısına çıkan bu cesur insanların kılık-kıyafetini, boyunu-endamını, karşısında sergiledikleri tavırları ve içinde buldukları haleti ruhiyeyi nakil ve tasvir etmekte, onları nasıl yere serdiğini, silahları nasıl ustaca ve seri bir şekilde kullandığını,⁹⁷ cesetlerini vahşi hayvanlara yiyecek

⁹⁵ Yazıcı, “Hikaye”, 480.

⁹⁶ Hafâci, *el-Hayâtü'l-Edebiyye fi'l-aşri'l-Câhilî*, 222-224.

⁹⁷ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 486; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/345; Zemahşerî, “Şekeke”, 1/517.

olarak bıraktığını, vahşi hayvanların onların o güzel parmakları ve kollarını yiyeceklerini, kemireceklerini⁹⁸ ifâde ederek kendi bahadırılığıyla övünmektedir.⁹⁹

Şiirlerinde hikâye etme yöntemini kullanması, Antere'nin kahramanlığını diğer insanlara duyurup onlara kendini kabul ettirme, saygı ve hayranlıklarını kazanmak için tercih ettiği yöntemlerden birisidir. Antere her ne kadar şiirin tabiatına uygun olarak kısa hikayeler serdetmişse de kendisinin komutasındaki kahramanlardan oluşan bir birlikle gece boyu yürüdüğü, gündüz de yürümeye ara vermediği, öğleden önce bir birlikle karşılaştığı, komutanlarının kafasını uçurup birliği darmadağın ettiği çatışmanın hikayesi oldukça ayrıntılı ve başarılıdır. Bununla birlikte edebî bakımdan şair Hutaye'nin (وطوي ثلاث) adlı kasidesiyle boy ölçüşecek seviyede değildir.¹⁰⁰

Antere'nin hikayeleri kısa olup hikayelerdeki sanat yönüne çok dikkat edilmez. Bu anlamda Antere hikâye etmeyi, tasarlanmış ve üzerinde çalışılmış bir tarzda şiirlerinde kullanmamış, basit bir tarzda kullanmıştır.¹⁰¹

2.2.1.2.2. Diyalog

Antere hikâyeciliği genel olarak anlatmaya, nakletmeye dayalı olup diyalog tarzı, şiirlerinde birkaç basit örnek dışında pek yer almamaktadır. Bunlardan biri sevgilisinden haber getirmesi için cârîyesini göndermesiyle ilgili bir beyitlik çok kısa bir diyalogtur.¹⁰²

Benu Abs ve Mürratu Fezare bir otlak için yola çıkmışlardı. Benu Sa'lebe ve Benu Tarif, Kalehe göletine Benu Abs'ten önce inmek ve onların sudan yararlanmalarına engel olmak istiyorlardı. Benu Sa'lebe ve Benu Tarif oymakları suya onlardan önce ulaşmış ve sudan yararlanmalarını engellemişlerdi. Vaziyet hayvanlarının ve kendilerinin susuzluktan ölmeleri raddesine kadar varmış ve çok zor durumda kalmışlardı. Benu Avf b. Harise kabilesinden âmâ bir ihtiyar aralarını

⁹⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118-119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222-226; İbn Manzûr, "Damera", 4/492.

⁹⁹ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 488; Müberred, *el-Kâmil*, 1/79; Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108; Yâkût el-Hamevî, "Serhun", 3/208; İbn Manzûr, "Sebete", 2/39, "Me'ane", 13, 409; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, 479; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 9, 485; Zebîdî, "Sebete", 4/537; "Seraha", 6/462, "Me'ane", 36/184.

¹⁰⁰ Mevlevî, *Divanu Antera*, 118.

¹⁰¹ Mevlevî, *Divanu Antera*, 118-119.

¹⁰² Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/231.

buldu.¹⁰³ İşte bu hengâmede Antere'nin Abs kabîlesinden bir kızla yaptıkları kısa diyalog diğer bir örnektir.

تَقُولُ ابْنَةُ الْعَبْسِيِّ قَرِيبَ جَمَالِنَا وَأَفْرَاسِنَا ثُمَّ انْجِ إِنْ كُنْتَ نَاجِيًا
فَقُلْتُ لَهَا مَنْ يَغْتَمُ الْيَوْمَ نَفْسَهُ وَيَنْظُرُ غَدًا يَلْقَى الَّذِي كَانَ لِاقْبَا¹⁰⁴

*Abs'li kız: develerimizi ve atlarımızı yaklaştırsan sonra kurtulabilirsen kurtul diyor
Ona dedim ki: Bugün kendini kurtaran yarın ölümden kurtulanları görecektir.*

Antere şiiirlerinde diyalog yöntemini edebî bir sanat olarak kullanmamış olup bu hususta Amr b. Rebîa'nın şiiirlerinde yahut Beşşar b. Burd'in eğlence meclislerinde arzettiği diyalog arasında çok büyük fark vardır. Bu anlamda Antere hikâyeye etmeyi, tasarlanmış ve üzerinde çalışılmış bir tarzda şiiirlerinde kullanmamış, basit bir tarzda kullanmıştır.¹⁰⁵

2.2.1.3. Belağat Sanatları

Edebiyat kaideleri ve edebî sanatlarla ilgili *Meâni*, *Beyân* ve *Bedi*'i içine alan Belağat sözlükte “fesahat”¹⁰⁶ anlamında mastar olup zahir olma ve beyân anlamına gelir.¹⁰⁷ Fesahat sözün ses ve mana kusurlarından arınmış olmasıdır.¹⁰⁸ Fasih söz anlamı kolay anlaşılabilir, telaffuzu rahat ve tertibi mükemmel olan sözdür. Cümleyi oluşturan kelimelerin dile ağır gelmeyen, kulağı rahatsız etmeyen, dinleyiciyi usandırmayan, garip olmayan kelimelerden olması, dilbilgisi kurallarına uygun olması, uzun tekrarlardan beri ve halkın anlayacağı, udebanın takdir edeceği güzel bir üslupta olması gerekir.¹⁰⁹ Be-la-ğa maddesinin asıl anlamı varmak, ulaşmak olup bu kökten türeyen kelimeler bu temel anlam ile ilişkilidir.¹¹⁰ Fasih konuşan kişi hakkında kullanılan Belağat sıfatı da “kişinin konuşmasıyla istediği şeye ulaşması”

¹⁰³ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/361-362.

¹⁰⁴ Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/362.

¹⁰⁵ Mevlevî, *Divanu Antera*, 118-119.

¹⁰⁶ Cevherî, “Belağat”, 4/1316; İbn Manzûr, “Belağat”, 8/420.

¹⁰⁷ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd Hâfâcî, *Sirru'l-feşâha* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982), 58.

¹⁰⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-‘ulûm* 416; Saîd Hâfâcî, *Sirru'l-feşâha*, 587-59; Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî, *Keşşâfü işlâhâti'l-fünûn ve'l-‘ulûm*, thk. Rafik el-Acem-Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996), 1274.

¹⁰⁹ Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâneddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *el-Muhtavvel ale't-Telhis* (Dersaadet/İstanbul: Muharrem Efendi Matbaası, 1308), 23-24; a. mlf., *Muhtasarü'l-me'ânî* (Dersaadet/İstanbul: sahafiyeci Osmaniye, 1309/1892), 7; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belağat*, (İstanbul: Gökkuşbu, 2004), 37; Nusrettin Bolelli, *Belağat*, (*Beyan – Meani - Bedi'' ilimleri*), (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 13, 26.

¹¹⁰ Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitabu's-Sinaateyn*, 6.

sebebiyledir.¹¹¹ Belağat söylemek istediğini eksiksiz bir şekilde, güzel ve fasih bir dille ifâde etmek anlamına gelir.¹¹² Belağat terim olarak ise biri “meleke” diğeri “ilim” olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Meleke olarak Belağat sözün fasih olmakla birlikte yer ve zamana da uygun olmasıdır. Belağat bazı insanlarda doğuştan var olan bir melekedir. Dolayısıyla Belağat henüz ilim haline gelmeden önce meleke olarak şair, yazar ve hatîplerde hatta halkın dilinde mevcuttu. Nitekim Belağatın meleke olarak hayli geliştiği Câhiliye devri sözlü edebiyatında bu ilme dair birçok örnek bulmak mümkündür. İbnu'l-Mukaffa'dan (ö. 142/759) başlayarak Câhiz'e¹¹³ ve Rummani'ye¹¹⁴ gelinceye kadar Belağat, insanın doğuştan sahip olduğu bir kabiliyet ve sanata yatkınlık olarak anlaşılmıştır.

İlim olarak ise düzgün ve yerinde söz söyleme usul ve kaidelerini inceleyen Belağat meâni, beyân ve bedi' olmak üzere üç fenne ayrılır. Arap edebiyatında Belağat çalışmaları önceleri edebî tenkit şeklinde başlamış, İslâmi dönemde ise Kuran-ı Kerim'in i'cazı ile ilgili çalışmalarla hızlanarak devam etmiştir.¹¹⁵

Belağatın sözün yerinde olma şartlarını, sözü duruma göre uyarılma ilkelerini inceleyen dalına meâni ilmi, bu nitelikteki sözü açıklık ve kapalılık bakımından ele alan disipline beyân ilmi, meâni ve beyân şartlarını taşıyan sözü güzelleştiren sanatlardan bahseden dalına da bedi' ilmi denilmiştir.¹¹⁶

Antere, henüz Belağatın bir ilim dalı olarak inkişaf etmediği bir dönemde yaşamakla birlikte meleke olarak şiirlerinde Belağatı kullanmıştır.

¹¹¹ İbn Fâris, “Belağa”, 1/301-302; Hasan Taşdelen, “Belağat ilmi ve Târîhi”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri, Târîh ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İsam yayınları, 2015), 215.

¹¹² İbn Manzûr, “Beleğa”, 8/420.

¹¹³ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/115.

¹¹⁴ Ebu'l-Hasen Alî b. İsa er-Rummâni, *en-Nüket fi İ'cazi'l-Kurân*, (*Selâsu Resâil fi İ'cazi'l-Kurân adlı eser içerisinde*), thk. Muhammed Halefullah, Muhammed Zağlûl Selâm (Kâhire: Dâru'l-maarif bi Mısır, 1956)2, 76.

¹¹⁵ Hulusi Kılıç, “Belağat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/381.

¹¹⁶ İsmail Durmuş, “Meâni”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/204.

2.2.1.3.1. Meâni İlmi

Meâni, sözün Muktezây-ı hale yani yer ve zamana uygun olmasına ilişkin kaideleri ele alan ilimdir.¹¹⁷ Muktezây-ı hal değişikçe sözün şekilleri de değişir.¹¹⁸ Meâni ilminin temelini haber ve inşa cümleleri teşkil eder.¹¹⁹

2.2.1.3.1.1. Haber Cümlesi

Doğru ve yanlış olma ihtimali olan her kelama haber denir.¹²⁰ Mütakellime doğru söylüyor ya da yanlış söylüyor diyemeyeceğimiz cümlelere inşa cümlesi denir.¹²¹

Her haber ve inşa cümlesinin mahkûmun aleyh (özne) ve mahkumun bih olmak üzere iki unsuru vardır. Birinci unsura müsnedün ileyh denir. Tam fiilin fâili, naibi fâil, haberi zikredilen mübtada,¹²² “كان” ve benzerlerinin ismi, “إن” ve benzerlerinin ismi “ظن” ve diğer ef’âli kulûbün birinci me’fulü, “رأى” ve diğer üç me’ful alan fiillerin ikinci me’fulü bunlardandır.

İkinci unsura müsned denir. Tam fiil, mübtedanın haberi, “كان” ve benzerlerinin haberi, “إن” ve benzerlerinin haberi, isim fiiller, emir fiil yerine kullanılan mastarlar, “ظن” ve diğer efali kulûbün ikinci me’fulü, “رأى” ve diğer üç me’ful alan fiillerin üçüncü me’fulü bunlardandır.¹²³

¹¹⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 161; Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hendâvî, (Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye, 2003), 96; Ebû'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni, *el-Îdâh fi 'ulûmi'l-belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2003), 23; Hanefî Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa* Şerh: Muhammed b. Sâlih el-Useymin (Kuveyt: Mektebetu ehli'l-Eş, 2004), 29; Muhammed et-Tâhir b. Aşûr, *Mucezu'l-belâğa*, (Tunus: el-Matbaatu't-Tunusiyye, 1932), 6; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa fi'l-meânî ve'l-Beyâni ve'l-Bedi'* (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 46; Bolelli, *Belâgat*, 189; Muhammed Ahmed Kâsım & Muhyiddîn Deyb, *Ulûmu'l-Belağa (el-Bedi' ve'l-Beyân ve'l-meânî)* (Lübnan: el-Müessetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 2003), 259. Ali Bulut, *Belagati Müyessera, Meânî – Beyan – Bedi'* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018), 19.

¹¹⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 163; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 29.

¹¹⁹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 164; Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh*, 100; Kazvîni, *el-Îdâh*, 24; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 33; Alî el-Carim & Mustafa Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha* (Mısır: Dâru'l-meârif, 1999), 139.

¹²⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 164, 166; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 33; Tâhir b. Aşûr, *Mucezu'l-belâğa*, 22; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 139; Mustafa Savi el-Cuveyni, *el-Belâğatu'l-Arabîyye, te'sîl ve tecdîd* (İskenderiye: el-Meârif, 1985), 13.

¹²¹ Tâhir b. Aşûr, *Mucezu'l-belâğa*, 22; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 139; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, 69.

¹²² Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 34; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 139-140.

¹²³ Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 34; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 139-140; Bolelli, *Belâgat*, 191.

Müsnedün ileyh ve müsnede ek olarak muzafun ileyh ve sılanın dışında kalan diğer unsurlara kayıt denilir.¹²⁴

Haber cümlesi, isim cümlesi ve fiil cümlesinden oluşur.¹²⁵

إِنِّي أَمْرٌ مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ مَنْصِبًا شَطْرِي وَأَخِي سَائِرِي بِالْمُنْصِلِ¹²⁶

Ben baba tarafı Abs kabîlesinin eşrâfından olan birisiyim, diğer yarımın (anne tarafımın) asaletini kılıcımla sağlarım.

Bu cümle, şairin aslını, kabîlesini ve kabîlesi arasındaki yerini bildiren haber cümlesidir. Şair bu cümlede kabîlesi arasında makamının yüksekliğini iddia ediyor. Bu iddia doğru da olabilir yanlış ta olabilir. Şair, bu sıfatını inkâr edenlerin varlığına işâret edencesine tekit edatlarından bir tanesi (إِنَّ) ve isim-haber cümlesiyle durumu ifâde etmektedir.

فَإِذَا شَرِبْتُ (انْتَشَيْتُ) فَإِنِّي مُسْتَهْلِكٌ مَالِي وَعَرَضِي وَأَفْرٌ أَمْ يَكْلَمُ¹²⁷

Şarap içtiğimde malımı mülkümü feda ederim, ırzım da zedelenmez.

Müsned “içmek” fiili, Müsnedun ileyh ise merfu muttasıl zamir olan fâildir. Cümledeki kayıt, bunun geçici bir durum olduğunu uyarma ve hatırlatma amaçlı şarttır. Me’fulün bihin mahzûf olması cümlelerin kayıtlarından biri olup her ne kadar parasını bitirse bile içilen şeyin türünün, şerefi ve bilinci üzerinde etkisi olmadığına bir işâret olmak üzere zikredilmemiştir. Beytin ikinci kısmında müsned “=bol, çok” kelimesi, müsnedun ileyh ise “=namusum” ifâdesidir. Müsnedin vasfı ise övgü için kullanılmış olumsuz cümle olup genellikle sarhoşun ırzı salim kalmamakla birlikte şairin sarhoşken bile namusuna hâlel gelmemesi onun ayıkken namusuna daha çok sahip çıktığı anlamına gelmektedir.

إِنْ يَفْعَلًا فَلَقَدْ تَرَكْتُ أَبَاهُمَا جَزْرًا لِحَامِعَةٍ وَنَسْرٍ فَشَعَمٌ¹²⁸

¹²⁴ Carim & Emin, *el-Belâğatu 'l-vâğiha*, 139-140; Bolelli, *Belağat*, 191; Ali Bulut, *Belâgat Meânî – Beyân – Bedi'* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 58.

¹²⁵ Nâsif vd., *Şerhu 'd-durûsi 'l-Belağa*, 36; Bolelli, *Belağat*, 204-205; Ali Bulut, *Belâgat terimleri sözlüğü* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 112.

¹²⁶ İbn Kuteybe, *el-Me'âni 'l-Kebîr*, 507; a. mlf., *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ'*, 1/253; Müberred, *el-Kâmil*, 1/91; Merzûkî, *Şerhu Dîvâni 'l-Hamâse*, 1/169; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe 't-taleb*, 2/80; İbn Manzûr, “Damera”, 4/492; Zebîdî, “Damera”, 12/403; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/795.

¹²⁷ Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ' i's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu 'l-eş'âri's-sitteti 'l-Câhiliyye*, 2/219.

¹²⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ'*, 1/523; Bazı farklı kelimelerle bk. Müberred, *el-Kâmil*, 1/137; Nehhâs, *Şerhu 'l-kaşâ' idi 't-tis 'l-meşhûrât*, 2/536; Şentemerî, *Eş'âru 'ş-şu'arâ' i's-sitteti 'l-Câhiliyyîn*, 1/123; Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni Antera*, 187; İbn Abdürabbih, *el-İkdu 'l-ferîd*, 20/6; السباع = لِحَامِعَةٍ Aynî, *el-Mâkasidü 'n-nahviyye*, 3/1159..

Eğer bunları yapacaklar, bilsinler ki, babalarını yırtıcı hayvanlara ve yaşlı kartallara yem olarak bıraktım.

Müsnedün ileyh, fâil olan muttasıl merfu zamir olup müsned fiilin kendisidir. Şartî kayıt, o ikisinin kendisine saldırma ihtimalinin zayıf olması dolayısıyla şüphe ve azlık ifâde eden “إِنْ” edatıdır. Diğer bir kayıt takdiri “tehdit ettikleri şey” olan Me’fulun bih onların tehdit ettikleri şeyi yapamayacaklarını ifâde edip küçümsemek için hazfedilmiştir.

إِنْ كُنْتَ أَرْمَعْتَ الْفِرَاقَ فَإِنَّمَا زُمَّتْ رِكَابُكُمْ بِأَيْلٍ مُظْلِمٍ¹²⁹

Eğer sen ayrılığı kestirdiyse gözüne, karanlık gecede develeriniz yularlandı demektir.

Müsnedün ileyh “رِكَابُكُمْ= develeriniz” ifâdesi, müsned ise “زُمَّتْ= yularlandı” fiilidir. Müsnedün müteallaklarından biri olan “بِأَيْلٍ=geceleyin” şibih cümlesi olup şair bunu “مُظْلِمٍ=karanlık” sıfatıyla kayıtlamıştır. Bundan maksadı her ne kadar gece karanlığında yapılmış olsa bile sevgilisinin işlerine, hareketlerine verdiği önemi ve onunla ilgili her şeyden haberi olduğunu vurgulamaktır.

جَادَتْ لَهُ كَفِّي بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ بِمُتَّقَفٍ صَدَقِ الْكُفُوبِ مُقَوِّمٍ¹³⁰

Düz boğumlu başları sert, sağlam mızrağı süratle saplamakta hünerini gösterdi ellerim.

Müsnedün ileyh “كَفِّي=elim” ifâdesi, müsned ise “جَادَتْ=güzel yapmak” fiilidir. Mecazı mürsel yoluyla eli kendisine nispet etmesi dinleyici için, elin sahibinin darbe vurma gücüne dikkati çekmesi ve hatırlatmadır. Sonra müsnedin müteallaklarından “بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ= mızrağı süratle saplamakta” tamlaması gelmiştir. Burada takdim-tehir vardır. Sıfat mevsufa izafet yoluyla takdim edilmiş olup aslı بِطَعْنَةٍ عَاجِلَةٍ= hızlı bir saplama" şeklinde sıfat tamlamasıdır. Sıfatın mevsufa izafe edilmesi saldırının şair tarafından yapıldığına, düşmanın saldırısını karşılamak şeklinde olmadığına işâret etmek içindir.

¹²⁹ Merzûkî, *el-Ezmineti ve'l-Emkine*, 1/160-161.

¹³⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/224; İbn Manzûr, “*Đamera*”, 4/492.

2.2.1.3.1.2. İnşa Cümlesi

İnşa sözlükte başlamak, ¹³¹ yoktan var etmek anlamına gelir. ¹³² Terim olarak inşa (dilek) kipi, istek anında mevcut olmayan bir şeyin yapılmasını gerektiren, emir, nehiy, soru, temenni ve nida'dan oluşan *Talebi* inşa ¹³³ ve bir isteğe işâret etmeyen taaccüb, övme, yerme, akit ifade eden kelimeler, yemin, reca fiilleri vb. lerinden oluşan *Gayri talebi* inşa olma üzere ikiye ayrılır. ¹³⁴

يَا دَارَ عِبْلَةَ بِالْجَوَاءِ تَكَلَّمِي وَعَمِي صَبَاحاً دَارَ عِبْلَةَ وَسَلِّمِي ¹³⁵

Ey Able'nin el-Civa'daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol! ¹³⁶

Beytte hazf yoluyla icaz vardır. İkinci şatırda nida edatı, sevgilisinin yanında olduğunu, ondan uzaklaşmadığını hissettirmek için ve kendisine çok yakın olduğunu hayal etmek anlamlarını vermek için hazfedilmiştir. Bu beyitte birden fazla inşa üslubu vardır:

- “يَا دَارَ عِبْلَةَ = Ey Able'nin evi” hitabındaki nida edatı uzak için kullanılır. Sevgilisinin uzaklığını, ona ve onun diyarına olan hasretini hissetmek için bu yola başvurmuş sonra aynı üslup tarzını ikinci şatırda tekrarlamış ancak orada nida edatını hazfederek sevgilisine, sevgilisinin diyarına yakın olduğunu, onun huzurunda bulunduğunu ve onu selamladığını hayal etmek istemiştir.
- “تَكَلَّمِي = konuş” emri asıl anlamı olan talep anlamından çıkararak aklı olmayan bir şeye hitap etmek suretiyle temenni anlamını ifâde etmiştir.
- “وَعَمِي صَبَاحاً دَارَ عِبْلَةَ وَسَلِّمِي = Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol!” cümlesindeki emirler gerçek anlamından çıkararak sevgilisi ve onun diyarı için dua anlamı ifâde etmiştir.

¹³¹ Fîruzâbâdî, “Neşee”, 54.

¹³² İbn Manzûr, “Neşee”, 1/172; Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, 35.

¹³³ Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 41; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 23; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdiha*, 170; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 69-70.

¹³⁴ Kazvînî, *el-İdâh*, 108; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 45; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 69-70; Bolelli, *Belâgat*, 229; Bulut, *Belâgat terimleri sözlüğü*, 181.

¹³⁵ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ*, 1/152; İbn Manzûr, “Leveme”, 12/641; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/398; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1/60.

¹³⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/111; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/194.

- İnşai tarzdaki emir sigalı cümleler arasında vasl üslubunun kullanılması, bunun sebebi tümünün emir olması itibâriyle sigâ bakımından cümlelerin uyumudur. Bu yüzden vav harfiyle güzel bir vasıl yapılmıştır.

هَلَّا سَأَلْتَ الْحَيْلَ (الْقَوْمَ) يَا ابْنَةَ مَالِكٍ إِنْ كُنْتِ جَاهِلَةً بِمَا لَمْ تَعْلَمِي¹³⁷

Atlılara sorsana bilmediklerini ey Mâlik'in kızı, eğer bilmiyorsan.

Birinci şatrdaki inşa üslubu, gerçek anlamının dışında, seslenilen kişiye sevgi ve muhabbetini ifâde etme amaçlı kullanılmış nidadır. Yine bu kısımda teşvik ve temenni üslubu olan "هَلَّا" kelimesi asıl anlamı dışında, Antere'nin savaşlardaki kahramanlıklarını, saldırılarını kahramanlara sormayan sevgiliye sitem için kullanılmıştır. "إِنْ كُنْتِ جَاهِلَةً = eğer bilmiyorsan" ifâdesinde itnab vardır. Çünkü soran kişinin sorduğu konuyu bilmemesi asıldır. Ancak şair ikinci şatrdâ şart cümlesiyle daha fazla uyarı ve azarlama kastediyor ve daha sonra "بِمَا لَمْ تَعْلَمِي = eğer bilmiyorsan" ifâdesiyle itnab içinde itnab sanatı uyguluyor. Şair, "bilmiyorsan" ifâdesiyle mutlak câhilliği kastetmemiş, sevgilisine henüz ulaşmamış, onun henüz bilmediği şeyler olduğunu ifâde etmiştir.

هَلْ غَادَرَ الشُّعْرَاءُ مِنْ مُتَرَدِّمٍ أَمْ هَلْ عَرَفْتَ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُُّمٍ¹³⁸

Şairler onarılacak bir şey (söylenecek söz) bıraktılar mı ki?

Düşünüp taşındıktan sonra evi tanyabildin mi acaba?

Bu beyitteki soru edatı olumsuzluk anlamında kullanılmıştır. Birinci mısradâ öncekilerin sonrakilere söylenecek söz bırakmadığını ifâde ederken ikinci mısradâ soru edatıyla kendi kendine soru soruyor ve bu soruyla hasretinin şiddetinden evin yerini tanıdığını inkar etme noktasına geliyor.

كَيْفَ الْمَزَارُ وَقَدْ تَرَبَّعَ أَهْلُهَا بَعْنِيَزَتَيْنِ وَأَهْلُنَا بِالْعَيْلَمِ¹³⁹

Onu nasıl görebilirim ki: âilesi Uneyzeteyn'de. Bizim âilemiz ise el-Ğaylem'de.

İnşa yapısı soru sigasıyla oluşturulmuştur. Ancak asıl anlamında değil taaccüp ve gerçekleşmesini uzak görme kastıyla kullanılmıştır. İstifham edatından sonraki cümleler arasında vasl vardır. Bu cümleler hal cümleleri şeklinde kayıttırlar.

¹³⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108.

¹³⁸ İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 1/sifr 3, 30.

¹³⁹ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 3/977; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân*, 3/223; İbn Manzûr, "Ğaleme", 12/441.

Aralarındaki vasl vav harfiyle sağlanmıştır. Birinci cümle mazi sigasıyla gelmiş hal cümlesi, ikinci cümle isim hal cümlesi olarak gelmiştir.

2.2.1.3.1.3. İcâz

İcâz, alışlagelen lafızlardan daha az lafızla anlamı bozmadan maksadı ifade etmektir. İcâz-ı kısar (veciz) ve icâz-ı hazif olmak üzere ikiye ayrılır¹⁴⁰

وَلَقَدْ نَزَلَتْ فَلَا تَطْئِي غَيْرَهُ مِّنِّي بِمَنْزِلَةِ الْمُحَبِّ الْمُكْرَمِ¹⁴¹

Sevilip ikram gören bir konuk gibi indin kalbime, sakın bundan başka bir şeyi aklına getirme.

Bu beyitte hazf yoluyla icaz yapılmıştır. Aslı “ نَزَلَتْ مَنْزَلَةً بِمَنْزِلَةِ الْمُحَبِّ الْمُكْرَمِ ” şeklinde olup me’fulü mutlak hazfedilmiş ve siyakta tenbihle yetinilmiştir. Daha sonra “الْمُحَبِّ” sıfatı yeterliyken “الْمُكْرَمِ” sıfatı ziyade edilerek itnab sanatı uygulanmıştır.

يَدْعُونَ عُنْتَرَ وَالرِّمَاحَ كَأَنَّهَا أَشْطَانُ بِنْرِ فِي لَبَانِ الْأَدْهَمِ¹⁴²

Mızraklar, kuyuya sarkmış ipler misali yağız atımın göğsüne asılmışken: “Antere, Antere!” diye sesleniyorlardı.

İsim-hal cümlesinin genel karakteri uyarınca vav harfi ile vasl yapılmıştır. Beyitte hazif yoluyla icaz vardır. Nida harfi hazfedilmiş ve münada (Antere) terhim yoluyla (Anter) getirilmiştir. Bu yolla yardım istediklerinde onlara ne kadar yakın olduğuna ve manzaranın korkunçluğuna işâret etmiştir. Bu tür durumlar insanı, işin şiddetli olduğuna delalet için lafızlarda kısaltma yapmaya itmekte ve acil yardıma ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

وَكَأَنَّ فَارَةَ تَاجِرٍ بِقَسِيمَةٍ سَبَقَتْ عَوَارِضَهَا إِلَيْكَ مِنَ الْفَمِ¹⁴³

Ona yaklaşıp öpmeden önce ağzından adeta ıtır kutusundan misk kokusu ulaşır sana.

Aslında “ فَارَةَ مِسْكِ تَاجِرٍ ” olan zincirleme isim tamlamasından muzafun ileyh hazfedilerek icaz sanatı uygulanmıştır.

¹⁴⁰ Bulut, *Belagati Müyessera*, 105.

¹⁴¹ İbn Side, *el-Muḥaṣṣaṣ*, 4/sifr 14, 177; İbn Düreyd, *el-İştikāk*, 38; İbn Manzûr, “Habebe”, 1/289; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/261; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü’l-edeb*, 9, 136; Zebîdî, “Habebe”, 2/213.

¹⁴² İbnü’l-Kelbî, *Nesebü’l-ḥayl*, 46; Şentemerî, *Eş’ârü’s-şu’arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyin*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu’l-eş’ârî’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/237; Gundicâni, *Kitabu esmâi Ḥayli’l-Arab*, 46.

¹⁴³ İbn Fâris, “Araḍa”, 4/277; Zebîdî, “Kaseme”, 33/272.

وَكَاثِمًا تَنَأَى بِجَانِبِ دَفْهَاهَا ۗ وَحَشِيٍّ مِنْ هَزَجِ الْعَشِيِّ مُؤَوِّمٍ (بَيْنَ مَحْيَلَةٍ وَ تَرْعَمٍ)¹⁴⁴

Keyfinden, akşamüstü miyavlayan koca başlı kedinin tırmalamasından çekinircesine, sağ yanından ürküyormuş gibi gider.

Aslında “ مِنْ حَوْفِ هَزَجِ الْعَشِيِّ ” olan ifâdeden mezkur durumun tasvirini icaz için muzaf hazfedilmiştir.

2.2.1.3.2. Beyânla İlgili Sanatlar

Beyan sözlükte açık olmak ve ortaya çıkmak gibi anlamlara gelir. Beyan en beliğ lafızla maksadı ortaya koymaktır.¹⁴⁵ Terim olarak beyan, maksadı açık bir şekilde ve değişik yollarla ifade etme usüllerini inceleyen ilim dalıdır.¹⁴⁶

Beyân ilmi teşbih, hakikat-mecaz, İstiâre, kinaye vb. sanatlardan oluşur. Bu sanatlar her ne kadar teorik olarak Câhiliye döneminde ortaya çıkmamış ise de pratikte şairler, hatîpler ve hatta halk tarafından kullanılmıştır.

2.2.1.3.2.1. Teşbih

Teşbih sözlükte “şebbehe” filinin mastarı olup bir şeyi başka bir şeye benzetmek anlamına gelmektedir.¹⁴⁷ Bir veya birkaç şeyin bir veya daha fazla vasıfta ortak olduklarını bir benzetme edatı zikredilerek veya zikredilmiş farzederek ifâde edilmesidir.¹⁴⁸ Teşbihin unsurları: Müşebbeh (benzeyen), Müşebbehun bih (benzetilen), vechi şebeh (benzetme yönü) ve "كأن", "كأن", "مثل" gibi bir teşbih edatıdır.¹⁴⁹ Benzeyenle benzetilene teşbihin tarafları denilir¹⁵⁰ ve her teşbihte yer alırlar. Benzetme yönü benzeyenden ziyade benzetilende daha kuvvetli ve net olmalıdır.¹⁵¹ Bunlardan yalnız biri zikredilirse teşbih İstiâreye dönüşür.¹⁵²

Teşbihin Kısımları

Teşbih, teşbih edatı ve teşbih yönünün zikredilip zikredilmemesine göre farklı isimler alır.

¹⁴⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/115; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/212; İbn Manzûr, “Veḥaşe”, 6/369; Zebîdî, “Hezece”, 279/6.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, “Beyene”, 13/69

¹⁴⁶ Bulut, *Belagati Müyessera*, 129.

¹⁴⁷ Kazvînî, *el-İdâh*, 164; İbn Manzûr, “Şebbehe”, 13/503; Firuzâbâdî, “Teşbih”, 1247.

¹⁴⁸ İbn Reşîk, *el-'Umde fî meḥâsini's-şi'r*, 1/468; Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdîrrahmân b. Muhammed el-Abdülkâhir El-Cürçânî, *Esrârü'l-belâga*, ta'lik: Mahmûd Muhammed Şâkir (Cidde: Dâru'l-medeni, 1991), 90.

¹⁴⁹ Kazvînî, *el-İdâh*, 202; Tâhir b. Aşûr, *Mucezu'l-belâga*, 33.

¹⁵⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* 355; Kazvînî, *el-İdâh*, 168; Carim & Emin, *el-Belâgatu'l-vâḍiha*, 19-20.

¹⁵¹ Carim & Emin, *el-Belâgatu'l-vâḍiha*, 19, 20; Bolelli, *Belâgat*, 35, 36.

¹⁵² Durmuş, “Teşbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/553.

1- Teşbih-i mürsel: Teşbih edatı zikredilen teşbih türüdür.

وَإِذَا ظَلِمْتُ فَإِنَّ ظُلْمِي بِاسِلٍّ مُرٌّ مَذَاقْتُهُ كَطَعْمِ الْعَلْقَمِ¹⁵³

Zulme uğrarsam eğer, zulmüm de çetindir, tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır.

İkinci şatr'da tam bir teşbih vardır. bu bölümde müşebbeh مَذَاقْتُهُ=tadı, müşebbehun bih ise “طَعْمُ الْعَلْقَمِ = Ebûcehil karpuzu tadı”dır. teşbih edatı “ك” harfi, vechi şebah ise önceden geçen “مُرٌّ=acı” kelimesidir. Buradaki benzetme teşbih edatının zikredilmesi sebebiyle aynı zamanda teşbihi mürseldir. Benzetme yönünün önce gelmesinin sırrı ise dinleyiciye bunun bir mücmel teşbih olduğu izlenimini vermek ve benzetme yönünü aramasını sağlamaktır. Aramaya başladığında bu durumun farkına varmadan önce benzetme yönünü takdiren belirler veya takdir etmeden önce farkına varır. Böylece anlam zihninde daha fazla yer etmiş olur.

فِيهَا اثْنَتَانِ وَأَرْبَعُونَ حَلُوبَةً سُودًا كَحَافِيَةِ الْغُرَابِ الْأَسْحَمِ¹⁵⁴

Orada kara karganın kanadı misali kırk iki siyah sağmal dişi deve vardır.

Beyitte tam bir teşbih vardır. benzeyen “siyah develer”, benzetilen “kara karga”, teşbih edatı “ك” harfi ve benzetme yönü, bahse konu koyu rengi mübalağalı bir şekilde tasvir etmek için tekrarlanan “سُودًا= kara ve الْأَسْحَمِ= siyah” kelimeleridir. Teşbih edatının zikredilmesi sebebiyle teşbih-i Mürsel, benzetme yönünün zikredilmesi sebebiyle teşbihi mufassaldır.

فَوَقَفْتُ فِيهَا نَاقَتِي وَكَأَنَّهَا فَدَنْ لِقُضِي حَاجَةَ الْمُتَلَوِّمِ¹⁵⁵

Bir köşk gibi yüksek olan devemi, (hasretimden) ağlayıp dövünme ihtiyacımı karşılamak için, orada durdurdum.

Bu beyitte devesini, büyüklüğünden dolayı saraya benzetmekte olup teşbih edatının zikredilmesi sebebiyle teşbihi mürsel vardır.

2- Teşbih-i mücmel: Teşbih yönü hafzedilen teşbih türüdür.

¹⁵³ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 196.

¹⁵⁴ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 223; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 305; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/470; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sıfır 17, 106; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatî'l-Aşr*, 237; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye* 2/200; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 183; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 4/1992; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 7, 390.

¹⁵⁵ Zemahşerî, “Leveme”, 2/185.

يَدْعُونَ عُنْتَرَ وَالرِّمَاحَ كَأَنَّهَا أَشْطَانُ بِنْرِ فِي لَبَانِ الْأَدْهَمِ¹⁵⁶

Mızraklar, kuyuya sarkmış ipler misali yağız atımın göğsüne asılmışken: “Antere, Antere!” diye sesleniyorlardı.

Şair mızrakları kuyuya sarkmış iplere benzetmiştir. Benzetme yönü olan “uzunluk” kelimesinin hazfedilmesi dolayısıyla teşbihi mücmeldir. Kelimenin hazfedilmesi manzaradaki belirsizliği artırmış ve dinleyicinin savaşın şiddetini ve bu zor durumu hayal etmesi amaçlanmıştır.

جَادَتْ عَلَيْهَا كُلُّ عَيْنٍ ثُرَّةَ (بِكْرِ حُرَّة) فَتَرَكْنَ كُلَّ قَرَارَةٍ (حَدِيقَةٍ) كَالدَّرْهَمِ¹⁵⁷

O bahçe ki, üzerine tazecik beyaz bulutlar bolca yağmur yağdırıp bütün basık yerleri gümüş paralar misali bırakmıştır.

Yağmur suyunun biriktiği “bütün basık yerleri” ifâdesini parlaklık ve berraklık bakımından “gümüş paralara” benzetmiş ancak benzeme yönünü hazfederek dinleyicinin parlak gümüş paraları hayal ederek oradan küçük gölcüklerin görünümüne intikal etmesini amaçlamıştır. Bu beyitte benzeme yönü hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

عَجَلَتْ يَدَايَ لَهُ بِمَارِقِ طَعْنَةٍ وَرَشَّاشِ نَافِذَةٍ كُلُّونِ الْعُنْدَمِ¹⁵⁸

Ellerim, ani bir saplamada ve delip geçen vuruşun fişkırttığı gelincik rengi gibi al kanı fişkırtmakta ondan önce davranmıştı.

Mızrağını düşmanına saplamasından mütevellit kırmızı renkli kanın fişkırtmasını koyu kırmızı gelincik rengine benzetmiş, kan ve gelincikteki koyu kırmızı renk benzeme yönü olup hazfedilmiştir. Bu beyitte benzeme yönü hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

بَرَكْتُ عَلَى مَاءِ الرِّدَاعِ كَأَنَّمَا بَرَكْتُ عَلَى قَصَبٍ أَجَشَّ مُهَضَّمِ¹⁵⁹

Devem er-Reda’ suyunun yanında çöktü, sanki kırılıp çatırdayan kamışların üstüne çökmüştü.

¹⁵⁶ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü'l-ḥayl*, 46; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/121; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/237; Gundicâni, *Kitabu esma'î Ḥayli'l-Arab*, 46.

¹⁵⁷ Müberred, *el-Kâmil*, 1/9; İbn Fâris, “Serra”, 1/367; Zemahşerî, “Serara”, 1/106; İbn Manzûr, “Serara”, 4/101; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 3/1304; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğni*, 541; Zebîdî, “Serara”, 10/315.

¹⁵⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/220.

¹⁵⁹ Müberred, *el-Kâmil*, 3/91; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 2/648; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/213; Yâkût el-Hamevî, “Ridâ”, 3/39; İbn Manzûr, “Radea”, 8/123; Zebîdî, “Heḍame”, 34/107.

Şair yorgun devesinin su kenarına çökmesini kırılıp çatırdayan kamışların üstüne çökmesine benzetmiştir. Hazfedilen benzeme yönü her iki durumda çıkan hışırtılı sestir. Bu beyitte benzeme yönü hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

صَعْلٌ يَعُودُ بِذِي الْعُشَيْرَةِ بَيْضَهُ كَالْعَبْدِ ذِي الْقَرْوِ الطَّوِيلِ الْأَصْلَمِ¹⁶⁰

Uzun kürklü, kulakları kesik bir köle misali Zu'l-Uşeyre'deki yumurtalarını yoklamaya giden küçük başlı bir devekuşudur.

Devekuşunun erkeğini hız bakımından kulakları kesik köleye benzetmiştir. Bu beyitte benzeme yönü olan “hız” hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

يَنْبَاعُ (يَنْهَمُّ) مِنْ ذِفْرَى غَضُوبٍ جَسْرَةَ زَيْفَافَةٍ مِثْلَ الْفَنِيقِ الْمُقْرَمِ¹⁶¹

Bu ter, ısırılmış erkek deve misali hızlı ve dayanıklı kızgın devenin kulak arkasından çıkar.

Dişi devenin kibrini develere liderlik eden erkek deveye benzetmiştir. Bu beyitte benzeme yönü olan “saldırganlık” hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

وَحَلِيلٍ غَانِيَةٍ تَرَكْتُ مُجْدَلًا تَمَكُّو فَرِيصَتَهُ كَشَدَقِ الْأَعْلَمِ¹⁶²

Nice dilberlerin kocalarını yere serdim ki, gerdanı üst dudağı yarık kimsenin avurdu gibi ıslık çalıyordu

Şair hasmının mızrak darbesiyle yaralanmış gerdanını yarık üst dudağa benzetmiştir. Bu beyitte benzeme yönü olan “yaranın derinliği ve korkunçluğu” hazfedildiği için teşbihi mücmel, teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

3- Teşbih-i mufassal: teşbih yönü zikredilen teşbih türüdür.

4- Teşbih-i-Temsilî

¹⁶⁰“الصَّم = الأسم Ibn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 329; İbn Fâris, “Avede”, 4/181; İbn Reşîk, *el-Umde fi sinaati's-Şi'r*, 2/744; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sifr 16, 138; İbn Manzûr, “Aşera”, 4/575; Zebîdî, “Aşera”, 13/55.

¹⁶¹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye, 2/215; İbn Manzûr, “Gaḍabe”, 1/649; Zebîdî, “Gaḍabe”, 3/486; “Bevea”, 362.

¹⁶² Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 23; Bazı farklarla bk. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 1/670; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/123; İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 338; Zemahşerî, “Mekeve”, 2/223; İbn Manzûr, “Halele”, 11/164.

Temsiller, vechi şebah (benzetme yönü) îtibâriyle benzetme yönü değişik birkaç unsurdan meydana gelen temsili teşbih ve tek yönden birbirine benzeyen gayri temsili teşbih olmak üzere ikiye ayrılır. Görünüşü ve parlaklığı sebebiyle “Ülker yıldızı parlayan üzüm salkımı gibidir”¹⁶³ ifâdesi temsili teşbihe, parlaklığı sebebiyle “Yıldız, gümüş para gibidir” ifâdesi gayri temsili teşbihe örnektir.¹⁶⁴

فَرَى الدُّبَابَ بِمَا يُغَيِّي وَخَدَهُ هَزَجًا كَفِعَلِ الشَّارِبِ الْمُتَرِّمِ¹⁶⁵

Sinek yalnız kalmış, şarkı mırıldanan sarhoş misali habire vızıldamaktadır o bahçede.

Bahçede yalnız kalmış neşe içerisinde şarkı söyleyen (vızıldayan) sinek tasvirini içki içip sarhoş olan, ayakta zor duran ve şarkılar mırıldanan kişiye benzetmiştir. Benzetme yönü birden fazla olduğu için bu beyitte temsili teşbih ve teşbih edatı zikredildiği için teşbihi mürsel sanatları vardır.

غَرِدًا (هَزَجًا) يَسُنُّ ذِرَاعَهُ بِذِرَاعِهِ فِعْلًا (قَدَحَ) الْمُكَبِّ عَلَى الزِّنَادِ الْأَجْدَمِ¹⁶⁶

Parmakları kesik kimsenin çakmağın üzerine eğilip taşları birbirine sürttüğü gibi vızıldayarak kolunu diğer koluyla kaşımaktadır.

Şair neşeli, şarkı söyleyen ve kollarını birbirine sürten sineği, parmakları kesik kimsenin çakmağın üzerine eğilip taşları birbirine sürten kişiye benzetiyor. Parmakların olmaması ve kolları birbirine sürtme gibi benzetme yönlerinden dolayı bu beyitte temsili teşbih sanatı vardır.

يَأْوِي إِلَى حِرْقِ النَّعَامِ كَمَا أَوْتِ حِرْقٌ يَمَانِيَّةٌ لِأَعْجَمِ طَمِطِمِ¹⁶⁷

Devekuşu yavrularının, Yemen develerinin sözü anlaşılmayan Habeşli çobanın etrafında toplandığı gibi, sığındıkları devekuşu gibidir.

Deve kuşu yavrularının kendilerine seslenen devekuşunun etrafında toplanmalarını Yemen develerinin sözü anlaşılmayan Habeşli çobanın etrafında toplanmasına benzetiyor.

¹⁶³ Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdıha*, 35.

¹⁶⁴ Kazvîni, *el-İddâh*, 190, 191; Bolelli, *Belağat*, 55, 57.

¹⁶⁵ Zemaşerî, “Hezice”, 2/372.

¹⁶⁶ El-Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3/326; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/253; İbn Tabâtabâ, *İyârü 'ş-şî'r*, 25; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/205; İbnü's-Şecerî, *el-Ĥamâsetü's-Şeceriyye*, 750-752; İbn Münkız, *Kitâbü Lübâbi'l-âdâb*, 369; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Ĥamâsetü'l-Basriyye*, 77; İbn Manzûr, *Ĥadeha*, 2/555; Zebîdî, “Ĥadeha”, 7/41.

¹⁶⁷ İbn Fâris, “Ĥazeķa”, 2/53; İbn Manzûr, “Ĥazeķa”, 10/47; Zebîdî, “Ĥazeķa”, 18/120.

وَكَاَنَّ رَبًّا أَوْ كَحَيْلًا مُفْعَدًا حَشَّ الْوَفُودُ بِهِ جَوَانِبَ قُمْمِمْ¹⁶⁸

يَنْبَاغُ (يَنْهَمُّ) مِنْ ذِفْرَى غَضُوبٍ جَسْرَةٍ زَيَّافَةٍ مِثْلَ الْفَنِيْقِ الْمُقْرَمِ¹⁶⁹

Bu ter, ısırılmış erkek deve misali hızlı ve dayanıklı kızgın devenin kulak arkasından çıkar. Adeta ateşin kaynatılmış bir sırayı veya zifti bir güğümün yanlarına taşırdığı gibi ter akıtır.

Şair devenin kafasından ve boynundan yolculuk sebebiyle akan teri, kaynayan güğümden dışarıya akan şıra ve zifte benzetmiştir.

أَفَمِنْ بُكَاءِ حَمَامَةٍ فِي أَيِّكَةٍ دَرَفَتْ دُمُوعَكَ فَوْقَ ظَهْرِ الْمَحْمَلِ¹⁷⁰

Eyke'deki bir güvercinin ağlamasıyla hamayilinin üstüne yuvarlandı gözyaşların.

كَالِدَّرِّ أَوْ فَضْضِ الْجُمَانِ تَقَطَّعَتْ مِنْهُ عَقَائِدُ سِلْكِهِ لَمْ تُوصِلِ¹⁷¹

İpi kopmuş inci dizisi yahut gümüş parçaları gibi(akan gözyaşların)

Gözlerinden akan yaşları, ipi kopup dağılan inci tanelerine benzetiyor.

5- et-Teşbihu'z-Zımnı

Müşebbeh ve müşebbehun bih'in bilinen kalıplardan herhangi birisine konulmadan her ikisine de cümlede üstü kapalı olarak işâret edilmesi olup müşebbehe isnad edilen hükmün mümkün olduğunu ifâde etmek için getirilir.¹⁷²

إِنْ تُعْذِبِي دُونِي الْقِنَاعَ فَإِنِّي طَبَّ بِأَخْذِ الْفَارِسِ الْمُسْتَلْتِمِ¹⁷³

(Ey sevgilim) eğer karşımda peçeyi indirirsen (yüzünü örtersen) bilesin ki ben zırhlı atlıları yakalamakta ustayım.

Müşebbeh bih (benzetilen), lafzen zikredilmemekle beraber hissedilen, engellere rağmen Antere'nin Able'ye ulaşma, kendisine meylettirme kudretidir. Bu anlamı sağlayan Antere'nin kendisine karşı peçe takan Able'yi, savaşlardaki yüzleri kapalı zırhlı atlılara benzetmesi ve onları yakalamakta usta olduğunu ifâde etmesidir.

¹⁶⁸ İbn Manzûr, "Kameme", 12/495.

¹⁶⁹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/116; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/207-214; İbn Manzûr, "Ğadabe", 1/649; Zebîdî, "Ğadabe", 3/486; "Bevaa", 20/ 362.

¹⁷⁰ Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münteha't-taleb*, 2/80.

¹⁷¹ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/137; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/320.

¹⁷² Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdıha*, 47; Bolelli, *Belâgat*, 64.

¹⁷³ Zebîdî, "Tabebe", 3/260.

Benzetme yönünün müşebbehte, müşebbehun bih'tekinden daha kuvvetli ve daha belirgin olduğunu iddia ederek müşebbehi müşebbehun bih haline getirmektedir.¹⁷⁴

“Sanki meltem incelikte onun ahlakıdır” cümlesinde, normalde ahlakının incelikte Melteme benzetilmesi gerekirken meltem onun ahlakına benzetilmiştir. Meltem burada benzeyen, ahlak kendisine benzetilen, incelik benzeme yönü olmuş ve benzetme maklub hale gelmiştir.¹⁷⁵

فَوَدِدْتُ تَقْيِيلَ السُّيُوفِ لِأَهْمَا لَمَعَتْ كَبَارِقِ تَغْرِيكِ الْمُتَبَسِّمِ¹⁷⁶

Sen gülümserken dişlerinin parıltısı gibi parladığı için o kılıçları öpmek istedim.

Şair kılıçların parlamasını Able'nin tebessüm ederken dişlerinin parlamasına benzetmiştir. Normalde tersi olması gerekirken şair Able'yi nitelemede mübalağa yapmak istediği için teşbih-i maklub sanatına başvurmuştur.

2.2.1.3.2.2. Hakikat ve Mecaz

Lafzın konulduğu manada kullanılmasına hakikat, esas manası dışında kullanılmasına ise mecaz denir.¹⁷⁷ Mecaz ile hakikat hem sözlük hem terim anlamları bakımından birbirinin karşısı durumundadır.¹⁷⁸ Hakikat ve mecaz luğavi, şer'î, genel ve özel anlamda örfi olabilir. Örneğin aslan kelimesi malum yırtıcı hayvan için kullanılırsa hakikat, cesur insan için kullanılırsa mecaz olur. Namaz bilinen ibadet anlamında kullanılırsa dinî anlamda hakikat, dua anlamında kullanılırsa dinî anlamda mecaz olur. “Fiil” kelimesi lugatçıların dilinde “yapmak, işlemek ve iş” anlamında kullanılmışsa lugavi hakikat, kelime çeşidi “fiil” anlamında kullanılmışsa lugavi mecaz olur.¹⁷⁹ Araplar, fesahat ve Belağata delaleti daha çok olması ve hakikatten daha

¹⁷⁴ Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdıha*, 60; Bolelli, *Belâgat*, 77.

¹⁷⁵ Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdıha*, 60.

¹⁷⁶ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, 191.

¹⁷⁷ Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâğa*, 350; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* 358, 359, 361; Kazvîni, *el-İdâh*, 202, 203; Ebü'l-Mehâsin Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh b. Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, şerh: Isam Şeitu (Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilal, 1987), 2/440; Tâhir b. Aşûr, *Mücezu'l-belâğa*, 35; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdıha*, 71; Bolelli, *Belâgat*, 82.

¹⁷⁸ Durmuş, “Mecaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2003), 28/217.

¹⁷⁹ Kazvîni, *el-İdâh*, 202-204; Durmuş, “Mecaz”, 28/218.

etkili olması sebebiyle mecazı çokça kullanmışlardır. İstiâre v.dğr. edebî sanatlar bu başlık altında yer almaktadır.¹⁸⁰

2.2.1.3.2.3. İstiâre

İstiâre sözlükte ödünç istemek, ödünç almak anlamına gelmektedir.¹⁸¹ Bir beyân terimi olarak İstiâre; Hakiki mana ile mecazi anlam arasındaki benzerlikten dolayı bir kelimenin anlamını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır.¹⁸² Ayrıca gerçek anlamı kastetmeye engel bir karinenin de bulunması gerekir.¹⁸³

İstiâreyi bazı âlimler benzeşme ilgisi sebebiyle bir teşbih türü olarak görürken¹⁸⁴ bazıları ise bir mecaz türü olarak görmüşlerdir.¹⁸⁵

İstiâre, müşebbeh, teşbih edatı ve teşbih yönü hafzedilerek yalnızca müşebbeh bih kullanılan teşbih türüdür.¹⁸⁶ Bir insanın ilmî yönü övülmek istenirse: “Ali ilimde deniz gibidir.” denilir. Sonra benzetme yönü hafzedilerek “Ali deniz gibidir.” denilir. Daha sonra teşbih edatı hafzedilerek “Ali denizdir.” denilir. Bundan sonra benzetilen atılır ve kalan “deniz” kelimesi “İnsanlara ilim öğreten bir deniz gördüm.” şeklinde cümle içerisinde kullanılır.¹⁸⁷

Mübalâğanın şart olması ve daha has olması bakımından İstiâre, mecazdan daha efdal ve zevki selim sahibi kulaklardaki etkisi daha belîğ kabul edilmiştir.¹⁸⁸

İstiârenin Rükünleri

İstiârenin rükünleri dörttür.

- 1- Müstear: Müşebbehün bih'ten nakledilerek müşebbehte kullanılan kelime.

¹⁸⁰ Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Kifâyetü't-tâlib fi nakdi kelâmi's-şair ve'l-kâtib*, thk. Nuri Hammudi Kaysi vd. (Bağdat: Musul Üniversitesi yayınları, 1982), 157.

¹⁸¹ İbn Manzûr, “Avera”, 4/619; Fîruzâbâdî, “Avera”, 446; Eyyub b. Mûsa el-Huseynî el-Kefevî, *el-Külliyât Mu'cem fi'l-mustalahâti ve'l-Furûki'l-luğavi*, nşr. Adnan Derviş & Muhammed el-Mısrî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998), 100; Tehânevî, *Keşşâfû iştulâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 156; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258.

¹⁸² İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/439; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 100; İbn Hicce, *Hiżânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, 1/109.

¹⁸³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Bolelli, *Belağat*, 90; Durmuş, “İstiare”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2001), 23/316.

¹⁸⁴ Abdülkâhir El-Cürçânî, *Esrârü'l-belâğa*, 20; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 123.

¹⁸⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-Şi'r*, 1/435; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* 369; Kazvînî, *el-İdâh*, 212; Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 123; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 77; Durmuş, “İstiare”, 23/315.

¹⁸⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* 369; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 124; Bolelli, *Belağat*, 90.

¹⁸⁷ Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 124; Bolelli, *Belağat*, 91.

¹⁸⁸ Ziyâüddîn İbnü'l-Esrîr, *Kifâyetü't-tâlib*, 157; İbn Hicce, *Hiżânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, 1/109.

- 2- Müstear minh: Müşebbehün bih
- 3- Müstear leh: Müşebbeh.¹⁸⁹
- 4- el-Cami: Vechi şebeh.¹⁹⁰

İstiârenin Kısımları

İstiârenin taraflarının yani müşebbeh ve lafızlarının zikredilmesi veya zikredilmemesi bakımından ikiye ayrılır:

1-İstiâreyi tasrihiyye: Diğer bir adıyla açık İstiârede müşebbeh bih lafzı açıkça zikredilir ve müşebbeh hazfedilir.¹⁹¹

وَفِي الْحَرْبِ الْعَوَانِ وُلِدْتُ طِفْلاً وَمِنْ لَبَنِ الْمَعَامِعِ قَدْ سَقَيْتُ¹⁹²

Ardı arkası kesilmez bir savaşın içinde doğdum ve içtiğim süt kahramanların savaşta kükremeleriydi.

İçinde doğduğu ve gençlik yaşlarına ulaştığı savaş tecrübelerini anne sütüne benzetiyor, daha sonra müşebbehi hazfediyor ve İstiâreyi tasrihiyye yoluyla onun ayrılmaz özelliklerinden olan kahramanların savaşta kükremelerine işâret ediyor. Sonra müşebbeh bih anlamını içtim ifâdesiyle vurguluyor.

وَصَلَّتْ حِبَالِي بِالَّذِي أَنَا أَهْلُهُ مِنْ وُدِّهَا وَأَنَا رَخِيٌّ الْمِطْوُولُ¹⁹³

Layık olduğum ve karşılık bulduğum sevgisine gençliğimin baharında

Şair sevgilisiyle olan bağını ve alakasını hem irtibat ve hem de yakınlığı ifâde edecek şekilde kesintisiz bir ipe benzetiyor, sonra ayrılmaz parçalarından olan “layık olduğum” cümlesini bırakarak müşebbehi hazfediyor. Sonra “gençliğimin baharında” sözünde kinaye yoluyla müşebbeh bih anlamını güçlendirmek için bu anlamı vurguluyor.

¹⁸⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 124-125.

¹⁹⁰ Kazvînî, *el-İdâh*, 224; Bolelli, *Belâgat*, 91-92.

¹⁹¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 373, 377; Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *et-Tibyân fi'l-me'ânî ve'l-beyân*, thk. Abdussettâr Hüseyin Zemmüt (Kahire: Ezher Üniversitesi, Arap Dili Fakültesi, Doktora Tezi, 1977), 125; Nâsıf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 125; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 37; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdiha*, 77; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 260;

¹⁹² Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî Antera*, 38; Şelebî, *Şerhu Divanı Antera b. Şeddâd*, 29-30.

¹⁹³ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/140; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/329.

2-İstiâreyi mekniyye: kapalı İstiâre de denilen, Müşebbehün bih lafzının hazfedilip kendisine işârette bulunulan İstiâre türüdür.¹⁹⁴

وَإِذَا ظَلِمْتُ فَإِنَّ ظُلْمِي بَاسِلٌ مُرٌّ مَذَاقَتْهُ كَطَعِمِ الْعَلَقِمِ¹⁹⁵

Zulme uğrarsam eğer, zulmüm de çetindir, tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır.

Şair, acılığı İstiâreyi mekniyye yoluyla zulme isnat etmiştir. “zulmüm” ifâdesi müşebbeh, “çok acı, çok kötü” anlamındaki müşebbehun bih hazfedilmiş, onun levazımından olan “acılık” müşebbehun bihin işâreti olmuş, böylece teşbihte, başkalarını uyarmak ve kaçındırmak için zulmetmesi durumunda zulmünün çetin olacağı vurgusu artmış sonra tadan kişi için bu acılığın şiddetini vurgulamıştır.

مَا زِلْتُ أَرْمِيَهُمْ بِغُرَّةِ نَحْرِهِ وَلَبَانِهِ حَتَّى تَسْرِبَ لِي بِاللِّدْمِ¹⁹⁶

Atım kandan bir giysiye bürününceye kadar göğüs çukuru ve göğüs ile onlara vurmaya devam ettim.

Atın vücudunu kaplayan kanı tüm bedeni örten elbiseye benzetmiş sonra müşebbehun bihi hazfedip levazımından “تَسْرِبَ=örtmek, giymek” kelimesini karine olarak kullanarak İstiâreyi mekniyye sanatını icra etmiştir. Kanın çokluğunu elbiseye benzetmesi savaşın şiddeti, kızışması, tarafların birbirlerine girmeleri, ölü ve yaralıların çokluğu sebebiyledir.

Atının göğüs çukuru ve göğsünü oka benzetmiş sonra müşebbehun bihi hazfederek levazımından olan “أَرْمِيَهُمْ= onlara atmak/vurmak” sözüyle işâret ederek İstiâreyi mekniyye sanatını uygulamıştır.

İstiâreyi açıklamaya yardımcı olan bir lafzı kullanmaya yahut mevcut durumdan ve siyak sibaktan İstiâre olduğunun anlaşılmasına karine denir.¹⁹⁷

İstiâre, kendisinden İstiâre yapılan kelime camid(türeilmeyen) bir kelime ise İstiâreyi asliyye, müştak bir kelime ise İstiâreyi tebeiyye adını alır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 373, 378-379; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 100; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 38; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 125; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 77; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 260.

¹⁹⁵ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 234; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336, (37); Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494, (41); Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekatil-'Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217, (40); Hafîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 196.

¹⁹⁶ Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Ĥamâse*, 1/164.

¹⁹⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 375; Kazvînî, *el-İdâh*, 219.

¹⁹⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 373-374, 380; Kazvînî, *el-İdâh*, 226; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belâğa*, 127; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 84.

İçinde müşebbehun bih ile ilgili veya ona uygun unsurların zikredilmesine göre İstiâreler üçe ayrılır:

- 1- İçinde müşebbeh bih (el-müstear minh) ile ilgili unsurlardan biri zikredilen ve terşihte denilen müreşşeh İstiâre.¹⁹⁹

وَإِذَا ظَلِمْتُ فَإِنَّ ظُلْمِي بَاسِلٌ مُرٌّ مَدَاقْتُهُ كَطَعِمِ الْعَلْقَمِ²⁰⁰

Zulme uğrarsam eğer, zulmüm de çetindir, tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır.

Şair, acılığı İstiâreyi mekniyye yoluyla zulme isnat etmiş, sonra tadan kimseye bunun ne kadar acı olduğunu vurgulamış peşinden müreşşeh İstiâre olarak müşebbehun bihe uygun bir mana getirmiş olup bu tam bir teşbih olan “مَدَاقْتُهُ كَطَعِمِ الْعَلْقَمِ = tadı Ebûcehil karpuzu gibi acıdır” ifâdesidir.

يَا دَارَ عِبْلَةَ بِالْجَوَاءِ تَكَلَّمِي وَعَمِي صَبَاحاً دَارَ عِبْلَةَ وَاسْلَمِي²⁰¹

Ey Able'nin el-Civa'daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol.

Şair, Able'nin evini konuşan, kendisine hitap edilen ve bu hitaba anlaşılır şekilde cevap veren bir insana benzetiyor. Sonra müşebbehun bih olan insan kelimesini hafdediyor ve levazımından olan “تَكَلَّمِي = konuş” emrini ona işaret kılıp İstiâreyi mekniyye sanatını uyguluyor. Bununla da yetinmeyip Able'nin evinin hitaba uygun bir varlık olduğu iddiasını vurgulayarak müşebbehun bihin levazımından olan sabah selamını vererek (= Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol.” İstiâreyi müreşşehe sanatını uyguluyor.

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكَ وَالرِّمَاحَ نَوَاهِلٌ - مَنِيَّ وَبَيْضُ الْهِنْدِ تَقَطَّرُ مِنْ دَمِي²⁰²

Mızraklar bedenime batıp etimi parçalarken ve Hindistan yapımı kılıçlardan kanım damlarken seni andım.

¹⁹⁹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 385; Kazvînî, *el-İdâh*, 228; Ebü'l-Bekâ *el-Kefevî, el-Külliyât*, 103; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 128; Tâhir b. Aşûr, *Mucezu'l-belâğa*, 40; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 272; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 90-91; Bolelli, *Belâğat*, 122.

²⁰⁰ Şeybânî, *Şerhu'l-Muallakâti't-Tis'a*, 236; Buhtürî, *el-Ĥamâse*, 234; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâidi-Sebi't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, 336; Nehhâs, *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*, 2/494; Zevzenî, *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*, 246; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/217; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idi'l-'aşr*, 196.

²⁰¹ İbn Sellâm, *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ'*, 1/152; İbn Manzûr, “Veğame”, 12/641; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/398; Zebîdî, *Abele*”, 29/423; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Ĥizânetü'l-edeb*, 1/60.

²⁰² Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, 191.

Mızraklar kanıncaya kadar su içen susuz kimseye benzetilmiş sonra müşebbehun bih hazfedilip ona işâret olarak levzımından “نَوَاهِلٌ = su içen deve” sözü bir işâret olarak anlamını tekit için zikredilmiştir.

2- İçinde müşebbehin mülaimi (münasip unsuru) zikredilen ve tecrid de denilen mücerred İstiâre.²⁰³

إِذْ تَسْتَبِيكَ بِذِي غُرُوبٍ وَاصِحٍ عَذْبٍ مُقْبَلُهُ لَذِيذُ الْمَطْعَمِ²⁰⁴

Çünkü O [Able] aklını başından alır; bembeyaz dişleri, öpülmesi hoş ve tatması lezzetli ağzı ile.

Şair sevgilisinin ağzını, kahramanın düşmanlarını esir aldığı silahına benzetmiş olup vechi şebah her iki tarafta da esir etme gücüdür. Sonra müşebbehin anlamını vurgulayarak peşinden ona uygun iki anlam getirmiştir. Bunlar “öpülmesi hoş ve tatması lezzetli ağız” ifâdeleri olup bu dizede İstiâreyi mücerrede sanatı bulunmaktadır.

2.2.1.3.2.4. Mecazı Mürsel

İlgisi, benzerliğin dışında bir şey olan ve asıl anlamı dışında kullanılan kelimedir. Mecazı Mürsel’de hakiki anlamın kastedilmesine mâni olan lafzi ve hali bir karine bulunur. Kelimenin hakiki anlamı ile mecazi anlamı arasındaki ilgilerin bazıları şunlardır: Sebebiyet, müsebbebiyyet, cüziyyet, külliyyet, geçmiş göz önünde bulundurma, geleceği göz önünde bulundurma, mahalliyyet, haliyyet.²⁰⁵

فَشَكَّكَتْ بِالرُّمَحِ الْأَصَمِّ ثِيَابَهُ لَيْسَ الْكَرِيمُ عَلَى الْفَنَاءِ مُحَرَّمٌ²⁰⁶

Sağlam mızrağımla o savaştının da elbisesini deldim; soylu kahramanlar da mızrağa karşı korumalı değil ya!

Şair burada elbiseyi zikretmiş ve ona bitişik olan bir şeyi yani kalbi kastetmiştir. Bu yüzden burada mecazı mürsel sanatı mevcut olup alakası mücaveredir (yakınlık).

²⁰³ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 385; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 128; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, 272; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 90-91; Bolelli, *Belâgat*, 122.

²⁰⁴ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/201; İbn Manzûr, “Garabe”, 1/643; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/311; Zebîdî, “Garabe”, 3/459.

²⁰⁵ Kazvîni, *el-İdâh*, 205- 210; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 354-356; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 133-135; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 110; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, 252-254; Bolelli, *Belâgat*, 144.

²⁰⁶ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 486; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, 1/345; Zemahşerî, “Şekeke”, 1/517.

وَتَرَكْتُهُ جَزَرَ السَّبَاعِ يَنْشَنُهُ يَفْضِمَنَّ حُسْنَ بَنَانِهِ وَالْمِعْصَمَ²⁰⁷

Onu vahşi hayvanlara yiyecek olarak bıraktım; yiyecekler onu, kemirecekler o güzel parmakları ve kolları.

Vücutun bir cüzü olan parmaklar ve bilekleri zikrederek öldürülmüş olan savaşıyı kastetmiştir. Burada mecazı mürsel sanatı var olup alakası cüziyettir.

Mecazı Akli ve İsnad

Bir fiili veya fiil anlamına gelen ismi, kendi fâiline isnadına engel olan bir karine bulunması şartıyla, gerçek fâilinden başkasına isnat etmeye mecazi akli,²⁰⁸ bir fiilin sebebine, zamanına, mekanına, mastarına veya fâili me'fule yahut me'fulü fâile isnat etmeye mecazi isnad denilir.²⁰⁹

مَا رَاعِي إِلاَّ حَمُولَةَ أَهْلِهَا وَسَطَ الدِّيَارِ تَسْفُ حَبَّ الْحِمِيمِ²¹⁰

Beni, onun âilesinin develerinin obanın ortasında sığır dili otunu yemeleri korkutur sadece.

Korkutma fiili develere isnad edilmiş olmakla birlikte bundan murat sevgilisinin âilesinin bu develer üzerinde göç etmeleridir. Şair, kendisini asıl korkutan “âilenin göç etmesini” zikretmeyip korkutma fiilini develere isnat etmiş ve mecazi akli sanatı oluşmuştur.

وَالْحَيْلُ تَعْلَمُ وَالْفَوَارِسُ أَنِّي فَرَقْتُ جَمْعَهُمْ بِطَعْنَةٍ فَيَصِلُ²¹¹

Atlar ve süvariler bilir, toplulukları öldürücü darbemle dağıtan bendim.

Bilme eylemi atlara akli mecaz yoluyla isnad edilmiştir. Çünkü bilme eyleminin öznesi aslında atlar değil sahipleridir.

لَا شَكَّ لِلْمَرْءِ أَنَّ الدَّهْرَ ذُو خُلْفٍ فِيهِ تَفَرَّقَ ذُو الْإِيفِ مَأْلُوفُ²¹²

Şüphesiz zaman, istemese de kişiyi yar ve yaranından ayırır.

²⁰⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/226; İbn Manzûr, “Damera”, 4/492.

²⁰⁸ Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 486; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 143-144; Carim & Emin, *el-Belağatu'l-vâdiha*, 117; Bolelli, *Belağat*, 160.

²⁰⁹ Carim & Emin, *el-Belağatu'l-vadiha*, 117; Bolelli, *Belağat*, 160.

²¹⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/199; İbn Manzûr, “Hamema”, 12/161, 191; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb* 7, 392; Zebidî, “Hameme”, 32/125.

²¹¹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, 2/159; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/254; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/138; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/323.

²¹² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/147.

Şair, insanları yar ve yarandan ayırmayı zamana isnat etmiştir. Halbuki durum böyle olmayıp bu türden sebepleri Allâh cc. halkeder. Mübteda kendisine ait olmayan bir habere nispet edildiği için burada mecazi akli sanatı vardır.

2.2.1.3.2.5. Kinaye

Kinaye sözlükte bir şeyi açıkça söylememe, gizleme anlamına gelen mastardır.²¹³ Terim olarak; bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde başka bir manada kullanmak demektir.²¹⁴ Kinaye, kastolunan manaya (mekniyyun anı) göre üçe ayrılır:

1- Manası sıfat olan kinayeler.

مَا زَلْتُ أَرْمِيَهُمْ بِغُرَّةٍ نَحْرِهِ وَلَبَانِهِ حَتَّى تَسْرَبَلَ بِالْدَمِ²¹⁵

Atım kandan bir giysiye bürününceye kadar göğüs çukuru ve göğsü ile onlara vurmaya devam ettim.

“Göğüs çukuru ve göğsü ile onlara vurmak” kahramanın atılğanlığı, düşmanına çok yakın olması ve savaşın şiddetlenmesi ve tarafların birbirine girmesi anlamında sıfattan kinayedir.

قَالَتْ: رَأَيْتُ مِنَ الْأَعَادِي غِرَّةً وَالشَّاةُ مُكِنَّةٌ لِمَنْ هُوَ مُرْتَمِي²¹⁶

Düşmanların gaflette olduklarını ve isteyen için koyunu (kadını) görmenin mümkün olduğunu gördüm” dedi

Sevgilisinin kavminin gaflet içinde olduğu ve Antere'nin sevgilisiyle buluşma imkânı olduğu anlamında sıfat manasında kinayedir.

صَعَلٍ يَعُودُ بِذِي الْعَشِيرَةِ بَيْضَهُ كَالْعَبْدِ ذِي الْفَرَوِ الطَّوِيلِ الْأَصْلَمِ²¹⁷

Uzun kürklü, kulakları kesik bir köle misali Zu'l-Uşeyre'deki yumurtalarını yoklamaya giden küçük başlı erkek bir devekuşudur.

²¹³ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 402; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 407.

²¹⁴ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 402, 403; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 407; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 761; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, 2/263; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 149; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 286; 125; Bolelli, *Belağat*, 171.

²¹⁵ Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 1/164.

²¹⁶ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/120; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/231.

²¹⁷ *fi sınaati's-Şi'r*, 2/744; İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 5/sıfır 16, 138; İbn Manzûr, “Aşera”, 4/575; Zebîdî, “Aşera”, 13, 55; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 7/390.

Erkek deve kuşunun hızlı koşmasından sıfat manasında kinayedir.

رَبِيذٌ يَدَاهُ بِالْقِدَاحِ إِذَا شَتَا هَتَّكَ غَايَاتِ التَّجَارِ مُلَوِّمٌ²¹⁸

Kısa girdiğinde kumarda elleri çabuk, (meyhanecinin bütün şaraplarını tüketerek) flamasını indirten, elinin açıklığı yüzünden kınanan yiğitlerin (zırhlarını yarmışumdır).

Öldürdüğü kahramanın cesareti ve eli açıklığından sıfat manasında kinayedir.

لَمَّا رَأَى قَدْ نَزَلَتْ أُرَيْدُهُ أَبَدَى نَوَاجِذَهُ لِغَيْرِ تَبَسُّمٍ²¹⁹

Kendisini öldürmek maksadıyla atımdan indiğimi görünce, gülümsemeksizin, azı dişlerini gösterip sırtımtıştır.

Antere'nin yere serdiği kahramanın ölüm korkusunun sıfat anlamında kinayedir.

2- Manası mevsuf olan kinayeler.

إِذْ تَسْتَبِيكَ بِأَصْلِي نَاعِمٍ (بِذِي غُرُوبٍ وَاضِحٍ) عَذْبٌ مُقْبَلُهُ لَذِيذُ الْمَطْعَمِ²²⁰

Çünkü O [Able] aklını başından alır; bembeyaz dişleri, öpülmesi hoş ve tatması lezzetli ağzı ile.

Sevgilisinin öpülmesi hoş ağzı ve tatması lezzetli tükürüğünden mevsuf manasında kinayedir.

هَلْ تُبْلِغَنِي دَارَهَا شَدَيْتَةً لُعِنْتَ بِمَحْرُومِ الشَّرَابِ مُصْرَمٌ²²¹

Acaba beni onun yurduna götürür mü, sütü kesilsin diye lanetlenmiş Şedenli kısır bir deve.

Kısırlaştırılmış develerin daha güçlü olmalarından dolayı “Sütü kesik kısır deve” ifadesi dişi devenin gücü ve dayanıklılığından mevsuf manasında kinayedir.

طَوْرًا يُجْرَدُ (يُعْرَضُ) لِلطَّعَانِ وَتَارَةً يَأْوِي إِلَى حَصْدِ الْقَيْسِيِّ عَرْمَرِمٌ²²²

Atım bazen mızrakla vuruşmak üzere tek başına sürülür, bazen de yayları sağlam kalabalık kimselere katılır.

²¹⁸ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 439; Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/119; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/227; İbn Manzûr, “Leveme”, 12/557.

²¹⁹ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108; İbn Manzûr, “Mea'ne”, 13/409; Zebîdî, *Mea'ne*, 36/184.

²²⁰ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/201; İbn Manzûr, “Garabe”, 1/643; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/311; Zebîdî, “Garabe”, 3/459.

²²¹ İbn Fâris, “Şedene”, 3/256; Zemahşerî, “Sarame”, 1/545; İbn Manzûr, “Leveme”, 12/557.

²²² Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/222.

İlk şatr Antere'nin atını tek başına düşman üzerine sürmesinden mevsuf manasında kinayedir.

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكَ وَالرِّمَاحُ نَوَاهِلٌ مِّنِّي وَبَيْضُ الْهِنْدِ تَقَطَّرُ مِنْ دَمِي²²³

Mızraklar bedenime batıp etimi parçalarken ve Hindistan yapımı kılıçlardan kanım damlarken seni andım.

Kılıcın beyaz rengi ile kanın kırmızı rengi arasındaki manevi tezattan kaynaklanan mevsuf manasında kinayedir.

إِنِّي إِمْرُؤٌ مِنْ خَيْرِ عَنَسٍ مَنصِبًا شَطْرِي وَأَحْمِي سَائِرِي بِالْمُنْصَلِ²²⁴

Ben (baba tarafı) Abs kabîlesinin eşrâfından olan birisiyim, diğer yarımın(anne tarafımın) asaletini kılıcımla sağlarım.

“Ben (baba tarafı) Abs kabîlesinin eşrâfından olan birisiyim” ifâdesi Antere'nin babasının makamı ve toplum içindeki yerinden kinayedir.

“Diğer yarımın asaletini kılıcımla sağlarım” ifâdesi ise anne tarafından kinaye olup kahramanlık, cesaret ve atılganlığının anne tarafında meydana gelen asalet eksikliğinin yerini aldığından²²⁵ bahsetmektedir.

3- Manası nisbet olan kinayeler.²²⁶

وَإِذَا صَحَوْتُ فَمَا أَقْصِرُ عَنْ نَدَىِّ وَكَمَا عَلِمْتَ شَمَائِلِي وَتَكْرُمِي²²⁷

Ayıldığımda cömertlikten kısımam, ahlakım da cömertliğim de yine bildiğin gibidir.

Şair, kendine cömertlik ve güzel ahlakı nispet ettiği için nispet manasında kinayedir.

وَلَقَدْ نَزَلَتْ فَلَا تَطْفِي غَيْرَهُ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ الْمُحَبِّ الْمَكْرُمِ²²⁸

²²³ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânî Antera*, 191.

²²⁴ İbn Kuteybe, *el-Me'âni'l-Kebîr*, 507; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ'*, 1/253; Müberred, *el-Kâmil*, 1/91; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 1/169; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthehe't-taleb*, 2/80; İbn Manzûr, “Damera”, 4/492; Zebîdî, “Damera”, 12/403; Şeyho, *Şuarâu'n-Nasrâniyye*, 6/795.

²²⁵ Zeytûnî, *el-İnsân fi 'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, 175, 218-219.

²²⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm*, 403; Teftâzânî, *el-Mu'tavvel*, 409-411; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 761; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 149-150; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 125; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, 288; Bolelli, *Belâgat*, 171.

²²⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/219.

²²⁸ İbn Side, *el-Muḥaşşas*, 4/sifr 14, 177; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 38; İbn Manzûr, “Habebe”, 1/289; Süyûtî, *el-Müzhir*, 2/261; Abdülkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 9, 136; Zebîdî, “Habebe”, 2/213.

Sevilip ikram gören bir konuk gibi indin kalbime, sakın bundan başka bir şeyi aklına getirme.

Dizenin ikinci kısmı sevgilisinin şairin kalbindeki yerinden nispet manasında kinayedir.

Asıl mana ile kinaye yoluyla kastedilen mana arasındaki vesilelerin azlığı-çokluğu ve açıklığı-kapalılığı bakımından kinaye şu kısımlara ayrılır:

- 1- Telvih: Asıl mana ile kinaye yoluyla kastedilen mana arasındaki vasıtalar çok olursa kinaye “telvih” adını alır.²²⁹
- 2- Remz: Kelimenin uzak ve yakın anlamları arasındaki vasıtalar az ve kapalı ise kinaye remz adını alır.²³⁰
- 3- İma veya İşare: Uzak veya yakın manalar arasındaki vasıtalar az olur ve açık bir şekilde bulunursa veya hiç vasıta bulunmazsa kinaye ima veya işare adını alır.²³¹
- 4- Ta’riz: Cümlenin gelişinden anlaşılan diğer bir kinaye çeşidine ta’riz denir.²³²

2.2.1.3.2. Bedi‘ İlmi

Bedi‘ kelimesi (عـبـ) fiilinin mübalağalı fâil kalıbı olup sözlükte örneksiz ve benzersiz yaratan ve icat eden anlamına gelir.²³³

Muktezây-ı hale (duruma ve yerine) göre söylenen sözlerin lafız bakımından kusursuz, mana yönünden makul ve ahenkli olmasının usul ve kaidelerini, kelamın lafız ve manalarının güzelleştirilmesine ait bilgilerini inceleyen ilme Bedi‘ ilmi denir.²³⁴

Dil, içinde yer alan unsurların birbirleriyle ilişkide bulunduğu karmaşık bir yapıdır. Bir kelimenin değeri kendi anlamının yanısıra yakın anlamlı kelimeler, zıt anlamlı kelimeler ve ikilemelerle artar ve anlamı daha da belirgin hale gelir. Duygu ve düşüncelerin dile getirilişinde benzerlik ve karşıtlıklardan yararlanma metnin

²²⁹ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 411; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 413; Nâsîf vd., *Şerhu’ d-durûsi’l-Belağa*, 151; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, 288; Bolelli, *Belâgat*, 178.

²³⁰ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 411; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 413; N Nâsîf vd., *Şerhu’ d-durûsi’l-Belağa*, 151; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, 289; Bolelli, *Belâgat*, 180.

²³¹ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 411; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 413; Nâsîf vd., *Şerhu’ d-durûsi’l-Belağa*, 152; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, 290; Bolelli, *Belâgat*, 181.

²³² Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 412; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 413; Nâsîf vd., *Şerhu’ d-durûsi’l-Belağa*, 152; Bolelli, *Belâgat*, 182.

²³³ İbn Manzûr, “Bede’a”, 8/6-7; Tehânevî, *Keşşâfü işṭilâhâti’l-fünûn ve’l-‘ulûm*, 313.

²³⁴ Kazvînî, *el-İḍâh*, 255; Nâsîf vd., *Şerhu’ d-durûsi’l-Belağa*, 157; Tâhir b. Aşûr, *Mücezu’l-belâğa*, 45; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, 298, Bolelli, *Belâgat*, 263.

etkileyciliğini ve kalıcılığını sağlayan unsurlardandır. Şair kavramların karşıtlığını kullanarak dinleyicide şaşkınlık ve heyecan uyandırmaya çalışırken benzerlikleri kullanmak suretiyle çağrışım alanını zenginleştirir.²³⁵

Belâgat sanatlarından Bedi‘ bölümünün bir kısmı ses tekrarı ve benzeşmesine dayalı, lafızla ilgili sanatlardan, bir kısmı anlam yakınlığı ve karşıtlığına dayalı, mana ile ilgili sanatlardan ve diğer bir kısmı ise ortak edebî malzemeyi kullanmaya dayanan sanatlardan oluşur.

2.2.1.3.2.1. Lafızla İlgili Sanatlar

Bu bölümde yer alan sanatlar ses tekrarı ve benzeşmesine dayalı sanatlar olup aşağıda bazılarına yer verilmektedir.

Cinâs

Cinâs kelimesi sözlükte (جنس) fiilinin mastarı olup iki şeyin benzeşmesi anlamına gelir.²³⁶

Bir Belâgat terimi olarak manaları farklı yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan kelimelerin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına cinâs (tecnis) denir.²³⁷ Genellikle alt bölümleri olmakla birlikte cinâsı tam ve cinâsı gayri tam olmak üzere ikiye ayrılır.²³⁸

أَلَا قَاتَلَ اللَّهُ الطُّلُوعَ الْبُؤَالِيَا   وَقَاتَلَ ذِكْرَكَ السِّنِينَ الْخُؤَالِيَا²³⁹

Hüzünleri (hatırlatan) kalıntıları (nimet içinde olmadığı, hüzünleri üzerine çeken) geçmiş yılları hatırlamanı Allâh Kahretsin.

Bu beyitte mısra sonlarındaki “أَلَا قَاتَلَ اللَّهُ الطُّلُوعَ الْبُؤَالِيَا” kelimeleri arasında bir harf farkla cinâsı gayri tam/cinâsı nakıs vardır. İlk kelime ikinci aralarındaki anlam yakınlığından dolayı ikinci kelimeyi akla getirmekte ve siyak-sibak arasında da bir yakınlık oluşmaktadır.

²³⁵ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belağat*, 147.

²³⁶ İbn Manzûr, “Cenese”, 6, 43; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 275; Tehânevî, *Keşşâfî ışılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 588.

²³⁷ Bulut, *Belâgat terimleri sözlüğü*, 54

²³⁸ Tehânevî, *Keşşâfî ışılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 588-589; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 48; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 173; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdiha*, 265; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 325-326, Bolelli, *Belağat*, 406.

²³⁹ Mufaddal ed-Dabbî, *Emşâlü'l-'Arab*, 99; Yâkût el-Hamevî, “Ferûk”, 4/258.

Rakaş²⁴¹ senden uzaklaştı ancak hayalini görürsün artık, aranızdaki bağlantı da çürük ip kalıntısı gibi oldu şeklinde yer almıştır.

“لِمَامٍ-الرَّمَامِ” kelimeleri arasında bir harf farkı nedeniyle cinâsı nakıs vardır. İki kelime arasındaki “adı sanı unutulmuş, değersiz kalıntı” şeklindeki anlam yakınlığı sebebiyle güzel bir cinâs örneğidir.

Süheyye'nin gözlerinden yaşlar mı dökülüyor? (Ama çok geç) daha önce ağlasaydı inandırıcı olurdu.

“مَذْرُوفٌ-مَعْرُوفٌ” kelimeleri arasında bir harf farkıyla cinâsı nakıs vardır.

Yaralanmamı engellediği gün sanki Usfanda²⁴⁴ yaşayan bir ahu gibiydi.

“الطَّرْفِ - مَطْرُوفٌ” kelimeleri arasında cinâsı nakıs vardır.

Seci‘

Seci‘ sözlükte; “düzgün olmak, birbirine benzemek”²⁴⁵ anlamına gelir. Terim olarak; iki veya daha fazla ibarede fâsıla sonlarının aynı olmasına denir.²⁴⁶

Sekkaki’ye göre “nesirde seci‘, nazımdaki kâfiye gibidir.” Edebiyatçıların çoğunluğuna göre seci‘ nesre mahsustur.²⁴⁷

²⁴⁰ Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/135; Bataleyevsî, *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/272-273; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Muntehe’t-taleb*, 2/84-85.

²⁴¹ Bir kadın adı. Bk. Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/135.

²⁴² Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/145.

²⁴³ Zebîdî, “Asefe”, 24/159; İbn Fâris, “Asefe”, 4/312.

²⁴⁴ Mekke yakınlarında bir yer adı. Bk. Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/146; Bataleyevsî, *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/280.

²⁴⁵ İbn Manzûr, “Secea”, 8/150; Fîruzâbâdî, “Secea”, 727.

²⁴⁶ Bulut, *Belagati Müyessera*, 237.

²⁴⁷ Bolelli, *Belagat*, 447.

²⁴⁸ Şeybânî, *Şerhu’l-Muallakâti’t-Tis’a*, 216; İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’s-şu‘arâ’*, 1/251-252; Şentemerî, *Eş‘âru’s-şu‘arâ’i’s-sitteti’l-Câhiliyyîn*, 2/111; Bataleyevsî, *Şerhu’l-eş‘âri’s-sitteti’l-Câhiliyye*, 2/192; İbn Manzûr, “Rademe”, 12/236.

²⁴⁹ Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Kitabu’l-cim*, thk. İbrahim el-Ebyari, Müracaat: Muhammed Halefullah Ahmed (B.y.: el-Hey’etu’l-Amme lişuûni’l-Metâbii’l-Emiriyye, 1974), 308; Zemahşerî, “Rademe”, 1/348.

Şairler (bize) söylenecek bir şey bıraktı mı? Yoksa sen sevgilinin yurdunu biraz düşündükten sonra tanıdın mı?

Sadrın son tef'ilesi olan aruzla (مُتَرَدِّمٌ), acüzün son tef'ilesi olan darb'ın (تَوْهْمٌ) aynı sese ve aynı kâfiyeye sahip olmasıyla murassa' seci' sanatı oluşmuştur.

أَعْيَاكَ رَسْمُ الدَّارِ لَمْ يَنْكَلَمْ   حَتَّى تَكَلَّمَ الْأَصَمُّ الْأَعْجَمُ²⁵⁰
Evin yerini, sağır dilsiz gibi sessiz evin yerini, belirlemek seni yordu.

Sadrın son tef'ilesi olan aruzla (يَنْكَلَمْ), acüzün son tef'ilesi olan darb'ın (الْأَعْجَمُ) aynı sese ve aynı kâfiyeye sahip olmasıyla murassa' seci' sanatı oluşmuştur.

يَا دَارَ عَيْلَةٍ بِالْجَوَاءِ تَكَلَّمِي   وَعَمِي صَبَاحاً دَارَ عَيْلَةٍ وَاسْلَمِي²⁵¹
Ey Able'nin el-Civa'daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey Able'nin evi, esen ol.

Sadrın son tef'ilesi olan aruzla (وَأَسْلَمِي), acüzün son tef'ilesi olan darb'ın (تَكَلَّمِي) aynı sese ve aynı kâfiyeye sahip olmasıyla murassa' seci' sanatı oluşmuştur.

أَلَا قَاتَلَ اللَّهُ الطُّلُولَ الْبَوَالِيَا   وَقَاتَلَ ذِكْرَاكَ السِّنِينَ الْخَوَالِيَا²⁵²
Hüzünleri (hatırlatan) kalıntıları (nimet içinde olmadığın, hüzünleri üzerine çeken) geçmiş yılları hatırlamanı Allâh Kahretsin.

Aruzla (الْبَوَالِيَا), darb'ın (الْخَوَالِيَا) aynı sese ve aynı kâfiyeye sahip olmasıyla bu beyitte murassa' seci' sanatı oluşmuştur.

طَالَ التَّوَاءُ عَلَى رُسُومِ الْمَنْزِلِ   بَيْنَ اللَّكِيكِ وَبَيْنَ ذَاتِ الْحَرْمَلِ²⁵³
Lekik ve Zatu'l-Harmel arasındaki evin kalıntılarında bekleyişim uzadı.

Aruzla (الْمَنْزِلِ), darb'ın (الْحَرْمَلِ) aynı sese ve aynı kâfiyeye sahip olmasıyla bu beyitte murassa' seci' sanatı oluşmuştur.

2.2.1.3.2.2. Mana ile ilgili Sanatlar

Antere'nin şiirinde tespit edebildiğimiz anlam karşıtlığı veya yakınlığa dayalı sanatlardan bazılarını aşağıda yer verilmektedir.

²⁵⁰ İbn Reşîk, *el-'Umde fî sinaati 'ş-Şi'r*, 1/279.

²⁵¹ İbn Sellâm, *Tabağâtü fuhûli 'ş-şu'arâ*, 1/152; İbn Manzûr, "Veđame", 12/641; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 1/398; Abdulkâdir Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, 1/60.

²⁵² Mufaddal ed-Dabbî, *Emşâlü'l-'Arab*, 99; Yâkût el-Hamevî, "Ferûk", 4/258.

²⁵³ Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem*, 4/1162.

Tevriye

Tevriye (وَرَى) fiilinin mastarı olup gizleme anlamına gelir.²⁵⁴ Istilahî anlamda: yakın ve uzak iki anlamı olan bir lafzın zihne ilk anda gelen aykırı anlamını değil de gizli bir karineye dayanarak uzak anlamını kastederek kullanılmasına tevriye denir. Tevriyeye îham, mugâlata, tevcîh ve tahayyül gibi isimler de verilmiştir.²⁵⁵

جَادَتْ عَلَيْهَا كُلُّ عَيْنٍ نُّرَّةٍ (بِكْرِ حُرَّةٍ) فَتَرَكْنَ كُلَّ قَرَارَةٍ (حَدِيقَةٍ) كَالدَّرْهِمِ²⁵⁶

O bahçe ki, üzerine tazecik beyaz bulutlar bolca yağmur yağdırıp bütün basık yerleri gümüş paralar misali bırakmıştır.

Şair burada yakın anlamı göz, göze, pınar olan “عَيْنٍ” kelimesini uzak anlamı olan taze beyaz bulutlar anlamında kullanmış olup bu durum cümlelerin gidişatından rahatlıkla anlaşılacaktır.

أَبِينَا أَبِينَا أَنْ تَضِبَّ لِثَاتِكُمْ عَلَى مُرَشَفَاتِ كَالظَّبَاءِ عَوَاطِيَا²⁵⁷

Boynunu uzatmış otlayan ceylanlar gibi olan (kadınlarımıza/atlarımıza) ağzınızın suyunun akmasına engel olduk.

Zihne hemen gelen yakın anlam boyunları ceylanlara benzeyen güzel kadınlardır. Uzak anlamı ise uzun boyunlu atlar veya develerdir. Küçük dil anlamına gelen لِثَاتٌ kelimesi yakın anlama işâret etmekteyse de siyak buna mâni oluyor ve buradaki murat edilenin at veya deve olduğuna delalet ediyor. Şair düşmanlarını zaten ulaşmaları imkânsız olan kadınlarının güzel esmer dudaklarına erişmelerini engelledikleri gibi atlarına da ulaşamayacaklarını ifâde etmek istemektedir.

²⁵⁴ İbn Manzûr, “Veraye”, 15/, 389-390; Fîruzâbâdî, “Tevriye”, 1342.

²⁵⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-’ulûm*, 427; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, 425; İbn Hicce, *Ḥizânetü'l-’edeb ve gâyetü'l-’ereb*, 2/39; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 161; Tâhir b. Aşûr, *Mûcezu'l-belâğa*, 46; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâḍiha*, 265; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 301; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belağat*, 188; Bolelli, *Belağat*, 459; Bulut, *Belağati Müyessera*, 197.

²⁵⁶ Müberred, *el-Kâmil* 1/9; İbn Fâris, “Serra”, 1/367; Zemahşerî, “Serara”, 1/106; İbn Manzûr, “Serare”, 4/101; Aynî, *el-Mâkasidü'n-nahviyye*, 3/1304; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Mugni*, 541; Zebidî, “Serera”, 10/315.

²⁵⁷ Zemahşerî, “Dabebe” 1/573.

Tıbâk

Tıbâk kelimesi müfâale babından mastar olup sözlükte bir şeyi diğerine uygun hale getirmek,²⁵⁸ dört ayaklı hayvanların yürürken arka ayaklarını ön ayaklarını bastıkları yere basması gibi anlamlara gelir.²⁵⁹

Bir *Bedi'* terimi olarak ister hakikat ister mecaz olsun iki zıt manayı bir arada zikretmeye verilen isimdir.²⁶⁰ Mutâbakat, tezaat, tatbik ve tekafü de denilmektedir.²⁶¹

يُنَادُونِي فِي السَّلَامِ يَا بَنَ رَبِيبَةٍ وَعِنْدَ صِدَامِ الْحَيْلِ يَا ابْنَ الْأَطَايِبِ.²⁶²

Barış zamanı bana: "Ey Zebîbe'nin oğlu" atların çarpıştığı (savaş) zamanında ise "Ey iyilerin oğlu" diye sesleniyorlar.

"صِدَام-سَلَام" kelimeleri arasında anlam bakımından tıbak vardır.

يُقَدِّمُهُ فَتَى مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ أَبُوهُ وَأُمُّهُ مِنْ آلِ حَامٍ²⁶³

"مِنْ خَيْرِ عَبَسٍ أَبُوهُ / وَأُمُّهُ مِنْ آلِ حَامٍ" kelimeleri arasında karşılaştırma yoluyla tıbak sanatı vardır.

قَدْ طَالَ مَا لَبَسَ الْحَدِيدَ فَايَّمَا صَدَأُ الْحَدِيدِ بِجِلْدِهِ لَمْ يُغْسَلِ²⁶⁴

Zırhını o kadar uzun giydi ki zırhı üstünde paslandı ve yıkanmadı.

"لَمْ يُغْسَلِ = yıkanmadı ve صَدَأُ = pas" kelimeleri arasında karşılaştırma yoluyla anlam bakımından tıbâk sanatı uygulanmıştır.

Tıbâkın türlerinden birisi de selbi=olumsuz tıbâk olup olumlu ve olumsuz anlamların karşılaştırmasından ibarettir.

الشَّاتِمِي عَرْضِي وَلَمْ أَشْتِمُهُمَا وَالنَّادِرِينَ إِذْ لَمْ أَلْفَهُمَا دَمِي²⁶⁵

²⁵⁸ İbn Fâris, *Tabeka*, 3/440; İbn Manzûr, "Tabeka", 10/ 209; Fîruzâbâdî, "Tabeka", 902; Nâsîf vd., *Şerhu'd-durûsi'l-Belağa*, 162; Carim & Emin, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 285; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 303; Bolelli, *Belâgat*, 469.

²⁵⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini's-şi'r*, 2/6; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetu'l-ereb*, 1/156.

²⁶⁰ İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetu'l-ereb*, 1/156.

²⁶¹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini's-şi'r*, 2/5; Bolelli, *Belâgat*, 469; Bulut, *Belâgat terimleri sözlüğü*, 478.

²⁶² Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, 35; Tabba', Ömer Faruk, *Divanu Antera*, 99 (Sihhati meşkük şiirler bölümünde yer alıyor).

²⁶³ Şentemerî, *Eş'âru's-su'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/136; Ebû Gâlib ibn Meymûn, *Münthehe't-taleb*, 2/89.

²⁶⁴ İbn Hüzeyl, *Hilyetü'l-fürsân*, 229.

²⁶⁵ Buhturî, *el-Hamâse*, 116; İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinaati's-şi'r*, 1/258.

Sövmediğim halde namusuma dil uzatan, arkamdan, kanımı akıtmaya ant içen ikisiyle.

“الشَّائِمِي = söven ifâdesiyle = وَلَمْ أَشْتَمُهُمَا = Sövmediğim halde” ifâdeleri arasında tıbâk sanatı uygulanmıştır.

يُخْبِرُكَ مَنْ شَهِدَ الْوَقِيعَةَ أَنِّي   أَغَشَى الْوَعْيَ وَأَعْفُ عِنْدَ الْمَغْنَمِ²⁶⁶

Olaya tanık olanlar, sana benim savaşa atıldığımı, ganimet dağıtılırken de sakındığımı söyleyeceklerdir.²⁶⁷

İleri atılmak anlamına gelen “أَغَشَى” ifâdesiyle geri durmak anlamında kullanılan “أَعْفُ” ifâdesi arasında ve savaş anlamına gelen “الْوَعْيَ” kelimesiyle ganimet anlamına gelen “الْمَغْنَمِ” kelimesi arasında zımnî tıbâk vardır.

تُمْسِي وَتُصْبِحُ فَوْقَ ظَهْرِ حَشِيَّةٍ   وَأَبَيْتُ فَوْقَ سَرَاةِ أَذْهَمِ مُلْجَمِ²⁶⁸

O [Able] bir döşeğin üzerinde akşamlayıp sabahlar, bense gem vurulmuş bir yağız(Edhem) atın sırtında geçiririm geceyi.

Akşamlar anlamına gelen “تُمْسِي” fiili ile sabahlar anlamına gelen “تُصْبِحُ” fiili arasında tıbâk vardır.

Mukâbele

Mukâbele sözlükte bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırma ve yüzyüze getirme gibi anlamlara gelen mastardır.²⁶⁹

Bazı edebiyatçılara göre tıbâk sanatı türlerindedir.²⁷⁰ Edebiyatçıların büyük çoğunluğu mukâbeleyi müstakil bir bedi‘ sanatı olarak kabul etmişlerdir.²⁷¹

Terim olarak mukâbele; İki veya daha fazla anlam yahut iki veya daha fazla lafız ve zıtları arasında karşılaştırma yapan bir bedi‘ sanatıdır.²⁷²

تُمْسِي وَتُصْبِحُ فَوْقَ ظَهْرِ حَشِيَّةٍ   وَأَبَيْتُ فَوْقَ سَرَاةِ أَذْهَمِ مُلْجَمِ²⁷³

²⁶⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-Meânî*, 108; Sadrüddîn el-Basrî, *el-Ĥamâsetü'l-Basriyye*, 76.

²⁶⁷ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/117-118; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/221-223.

²⁶⁸ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/206.

²⁶⁹ İbn Manzûr, “Kâbele”, 11/540; Fîruzâbâdî, “Kâbele”, 1045

²⁷⁰ Kazvîni, *el-İdâh*, 255; Bulut, *Belâgat terimleri sözlüğü*, 297.

²⁷¹ İbn Reşîk, *el-'Umde fi sınaati's-Şi'r*, 1/583; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 424.

²⁷² Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 424; İbn Ĥicce, *Ĥizânetü'l-edeb ve gâyetu'l-ereb*, 1/129.

²⁷³ Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 2/113-114; Batalyevsî, *Şerhu'l-eş'âri's-sitteti'l-Câhiliyye*, 2/203-205.

O [Able] bir döşegin üzerinde akşamlayıp sabahlar, bense gem vurulmuş bir yağız (Edhem) atın sırtında geçiririm geceyi

Birinci mısradaki *تَصْبِحُ / ظَهْرُ / حَشِيَّةِ* kelimeleriyle, ikinci mısradaki *سَرَاةٍ / أَذْهَمَ* / *أَبِيْتُ* kelimeleri arasında karşılaştırmalar yapmıştır.

يُنَادُونِي فِي السَّلْمِ يَا بَنَ رَبِيبَةَ وَعِنْدَ صِدَامِ الْخَيْلِ يَا ابْنَ الْأَطَايِبِ.²⁷⁴

Barış zamanı bana: “Ey Zebîbe ’nin oğlu” atların çarpıştığı (savaş) zamanında ise “Ey iyilerin oğlu” diye sesleniyorlar.

“يَا ابْنَ الْأَطَايِبِ- يَا بَنَ رَبِيبَةَ” hitapları arasında mukâbele vardır. Mukâbeleden muradı çelişkiyi ispat, tutumlarına karşı dehşet duyguları uyandırma ve nesebiyle değil yaptıklarıyla övünmedir.

²⁷⁴ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerh-u Dîvânı Antera*, 35; Tabba‘, *Divanu Antera*, 99 (sıhhati meşkük şiirler bölümünde yer alıyor).

Arabistan yarımadasının ilk sakinlerinin Sami kavimleri olduğu, Samileri en iyi temsil eden topluluğun Araplar olduğu, Arapların tarihin bilinmeyen dönemlerinde yaşayan Ad, Semud gibi kavimlerine yok olmuş anlamında Baide Arapları, bilinen dönemlerde yaşayan ve Қаhtânîler ve Adnaniler şeklinde iki büyük gruba ayrılan Araplara Bakiye Arapları denildiği tespit edilmiştir. İslam öncesi dönemde Araplar toplumsal hukuka sahip hürler, hiçbir hakka sahip olmayan köleler ve bu iki grubun arasında yer alan mevâliler şeklinde toplumsal bir düzene sahiptirler. Hürler genellikle kendi aralarında eşit iken kabile reisleri, şairler, kahinler ve kahramanlar daha üst bir konumda görülürlerdi. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Araplarda kadınlar ve çocuklar kısıtlı haklara sahiptiler.

İslam öncesi dönemde Arabistan yarımadasında yaşayan halklar Hz. İbrahim'in öğretilerine bağlı Haniflik, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi semavi dinleri tanımışsa da genel olarak putperestlik inancına sahiptiler. Kabe hem Hz. İbrahim'in takipçileri kabul edilen Hanifler için ve hem de içinde barındırdığı putlar dolayısıyla putperestler için yarımada'nın önemli bir dinî merkezi haline gelmişti.

Orta Arabistanda şiir, hitabet oldukça gelişmiş, kabileler kendilerini temsil eden bir şaire sahip bulunmayı oldukça önemli addetmişler, cinlerle ilişkisi olduğuna inandıkları için şairlere korkuyla karışık saygı duymuşlardır. Ukâz gibi uluslararası panayıralarda hatipler ve şairler boy göstermiş ve zamanın en büyük şairinin hakemliğinde yapılan yarışmada birinci olan şiirler altın suyuyla yazılarak Kabe'ye asılmış ve muallakat adını almıştır.

Antere, orta Arabistandaki Necd bölgesinde yaşayan Gatafan kabilesinin alt kollarından Abs kabilesine mensup kahramanlığıyla meşhur Câhiliye dönemi şairlerindendir. Annesi Habeşistan kökenli zenci bir cariye, babası ise kabilenin ileri gelenlerindendir. Zamanın hakim anlayışına göre cariyeden doğan çocuk köle kabul edilir, çok büyük bir başarı elde etmesi halinde nadiren özgürlüğüne kavuşurdu. Antere rivayete göre esir düşen babasını kurtarması sonucunda özgürlüğüne kavuşmuştur. Antere günümüze kadar gelen haklı ününe gücü ve cesareti sayesinde kavuşmuştur. Antere'nin hayatındaki iki önemli hedeften birisi özgürlüğüne kavuşması diğeri ise amcasının kızı ve sevgilisi Able'ye kavuşmaktır. Able ile evliliği kaynaklarda çelişkili bir şekilde yer almış ve bazı kaynaklara göre Antere Able ile evlenmiştir.

Kronolojik bakımdan Zebîdî'nin *Tâcü'l-arûs'u* son olmak üzere ulaşabildiğimiz *Divan*, *Divan şerhi*, *muallaka*, *Hamâse* vb. edebiyat kitapları, dil ve dilbilgisi kitapları, sözlükler, coğrafya sözlükleri, *Fıkhu'l-luğa* sözlükleri ve târih kitaplarında yaptığımız taramada, mezkur esere kadar olan değişik ilk dönem kaynaklarında tespit edebildiğimiz şiirler, Asmaî'den rivayette bulunan Şentemerî ve Batalyevsî divanındaki şiirlerle bazen küçük farklarla birlikte çok büyük oranda benzerlik göstermektedir. Tümüyle farklı şiirler/beyitler istisna kabilindedir. Günümüzde yayınlanan ve sahih şiirler ve sıhhati şüpheli şiirler diye ikiye ayrılmış Antere divanlarının sahih kısımları incelendiğinde yine Şentemerî ve Batalyevsî rivayetlerine büyük oranda uygun olduğu müşahede olunmaktadır. Ancak Şentemerî'nin *Divanu Antere* şerhine başlık olarak tercih ettiği gibi bu şiirler seçme olup tüm sahih şiirleri ihtiva etmemektedir. Günümüzde *Antere divanı* adı altında yayımlanan eserlerde şiirlerin kaynağının gösterilmemesi de şiirlerin sıhhatini tespit konusunda karşılaşılan en büyük zorluklardan bir tanesidir.

Antere'nin şiirindeki saikler incelendiğinde sade güzelliğin zirvede olduğu, zorluklarla dolu, yapmacıklığa ihtiyaç duyurmayan çöl coğrafyasının, hayata gözlerini açtığı kabilesinin, içinde doğduğu ve kurtulmak için olağanüstü çaba harcadığı köleliğin, Habeşli annesinden tevarüs ettiği deri renginin ve platonik aşkı Able'nin ön plana çıktığı görülmektedir.

Antere'nin şiirinde ki temalar, Câhiliye dönemi şiirinde yer alan temalarla uyum içerisindedir. Özellikle muallakası kasidelerin iç planına uygunluk arzietmekte ve kalıntılar ve diyarların nitelenmesi, nesîb, tasvir, hamaset, fahr, methiye, hiciv, mersiye hikmet gibi klasik konulara yer vermektedir. Nispeten orta uzunlukta olan kasidelerinde yukarıda sayılan temalardan bir kaçına yer verilmekteyse de genellikle kısa şiirlerinde tema çeşitliliği görülmemektedir.

Antere şiiri incelendiği zaman kendine özgü ve gerçekçi olduğu göze çarpmakta, uzun sayılabilecek şiirlerinde kasidenin yapısı gereği birden fazla konunun şiirlerinde yer aldığı görülmektedir.

Şiirlerin çoğu kısa olup şiirlerde matla', mukaddime ve hâtıme bölümleri çok net değildir. Ancak muallakasında ve uzun sayılabilecek birkaç şiirinde ilgili bölümler yer almaktadır.

Câhiliye döneminde vezin ve kâfiye ile ilgili teorik eğitim-öğretim mevcut olmamakla birlikte daha sonra esasları Halil b. Ahmet tarafından konulan vezin ve kâfiye bilgileri şair-râvî geleneği içerisinde uygulamalı olarak aktarılmış ve şairlerde uygulanmıştır.

Antere, şairlerinde yalın, anlaşılır olmakla birlikte zengin bir dil kullanmış, hikaye etme, diyalog gibi yöntemleri ve daha sonra belâğat sanatları diye adlandırılacak olan Meâni, Beyân ve Bedi‘ sanatlarını başarıyla uygulamıştır. Antere özellikle teşbihi ebter diye bilinen teşbih türünü ve sevgilisine elçi göndermek gibi bir üslubu şiire kazandırmıştır.

Câhiliye döneminde kadınların huylarından, ahlaki güzelliğinden ziyade fiziki güzelliğinin işlendiği şiirleri iki ana bölümde incelemek gerekir. Bunlardan ilki sarih gazel denilen cinselliği öne çıkararak *el-Gazelu'l hissi* yahut *el-Gazelu'l-fâhiş* olup kadınlarla yaşadığı aşkları açıkça anlatan gazeldir İkincisi daha iffetli ve bazen de platonik aşkı ifâde eden *el-Gazelu'l-afif* diye adlandırılan gazel türüdür. Bu türün önemli temsilcilerinden biri şiirlerinin bütününde sevgilisi Able'yi zikreden Antere'dir.

Araplar arasında aşk, erkeklik ve kahramanlık duygularını uyandıran bir nağme olmuştur. Antere'de aşk, onurlu kahramanlığın önemli bir yönünü temsil eder. Able'ye duyduğu saf ve temiz aşkı, Araplar arasında sevdikleri uğruna kendilerini feda etmeye hazır, iffetli, platonik aşk şairlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Süvari şairler (şuarâu'l-fursân) kahramanlık ifâdeleriyle şiirlerini terennüm ederlerdi. Bu yüzden fahr/övünme ve hamâse/kahramanlık birbirinden ayrılması imkânsız sanatlar haline gelmişti. Hamâse ve fahr ruhu Câhiliye şiirinden çıkarılıp alınırsa geriye İslâm'dan önceki Arapların hayatını tasvir edecek pek bir şey kalmadığı görülmektedir.

Antere'nin kahramanlığının kaynaklarından bir tanesi bütün kalbiyle inandığı “madem ölüm kaçınılmaz öyleyse savaş meydanlarında ölmeli, çünkü bu ölüm geride hoş bir seda bıraktığı için ölümlerin en güzelidir” felsefesidir.

Antere bir kahraman olarak kaynaklarda ve halk arasında yaşamaktadır. Gerek İslâmî devirde gerekse Câhiliye döneminde hem avâm ve hem de havas nezdinde Antere kadar meşhur olmuş bir kahraman şair yoktur.

PDF Eraser Free

Antere'nin kendisine nispeti sahih şiirleri ile menh l şiirlerinin birbirinden ayırt edilebilmesi için Antere'nin hayatının efsanevi bir Şekilde anlatıldığı Siretu Antere / Kıssay-ı Antere adlı eserde geçen şiirlerin, Asmai'den Őentemer  ve Batalyevsi divanlarıyla nakledilen şiirler ile çeşitli ilk dönem kaynaklarında zikredilen şiirlerin karŐılaŐtırmalı olarak çalıŐılması büyük önem arz etmektedir.

Mualla a sahibi bir Şair olarak Antere'nin Şiirle olan iliŐkisini ortaya koyabilmek için Antere'nin etkilenebileceği, kendisini Şiir yazmaya motive edebilecek yakın ve uzak coğrafyada yaşamış Cahiliye Şairleriyle münasebetleri, herhangi bir Şaire öğrencilik ve r v lik yapıp yapmadığı, kendisinin r v /r v lerinin bulunup bulunmadığı ve daha sonra Uk z panayırı gibi yarıŐmaların yapıldığı edeb  ortamlarda gerek Şiir okuma yarıŐmalarına katılması gerekse bu tür etkinliklerde hakemlik görevini deruhte edip etmediğinin derinlemesine araŐtırılması, Antere'nin Asya ve Afrika'da çok geniş bir coğrafyada yaşayan Araplar arasında bu denli meşhur olması ve sevilmesinin psikolojik ve sosyal nedenlerinin araŐtırılması ve tahlil edilmesi hususları araŐtırmacıları bekleyen çalışma alanlarıdır.

KAYNAKÇA

- A'lem eş-Şentemerî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân b. Îsâ. *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*. Şerh ve Ta'lik: Muhammed Abdülmün'im Hafâcî. 2 cilt. Mısır: Multezimu't-Tab'ı ve'n-Neşr, Abdulhamid Ahmed Hanefî, 3. Basım, 1963.
- A'lem eş-Şentemerî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân b. Îsâ. *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*. Thk. Lecnetu İhyai't-Türasi'l-Arabiyye fi Dari'l-Afaki'l-Cedide. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Afaki'l-Cedide, 3. Basım, 1983.
- Abbâs, İhsân *Târîhu'n-nağdi'l-edebî 'inde'l-Arab, Nağdü's-şi'r mine'karni'g-sânî hattâ's-sâmine 'aşer*. Beyrut: Dâru's-Şekafe, 1983.
- Abdulazîm Alî Kinnâvî, *el-Vasfu fi's-Şi'ri'l-arabî, 1. Cüz, el-vasfu fi'l-asri'l-câhilî*. Kâhire: Şeriketu ve Matbaatu Mustafa el-Bânî ve Evlâduhû, 1949.
- Abdurrahman, Afif. *eş-Şi'ru ve Eyyâmü'l-Arab fi'l-Asri'l-Câhili*. Beyrut: Dâru'l-Endülü, 1984.
- Abdülhadioğlu, Ahmed. “Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikaye Gecelerinin Rolü”. *Mukaddime 7/2* (2016), 243-257. <https://doi:10.19059/mukaddime.82199>.
- Abdülkâdir Bağdâdî, Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb ve Lubbu lubâbi Lisâni'l-Arab*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 13 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 4. Basım, 1997.
- Abdülkâhir el-Cürcânî, Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Esrârü'l-belâga*. ta'lik: Mahmûd Muhammed Şâkir. Cidde: Dâru'l-medenî, 1991.
- Abkariyus, İskender Bek. *Munyetu'n-Nefs fi Eş'âri Anter Abs*. Beyrut: el-Matbaatu'l-Edebiyye, 2. Basım, 1881.
- Acar, Cafer. *Câhiliye'de ve Risalet Döneminde “Savaş” Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2007.
- Acar, Halil İbrahim. “ Mehrin İslâm Hukûku Açısından Değerlendirilmesi“. *İslâm Hukûku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011): 367-388.
- Afğani, Said. *Esvâku'l-Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1974.
- Ağayef, Ahmed. “İslâmiyetten önce Araplar”. Sad. Faruk Çiftçi. *Hikmet Yurdu*. 10 (Temmuz-Aralık, 2012/2): 301-319.

- Ahlwardt, W. *el- İkdü's-şemîn fî devâvîni 'ş-şu 'arâ 'i 's-sitteti 'l-câhiliyyîn*. London: Trübner & Co., 1869.
- Ahmed A. T. Awad. "Tevşîku nisbetu'n-nassi ilâ kâilih 'Şi'ru Antere nemûzecen" *Mecelletu Camiatu's-Şarika li'l-ulumi'l-insaniyye ve'l-ictimaiyye*. 11/3 (2014): 129-175.
- Ahmed Mekki, Tahir. *Dirâsetun fî Meşâdiri 'l-Edeb*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 8. Basım, 1999.
- Akarsu, Bedia. *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Kitâbevi, 3. Basım, 1998.
- Algül, Hüseyin. "Gatafân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/399. İstanbul: TDV yayınları, 1996.
- Altıparmak, Ö. Faruk. "Hikmet ve Felsefe İlişkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2003): 86-118.
- Altuntaş, Mehmet. "Câhiliye Dönemi Evlilikleri ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi". *Turkish Studies*, 11/5 (Winter 2016): 45-68. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9354>.
- Âlûsî, Mahmûd Şükrî, *Bulûğu 'l-ereb fî ma 'rifeti ahvâli 'l-Arab*. Şerh, tashih ve zabt: Muḥammed Behcet el-Eserî. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, ts.
- Alûsî, Mahmûd Şükrî, *Bulûğu 'l-ereb fî ma 'rifeti ahvali 'l-Arab*, 2 cilt. Kahire: Dâru'l-kitabi'l-Mısri, ts.
- Âmidî, Ebü'l-Kasım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ. *el-Mü'telif ve'l- muhtelif fî esmâi 'ş-şuarâi ve künâhim ve elkâbihim ve ensâbihim ve ba 'dı şî 'rihim*. Tsh. ve Ta'lik: Fritz Krenkow. Beyrut: Dâru'l-ciyl, 1991.
- Annânî, Muḥammed. *Divanu Antere b. Şeddâd el-Absî*. B.y.: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Mısriyye, 1339/1911.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslâm öncesi Arap târihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2014.
- Aristoteles. *Poetika – Şiir Sanatı Üzerine-*. Trc. Ari Çokona & Ömer Aygün. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, 2017.
- Arvas, Abdulselam. "Yazılı-Sözlü Gelenek İlişkisi ve Bir Fıkra Hakkında Düşünceler". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/1 (2012): 112.

- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muḥammed. *el-İşâbe fî temyîzi 'ş-şahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud & Ali Muḥammed Muavvad Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Asmaî Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb. *Kitâbü'l-Hayl*. Thk. Hâtem Sâlih ed-Dâmin. Şâm: Dâru'l-Beşair, 2005.
- Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb. *Fuhûletü 'ş-şu'arâ*. Thk. Charles C. Torrey. B.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1971.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/389-390. Ankara: TDV yayınları, 2003.
- Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. *el-Mâkasidü'n-nahviyye fî şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye el-Meşhur bi "şerhi 'ş-Şevâhidü'l-kübrâ"*. 4 cilt. Thk. Ali Muḥammed Fahir vd. Kahire: Daru's-Selam, 2010.
- Azimli, Mehmet. *Câhiliyeyi Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Barthold, W. *İslâm Medeniyeti Târîhi*. Trc. ve girişi yazar: M. Fuad Köprülü. Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Başçıl, Abdurrahman. "Sadru'l-İslam ve Emevi Dönemi Hitabeti". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2016), 199-240.
- Batalyevsî, Âsım b. Eyyûb. *Şerhu'l-Eşâri's-Sitteti'l-Câhiliyye*. 1.cilt Thk. Nâsîf Süleyman Avvad. Gözden geçiren: Lütfî et-Tûmî. 2. Cilt thk. Lütfî et-Tûmî. 2 cilt. Beyrut: el-Ma'hedü'l-Almani li'l- Ebhâşi'ş-Şarkiyye, 2008.
- Bedeva, Abdullah "Tarafe b. el-'Abd'ın Şiirlerinde Hikmet". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (Haziran 2017): 219-242.
- Bedr, Abdulbâsıt. *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Münevvere*. 3 cilt. el-Medîneti'l-Münevvere: y.y., 1993.
- Berru, Tevfik. *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muasır, 2. Basım, 1996.
- Bıyıkoğlu, Yakup. "Kur'an'da Câhiliye Kavramı". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2012/2), 233-247.
- Blachère, Régis. "Antere". Trc. Süleyman Tülücü. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 33 (2010): 212-219.
- Bolelli, Nusrettin. *Belağat (Beyân-Meâni-Bedi' ilimleri)*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 9. Basım, 2015.

- Brockelmann, Carl. *Fıkhu'l-lüğâti's-Sâmîyye*. Trc. Ramazan Abdu'ttevâb. Riyad: Riyad Üniversitesi yayınları, 1977.
- Brockelmann, Carl. *Târihu'l-Edebi'l-Arabi*. Arapçaya trc. Abdulhalim en-Neccar. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Mârife, 5. Basım, 1959.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muḥammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-şahîh*. Nşr. İzzuddîn Ḍalî vd. Beyrut: Müeesetü'r-Risale, 3. Basım, 1439/2018.
- Buhtürî, Ebû Ubâde el-Velîd b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî. *el-Ḥamâse*. Thk. Muḥammed İbrahim Huvver & Ahmed Muḥammed Ubeyd. Abu Dabi: Hey'etu Abu Dabî li's-şekafe ve't-turaş, el-mecmeu's-şekafi, 2007.
- Bulut, Ali *Belâgat terimleri sözlüğü*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 2013.
- Bulut, Ali. “Câhiliye Şiirinde Bazı Dinî Motifler”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18-19 (2005): 213-235.
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî – Beyân – Bedi'*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 9. Basım, 2019.
- Bulut, Ali. *Belâgati Müyessera, Meânî – Beyan – Bedi'*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfi Yayınları, 5. Basım, 2018.
- Bustani, Butros. *Udebâu'l Arab fi'l-Câhiliyyeti ve Sadri'l-İslâm*. Kahire: Müeesetü Hindâvi, 2014.
- Büyükcoşkun, Kudret. “Arabistan, Fizikî ve Beşerî Coğrafya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/248-251. İstanbul: TDV yayınları, 1991.
- Câdelmevlâ Bek, Muḥammed Ahmed vd. *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliye*. Mısır: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1942.
- Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Beyân ve't-Tebyîn*. thk. Abdüsselâm Muḥammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 7. Basım, 1998.
- Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Mehâsinu ve'l-Ezdâd*. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2. Basım, 1994.
- Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *Kitabü'l-Ḥayevân*. thk. Abdüsselâm Muḥammed Hârûn. 8 cilt. Mısır: Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Baba el-Halebî ve Evladihi, 1965-1967.
- Carim, Ali & Emin Mustafa. *el-Belağatu'l-vâḍiha*. Mısır: Dâru'l-meârif, 1999.
- Cebûri, Kamil Süleyman. *Mu'cemü's-Şuarâ'' mine'l-Asri'l-Câhili*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

- Ceradât, Ammâr Câbir Abdurrahîm. *Zahiratu'l-'udûl fi şî'ri Antere*. Nablus: Câmîiatu'n-Necah el-Vataniyye, Diller ve Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek lisans tezi, 2015.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fi Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 10 cilt. Bağdat: y.y., 2. Basım, 1993.
- Cevherî, İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. Thk. Ahmed Abdulğafur Attar. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 3. Basım, 1984.
- Ceviz, Nurettin. "Câhiliye Döneminde Süvari Şairler". *Ekev Akademi Dergisi* 6/10 (Kış 2002):175-203.
- Cubûrî, Yahyâ. *eş-Şi'ru'l- Câhilî Haşaişuh ve Funûnuh*. Beyrut: Müessetü'r-Risale, 5. Basım, 1986.
- Cuveynî, Mustafa Savi. *el-Belağatu'l-Arabiyye, te'sîl ve tecdîd*. İskenderiye: el-Meârif, 1985.
- Cürçânî, Seyyid Şerîf. *Mu'cemu't-Ta'rîfât*. Thk. Muhammed Sıddık el-Minşevî. Kahire: Dâru'l-fadîle, 2004.
- Çağatay, Neşet. *İslâmdan önce Arap Târihi ve Câhiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Çağırıcı, Mustafa. "Asabiyet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/453-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nihad M. "Arap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/276-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nihad M. "Arûz" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/424-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nihad M. "İslâm Hat Sanatının doğuşu ve gelişmesi (Yâkût devrinin sonuna kadar)". *İslâmî Tetkikler Dergisi*, Nihad M. Çetin Hatıra sayısı 9 (1995): 1-50.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*,. İstanbul: Kapı yayınları, 2. Basım, 2011.
- Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 14. Basım, 2017.
- Çiftçi, Faruk. "Arap Geleneğinde Şair ve Cin İlişkisi". *Ekev Akademi Dergisi*, 6/13 (Güz 2002): 315-324.
- Çöğenli, M. Sadi. "Cemheretü eş'ârî'l-Arab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/324-325. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Çöğenli, Sadî & Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatında Kaynaklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 3. Basım, 2000.
- Danişmend, İsmail Hamî. *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi*. İstanbul: Bab-ı Ali yayınevi, 1960.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu 'l-Edebi 'l-Arabi*. 10 cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, 11. Basım, 1960.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Târîhi-I Câhiliye Dönemi*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Demircan, Adnan. "Câhiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikah". *Diyanet İlmi Dergi* 49/3 (2013), 21-42.
- Demircan, Adnan. *Câhiliye Arapları*. İstanbul: Beyân Yayınları, 2015.
- Dindi, Emrah *Kuran'da İslam öncesi Kültürün İzleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2014.
- *Divanu Abid b. el-Abras*. Şerh: Eşref Ahmed Arara. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1994.
- *Divanu Adiy b. Zeyd el-İbadi*. Thk. Muḥammed Cebbar el-Muaybed. Bağdat: Şeriketu Dari'l-Cumhuriyye li'n-Neşri ve't-Tab'i, 1965.
- *Divanu Amr b. Kulşûm*. thk. İmil Bedî' Yakub. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 2. Basım, 1996.
- *Divanu Anter*. Beyrut: Matbaatu'l-Adab, 1893.
- *Divanu Antere b. Şeddâd*. Şerh: Hamdu Tammas. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- *Divanu Anteretu'l-Absî ev Antere b. Şeddâd*. Şerh ve takdim Ömer Faruk et-Tabba'. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.
- *Divanu Evs b. Hacer*. Thk. Muḥammed Yusuf Necm. Beyrut: Dâru Beyrut, 1980.
- *Divanu Hatim et-Taî*. Thk. Âdil Süleymân Cemâl. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1994.
- *Divanu İmriu'l-Ḳays*. Zabt ve tsh. Mustafa Abdu's-Şâfi. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 5. Basım, 2004.
- *Divanu Ömer b. Ebî Rebîa*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.
- *Divanu Tarafe b. el-Abd*. Şerh: Mehdi Muḥammed Nasıruddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2002.

- *Divanu Urvetu 'bnu'l-Verd*. Dirase, Şerh ve Thk. Esmâ Ebû Bekr Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- *Divanu Zühêyr b. Ebî Sülmâ*. Şerh: Ali Hasan Faur. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- *Divanu'l-'Aşa'l-Kebîr Meymûn b. Kays*. Şerh: Muhammed Hüseyin. el-Cemamiz: Mektebetu'l-adab, ts.
- *Divanu'l-Hansa*. Şerh: Hamdu Tammâs. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3. Basım, 2004.
- *Divanu'l-Murakkışeyn*. Thk. Kârin Sâdır. Beyrut: Dâru Sâdır, 1998.
- Durmuş, İsmâîl. "Fahr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/217-220. İstanbul: TDV yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmâîl. "Hamâse" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 37-440. İstanbul: TDV yayınları, 1997.
- Durmuş, İsmâîl. "Meâni". 28: 204-206. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmâîl. "Mecaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 217-220. İstanbul: TDV yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmâîl. "Methiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 406-408. İstanbul: TDV yayınları, 2004.
- Durmuş, İsmâîl. "Şiir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39: 144-154. İstanbul: TDV yayınları, 2010.
- Durmuş, İsmâîl. "Vezin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/77-79. İstanbul: TDV yayınları, 2013.
- Durmuş, İsmâîl. Öztürk, Mürsel. Pala, İskender. "Kâfiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 149-153. İstanbul: TDV yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmâîl. "İktitâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/58-59. İstanbul: TDV yayınları, 2000.
- Ebû Alî el-Merzûkî, Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen. *el-Ezmineti ve'l-Emkine*, 2 cilt. Haydarabad: Meclisu Dâirati'l-Meârif, 1913.
- Ebû Alî el-Merzûkî, Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu Divani'l-Hamâse*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1991.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnâvut vd. 7 cilt. Şam: Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009.

- Ebû Gâlib İbn Meymûn, Muhammed b. el-Mubârak b. Muhammed. *Münteha 't-taleb min eş 'âri'l-Arab*. 9 cilt. Thk. ve şerh: Muhammed Nebîl Tarifî. Beyrut: Daru Sâdır, 1999.
- Ebû Hadîd, Muhammed Ferîd. *Ebû'l-Fevâris Antere b. Şeddâd*. Kahire: Mısır Arap Cumhuriyeti, Millî Eğitim Bakanlığı, Kitaplar Dairesi, Lise 1. sınıflar için, 2012.
- Ebû Hilâl Askerî, el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Divanü'l-me 'ânî*. Şerh, Zabt ve Nass Ahmed Hasan Besec. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Ebû Hilâl Askerî, el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Kitâbü'ş-Şinâ'ateyn*. Thk. Ali Muhammed el-Beccâvi & Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952.
- Ebû Nâcî, Mahmud Hasan. *Şu'arâu'l-'Arab el-Fursân fi'l-Câhiliyyeti ve İslâm*. Beyrut: Müessesetü 'ulûmi'l-Kur'an, 1984.
- Ebû Temmâm, Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî. *el-Hamâse*. 2 cilt. Thk. Abdullah b. Abdurrahîm. b.y.: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, el-Meclisu'l-İlmi, 1981.
- Ebû Ubeyd el-Bekrî, Abdullâh b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr el-Endelüsî. *Mu'cemü me'sta'cem min esmâ'i'l-bilâd ve'l-mevâzi' (mevâkı')*. Thk. Mustafa es-Sakka. Beyrut: Alemu'l-Kütüb, 1945.
- Ebû Ya'la Abdalbaki, Abdullah ibni'l-Muhassin et-Tennuhi. *Kitabu'l-Kavafi*. Thk. Avni Abdurrauf. Mısır: Mektebetu'l-Hancı, 2. Basım, 1980.
- Ebû Zeyd el-Kureşî, Muhammed b. Ebi'l-Hattâb. *Cemheretü eş 'âri'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Giza: Nehdatu Mısır, 1981.
- Ebû'l-Bekâ El-Kefevî, Eyyub b. Mûsa el-Huseynî. *el-Külliyât Mu'cem fi'l-mustalahâti ve'l-Furûki'l-luğavi*. Nşr. Adnan Dervîş & Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1998.
- Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*. Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sud. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Eliot, T. S. *Edebiyat üzerine düşünceler*. Trc. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Elmalı, Hüseyin. "İbnü'ş-Şecerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/ 219-220. İstanbul: TDV yayınları, 1996.

- Elmalı, Hüseyin. “Kaside”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/562-564. İstanbul: TDV yayınları, 2001.
- Elmalı, Hüseyin. “Tasvir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: TDV yayınları, 2011.
- Emin, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. Kahire: Hindâvî, 2011.
- Emin, Ahmed. *Feydu'l-hâtur*. 8 Cilt. Kahire: Hindâvî, 2012.
- Emin, Said. *Şerhu Divani Antere*. Kahire: el-Matbaatu'l-Arabiyye Bimısra, ts.
- Esed, Nasıruddin. *Mesâdiru 'ş-Şi'ri'l-Câhilî ve kıymetuhu 't-Târihiyye*. Beyrut: Dâru'l-ciyl, 7. Basım, 1988.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. 18 cilt. Thk. Abdülmün'im Hafacî vd. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyyeti li't-Te'lif ve't-Terceme, 1967.
- Fayda, Mustafa. “Câhiliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/17-19. İstanbul: TDV yayınları, 1998.
- Fayda, Mustafa. “Abdullah b. Cüd'ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Fayda, Mustafa. “Abs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/312. İstanbul: TDV yayınları, 1993.
- Faysal, Şükrü. *Tatavvuru'l-ğazel beyne'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*. Dimeşk: Matbaatu Camiati Dimeşk, 1959.
- Ferruh, Ömer. *Târîhu'l-edebi'l-arabi*, 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1981.
- Feyfî, Abdullah b. Ahmed. *Mefâtîhu'l-kasîdeti'l-câhiliyye nahve ru'yeti'n-nakdiyyetin cedîde*. Cidde: en-Nâdi'l-Edebiyyi's-Sekâfî, 2001.
- Fîruzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhtâ*. Thk. Muhammed Naîm el-Argusi. Şâm: Müessesetü'r-Risâle, 6. Basım, 1998.
- Goldhizer, Ignace. *Klasik Arap Literatürü*. Trc. Rahmi Er-Azmi Yüksel. Ankara: Vadi yayınları, 2. Basım, 2012.
- Göçemen, Yakup. *Muallaka Şairi Antere b. Şeddâd'ın Hayatı ve Şiirlerinin Dil ve Tema Yönünden Tahlili*. Yüksek lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2015.
- Gökçe, Şuheda. “Emeviler Döneminde Mevali Politikasının Rivayetlere Etkisi”. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 5 (Bahar 2019), 16-30. <https://dergipark.org.tr/en/pub/itad/issue/48177/598998>.

- Gundicâni, Ebû Muhammed el-Arabî. *Kitabu Esmâi Hayli 'l-Arab ve Ensâbihâ ve zikri Fursânihâ*. Thk. Muhammed Ali Sultânî. Şam: Müessesetu'r-Risâle, 1981.
- Günaltay, M. Şemsettin. *İslâm Öncesi Arap Târîhi*. Sad. Mehmet Mahfuz Söylemez. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Günaltay, M. Şemsettin. *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. Sad. Mehmet Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Hadîsî, Behcet Abdulğafûr. *Umeyye b. Şalt, Hayâtuhu ve Şi'ruhu*. Abu Dabî: Heyetu Abu Dabî li's-Sekafeti ve't-Turas, el-Mucemmu's-Sekafi, 2009.
- Hadv, Nevâl. *el-Faḥru fi 'ş-şiri'l- Câhilî "el-Faḥru beyne Antere b. Şeddâd ve Amr b. Kulsûm*. Tilimsan: Ebû Bekir Belkayd Üniversitesi, Diller ve Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Saîd. *Sirru'l-feşâha*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982.
- Hafâcî, Muhammed Abdülmün'im. *el-Hayâtü'l-Edebiyye fi'l-Asrayni'l-Emevî ve'l-Abbasî*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1992.
- Hafâcî, Muhammed Abdülmün'im. *el-Hayâtü'l-Edebiyye fi'l-aşri'l-câhilî*. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1992.
- Halebî, Muhammed Bedruddîn ebî Firâs. *Nihâyetu'l-Ereb min Şerhi Muallakâti'l-Arab*. Mısır: Matbaatü's-Saade, 1906.
- Hâlidîyyân, Ebû Osman Saîd (Sa'd) b. Hâşim el-Hâlidî-Ebû Bekir Muhammed b. Hâşim el-Hâlidî. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir min eş'âri'l-müteḳaddimîn ve'l-Câhiliyye ve'l-Muḥadramîn..* Ta'lik: Muhammed Ali Dikka. Şam: Menşûrâtu Vizâratî's-Sekâfe, 1995.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*. 8 cilt. Thk. Mehdi el-Mahzûmi-İbrahim es-Samarrai. Beyrut: Daru ve Mektebûtu'l-Hilâl, 1999.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Trc. Salih Tuğ. 2 cilt. İstanbul: İrfan Yayımcılık ve Ticâret, 5. Basım, 1990.
- Han, Yahya, "el-Vahdetü'l-uzviyyetü fi'l-Ḳaşideti'l-Arabiyyeti ḳadîmen ve ḳadîsen". *Journal of Islamic & Religious Studies* 1/2 (2016): 99-112. <https://doaj.org/article/1d351a3d39fd4d6da9cbdb2a4f7d4310>.
- Hanefî Nâsîf vd. *Şerhu'd-durûsi'l-Belağâ*. Şerh: Muhammed b. Sâlih el-Useymin. Kuveyt: Mektebetu ehli'l-Eş, 2004.

PDF Eraser Free

- Hasan, Hasan İbrahim. *Târihu'l-İslâm, es-Siyasî, ve'd-Dinî, ve's-Sekafî ve'l-İctimai*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ciyl & Kahire: Mektebetu'n-Nehza'l-Mısıriyye, 4. Basım, 1996.
- Hâşimî, es-Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-meânî ve'l-Beyâni ve'l-Bedi'*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- Hâşimî, Muhammed Alî. *el-'Arûzu'l-vâdih ve 'ilmü'l-kâfiye*. Beyrut: Dâru'n-Neşri'l-İslâmiyye, 5. Basım, 2008.
- Hatîb el-Kazvînî, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed. *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *el-Kâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi*. Thk. Hassânî Hasan Abdullah. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 3. Basım, 1994.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Şerh-u Divanı Antere*. Der. Mecîd Tarrâd. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1992.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Şerhu Divanı(eş'âri)'l-Hamâse*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Şerhu'l-kaşâ'idi(Mu'allakâti)'l-aşr*. Kahire: İdaretu't-Tıbaati'l-Münîriyye, 1352/1933.
- Hazer, Dursun. "Hz. Muhammed'in Şairi Hassan b. Sabit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler". *İslâmi İlimler Dergisi* 1/1 (2006): 85-116.
- Hâzîmî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzîm el-Hemedânî. *'Ucâletü'l-mübtedî ve fuğâletü'l-müntehî fi'n-neseb*. Kahire: el-Matâbiu'l-Amiriyye, 1973.
- Hemdânî, Lisânü'l-Yemen el-Hasen b. Ahmed b. Ya'küb. *Şifatü Cezîreti'l-Arab*. thk. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Huli. San'a: Mektebetu'l-İrşâd, 1990.
- Hitti, K. Philip. *Siyasî ve Kültürel İslâm Târihi*. 4 cilt. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- Hizmetli, Sabri. *İslâm Târihi (Başlangıçtan ilk dört Halîfe devri sonuna kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
<http://www.sharjah.ac.ae/ar/Research/spu/JournalHSS/Documents/V11/N2/Ahmed%20A.%20T.%20Awad.pdf>
- Hüseyin, Taha. *fi'l-Edebi'l-Câhili*. Kahire: Matbaatu Faruk, 3. Basım, 1933.
- Hüseyin, Taha. *Hadisü'l-Erbia' I*. B.y.: Dâru'l-meârif, 14. Basım, 1925.

- Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allâh ve İnsan*. Çev. Süleyman Ateş. Ankara: AÜİF yayınları. 1975.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dînî ve Ahlâki Kavramlar*. Çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar yayınları, 4. Basım, 2011.
- İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muḥammed b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-İkdu'l-ferîd*, 9 cilt. Thk. Mufid Muḥammed Kamiha. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muḥammed b. el-Hasan el-Ezdi el-Basri. *el-İştikâk*. Thk. Abdüsselâm Muḥammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1991.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muḥammed b. el-Hasan el-Ezdî el-Basrî. *Cemheratü'l-luğa*. Thk. Remzî Munîr Ba'lebekî, 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-ilmî li'l-melâyîn, 1987.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Muḥammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mu'cemü mekâ'yisi'l-luğa*, 4 cilt. thk. Abdüsselâm Muḥammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1969-72.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Muḥammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *eş-Şâhibiyyu fî fıkhi'l-luğa(ti'l-Arabiyye ve mesâ'ilihâ ve süneni'l-Arab fî kelâmihâ)*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân. *Târîhu İbn Haldûn el-Musemma divanü'l-mübtede' ve'l-ḥaber fî eyyâmi'l-Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men-âşarahüm min-zevi's-sultâni'l-ekber*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2001.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muḥammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*. 8 cilt. Thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Daru Sâdır, 1994.
- İbn Hayr, Ebû Bekr Muḥammed b. Hayr b. Ömer el-İşbîlî. *Fehresetü ibn Hayr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Mahmûd Beşşâr Avvâd Tunus: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2009.
- İbn Hazm, Muḥammed Ali b. Ahmed b. Said. *Cemheretü Ensabi'l-'Arab*. Thk. Abdüsselâm Muḥammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Meârif, 5. Basım, 1982.
- İbn Hicce, Ebü'l-Mehâsin Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh el-Hamevî. *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*. 2 cilt. Şerh: Isam Şeitu. Beyrut: Daru ve Mektebetu'l-Hilal, 1987.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmurî, 4 cilt Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1990.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2 cilt. Thk. Mustafa es-Sakka vd. Mısır: Şeriketu Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Babi'l-Halebi ve Evladuhu bi Mısır, 2. Basım, 1955.
- İbn Hüzeyl, Ebü'l-Hasen Alî b. Abdirrahmân el-Fezârî el-Endelüsî. *Hilyetü'l-fürsân ve Şiârü's-Şüc'ân*. Thk. Muhammed Abdülganî Hasen. Mısır: Darü'l-Meârif, 1951.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer el-Kureşî eş-Şâfî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 2 cilt. Lübnan: Beytu'l-efkari'd-devliyye, 2004.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *el-Me'âni'l-kebîr fî ebyâti'l-me'âni*. Tsh. F.Krenkow. Beyrut: Daru'n-Nehdati'l-Hadise, ts.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *eş-Şi'r ve's-şuşu'arâ'*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Dâru'l-Maarif, 1958.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *Uyûnü'l-aḥbâr*. 4 cilt. Kahire: Matbaatu'd- Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1996.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Reşîk, Ebû Alî el-Hasen. *el-'Umde fî meḥâsini's-şi'r ve âdâbih ve nakdih*, 2 cilt. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 5. Basım, 1981.
- İbn Reşîk, Ebû Alî el-Hasen. *el-'Umde fî sinaati's-şi'r ve nakdih*, 2 cilt. Thk. Abdulvahid Şa'lan en-Nebevi. Kahire: Mektebetu'l-Ḥancî, 2000.
- İbn Sellâm, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ubeydillâh b. Sâlim el-Cumahî el-Basrî. *Tabakatü Fuhûli's-Şuarâ*, 2. Cilt. şerh: Mahmud Muhammed Şakir. Cidde/Kahire: Dâru'l-Medeni, ts.
- İbn Side, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muḥaşşaş*. 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Side, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhkemü'l-Muhitil-Azam*. Thk. Abdussettar Ahmed Ferrac, 2. Cilt; Aîşe Abdurrahman, 3. Cilt; İbrahim el-Ebyari, 5. Cilt; Murad Kamil, 6. Cilt; Muhammed Ali en-Neccar, 7. Cilt. 7 cilt. B.y.: Ma'hedu'l-Mahtûtât Licâmiati'd-Duveli'l-Arabiyye, 1958-1973.

- İbn Tabâtabâ, Ebü'l-Hasen Muḥammed b. Ahmed b. Muḥammed b. İbrâhîm Tabâtabâ el-Hasenî el-Alevî. *İyârü 'ş-şî'r*. Şerh ve Thk. Abbas Abdussettar. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muḥammed b. el-Kâsım b. Muḥammed. *Şerhu'l-Kaşâ'idi's-seb'it-tivâli'l-Câhiliyyât*. Thk. Abdusselâm Hârun. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1993.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muḥammed b. Sâib b. Bişr. *Cemheretü'n-neseb*. 3 cilt. Thk. Mahmûd Firdevsi'l-Azîm, Şâm: Dâru'l-Yakazati'l-Arabiyye, 2. Basım, 1986.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muḥammed b. Sâib b. Bişr. *Kitâbü'l-Eşnâm*. Thk. Ahmed Zeki Paşa. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 3. Basım, 1995.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muḥammed b. Sâib b. Bişr. *Nesebü'l-ḥayl fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve aḥbârühâ*. h. 540 yılında müteveffa İbn Mansur el-Cuvaliki rivayeti. Thk. Nuri Hammûd el-Kaysî & Hâtem Sâlih ed-Dâmin. Bağdat: Matbaatu Mecmei l-İlmiyyi'l-Irakî, 1985.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muḥammed el-Mu'tez Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil Alellâh el-Abbâsî. *el-Bedi'*, Nşr. Ignatius Kratchkovsky. Beyrut: Dâru'l-Mesira, 3. Basım, 1982.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muḥammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muḥammed b. İshâk. *el-Fihrist*. Beyrut: Daru'l-Mârif, ts.
- İbnü's-Şecerî, Ebü's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullah b. Alî b. Muḥammed b. Hazma el-Hâşimî el-Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî. *el-Hamâsetü's-Şeceriyye*. thk. Abdulmuîn el-Meluhî-Esma el-Hımsî. Şam: Menşûrâtu Vizâratu's-Sekafe, 1970.
- İbnü's-Şecerî, Ebü's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullah b. Alî b. Muḥammed b. Hazma el-Hâşimî el-Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî. *el-Emâlî*. Thk. Mahmud Muḥammed et-Tanah. 3 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 1992.
- İpek, Muhammet Selim. "Arap Şiirinde Hikmet Esintileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/41 (Aralık 2015): 173-180.
- İpekten, Halûk "Gazel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/440-442. İstanbul: TDV yayınları, 1992.
- İsfahânî, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muḥammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Eğânî*. 24 cilt. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyye, 2. Basım, 1952-1994. Bu büyük

eserin basımı uzunca bir süre devam etmiş ve değişik muhakkikler ve yayınevleri bu süreçte yer almıştır.

- İslâm, İbrahim. *Divanu Antere b. Şeddâd*. b.y.: Farus li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2014.
- İzzüddîn İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Alî b. Muḥammed b. Muḥammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîh*, 11 cilt. Thk. Ebü'l-fida Abdullah el-Kadı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- Kādî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *Meşâriku'l-Envâr alâ Sihâhi'l-Âsâr*. 2 cilt. Tunus: Mektebetu'l-Atika- Kahire: Daru't-Turas, 1978.
- Kafes, Mahmut. "Muallakalarda Bitki ve Hayvan Tasvirleri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 35 (Haziran 2016): 145-164 . <https://doi.org/10.21497/sefad.49901>
- Kâlî, Ebû Alî İsmâîl b. el-Kâsım b. Ayzûn. *el-Emâlî*. 3 cilt. B.y.: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1975-1976.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Nihâyetü'l-ereb fi ma'rifeti ensâbi (kabâ'ili)'l-Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Lübânî, 2. Basım, 1991.
- Karabela, Nevin. *Halîl b. Ahmed'in Arap Dili ve Gramerindeki yeri*, Isparta: Hondu Kitap Kırtasiye. 2011.
- Kaysî, Nûrî Hammûdî. *el-Furûsiyye fi'ş-ş-ri'l-câhilî*. Bağdat: Mektebetu'n-Nehza, 1964.
- Kazancı, Ahmet Lütfî. "Câhiliye Döneminde Müsbet Davranışlar." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1986), 103-110.
- Kılıç, Hulusi. "Belâgat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/380-383. İstanbul: TDV yayınları, 1992.
- *Kitab-ı Mukaddes, Yeni Dünya Çevirisi*. New york: Watchtower Bible and Track Society of New York Inc, 2017.
- Koyun, Tülay. *Emevi Dönemi Sonuna Kadar Araplarda Hitabet Sanatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2016.
- Kudâme b. Ca'fer, Ebü'l-Ferec b. Kudâme b. Ziyâd el-Kâtib el-Bağdâdî. *Naḳdü'ş-ş-ri*. Thk. ve ta'lik: Muḥammed Abdülmün'im Hafâcî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

- *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altıntaş & Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Kurucu, Ayşegül. *Câhiliye Dönemi Hakim Ve Hatiplerinden Kuss b. Saide, Eksem b. Sayfi ve Amr b. Madikerib'in Arap dili ve Edebiyatındaki yerleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2014.
- Kutluer, İlhan. "Hikmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18/503-511. İstanbul: TDV yayınları, 1998.
- Kutluer, İlhan. "Medeniyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/296-297. Ankara: TDV yayınları, 1998.
- Kuzgun, Şaban. "Hâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/395-396. İstanbul: TDV yayınları, 1997.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "KİNDE (Benî Kinde)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/37-38. İstanbul: TDV yayınları, 2002.
- *Lamiyyetu'l-Arab li'ş-Şenfera*. Şerh:Abdulhalîm Hafna. Kahire: Mektebetu'l-Edeb, 2008.
- Luheybi, Muna b. Buheybit b. Uveybid. *el-Furûsiyyetu fi'ş-Şi'ri*. Mekke: Camiatu Ummu'l-Kura, Arap Dili Fakültesi, Lisansüstü Bölümü Edebiyat Şubesi, Yüksek lisans tezi, 2008.
- Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Ubeyde et-Teymî. *ed-Dîbâc*. Thk. Abdullah b. Süleyman el-Cerbu'- Abdurrahman b. Süleyman el-Aysemîn. Kahire: Mektebetu'l-Hancı, 1991.
- Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Ubeyde et-Teymî. *Mecâzü'l-Kur'ân*, 2 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancı, ts.
- Makbûl, Ali Beşir en-Nime. *eş-Meraşî'ş-şî'riyye fi asrı şadri'l-İslâm*. Beyrut: Daru Sâdır, 1997.
- Makdisî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ eş-Şâmî el-Beşşârî. *Ahsenü't-tekâsîm fi ma'rifeti'l-eğâlîm*. Lieden: Beril Matbaası, 1877.
- Margoliouth, D. S. "The Origins of Arabic Poetry". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 3 (Jul., 1925): 417-449.
- Ma'ruf, Nâcî. *Aşâletu'l-Hazâreti'l-Arabiyye*. Bağdat: Matbaatu't-Tazamun, 2. Basım, 1969.

- Mehmet Fehmi, *Târih-i Edebiyatı Arabiyye*, İstanbul: Matabaay-ı Âmire, 1917.
- Melih Fehmi, Bedriye binti Atik. *Mecâzâtü Antere b. Şeddâd ve kinâyâtuhâ*. Mekke: Ummu'l-Kura Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Lisansüstü Bölümü, Edebiyat Şubesi, Yüksek lisans Tezi, 2006.
- Mevlevî, Muhammed Saîd, *Divanu Antere*. Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmi, 1970.
- Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emşâl*. Nşr. Muhammed Muhyiddin 'Abdulhamîd. 2 cilt. Beyrut: Mektebetu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1955.
- Mufağdal b. Seleme, Ebû Talib, *el-Fâhîr (fi'l-emşâl)*. Thk. Abdulalîm et-Tahavî. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Ammetu li'l-Kitab, 1974.
- Mufağdal ed-Dabbî, Ebü'l-Abbâs b. Muhammed b. Ya'lâ. *Emsâlü'l-'Arab Takdim ve ta'lik: İhsân Abbâs*. Beyrut: Dâru'r-raid el-Arabi, 2. Basım, 1983.
- Muğanniye, Ahmed. *Târihu'l-Arabi'l-Kadîm*, Beyrut: Daru's-Safve, 1994.
- Muhammed Ahmed Kâsım & Muhyiddîn Deyb. *Ulûmu'l-Belâğa (el-Bedi' ve'l-Beyân ve'l-meâni)*. Lübnan: el-Müessetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 2003.
- Muhammed b. Habîb, Ebû Ca'fer b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî. *el-Muhabber*. Thk. Ilse Lichtenstadter. Beyrut: Dâru'l-Afaki'l-Cedide, ts.
- Muhammed b. Habîb. Ebû Ca'fer b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî. *Esmâ'ü'l-muğtâlîn mine'l-eşrâf fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve esmâ'ü men kıtile mine's-şu'arâ' ve Zeyluhu Kûna's-şu'arâ' ve men galebet künyetühû 'alâ ismih*. Thk. Seyyid Kesrevî Hasen. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Muhammed b. Hasan b. Osman. *el-Mürşidü'l-Vâfi, fi'l-Uruz ve'l-Kavâfi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Muhammed, Sirâcuddîn. *el-Medîhu fi's-Şi'ri'l-Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmiyye, ts.
- Muhtar, Cemal, "Antere Kıssası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/237-238. İstanbul: TDV yayınları, 1991.
- Muhtar, Cemal, "Antere", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/237. İstanbul: TDV yayınları, 1991.
- Mûnis, Hüseyin. *Târihu Kureyş*. Cidde: ed-Daru's-Suudiyye, 1988.
- Mustafa, Mahmud. *Ehdâ sebilin ilâ ilmeyi'l-Halîl; el-Aruz ve'l-Kâfiye*. Gözden geçirme ve takdim: Muhammed Abdulmunim Hafâcî. Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 2002.

- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muḥammed b. Yezîd. *el-Kâmil fi'l-Lügati ve'l-Edeb*. Thk. Muḥammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 3. Basım, 1997.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muḥammed b. Yezîd. *Nesebü Adnân ve Kahtân*. Nşr. Abdülazîz el-Meymenî. b.y.: Matbaatu Lecnetu't-Te'lif ve't-Terceme, 1354/1936.
- Nehhâs, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muḥammed. *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrât*. Thk. Ahmed Hattâb. 2 cilt. Bağdat: Dâru'l-Hürriyeti li't-Tıbaa, 1973.
- Nicholson, Reynold A. *A literary History of the Arabs*. New York: Charles Scribner's Son, 1907.
- Nüveyrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muḥammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî. *Nihâyetü'l-ereb fi fününi'l-edeb*. Thk. Hasan Nureddin. 33 cilt Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Ögmüş, Harun. *Câhiliye döneminde Araplar Câhiliye Şiirine Göre İslâm öncesi Arap toplumu ve Kur'an'ın Getirdiği Değişim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Ömer, Ahmed Muhtar. "Medeniyet". *Mu'cem el-Luğati'l-Arabiyye el-Muasıra*. 3/2080. 4 cilt. Kahire: Alemu'l-Kütüb, 2008.
- Özaydın, Abdülkerim. "Arap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/321-324. İstanbul: TDV yayınları, 1991.
- Özcan, Emine Sonnur. "İslâmiyet Öncesi (Câhiliye Devri) Arap Kültüründe Rivâyet ya da Tarih Bilinci". *Tarih Okulu* 11 (2011), 33-51.
- Özdemir, Abdurrahman. *Aruz, Târihçe-Terminoloji-Literatür*. İstanbul: Kitap yayıncılık, 2013.
- Özdemir, Abdurrahman. *Lebîd b. Rabîa el-Amirî ve Divanı*. Ankara: Araştırma yayınları, 2007.
- Özmen, Feriha. "Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (2012), 300-328.
- Palabıyık, M. Hanefî. "Câhiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma-Yazma Faaliyetleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 31-68.
- Parıld, Metin. "Cemheratu Eş'âri'l-'Arab'ın İlk Dönem Şiir Antolojileri Arasındaki Yeri ve Önemi". *Mârife*. 11/2 (Yaz 2011): 129-140. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3344278>

- Râfî‘, Mustafa Sâdik. *Târîhu Âdâbi’l-Arab*. 3 cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye. 2000.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muḥammed b. el-Mufaḍḍal. *Müfredâtü elfâzi’l-Ḳur’ân*. Thk. Safvan Adnân Dâvûdî, Dimeşk: Darul-Kalem- Beyrut: ed-Daru’s-Sâmîyye, 4. Basım, 2009.
- Rahmânî, İshâk vd. “Dirâse nefsiyye fi şî’ri Antere b. Şeddâd alâ esâsi ma’na nazariyyeti Adler en-nefsiyye”. *Mecelletu Afaku İlmiyye* 9/2 (2017): 68-96.
- Ravzân, Abd Avn. *Mevsûatu Şuarâi’l-Asri’l-Câhilî*. Ammân: Daru Usâme, 2001.
- Râzî, Muḥammed b. Ebû Bekir. *Muhtârü’s-Sihâh*. Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1989.
- Rummânî, Ebü’l-Hasen Ali b. İsa. en-*Nüket fi İ‘câzi’l-Ḳurân*, (*Selâsu Resâil fi İ‘câzi’l-Ḳurân adlı eser içerisinde*). Thk. Muḥammed Halefullâh-Muḥammed Zağlûl Selâm, Kahire: Dâru’l-Maarif bi Mısr, 3. Basım, 1956.
- Sadrüddîn el-Basrî, Ebü’l-Hasen Alî b. Ebi’l-Ferec b. el-Hasen. *el-Hamâsetü’l-Başriyye*. 4 cilt. Şerh ve Tahkîk: Adil Süleyman Cemal. Kahire: Mektebetu’l-Ḥancî, 1999.
- Said, Emin. *Şerh-u Divanı Antere b. Şeddâd*. Kahire: el-Mektebetu’t-Ticâriyye’l-Kübra, ts.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbu, 3. Basım, 2004.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muḥammed b. İsmâîl. *el-Müntehal*. İskenderiye: el-Matbaatu’t-Ticâriyye, 1901.
- Sekkâkî, Ebû Ya‘kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muḥammed b. Alî el-Hârizmî. *Miftâhu’l-‘ulûm*. Zabt ve Ta’lik: Nuaym Zerzur. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Basım, 1987.
- Sekkâl, Deyzîre. *el-Arab fi’l-Aşri’l-Câhilî*. Beyrut: Daru’s-Sadâkati’l-Arabiyye, 1995.
- Sem‘ânî, Ebû Sa‘d Abdülkerîm b. Muḥammed b. Mansûr. *el-Ensab*, Thk. Abdurrahmân b. Yaḥya el-Muallimî el-Yemânî. 13 cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiye, 2. Basım, 1980-84.
- Seyyid Nevfel. *Şi’ru’t-Tabî‘a fi’l-Edebi’l-‘Arab*. Kahire: Matbaatu Mısr, 1945.
- Sezgin, Fuad. “Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri”. Çev. Hasan Taşdelen. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 5/5 (1993), 311-316.

- Sezgin, Fuad. *Târîhu 't-turaşi 'l-Arabî*. Çev. Mahmud Fehmi Hicâzi. Gözden geçirenler: Arafa Muştafa-Said Abdurrahîm. 2 cilt. Riyad: Camiatu'l-İmam Muḥammed b. Suud el-İslamiyye, 1991.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muḥammed Hârun. 5 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ḥancî, 3. Basım, 1988.
- Sönmez, Nesim. "Câhiliye döneminde Hitabet". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. 8/2 (Kasım 2016): 820-840.
- Sübkî, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfî. *'Arûsü 'l-efrâḥ fi şerhi Telhîşi 'l-Miftâḥ*. Thk. Abdulḥamîd Hendâvî. 2 cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2003.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Hudayrî. *Şerhu şevâhidi 'l-Muğnî*. Thk. Muḥammed Mahmud. B.y.: Lecnetu't-Türaşi'l-Arabî, 1966.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Hudayrî. *Câmi 'u'l-ehâdis el-Câmi 'u's-şagîr ve Zevaiduhu ve'l Câmi 'u'l-Kebîr*. 21 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Hudayrî. *el-Müzhir fi 'ulûmi 'l-luğa ve Envaiha*. 2 cilt. Şerh edenler: Muḥammed Ahmed Câdelmevlâ Bek vd. Beyrut: Menşurâtu Mektebeti' l-'Aşriyye, 3. Basım, 1986.
- Şâmî, Yahya. *Erveu ' ma kîle fi 'l-Faḥr*. Beyrut:Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1992.
- Şelebî, Abdülmün'im Abdurraûf. *Şerhu Divani Antere b. Şeddâd*. Kahire: el-Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kubra, ts.
- Şeybânî, Ebû Amr İshâk b. Mirâr. *Şerhu 'l-Muallakâti 't-Tisa'*. Thk. ve şerh: Abdu'l-Mecid Hemmu. Beyrut: Müessesetü'l-Ala li'l-Matbuât, 2001.
- Şeybânî. Ebû Amr İshâk b. Mirâr. *Kitabu'l-Cim*. Thk. İbrahim el-Ebyari, Müracaat: Muḥammed Halefullah Ahmed.3 cilt. B.y.: el-Hey'etu'l-Amme Lişuûni'l-Metâbii'L-Emîriyye, 1974.
- Şeyho, Luvis, *en-Nasrâniyye ve âdâbuha beyne Arab el-Câhiliyye*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 2. Basım, 1989.
- Şeyho, Luvis. *Şuarâu 'n-Nasraniyye*. 6 cilt. Beyrut: Matbaatu Âbai'l-Murselîn, 1890.

- Şinkîti, Ahmed Emin, *el-Muallakâtu'l-'aşr ve aḥbâru şuarâiha*. Thk. Muḥammed el-Fazili. Beyrut: el-Mektebetu'l-Aşriyye, 2005.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Târihu't-Taberi Târihu'r-rusûl ve'l-mülûk*; Thk. Muḥammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. 11 cilt. Kahire: Dâru'l-meârif bi Mısır, 2. Basım, ts.
- Tahir b. Aşur, Muḥammed *Mûcezu'l-belâğa*. Tunus: el-Matbaatu't-Tûnûsiyye, 1932.
- Takkuş, Muḥammed Suheyl. *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2009.
- Tammâs, Hamdû, *Divanu Antere b. Şeddâd*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- Taşdelen, Hasan "Belağat ilmi ve Târîhi". *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri, Târîh ve Problemler*. Ed. İsmail Güler, 213-306. İstanbul: İsam yayınları, 2015.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh. *el-Muṭavvel ale't-Telhis*. Dersaadet/İstanbul: Muharrem Efendi Matbaası, 2. Basım, 1308.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh. *Muḥtaşarü'l-me'ânî*. Dersaadet/İstanbul: Sahafiyei Osmaniye, 1309/1892.
- Tehânevî, Muḥammed A'lâ b. Alî b. Muḥammed Hâmid. *Keşşâfü ıştılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*. Thk. Rafik el-Acem-Ali Dahrûc. 2 cilt. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996.
- Terrick, Hamilton. *A Bedoueen Romance, Antar*. 3 cilt. London: John Murray, 1819-1820.
- Tîbî, Şerafuddîn, *et-Tibyân fi'l-me'ânî ve'l-beyân*. Thk. Abdussettâr Hüseyin Zemmut. Kahire: Ezher Üniversitesi, Arap Dili Fakültesi, Doktora Tezi, 1977.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muḥammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *el-Câmi'u'l-Kebîr*. Thk. Beşşâr b. Avvâd Ma'rûf Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Toklu, Osman. *Şiir dili ve Çevirisi*. Ankara: Akçağ yayınları, 2003.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 215-217. İstanbul: TDV yayınları, 2004.
- Tuleymat, Gazi el-Aşkar. *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî, el-Edebû'l-Câhili*. Humus: Dâru'l-İrşad. 1992.
- Tural, Hüseyin. *Arap Edebiyatında Aruz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

- Tülü, Ali. *Mahmud Muḥammed Şakir ve Câhiliye Şiiri Hakkındaki Düşünceleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Tülücü, Süleyman “Şenferâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, TDV Yayınları, 2010. 38: 535-537.
- Tülücü, Süleyman. “Câhiliyye Kelimesinin Mânâ ve Menşei”. AÜİFD. 4. (1980): 279-285.
- Tülücü, Süleyman. “Mu’allaka şairlerinden Antere”. *Ekev Akademi Dergisi*. 1/4 (Mayıs 1999): 15-22.
- Ubeydî, Visâm Huseyn Câsim. “Sunâiyyetu’l-’iffeti ve’l-cur’eti fi’ş-Şi’ri’l-Câhili”. *Mecelletu Kulliyeti’t-Terbiye El-Esasiyye Li’l-Ulumi’t-Terbeviyye ve’l-İnsâniyye/Câmiatu Babil 29* (2016): 659-679.
- Uceymî, Hüseyin b. Ali b. Yahyâ. *İhdâu’l-Letâif min Ahbâri’t-Tâif*. Thk. Ali Muḥammed Ömer. Kahire: Mektebetu’s-şekâfetu’d-diniyye, 1996.
- Usta, İbrahim. “Arap Edebiyatında Eşkiya Şairler”. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, literature and History of Turkish or Turkic 9/6* (Sipring 2014).
- Usta, İbrahim. “Arap Edebiyatında Eşkiya Şairler”. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, literature and History of Turkish or Turkic 9/6* (Sipring 2014): 1063-1062.
- Üçok, Bahriye. *İslâm’dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler(Hicri 7.-11. Yıllar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Ürün, Ahmet Kazım. *Klasik Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitâbevi, 2015.
- Üsâme b. Münkız, Ebü’l-Hâris (Ebü’l-Muzaffer) Müeyyidüddeve Necmüddîn Üsâme b. Mürşid b. Alî b. Mukalled b. Nasr. *Kitâbü Lübâbi’l-âdâb*, Mısır: Dâru’l-Ciyl Li’t-Tıbaa, 1987.
- Varol, Hüseyin, “Evs b. Hacer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Versteegh, Kees. *el-Luġatu’l-Arabiyye ((târîhuhâ ve musteveyâtuhâ ve te’sîruhâ)*. Trc. Muḥammed eş-Şarkâvî. Kahire: el-Meclisu’l-‘Ala li’s-Sekafe, 2003.
- Wolfensohn, Israel. *Târîhu’l-luġâti’s-Sâmiyye*. Mısır: Matbaatu’l- İ’timâd, 1929.

- Ya'kûb, İmil Bedî'. *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fi İlmi'l-Aruz ve'l-Kâfiye ve Funûni'ş-Şi'r*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- Ya'kûbî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih. *Târih*, 2 cilt. Thk. Abdulemîr Mehna. Beyrut: Şeriketu'l-Alemi, 2010.
- Yâkût el-Hamevî. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn. *Mu'cemü'l-Büldân*, 5 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1977.
- Yalar, Mehmet. "Arap Edebiyatında Şiir Kavramı Problemi -Mukayeseli ve Analitik bir bakış". *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/1 (2002): 103-120.
- Yalar, Mehmet. "Arap Şiiri". *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri, Târih ve Problemler*. 307-356. İstanbul: İsam yayınları, 2015.
- Yalar, Mehmet. "Câhiliyenin Kavramsal ve Târihsel Mahiyeti". *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14/2 (2005): 75-95.
- Yazıcı, Hüseyin. "Hikaye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/479-485. İstanbul: TDV yayınları, 1998.
- *Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları*(Özgün adı: *el-Muallakâtu's-Seb'a'*). Trc. Nurettin Ceviz-Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Basım, 2013.
- *Yedi Askı, Arap Şiirinin İlk Parlak Dönemi*. Trc. İsmet Zeki Eyuboğlu. İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- Yetiş, Kazım. "Beyit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/66 İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Arabistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/250-258. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Arap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/272-276. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yılmaz, İbrahim. "Arap Şiiri ve Hikayecilik Antere Örneği-". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2001) 249-266.
- Yılmaz, İbrahim. *Arap Şiir Sanatında Recez ve Urcuze*. Erzurum: Ekev, 2002.
- Zebîdî, Muḥammed el-Murtazâ b. Muḥammed b. Muḥammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*. 40 cilt. (|Abdussettar Ahmed Ferrac'den başlamak üzere ciltler değişik kişiler tarafından tahkik edilmiştir) Kuveyt: Matbaatu'l-Hukûmiyye, 1968-2001.

PDF Eraser Free

- Zevzenî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed. *Şerhu'l-Muallekâti'l-Aşr*. Beyrut: Dâru mektebeti'l-hayat, 1983.
- Zevzenî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Yûsuf el-Abdelekânî. *Hamâsetü'z-zurefâ' min eş'âri'l-muħdeşîn ve'l-ķudemâ'*. eş-Şamile adlı program. sürüm 3,64.
- Zeydân, Corcî. *Târihu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*. 4 cilt. Beyrut: Hindavi, 1983.
- Zeytûnî, Abdulğâni Ahmed, *el-İnsân fi 'ş-şi'ri'l-Câhilî*. el-Ayn, BAE: Merkezi Zâyed li't-Turâş ve't-Târîh, 2001.
- Zeyyât, Ahmed Hasen. *Târihu'l-Edebi'l-Arabî li'l-Medarisi's-saneviyyeti ve'l-Ulya*. Kahire: Daru Nehzati Mısır Li't-Tab'i ve'n-neşri, ts.
- Ziriklî, Ĥayrüddîn. *el-A'lâm*, 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002.
- Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr, Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Kifâyetü't-tâlib fi nakdi kelâmi's-şair ve'l-kâtib*. Thk. Nuri Hammûdî Kaysî vd. Bağdat: Menşûrâtu Câmîiatu Musul, 1982.
- جبل_شمر. Erişim: 18 Aralık 2015. https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D9%84_%D8%B4%D9%85%D8%B1.
- tr.wikipedia. “Tersiyer”. Erişim: 2 Şubat 2016. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tersiyer>.
- “Abdullah b. Saad el-Uveymiri er-Raşidî”. Erişim: 10 Eylül 2016. <http://www.alriyadh.com/62524>.
- TDK, “Kültür”. Erişim: 28 Nisan 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT5cc580688a8446.29294107.
- Ankara Üniversitesi. “VOLKANOKLASTİKLER (PİROKLASTİKLER)”. erişim: 25 Ağustos 2019, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/75234/mod_resource/content/0/Sevde.Kay.%2013.pdf

PDF Eraser Free